Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU

Coperta:
montaj cu un desen de
PAUL KLEE
«Polichinelle rustic»

https://biblioteca-digitala.ro

PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU

Coperta:
montaj cu un desen de
PAUL KLEE
«Polichinelle rustic»

https://biblioteca-digitala.ro

Secolul 20 Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:
ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR ȘEF, ȘT. AUG. DOINAȘ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT, GEORGETA HORODINCĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA, ALEXANDRU BACIU, SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

9
[140]
1972

SUMAR

EZRA POUND
IN MEMORIAM

T. S. ELIOT, J. S. BORGES, SEFERIS, MICHEL BUTOR, EUGENIO MONTALE, mărturii

EZRA POUND: Va dăinui; O fată; Portretul; Într-o stație de metrou; Alba; Despărțire, poeme, în românește de Vasile Nicolescu; Canto I; Frasinul; Threnos; Tînăra fată; Silet; Întoarcerea, poeme, în românește de Virgil Teodorescu și Petronela Negoșanu; Erat hora; Copacul; Scrisoare din exil; Apparuit; Siluetă de dansatoare, poeme, în românește de Mircea Ivănescu

INDRO MONTANELLI: *Întîlnire cu Pound*, în românește de Ștefan Delureanu

ȘTEFAN STOENESCU: *Secretul celebrării perpetue*

MIRCEA IVĂNESCU: *„Il miglior Fabbro"*

https://biblioteca-digitala.ro

ELIAS CANETTI

MIHAI ISBĂŞESCU: *Un Kafka ironic*

ORBIREA

roman, fragmente, în româneşte de Mihai Isbăşescu
ELIAS CANETTI: *Notaţii fără concluzii; Massele şi puterea*, eseuri, în româneşte de L. Voita

ÎN UNIVERSUL EXPRESIONISMULUI

OVIDIU COTRUŞ: *Literatura română şi expresionismul*
AMELIA PAVEL: *Coordonate plastice ale expresionismului* (Cu desene de Ensor, Munch, Kandinsky, Klee, Jawlenski şi alţii)

INTERFERENŢE SUD-AMERICANE

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ: *Un moşneag cu aripi uriaşe*, nuvelă, în româneşte de Manuela Gheorghiu
MARIO VARGAS LLOSA: *Hegemonia imaginarului*, eseu
ANDREI IONESCU: *Gabriel García Márquez şi dialectica „realismului fantastic"*
AUGUSTO ROA BASTOS: *Excavaţia; Mlaştina;* nuvele, în româneşte de Laurenţiu Silvian
LAURENŢIU SILVIAN: *Augusto Roa Bastos*

ÖRKÉNY ISTVÁN

NUVELE-MINUT

Klimax; Extaz; Pantheon ungar; Moartea sticlei; Balada despre puterea poeziei, 9 proze, în româneşte de Constantin Olariu
MIKÓ ERVIN: *Întîlniri cu Örkény*
CONSTANTIN OLARIU: *Aceste nuvele sînt tot atîtea ecuaţii matematice*

ULTIMUL FAULKNER

PORTRET AL ARTISTULUI LA BĂTRÎNEŢE

Roman de WILLIAM FAULKNER, urmare şi sfîrşit, în româneşte de Mircea Ivănescu

PREZENŢE ROMÂNEŞTI

PAUL KLEE, Casa operei bufe ▶

https://biblioteca-digitala.ro

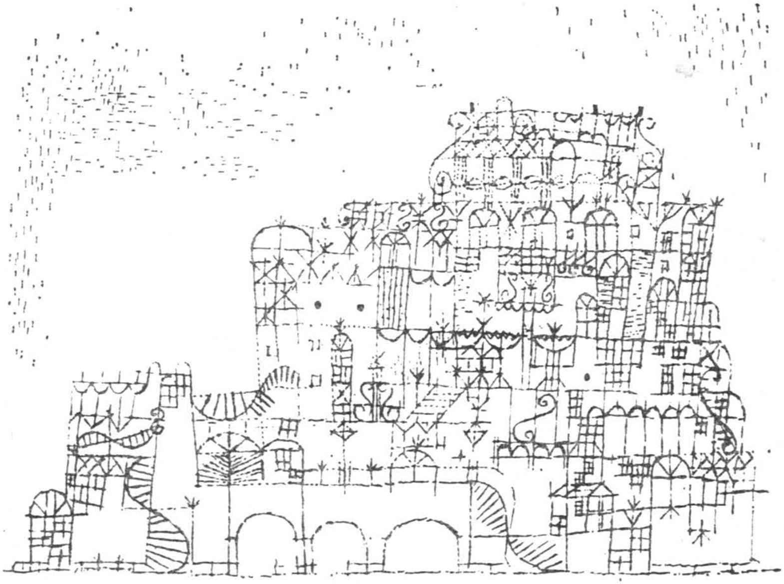

În ilustraţia acestui număr, desene din aria stilistică a expresionismului:
JAMES ENSOR
EDVARD MUNCH
ERNST LUDWIG KIRCHNER
KARL SCHMIDT-ROTTLUFF
OSKAR KOKOSCHKA
ALEXEJ JAWLENSKY
PAUL KLEE
WASSILI KANDINSKY

https://biblioteca-digitala.ro

Pound văzut de
JEAN COCTEAU

EZRA POUND
IN MEMORIAM

https://biblioteca-digitala.ro

T. S. ELIOT
J. S. BORGES
SEFERIS
MICHEL BUTOR
EUGENIO MONTALE
despre
EZRA POUND

T. S. ELIOT

Literatura americană de la începutul secolului și pînă în 1914, oricare ar fi ea, îmi apare ca o mare pagină albă. Nu-mi amintesc să fi citit măcar o pagină scrisă de un poet în această perioadă. Abia în 1915, în Anglia, am auzit vorbindu-se de Robert Frost. Pe vremea mea, studenții de la Harvard citeau pe poeții englezi din anii 1890, toți morți. Mai mult de atît nu se apropiau de poezia vie. La rîndu-mi, nu-mi aduc aminte de nici un poet în viață care să-mi fi influențat formația. Yeats, desigur, era celebru, dar nu vedeam în el decît un mediocru supraviețuitor al anilor 1890. Aceasta pînă după 1917 (în acel moment punctul meu de vedere s-a schimbat mult. Îmi aduc foarte bine aminte de impresia ce mi-a făcut «The Hawk's Well» *la care mă dusese Pound. Aceasta se întîmpla într-un salon londonez; un dansator japonez la modă interpreta rolul șoimului. După aceea l-am considerat pe Yeats mai degrabă ca pe un eminent contemporan decît ca pe un poet mai vîrstnic, de la care să fi putut învăța ceva. La începutul secolului au existat în Anglia cîțiva poeți, dar asta n-am știut-o decît mai tîrziu și adesea datorită lui Pound (ale cărui aprecieri erau mult mai puțin sectare decît crede majoritatea). Socot că nu exagerez afirmînd că nu exista nici un poet, fie în Anglia fie în Statele Unite, în stare să ajute un debutant. Trebuia să te adresezi altor epoci și altor țări. Browning era mai mult stînjenitor decît util, fiindcă nu mersese destul de departe în căutarea unui limbaj modern. La punctul la care ne aflam aveam nevoie de ochii unui francez pentru a înțelege pe Edgar Poe și pe Whitman. Ne loveam mereu de aceeași întrebare : ce rămînea de făcut după Swinburne și nu găseam răspuns.*

Fiindcă vorbesc de Pound, prefer să spun imediat că am o mare obligație față de el. Primele mele poeme (incluzînd Prufrock *precum și altele, publicate mai tîrziu) rămăseseră în sertar din 1911 pînă în 1915, cunoscute doar de Conrad Aiken, care a încercat, fără succes, să le editeze la Londra. Datorită lui Aiken l-am cunoscut, în 1915, pe Pound.* Prufrock *a fost publicat în vara aceluiași an în* Poetry *și tot grație străduințelor lui Pound mi-a apărut, în 1917, prima culegere la* The Egoist Press.

https://biblioteca-digitala.ro

Am mai spus că nu puţini din criticii lui Pound datorează o mare parte a prestigiului lor poeziei lui şi că, în poemele sale, găseşti, dacă-ţi dai silinţa să cauţi, multe exemple de critică. Nu aş mai putea adăuga nimic la introducerea mea la Selected Poems *de Pound, publicate în 1938 la Londra, decît că azi aş avea mai mult respect pentru Whitman, afirmaţie ce nu-şi găseşte locul aici. Această introducere nu conţinea nici un cuvînt despre* Propertius, *poem pe care-l admir mult. (Cunosc obiecţiunile celor care doresc să vadă o traducere. Bineînţeles, din acest punct de vedere au dreptate.) Dacă am rezerve faţă de unele din* Cantos, *nu se datoreşte faptului că aş considera poezia lor mai puţin frumoasă. Îi aduc lui Pound aceeaşi învinuire pe care i-am făcut-o într-o zi cînd i-am cerut să scrie pentru* The Criterion *un articol despre teoria monetară a lui Gesell. I-am spus (din cît îmi amintesc) : « Ţi-am cerut un articol care să facă pe cineva să înţeleagă acest subiect, despre care n-ar mai fi auzit niciodată.» Există în* Cantos *o obscuritate crescîndă, imperceptibilă cînd e vorba de Sigismondo Malatesta sau de dinastiile chinezeşti, care apare îndată ce-l menţionează pe Martin Van Buren. Pasaje ca acestea sînt complet opace ; s-ar crede că autorul e atît de furios împotriva celui care nu cunoaşte un om atît de însemnat ca van Buren, încît nu consimte să-i spună despre el nimic. Eu însumi sînt iritat de ortografia specială pe care o regăseşti în scrisorile lui Pound, sau în versurile pe care crede să le fi scris în dialect yankeu. Pînă acum însă artizanul e infailibil; mă refer la unele Cantos recente, încă inedite. Nici un om în viaţă nu ştie să scrie ca el, şi-mi pun întrebarea, cîţi scriitori au măcar jumătate din talentul său?*

Mi-am mai exprimat opinia că nu « măreţia» vreunui poet contemporan trebuie să fie preocuparea criticilor. Acest cuvînt ar fi la locul lui atunci cînd au trecut două sau trei generaţii de la moartea lui. Numai scurgerea timpului poate conferi « măreţie», doar atunci cuvîntul acesta poate dobîndi un sens. Un critic trebuie să cerceteze mai întîi « autenticitatea». Dar mai există un al treilea fel de a considera un poet, de a-l judeca atunci cînd e spre sfîrşitul vieţii. În acel moment te poţi baza pe poemele sale şi deasemenea pe toate teoriile literare pe care le-a apărat sau practicat. Nu mă opresc la influenţă, fiindcă e întotdeauna periculos să vrei să judeci un poet după influenţa sa. Se presupun două persoane pentru ca să existe o influenţă : cel care o exercită şi cel asupra căruia se exercită. Acesta din urmă poate fi un scriitor rău ; în ciuda celor mai bune influenţe, s-a putut lăsa tîrît într-o direcţie greşită, poate să fi făcut o alegere nepotrivită în privinţa darului poetic al celui socotit maestru, sau să se fi născut într-o epocă nefavorabilă artei. În privinţa aceasta nu putem şti prea multe. Nu voi vorbi deci despre influenţa sa, ci de ceea ce a reprezentat Pound pentru timpul său. Pentru aceasta, am spus-o de la început, trebuie să ştim în oarecare măsură care era starea poeziei cînd a început el să scrie. Lucrul acesta e repede uitat, deoarece fiecare generaţie tinde să uite situaţia pe care a găsit-o, ca şi cînd aceasta nu s-ar fi schimbat niciodată. Cred că originalitatea lui Pound a constat în insistenţa cu care a spus că poezia este o artă, o artă care pretinde multă muncă şi asiduitate, de asemenea a spus că această artă ar trebui să devină conştientă de sine. El şi-a dat seama că un poet care ignoră poezia altor limbi decît a sa e tot atît de nepregătit pe cît ar fi un pictor sau muzician care n-ar cunoaşte decît operele propriei sale ţări. Un poet trebuie să fie mai conştient de limba sa decît ceilalţi oameni, mai sensibil la semnificaţia şi savoarea cuvintelor, mai cunoscător al istoriei limbii şi al fiecărui cuvînt pe care-l foloseşte. De asemenea trebuie să cunoască, cît poate de bine, mai multe limbi străine, ceea ce-l va ajuta, printre altele, să-şi înţeleagă mai corect şi limba maternă. S-a exagerat cu «erudiţia» lui Pound, fiind în acelaşi timp greşit judecat în privinţa aceasta. Cei care l-au judecat au fost literaţi care nu se pricepeau deloc la poezie, sau poeţi lipsiţi de cultură. Ceea ce Pound poate oferi mai cu seamă poeţilor (dacă vor să primească ceea ce le oferă,) este insistenţa sa asupra uriaşei munci conştiente pe care trebuie s-o săvîrşească un poet, nepreţuitele sale sfaturi asupra genului de antrenament ce trebuie urmat — studiul formei, al ritmului şi al vocabularului poeziei diferitelor culturi, studiul celor mai bune opere li-

https://biblioteca-digitala.ro

terare. Poeţii ar trebui să continue să citească poezia lui Pound — o vor face dacă poezia nu moare —, ea leagă epoca noastră de cea a lui Browning şi Swinburne. De asemenea ceea ce a scris el despre poezie. Nu pot compara devoţiunea sa faţă de « arta poetică », în epoca noastră, decît cu cea a lui Valéry şi, într-un fel, cu cea a lui Yeats. Aceste nume ne dau o idee despre importanţa de cîntăreţ al artei poetice a lui Pound în acel timp :

Epoca avea nevoie de un model în ipsos,/Făcut fără a pierde o clipă,/Un cinematograf în proză, dar mai ales nu alabastru/Nici rimă cizelată.

EZRA POUND
Văzut de sculptorul
GAUDIER-BRZESKA

https://biblioteca-digitala.ro

JORGE LUIS BORGES

Traducerea tinde să devină azi o muncă filologică, executată, nu fără teamă, sub vigilența dicționarului. În Evul Mediu aceasta nu exista, iar traducătorul re-creea textul original în felul său, lăsîndu-se condus de singura intenție de a dovedi că limba sa vernaculară nu valora mai puțin decît cealaltă. În secolul XIII sau XIV o traducere literală asuma riscul de a părea ridicolă și stîngace. Presupun că asemenea concepții își aveau originea în sfînta teamă de a modifica, fie cîtuși de puțin, *sintaxa Sfîntului Spirit. Chaucer, de pildă, traducea foarte liber; aridul aforism hipocratic* Ars longa, vita brevis, *îi inspiră această melancolică muzică :*

Viața ta atît de scurtă și arta ce atît de-ncet se învață.

N-aş spune că Ezra Pound a reluat concepția medievală în traducere ; aş zice că, indiferent la tot ce este literal, a încercat o ciudată experiență, de mulți neînțeleasă.

Walter Pater afirmă că toate artele tind la condiția muzicii, al cărui fond se confundă cu forma. Cei care, ca și noi, s-au devotat, cu mai mult sau mai puțin succes poeziei, exercițiului poeziei, știu că esențialul versului este intonația sa și nu sensul său abstract.

Erudiții îl acuză pe Pound că face erori grosolane, demonstrînd ignoranța lui în saxonă, latină sau provensală ; ei nu vor să înțeleagă că traducerile sale reflectă formele insesizabile, nu fondul.

G. SEFERIS

La fel cum primele capitole din Finnegans Wake *au fost publicate sub titlul* Work in Progress, *lungul poem, căruia Ezra Pound pare să-i fi consacrat de mulți ani toată energia, apare fără titlu general, în volume care nu se disting decît prin numărul «cîntecelor» sau «rapsodiilor» — prin numărul de* Cantos *pe care îl conțin.*

Din aceste volume au fost publicate pînă acum trei. Primul conține treizeci de Cantos, *al doilea unsprezece, iar al treilea zece. Opera nu este încheiată. Pound își denumește* Cantos-*urile «un poem de-o anumită întindere». Eliot, care i-a fost cel mai apropiat prieten și cel mai bun critic, le consideră — voi explica asta mai tîrziu — ca fiind descrierea unui fel de Infern contemporan și vedem în ele defecte pe care le găsești în toate operele moderne. Se poate adăoga că este epopeea omului din timpul nostru, fără intrigă, fără legendă, care vrea să arate — dar numai în cadrul poeziei —, toate evenimentele, spirituale sau istorice, care constituie viața unui om. Conflict tragic sau catharsis, analiză a sentimentelor, acțiune, din toate astea nimic, în orice caz nimic în sensul literar obișnuit. Rămîne* anecdota *— indiferent care : e deajuns ca ea să fie în stare să mobilizeze expresia ritmică a poetului — anecdota tăiată de ceea ce ni se pare contextul ei firesc și introdusă în poem, adesea în stare nefinisată. Asta face ca și* Cantos-*urile să pară la prima lectură un mozaic gigantic. Amețești pe măsură ce întorci paginile și descoperi acumularea de citate, de incidente, de conversații — foarte adesea în limbi străine — între*

https://biblioteca-digitala.ro

e rsonaje istorice sau necunoscute, încît te întrebi ce caută aici, peisaje care introduc Antichitatea în Renaştere, în epoca noastră sau vice-versa. E greu să analizezi textul în faţa căruia te găseşti şi cred că e de prisos să încerci înainte de a te fi familiarizat cu climatul poetic.

E mai bine să se ştie de la început că Pound foloseşte metaforele ca mijloc de a introduce în opera sa tot ce a putut acumula curiozitatea sa devorantă — adică o mare parte din literatura care a modelat cultura noastră, texte greceşti, romane, din Evul Mediu, din Renaştere, pe poeţii provensali care au precedat pe Dante. Drept singur sfătuitor n-are decît limbajul exigent, sălbatic, tiranic, ce nu se încovoaie niciodată la ordinea stabilită, la obiceiurile limbii şi care nu recunoaşte decît o singură ierarhie, dacă se poate spune, pe aceea a ritmului.

... Din acest punct de vedere epopeea nu mai e chiar o formă literară, ea revine la sensul ei original : frază, cuvînt, vorbire. Devine simbolul unei literaturi care transformă toate lucrurile în mijloace de expresie şi dă viaţă tuturor lucrurilor reaşezîndu-le într-un cadru mai larg. Se-nţelege că trebuie să subliniem că pericolele unei astfel de lucrări sînt pe măsura ambiţiilor ei.

MICHEL BUTOR

Nu ştiu dacă Pound ar fi putut lua diploma în latină, provensală, italiană, franceză veche, franceză modernă sau chineză, dar cu siguranţă ruşinea nereuşitelor sale ar cădea pe seama cenzorilor săi. Într-adevăr, ce ruşine, pentru cel ce se ocupă de litere, să se lase obnubilat de cîteva inadvertenţe de detaliu şi să nu se observe deloc această minunată sensibilitate la culoare, la timbru, la pondere, la nuanţele de accepţie şi de rezonanţă pe care o au cuvintele indicînd aceleaşi obiecte în diferite limbi, la diferitele nivele ale acestor limbi. Cum se joacă! Pentru el, un cuvînt, nu e niciodată singur, nici o limbă, nici un popor ; un cuvînt înseamnă un întreg fel de a vorbi, de-a gîndi, de a vedea, de a trăi, pe care-l aduce cu sine ; e întotdeauna forma cea mai scurtă a « citaţiei», şi trebuie păstrat aici sensul juridic al acestui termen, fiindcă toate Cantos-urile sînt o judecată.

Cuvîntul aşa cum se aude, aşa cum se vede : citaţia este « afişare». În această înceată reluare de conştiinţă, în interiorul poeziei moderne, la Hugo, Mallarmé, Apollinaire, autori pe care-i cunoştea greşit şi puţin, din faptul fundamental al scrierii, din vizibilitatea vorbirii, Pound aduce o noutate considerabilă, de imense prelungiri în toate direcţiile, ca de exemplu, atunci cînd recurge la China (şi în continuare la alte cîteva civilizaţii, în deosebi a Egiptului) ; la noi numai Claudel a avut presentimentul acestei realităţi ; dar poziţia sa doctrinală i-a interzis de a face altceva decît de a atinge, desigur în chip genial, o astfel de problemă ; una din cele mai mari virtuţi ale operei lui Pound este acest efort patetic, supraomenesc, de a încerca să scrie, şi să traducă, pentru a ne face să citim aceste texte, această tradiţie diferită, a cărei imensă valoare ne-o prezenta, realizînd astfel în exilul său această vocaţie a ţării sale de origine : de a face să comunice Orientul cu Occidentul (nu pot să nu vă fac să recitiţi această frază a frumosului pasaj din Voltaire privind pe Marco Polo : « manuscrisul său a rămas mult timp necunoscut ; în cele din urmă căzu în mîinele lui Cristofor Columb, fiindu-i nu de neînsemnat folos pentru a-l confirma în speranţele sale de a găsi o lume nouă care să poată uni Orientul cu Occidentul») Pound

https://biblioteca-digitala.ro

este poate primul mare scriitor occidental care să fi considerat cu seriozitate, cu onestitate, în practica sa şi chiar în inspiraţia sa, un scriitor neoccidental drept clasic. Sinologii ne pot arăta erori în traducerile sale, dar el e singurul care a experimentat faptul că limba chineză nu e o problemă de sinologie. În ciuda tuturor îngustimilor sale, cu Pound începe, în sfîrşit, a se atenua izolarea şi imperialismul culturii occidentale. El a făcut o fereastră în zidul nostru. Îmi imaginez că în anii ce vor urma o faptă atît de însemnată îşi va găsi locul cuvenit.

EUGENIO MONTALE

De la valul de literatură rusă abătută asupra Europei începînd din 1880 n-am primit ceva mai viguros decît mesajul de « barbarie » — în sensul arhaic al cuvîntului — venit din Statele Unite. S-a creat un loc comun care ar fi poate greu de răsturnat : acela care face din scriitorul american prototipul lui self-made man *cultural, al artistului primitiv care creează tot atît de spontan ca floarea ce produce polenul în contact direct cu natura sau, dacă vreţi, cu Dumnezeu, fără intermediul nici unei şcoli sau tradiţii. Această eroare va avea o viaţă dură : de fapt nu e nevoie să ai o mare familiaritate cu tînăra literatură americană pentru a vedea că de la începutul ei a luptat cu disperare pentru a se alinia tradiţiei europene.*

Ea a făcut-o şi o face încă, sărind de la clasicii greci şi latini la impresioniştii francezi (pictori ca şi scriitori), după o scurtă incursiune în « Arta Nouă » italiană, poeţii elizabethani, poeţii englezi mistici şi baroci ; efortul ei n-a fost însă de prisos datorită repercursiunilor pe care le-a provocat ; în Europa, azi, nici un poet de oarecare importanţă nu poate nega o datorie faţă de poezia americană sau de poezia engleză « americanizată ».

*În jurul lui 1910 şi în timpul anilor de după primul război mondial, curentul « exilaţilor », tinerii americani veniţi să suporte electrizarea oraşului Lumină, acest curent devine atît de puternic încît izolaţii aceştia nu mai sînt ceea ce au fost Browning şi Henry James în Italia ; ei alcătuiau acolo o colonie şi chiar o colonie culturală. O colonie care număra, la un moment dat, şi pe Hemingway (cel mai firesc « stendhalian » european dintre scriitorii americani), dar în care Ezra Pound va fi întotdeauna marele pontif, Ezra Pound a cărui ultimă carte, apărută în italiană, o avem în faţă (*Canti Pisani*, tradusă de Alfredo Rizzardi, ed. Quanda).*

Dacă s-a făcut din el, cu multă exagerare, un fel de Carducci american, autodidact şi nebun, s-a observat repede că Ezra Pound, care voia să dea Americii şi lumii, prin Cantos-urile sale, cel mai vast poem « dantesco-joycean » pe care l-a conceput epoca noastră, făcuse deja propria sa punere la punct a istoriei.

Cine voia să se angajeze într-o asemenea experienţă probabil că nu putea găsi un mai primitor pied-à-terre *ca Italia ; nu Italia modernă, ci Italia eternă : pămîntul unde natura şi civilizaţia se contopesc, acela unde însuşi peisajul pare elaborat de o cultură seculară. Şi dacă Pound s-ar fi mulţumit să trăiască la fereastra istoriei (a istoriei noastre), şi-ar fi trăit în pace aventura poetică. Cînd a venit aici, în 1924, nu era un necunoscut ; cîteva cînturi din ciclul* Personae, *un poem întreg (*Mauberley*), îl plasaseră în primul rang al tinerei poezii americane. În fruntea imagismului, apoi al vorticismului, influenţase pînă*

https://biblioteca-digitala.ro

şi pe primii săi maeştri : Yeats şi Eliot. Poziţia sa şi cea a tuturor imagiştilor putea fi definită ca un futurism ingenuu, de-a-ndaratelea.

De fapt, dacă futuriştii noştri erau ignoranţi, dar implicit saturaţi de cultură, Pound şi tovarăşii săi erau plini de o cultură prescurtată, *de învăţămînt accelerat, de cursuri serale. Nu fără motiv, la şaptesprezece ani, Pound ceruse profesorilor săi să înveţe numai ce-i plăcea. În felul acesta au importat imagiştii «poezia modernă» în Statele Unite, rămînînd străini de această poezie care vine de la Vergiliu şi Petrarca şi care, prin Leopardi şi Baudelaire rămîne taina liricii europene. Poate ca o reacţie împotriva acestei tradiţii, care purta pentru ei numele respingător al lui Swinburne. Ei au importat versul liber de la francezi — lăudat încă de Walt Whitman — au ajuns la o mare perfecţiune tehnică, asimilînd cît mai mult posibil muzică şi pictură contemporană şi au menţinut astfel un soi de antologie permanentă a avangardei. W.B. Yeats avea dreptate să scrie că Pound părea să improvizeze pe poeme necunoscute ale Greciei vechi. Şi nu numai greceşti, fiindcă s-a folosit apoi de originale latine şi provensale, anglosaxone şi franceze moderne, chineze şi chiar* «art nouveau», *toate astea pentru a obţine cea mai originală poezie compozită a timpului nostru ; o poezie contemporană cu Picasso şi cu Strawins'.y, şi desigur nu concepută la voia întîmplării.*

Canti Pisani *sînt o simfonie, nu de cuvinte ci de fraze în libertate. Dar nu sîntem într-un haos complet, aceste fraze sînt «montate» cu o incoerenţă care depăşeşte în aparenţă oricare pasaj din* Ulysses *sau* Waste Land *de Eliot. Un munte, fără nici o înlănţuire, fără nici un fir conducător. Imaginaţi-vă că s-ar putea radiografia gîndurile unui condamnat la moarte, cu zece minute înainte de execuţie şi că acest condamnat ar avea anvergura lui Pound :un poem care este recapitularea explozivă a istoriei lumii (*a unei lumi*),fără nici o legătură sau raport între timp şi spaţiu.*

Vreau să spun că ne aflăm aici foarte departe de tot ceea ce se numeşte «artă» în limbaj obişnuit. O mie de personaje, de citaţii, în toate limbile, de caractere chineze, de pasaje muzicale, de aluzii la tot ce a alimentat, de cincizeci de ani, gîndirea modernă atît din istorie, cît şi din filosofie, medicină, economie, arte, fără să uităm salturile vertiginoase în legendă şi preistorie. Nu lipseşte decît Freud — din fericire — dar în privinţa celorlalte prezenţe, catalogul este complet. Poezie, pictură poantilistă, la limita nonfigurativului, mozaic distrus şi recompus, fără ca pentru asta urzeala să nu marcheze revenirea unor teme, mai ales cea a uzurii ; dar poemul poate fi citit tot atît de bine şi începînd cu sfîrşitul.

Interesul se trezeşte cînd întrevedem, prin acest cînt al unui prizonier, un nou Pound, încercat de durere, un glas care plînge, geme, suferă ; simţim atunci că jocul devine serios, clownul se transformă în tragedian. Fraze ca : As a lone ant from broken ant-hill/from the wreckage of Europe, ego scriptor *(Furnică stingheră/scăpată dintr-un muşuroi nimicit,/din naufragiul Europei, ego scriptor), fulgere neprevăzute («Păianjen aducător de noroc», «cîinele tău lovit de grindină», «fluturele a ieşit pe coş»), viziuni improvizate de peisaje provensale sau veneţiene, ca nişte breşe într-un tunel, un potop de «haikai», care ar umple de stupoare pe urmaşii noştri, dacă din poem nu le-ar parveni decît fragmente, toate acestea confirmă că dacă Pound, arheologul, se aşează pe primul plan, nu ne împiedică să vedem un om, care — chiar şi strigînd, ca Iacob («leapădă-ţi trufia!») — rămîne un om, un semen al nostru s-a privit poate prea mult în propria sa oglindă.*

Pentru ca să existe poezie, poetul trebuie să fi rămas copil ;dar poate Pound nu s-a eliberat deajuns şi cel care i-a vorbit în anii săi cei mai buni, a reţinut forţat imaginea dureroasă a unui om care n-a crescut niciodată şi n-a ştiut să-şi îndrume puterea, cheltuind-o pînă la urmă pe toată, la suprafaţă.

În româneşte de PETRONELA NEGOŞANU

https://biblioteca-digitala.ro

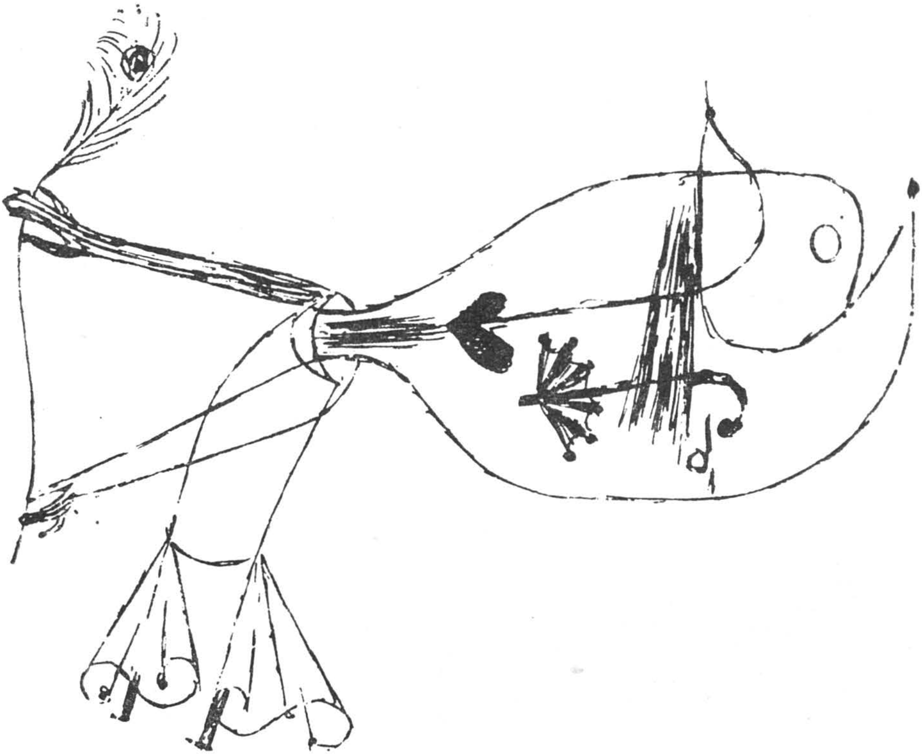

PAUL KLEE, « Dansul copilului », peniță, tuș, 1921

https://biblioteca-digitala.ro

EZRA POUND

15 poeme

VA DĂINUI ...

Va dăinui doar ce-ai iubit cu-adevărat,
cenuşă-i restul.
Un singur lucru nu-ţi va fi prădat :
Doar ce-ai iubit cu-adevărat.
Ţi-e singurul tezaur moştenire :
Tot ce-ai iubit neîntinat
Ca s-o păstreze, lumea, cui fu dat ?
Văzut-ai tot şi-ai pipăit
Rîvnitul rai între pereţi de iad.
Ţi-e moştenire ce-ai iubit curat.
Un singur lucru nu-ţi va fi prădat :
Tot ce-ai iubit cu-adevărat.

O FATĂ

Copacul mi-a străpuns mîinile,
Seva în braţe mi-a pătruns,
Copacul mi-a umplut grumazul —
Spre lut întors, supus,
Şi crengile-i în juru-mi ca nişte braţe cresc.

Tu eşti asemenea copacilor,
Asemenea muşchiului,
Asemenea viorelelor sub vîntul ce adie
Tu eşti — chiar dacă-atît de zveltă — un copil,
Şi astea-n ochii lumii-s nebunie.

https://biblioteca-digitala.ro

PORTRETUL

Vii, ochii celei moarte, din moarte îmi grăiesc.
Pîlpîie-n ei iubirea cu foc de nestemate
Şi-un dor pe care nimeni să-l stingă nu mai poate.
Vii, ochii celei moarte, din moarte îmi grăiesc.

ÎNTR-O STAŢIE DE METROU

Ivirea-acestor chipuri deodată în grămadă :
Petale pe o creangă stînd umedă şi neagră.

ALBA

Atît de fragedă-i ca frunza sub rouă-a lăcrămioarei
În zori respirînd lîngă mine.

DESPĂRŢIRE

Albaştri munţi la miază-noapte, dincolo de ziduri,
Izvorul care le petrece scînteind,
Acolo să ne despărţim, departe,
Unde şi ierburile-s moarte.

Un nor învălmăşindu-se deasupra,
Un asfinţit ca un salut fierbinte de prieteni
Trimis din depărtare
Nechează caii de cutremură-naltul
şi ne pierdem în zare.

În româneşte de
VASILE NICOLESCU

https://biblioteca-digitala.ro

Apoi ne-am îndreptat spre corabie,
Am împins-o în valuri, despicînd cereasca mare,
Am înălţat catargul şi-am întins pînza,
Am transportat de partea acestui negru vas
Oi şi propriile noastre trupuri îngreunate de plîns,
Iar vîntul a umflat pînzele mînîndu-ne înainte,
De Circe ascultînd, zeiţa cu coif sărbătoresc,
Ne-am ghemuit pe punte, vîntul bătea în vele,
Şi cu pînzele-ntinse, am navigat pînă seara.
Soarele somnoros arunca umbre peste ocean,
Cînd am ajuns la hotarele abisurilor,
În kimmerienele ţinuturi şi populatele oraşe
De piclă acoperite, străpunse niciodată
De scînteierea razelor de soare,
Sau de puzderia de stele, care priveau de sus, din cer,
Întunecata noapte ce-nvăluia sărmanii oameni.
Cînd, răscolit, oceanul spre sine se-ntoarcea
Noi am ajuns la locul statornicit de Circe.
Eurilocus şi Perimedes îşi celebrară ritmurile-aici,
Şi trăgînd sabia prinsă la şold
Am adîncit o groapă, bătătorind pămîntul;
Am închinat libaţiuni în parte, fiecărui mort,
Adică mied, vin dulce şi turte de făină albă,
Şi rugi rostit-am lîncedelor cranii.
După-obiceiul din Ithaca, tauri castraţi am doborît,
Jertfindu-i pe un rug îmbelşugat,
Pentru Tiresias, un ţap cu clopoţel şi blana neagră.
Cînd groapa se umplu cu sînge negru
Sosiră suflete din Ereb,
Cadaverice mirese, tineri şi bătrîni sleiţi de suferinţă,
Măcelărind întreaga turmă cu grele paloşe de bronz;
Împrăştiind uleiul am implorat pe zei,
Pe Pluto cel puternic, slăvita Proserpina;
Am tras din teacă sabia îngustă
Pentru-a stăvili morţii neputincioşi dar îndrăsneţi,
Pînă cînd pe Tiresias l-am auzit.
Dar primul Elpenor veni, al nostru bun prieten Elpenor,
Neîngropat, zăcînd pe-acest pămînt,
Un ghem de mădulare părăsit de noi în casa Circei,
Fără mormînt şi nejelit; ne-mpiedicase graba.
Biet suflet. Grăbit strigai, zicînd:
« O, Elpenor, cum ai ajuns pe-acest tărîm întunecat?
Pe jos venit-ai, întrecînd matrozii?»
Şi mi-a răspuns cu glas îndurerat:
« Vin din belşug şi nenoroc. Rămas-am peste noapte-n casa Circei
Şi coborînd pe scară n-am luat seama,
Am lunecat şi m-am izbit cu ceafa de zid,
Zdrobindu-mi ţeasta; sufletul meu îl caută pe Avernus.
Dar tu, o, Rege, nu uita de mine, cel nejelit şi ne-ngropat,

https://biblioteca-digitala.ro

Ia-mi armele şi-nalţă pe ţărm o năsălie,
Şi-nseamnă-aceste vorbe : « Om fără de noroc.
Abia de-acum îl veţi chema pe nume,
Şi ridicaţi-mi vîsla la care-am tras alăturea de voi»
Veni şi Anticlea pe care-am alungat-o ; Tiresias, tebanul,
Purtînd toiag de aur, recunoscîndu-mă, vorbi întîiul :
« A doua oară ? Pentru ce ? Om vitregit de soartă.
În faţa morţilor lipsiţi de soare, pe-acest nefericit ţinut ?
Depărtează-te de groapă şi lasă-mi mie băutura
De sînge, să încerc preziceri»
M-am depărtat de groapă şi atunci,
Sorbind din sînge-a prins puteri şi zise : « Odisseu,
În ciuda lui Neptun, se va întoarce pe mările întunecate,
Ducîndu-şi tovarăşii la pierzare.» Înaintă atunci Anticlea.
Odihnește în pace Divus. Vreau să spun Andreas Divus
In officina Wecheli, 1538, după spusele lui Homer.
El pluti mai departe, trecu de Sirenes, o luă spre larg
Şi se-ndreptă spre Circe.

VENERANDAM

Din spusele cretanului, cu coroana de aur, Afrodita
Cypri munimenta sortita est, veselă, oricalcuri, cu cingătoare
Şi panglici de aur pe piept, tu, cu pleoape întunecate
Purtînd ramura daurită a Argicidei. Iată cum...

FRASINUL

Fiindcă eram un trist şi grav sfătuitor
Înţelept întru toate şi foarte vîrstnic,
Am părăsit această nebunie şi mantia
De frig pe care o poartă bătrînii.
Eram puternic, sau cel puţin aşa spuneau
Tinerii ce-n joc mînuiau sabia ;
Dar am părăsit această nebunie şi sînt vesel,
Sînt vesel în alt fel, cum mi se potriveşte.
M-am încolăcit de trunchiurile de frasin,
Mi-am ascuns chipul în locul unde stejarul
Îşi întinde asupră-mi frunzişul, departe de mine
Am zvîrlit jugul îndărătnicelor obiceiuri lumeşti,
Şi mi-am aflat soţie în liniştita scorbură
De la Mar-nan-otha,
Ce mai demult fusese lemn de corn.
La-ndemnul ei lăsat-am vechea viaţă,

https://biblioteca-digitala.ro

Şi ea mi-a domolit zelul de sfetnic,
Rugîndu-mă să îmi încep cîntarea.
Vîntul, doar vîntul murmurînd prin frunze.
M-a-nstrăinat de viaţa de-altădată
Atît de mult că azi mă cred nebun ;
Am cunoscut durerea oamenilor şi mă bucur
Căci azi le ştiu suspinele şi-amarele păreri de rău.
Iar eu? M-am lepădat de nebunie şi durere,
Mi-am strîns lacrimile într-o frunză de ulm,
Le-am ascuns sub o piatră,
Şi iată că mă socotesc nebun
Acuma cînd m-am lepădat de nebunie şi-am înstrăinat-o,
Pentru-a putea să părăsesc cu totul viaţa lor sterilă
Fiindcă mi-am aflat soţie
În trunchiul scorburos, ei spun
Că sînt nebun,
Dar eu sînt fericit,
Da, foarte fericit, căci dragostea soţiei mele
Îmi alină inima şi e mai dulce ca dragostea femeilor
Ce dogoreşte, sfîşie şi zăpăceşte.
Da, e adevărat, sînt vesel,
Vesel că ea îmi e alături
Şi nimeni nu ne poate tulbura.
Cînd mă aflam , pe vremuri, printre tineri...
Spuneam că sînt puternic, printre tineri.
A fost odată o femee...
... dar uit ... era
... nădăjduiesc că nu se mai întoarce.
... Nu-mi mai aduc aminte...
Cîndva m-a rănit, dar...
E-atît de mult de-atunci...
Şi nici nu-mi place să-mi aduc aminte.
Îmi place vîntul blînd care se joacă
Printre mesteceni ;
Sîntem aicea singuri singurei
Printre mesteceni.

THRENOS

Vai. de azi înainte, niciodată blîndele suspine.
Vai, de azi înainte, niciodată, pentru a ne tulbura,
vîntul amurgului.
Priviţi frumoasa moartă!
Vai, niciodată nu va mai dogori.
Vai, niciodată pentru noi fîlfîitoarele aripi
Care tulbură cerul deasupra capetelor noastre.
Priviţi frumoasa moartă!
Vai, niciodată sfîşietoarea dorinţă.

https://biblioteca-digitala.ro

Vai, niciodată stinsul freamăt
La împreunarea mîinilor noastre.
Priviți frumoasa moartă!
Vai, niciodată pentru noi ambrozia buzelor,
Vai, niciodată pentru noi cunoașterea.
Priviți frumoasa moartă!
Vai, niciodată pentru noi întîlnirile
(Priviți frumoasa moartă!)
Trintagael.

CAUSA

Adun aceste vorbe pentru patru persoane,
Alți cîțiva le pot auzi întîmplător.
O, lume, sînt mîhnit pentru tine, —
Tu nu cunoști aceste patru persoane.

TÎNĂRA FATĂ

Copacul mi-a pătruns în mîini,
Și seva mi-a urcat în brațe.
Copacul a crescut în pieptul meu
De-a-ndoaselea.
Crengile ies din mine ca niște brațe.
Tu ești copac,
Ești mușchiul copacului,
Violete mîngîiate de vînt,
Ești un copil atît de mic,
Și pentru lume-i nebunie.
Și pentru lume-i nebunie.

SILET

Privesc neagra cerneală veșnică
Picurînd din pana mea nemuritoare, — ah, se duce!
De ce să ne oprim la tot ce gîndesc?
Este destul ce spun din întîmplare.

Destul e că ne-am întîlnit odată;
De ce să-așternem pe hîrtie versuri?
Putem schimba, în primăvară, toamna?

https://biblioteca-digitala.ro

Sau asprul vînt de nord în tinereţe?
Destul e că ne-am întîlnit odată;
Ce-ţi pasă dacă vîntul se-mpotriveşte ploii?
Destul e că ne-am întîlnit odată;
Şi timpul care ştie n-o să se mai întoarcă

Dar cine sîntem noi, noi care-avem o ultimă dorinţă:
Să chinuim cu testamente viitorul?

ÎNTOARCEREA

Priviţi-i, se întorc!
Priviţi-le mişcările şi pasul lent,
Suferinţa pasului,
Nesiguranţa şovăielii.
Priviţi-i, se întorc unul cîte unul,
Cu teamă, dar pe jumătate trezi;
E ca şi cum ar ezita zăpada,
Si-ar murmura în vînt,
            întorcîndu-se;
Aceştia erau « Veneraţia înaripată»
            Inviolabilii.
Zei cu încălţări înaripate!
Sînt însoţiţi de cîini de argint
            adulmecînd, în aer, urme!
Ei! Ei!
Aceştia erau cei mult zoriţii;
Erau acei cu simţuri ascuţite,
Cu sufletele sîngeroase.
Sînt palizi cei în zgardă,
                        şi potoliţi în lanţ!

Traducere de VIRGIL TEODORESCU şi PETRONELA NEGOŞANU

https://biblioteca-digitala.ro

ERAT HORA

«Îţi mulţumesc, ori ce ar mai fi să vie». Şi apoi ea s-a întors de la mine
Şi, aşa cum raza de soare peste florile cu capetele aplecate
Se risipeşte cînd vîntul le-mpinge deoparte,
S-a îndepărtat, în grabă. Cu adevărat, ori ce ar mai fi să vie
O oră a fost însorită şi zeii cei mai înalţi
Nu s-ar putea lăuda vreodată cu ceva mai de preţ
Decît că au stat să pîndească ora aceea vremelnică.

COPACUL

Am rămas nemişcat, şi eram un copac în pădure,
Înţelegînd adevărul celor pînă atunci nemaivăzute;
Dafne, şi arcul de laur
Şi perechea de bătrîni de atunci, cu teama de zei
Care au crescut stejari în mijlocul cîmpiei.
Şi numai cînd zeii au fost imploraţi cu multe
Daruri, şi poftiţi să intre
Pînă la focul de pe vatra inimii lor
Doar ca să facă şi minunea asta;
Şi totuşi, eu am fost un copac în mijlocul pădurii,
Şi multe lucruri noi am înţeles
Care pînă atunci fuseseră doar nebunie pentru mine.

SCRISOARE DIN EXIL

Către So-kin din Rakuyo, prieten vechi, cancelar în Gen.
Acum îmi aduc aminte că ai clădit doar pentru mine o tavernă
Pe malul de miază-zi al podului, la Ten-şin.
Cu aur gălbui şi juvaeruri albe ne-am plătit cîntecele şi rîsul
Şi am trecut în ameţeala beţiei de la o lună la alta, uitîndu-i pe regi şi pe nobili.
Bărbaţi înţelepţi au venit plutind dinspre largul mării şi de la hotarul dinspre apus,
Şi în inima lor, şi mai ales în a ta
Nu era nici un fel de gînd ascuns,
Şi nu li se părea greu să străbată marea sau să treacă prin munţi,
Numai ca să fie laolaltă cu prietenii,
Şi toţi ne spuneam ce aveam pe inimă sau în gînd, şi fără regrete.
Pe urmă, eu am fost trimis în sudul provinciei Weik
    năpădită de crînguri de laur,
Iar tu, către miază-noapte, la Raku-hoku,
Pînă cînd n-am mai avut nimic laolaltă decît gînduri şi aduceri aminte
Apoi, cînd n-am mai putut îndura despărţirea,
Ne-am întîlnit, am călătorit în Sen-go,
Străbătînd toate cele treizeci şi şase de coturi ale apelor întortochiate,
În valea celor o mie de flori luminoase,
Care a fost cea dintîi dintre văi;

https://biblioteca-digitala.ro

Şi în zece mii de văi răsunînd de glasuri, de jocurile vîntului în pini.
Şi cu harnaşamentul de argint şi frîul de aur,
Ne-a ieşit înainte guvernatorul provinciei răsăritene Kan şi oamenii lui,
Şi a venit şi « omul cel credincios» din Shi-yo să-mi iasă înainte
Cîntînd la o armonică de gură suflată în argint.
În casele cu mai multe caturi din San-ko am ascultat muzică,
Multe instrumente, asemenea gunguritului puilor de pasăre fenix.
Guvenatorul din Kan-chu, ameţit de vin, a dansat
căci nu-şi mai putea ţine locului mînerele cele lungi
Şi muzica de atunci,
Şi eu, învăluit în brocarduri, am adomit cu fruntea în poala lui,
Şi mi-era sufletul atît de uşor, că plutea mai presus de ceruri,
Şi înainte de a se lăsa noaptea ne risipisem ca stelele, sau ca stropii de ploaie.
Eu trebuia să pornesc spre So, departe mult peste ape,
Tu, înapoi la podul tău peste fluviu.
Şi tatăl tău, care era neînfricat asemenea leopardului,
Era guvernator în Hei-şu, şi a risipit hoardele barbare.
Şi odată, în mai, ţi-a poruncit să trimiţi după mine,
deşi erau depărtări mari între noi.
Şi, roţile tot frîngîndu-mi-se, şi alte asemenea, n-aş spune că mi-a fost uşor drumul,
Pe cărările întortochiate ca maţele oilor.
Şi eram încă pe drum, cînd anul se făcuse tîrziu,
în vîntul tăios dinspre miază-noapte,
Şi-mi spuneam cît trebuie să coste o asemenea călătorie,
şi tu ţineai s-o plăteşti pentru mine.
Şi ce primire :
Cupe de jad roşu, belşug de mîncăruri aşezate pe tăbliile meselor
încrustate cu juvaeruri albastre,
Şi eu îmbătîndu-mă, de nu-mi mai era gîndul la reîntoarcere.
Şi tu ieşeai împreună cu mine la colţul dinspre apus al palatului,
Pînă la templul dinastic, înconjurat de apele limpezi ca jadul albastru,
Şi bărcile plutind leneşe, şi muzica armoniumurilor, şi a tobelor,
Şi valuri mici ca solzii dragonului, alungîndu-se verzi ca iarba pe ape,
Plăcerile dăinuind , curtezane venind şi plecînd după voie,
Şi puful de salcie ningînd asemeni zăpezii,
Şi fetele, fardate-n cărămiziu îmbătîndu-se înspre seară,
Şi apa, adîncă de-o sută de picioare, răsfrîngînd sprîncenele verzi
— Sprîncene vopsite în verde sînt un lucru frumos de privit în lumina tînără a lunii,
Fardate cu graţie —
Şi fetele cîntînd, răspunzîndu-şi una alteia,
Dansînd investmîntate în brocard străveziu,
Şi vîntul, purtîndu-le cîntecul mai departe, întretăindu-l,
Azvîrlindu-l în sus către nori.
Şi toate asemenea lucruri ajung să sfîrşească.
Şi nu ne vom mai întîlni niciodată cu ele.
M-am dus la curte să-mi dau examenele,
Am încercat talismanul Layu, am jertfit cînturi choyo,
Şi n-am căpătat avansarea,
şi m-am înapoiat astfel în munţii din răsărit
cu creştetele încărunţite.
Şi încă o dată, mai tîrziu, ne-am mai întîlnit la capătul dinspre miază-zi al podului.

https://biblioteca-digitala.ro

Şi apoi, ceata noastră s-a spart, tu te-ai dus către miază-noapte la palatul San,
Şi dac-ai să mă întrebi cît mă doare despărţirea :
Ca şi cum ai privi florile scuturîndu-se cînd s-a sfîrşit primăvara
Învîrtejite, amestecate într-un roi.
La ce mai slujesc vorbele, şi vorbele nu se sfîrşesc niciodată,
Nu se sfîrşesc niciodată lucrurile pe care le porţi în inimă.
Îmi chem acum slujitorul
Îl pun să-ngenunche aici
Să pecetluiască scrisoarea aceasta,
Şi o trimit la o mie de leghe, şi apoi cad pe gînduri.

APPARUIT

Aurie se înălţa casa, în portal te-am văzut
pe tine, minune, tăiată în ţesătură subţire, un
semn. Viaţa a murit în flacăra lămpii, pîlpîitoare
zvîcnind în uimire.
Sîngerii, îngheţate în rouă, rozele se închină unde
tu, depărtată, înaintînd în soarele fermecat,
sorbi viaţa pămîntului, văzduhului, voalurile
învăluindu-te, aurii.
Verzi sunt cărările, suflarea cîmpurilor este a ta acolo,
deschisă e lumea, dar mersul aspru al oţelului
întunecată l-ai îndrăsnit şi temutul văzduh
s-a despicat la trecerea ta.
Grăbită în îndrăsneală, tu, în scoica de aur, a-
runcînd în lături mantia trupului, venit-ai
neabătută, cu fruntea strălucitoare, şi amuţită lumina
s-a stins pe trupul tău.
Umărul sculptural desgolit, gîtul pulsînd în
fîşii de lumină îngemănate, cea mai frumoasă
dintre fiinţe, firav alabastru, vai mie!
curînd risipită.
Învestmîntată în licăriri aurii, desăvîrşire fragilă,
trecătoare ca vîntul! Ţesătura vrăjitoreştilor mîini!
Tu, fiinţă de aer, tu, cu viclenie copilărească ai îndrăznit
să te arăţi astfel?

SILUETĂ DE DANSATOARE

Pentru Nunta din Cana Galilei

Cu ochii întunecaţi
O, femeie a visurilor mele. Cu sandalele de ivoriu,
Nu e nici una ca tine printre cele care dansează,
Nici una cu picioarele repezi.
Pe tine nu te-am întîlnit printre corturi,
În întunericul sfărîmat.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu te-am întîlnit la gura izvorului
Printre femeile cu urcioare.
Brațele tale sînt ca o mlădiță tînără sub scoarță ;
Fața ta ca un rîu bătut de lumini.
Albi ca sîmburii de migdală sînt umerii tăi ;
Ca migdalele noi desgolite de coajă.
Pe tine nu te păzesc cu eunuci ;
Nici cu gratii de alamă.
Turcoaze aurite și arginturi sînt presărate în culcușul tău.
O mantie întunecată cu fire de aur lucrate în chipuri ai strîns în jurul trupului tău,
O, Nathat-Ikanaie, « Copac-pe-marginea-apelor ».
Ca un fir de apă prin trestii sînt mîinile tale asupra mea ;
Degetele tale un pîrîu înghețat.

Slujitoarele tale sînt albe ca pietrele rîului ;
Cîntecul lor în jurul lor!
Nici una nu e ca tine printre cele care dansează ;
Nici una cu picioarele repezi.

În românește de MIRCEA IVĂNESCU.

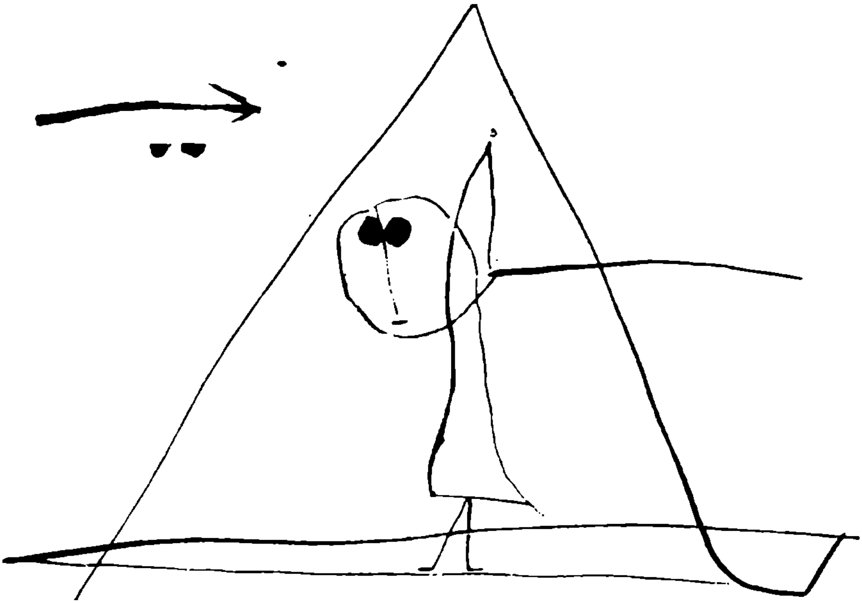

https://biblioteca-digitala.ro

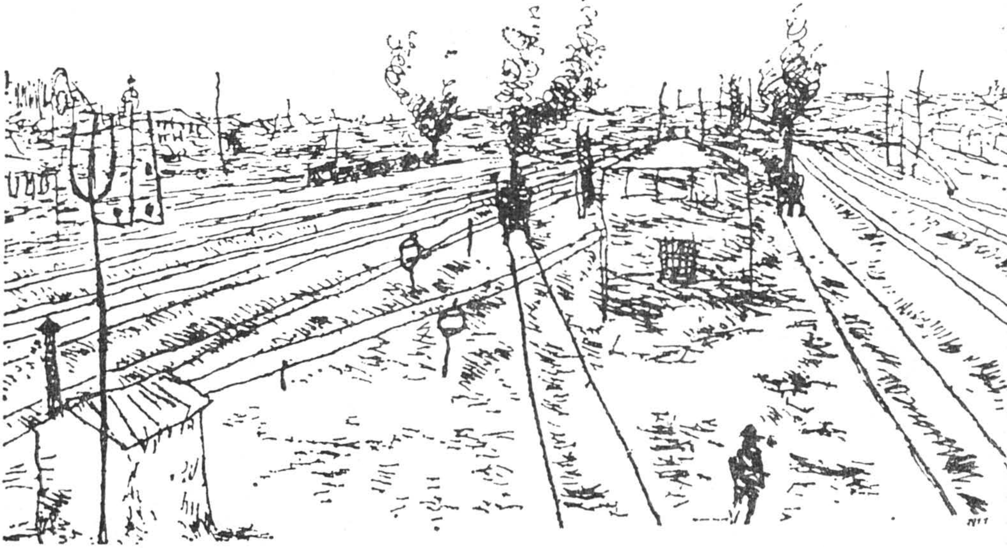

PAUL KLEE «München, gara centrală», peniță, tuș, 1911 ▲
◀ «Rușine», desen cu penelul, 1933

https://biblioteca-digitala.ro

întîlniri cu POUND

De mult voiam să-l cunosc pe Ezra Pound, poate e omul pe care doream cel mai mult să-l cunosc. Dar cînd Liselotte și Giorgio Manera m-au invitat să cinez cu el acasă la ei, mi-a venit să fug. De ani de zile, Pound a încetat să vorbească. Ce înseamnă în fond acest mutism al său, nimeni nu știe. Unii spun că oboseala bătrîneții (are optzeci și șase de ani). Alții, dezgustul de viață și de oameni. Alții, descoperirea că vorbele servesc mai mult pentru a minți și a înțelege greșit decît să comunici și să înțelegi. Oricum, perspectiva unei cine luate la picioarele unui zid de tăcere mă înspăiminta.

Dură puțin însă. Cînd intră și i-am fost prezentat, am ezitat să-i întind mîna întrebîndu-mă dacă se cade să o fac eu primul, pînă cînd am observat că el își punea aceeași întrebare și chiar cu mult mai încurcat decît mine. Atunci i-am întins-o el mi-o cuprinse într-un elan de gratitudine, și deodată simții că mă inundă cerul : erau ochii lui, nu mai văzusem niciodată alții la fel, o cascadă de lumină albastră. Apoi îi lăsă în jos și se făcu pe dată întuneric. Dar între timp începuse conversația între Liselotte, Giorgio, Guido Caderin și Olga Rudge, tovarășa lui Ezra, sau mai bine zis îngerul său păzitor, și nimeni nu avea aerul că e neliniștit cîtuși de puțin din cauza marelui bătrîn : în prezența căruia nu știam dacă să mă simt mai stupid, scandalizat, sau ușurat.

Discutam orice, mi se pare, despre timp, despre amenințarea apelor înalte, despre basmele pe care Liselotte le pictează pe pînzele ei, despre Tristan *care în acele zile se reprezenta la* Fenice. *Dar eu nu-mi aminteam de nimic pentru că eram literalmente hipnotizat de el care se exilase într-un colț al divanului, și ședea acolo, liniștit, cu capul aplecat pe piept, cu sprîncenele trase perdea peste ochi, într-un efort care îi tatua fruntea cu cute perpendiculare. Văzusem atîtea fotografii de ale lui Pound; dar acum îmi dădeam seama că nici una nu reușește să-i redea pura, marmoreana, absoluta frumusețe, în afara oricărui arhetip curent. Chipuri ca al său, între profet biblic și erou homeric, au ieșit numai din mîinele lui Michelangelo. Era prima dată cînd vedeam un poet semănînd cu poezia sa și*

https://biblioteca-digitala.ro

purtîndu-i și în înfățișare predestinarea și pecetea. Numai în registrul de stare civilă, Pound e un contemporan al nostru. Aparține altor epoci. Și poate de aceea a încetat să nemai vorbească.

Nici la masă — stătea în fața mea — nu și-a schimbat atitudinea. Aplecat asupra farfuriei, dar lăsat pe spate, cu fruntea încrețită în efortul de a trage sprîncenele perdea peste ochi, mînca sobru, dar din toate, fără cel mai mic semn de participare la conversațiile în care, încurajat de absența lui, sfîrșii prin a mă lăsa amestecat și eu. Se vorbea, mi se pare, despre caii de la San Marco și despre inutilitatea de a-i înlocui prin niște cópii. Se vorbea, mi se pare, despre Madrid, de unde Liselotte de abia se întorsese, și despre Prado, despre Goya, despre corride. Oricum, sigur, se vorbea despre Spania, pentru că am întrebat-o pe Olga dacă Pound a fost vreodată acolo. Și în acel moment gura lui Pound, dar numai gura, se mișcă imperceptibil și murmură : « Da, în nouăzeci și șase».

Urmă o pauză de tăcere care din partea mea se datora pe jumătate uimirii de a-l fi auzit vorbind, pe jumătate spaimei resimțite la gîndul că urmărise banalitățile mele. Dar el se pare că a interpretat-o în altfel, pentru că fruntea i se încruntă și mai mult într-un evident efort de memorie, și imediat adăugă, mereu susurînd : « Voiam să spun în nouă sute șase».

Ne asculta așadar, și descoperirea mă înfioră. Încercai să duc discuția spre teme mai serioase și angajante care să-l fi putut interesa, sau despre care să-mi fi putut face iluzia că-l interesau. Dar Ezra nu mai dădu semn de prezența lui. Mă înșelam poate? Îl plictiseam poate? Sfîrșii prin a mă lega din nou de firul conversației care continua să se desfășoare liberă, și la un anumit moment o întrebai pe Olga de ce origină era familia Pound. Atunci din nou gura lui Ezra tresări imperceptibil și emise un alt murmur « Quakeri din Pennsylvania». De data asta înălță capul, revedeam obișnuitul val de cer, o altă cascadă de lumină albastră. Dar numai pentru o clipă. Imediat își reluă poziția, și trase din nou perdeaua sprîncenelor peste ochii săi orbitori.

În salon, se așeză din nou pe divan în locul său de exilat și se afundă din nou în nemișcarea sa, ca de lemn. Vii, erau doar mîinile, care se caută și se ausculță mereu, dar cu blîndețe și fără neliniște. Păreau că exercită nu știu ce putere hipnotică asupra lui Crim, pisicuța siameză a lui Liselotte care, tolănită la picioarele ei, le fixa cu pupilele dilatate de o uimire nebună. Apoi escaladînd sofaua cu o săritură elastică, începu să i le lingă. Și în sfîrșit se ghemui, făcîndu-și culcuș din ele și cerșindu-i mîngîieri. Pentru puțin, Pound răbdă. Răbdă și privirea animalului care-l privea drept în ochi, singura ființă dintre noi toți care nu părea să fie tulburată de lumina lor. Apoi Pound o apucă delicat de ceafă și o așeză lîngă el. Dar Crim nu se dădu bătută și reîncepu insinuanta ei ascensiune moale de pe pernă pe genunchii lui și de pe genunchi în brațe, unde se ghemui. Toți continuau să vorbească, dar fără să-și îndepărteze privirea de la acel dialog mut — poate o idilă, poate un duel între Ezra și pisică.

Dură puțin totul, și se părea că biruise Crim. În culcușul acela mai curînd incomod, al pernei, stătea retrasă făcînd cu ochiul și scoțînd lungi suspine de beatitudine, iar el pentru a nu o tulbura, încetase să-și mai caute o mînă cu alta, și nu mai avea nimic viu în el. Noi profitarăm pentru a da discuției noastre o întorsătură și mai inutilă, eu împingînd îndrăzneala pînă la a povesti cîte o anecdotă, și Giorgio Manera denunță, nu-mi amintesc în legătură cu ce, prostul obicei al italienilor de a scuipa pe jos. « O, spuse Olga — o fac și americanii, sau cel puțin o făceau. Existau chiar pînă și recipiente speciale care se chemau... se chemau...». — « Cuspidors», interveni Pound cu vocea sa plîngăcioasă, și pentru prima oară văzurăm imobilitatea chipului său frîngîndu-se într-un surîs ușor. Drace, iar ne asculta! Dar nu părea deloc plictisit de frivola noastră divagare de la un subiect la altul. Dimpotrivă, cînd Olga îi spuse : « E miezul nopții, dragule!», nu se mișcă. Se mărgini s-o ia din nou pe Crim de ceafă și s-o așeze din nou pe pernă, ținîndu-i de data asta mîna pe spinare ca să nu-și reia din nou ascensiunile. În acea sculpturală poză solemnă

https://biblioteca-digitala.ro

reamintea vag leul din San Marco cu laba așezată pe o carte. Dar pe semne că a înțeles și el, căci înălță capul și mă privi cu ochii săi plini de cer, dar în care, de data asta, se aprinsese și o străfulgerare de umor (se spune de fapt că are multe, ca toate personajele cu adevărat tragice. Numai paiațele nu le au).

Cînd în vestibul își puse paltonul, mi se păru că-și îmbrăca propriile-i rămășițe pămîntești. Apoi ne îndreptarăm pe strada pustie, el cu o mînă strecurată în aceea a Olgăi, dar cu totul inutil, deoarece mergea cu pași siguri. La picioarele unei punți ne luarăm rămas bun, eu nu mai avui ezitări să întind primul mîna, el avu și mai puține să mi-o apuce cu gratitudine pentru încurcătura din care-l eliberam, și pentru ultima dată mă simții inundat de lumina ochilor săi, minunați. Întorcîndu-mă, îl văzui îndepărtîndu-se de-a lungul canalului și umbra sa reflectată în acele ape nemișcate, îmi rechemă în memorie definiția pe care Cocteau o dăduse despre el : Un rameur sur le fleuve des morts, — *un vîslaș pe fluviul morților.*

Curios : aveam impresia că nimeni nu-mi vorbise niciodată atît de mult ca acest mut și-mi doream să nu întîlnesc pe stradă pe cineva care să mă distragă sugestiei și armoniei tăcerilor sale.

11 aprilie 1971

În românește de ȘTEFAN DELUREANU

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ŞTEFAN STOENESCU

Secretul celebrării perpetue

Un destin mai aprig ca al lui Odisseu l-a purtat pe rînd, într-un exil auto-impus şi perpetuu, pretutindeni unde se ridicau baricadele marilor bătălii artistice, la Londri sau la Paris, aşa cum spre finele veacului trecut alţi doi americani iluştri, James Whistaler şi Henry James, veneau să se adape la sursele culturii europene, reuşind să le tulbure totodată.

Vitregia sorţii l-a cufundat mai apoi în abisul tenebros, de ale cărui himere s-a lăsat sedus şi antrenat pînă-ntr-atît încît şi-a întinat şi compromis demnitatea. Traiectoria acelor ani s-a oprit, odată cu sfîrşitul războiului, la Pisa într-o carceră cu gratii de fier, trecînd razant pe lîngă spectrul plutonului de execuţie, şi poposind îndelung prin casele alienării.

Adînc marcat de experienţa umilitoare a ispăşirii, sentimentul purificării şi al ieşirii de sub neguri îl va fi încercat tot sub acel cer limpede italic, pe coasta ligurică, la Rapallo sau la Veneţia, unde i se vor petrece într-o reculegere meditativă gravă şi netulburată, anii însinguraţi ai bătrîneţii.

Ezra Pound nu înseamnă numai un nume de prim rang în poezia modernistă americană (alături de cele ale lui Eliot, Williams, Stevens, sau Marianne Moore), el nu ocupă numai un fotoliu senatorial alături de Pirandello, Joyce, Stravinsky, Brâncuşi sau Picasso, în primul eşalon al elitei artistice a veacului, Pound a fost mai înainte de toate un agitator iconoclast şi un impresar, un sfătuitor şi un lider ascultat, un spirit catalitic care a făcut posibil contactul între diferitele arte şi epoci, între culturi şi civilizaţii îndepărtate în timp şi spaţiu. El s-a dedicat cu o dăruire ce a mers pînă la fanatism şi despuiere de sine facilitării progresului artei, descoperirii şi lansării talentelor tinere, propăşirii reputaţiei lor artistice şi impunerii inovaţiei autentice în pofida îngustimii filistine şi a coalizărilor mediocrităţii.

Pentru istoria literelor moderne, Pound este mai cu seamă important ca personalitate. Studiile şi eseurile sale critice au reprezentat lectura orientativă de căpătî

https://biblioteca-digitala.ro

a tuturor generaţiilor de creatori; corespondenţa sa de asemenea abundă în *sfaturi* şi verdicte rostite cu o autoritate de temut. Lui i se datorează în bună parte redeşteptarea interesului pentru poezia provensală a trubadurilor ca şi penetrarea poeziei vechi chineze şi egiptene. El este acela care acordă statut european creaţiei lui Chaucer, şi face cunoscut, sprijinindu-se pe studiile rămase de la Ernest Fenollosa, teatrul No în lumea occidentală. Dintre poeţii tradiţiei europene, selectează pe Sappho, pe Ovidiu, pe Propertius, pe Cavalcanti, pe Villon, pe Browning, al cărui poem *Sordello* rivalizează sub raportul fluidităţii descriptive cu însăşi *Divina Commedia* a lui Dante, pe Whitman, pe Swinburne, pe Hardy, iar dintre contemporani pe Yeats, Frost şi Eliot. Din lirica franceză a veacului al 19-lea reţine mai ales poezia lui Gautier, a lui Laforgue, Corbière şi Rimbaud. Dintre critici e sesisabilă influenţa lui Coleridge şi mărturisită cea a lui Rémy de Gourmont. În fine, aruncînd o privire asupra prozei beletristice, subliniază relevanţa lui Fielding, a lui Sterne pe care însă nu-l consideră pilduitor, a lui Jane Austen şi Trollope. Reţinîndu-l din tradiţia engleză, pe Henry James cu toate cele 20 de romane, inclusiv prefeţele, mărturiseşte entuziasm printre europeni numai pentru Stendhal, Flaubert şi Turgheniev. Dintre contemporani sesizează încă de la primele povestiri virtuţile artei lui James Joyce; iar în 1920 cînd acestuia i se refuză publicarea romanului « Ulysses» în Anglia, organizează o formă internaţională de protest în paginile publicaţiei americane *Little Rewiew*, a cărei editare o preia temporar, solicitînd colaborarea substanţială a lui Brâncuşi pe care tocmai îl cunoscuse la Paris şi cu care începuse să ia lecţii de sculptură. În primul număr apărut sub redacţia lui Pound, Brâncuşi va prezenta un grupaj alcătuit din 20 de planşe reprezentative. Ele vor fi însoţite de cunoscutul eseu asupra sensurilor demersului brâncuşian semnat, de Ezra Pound, lucrare care constituia şi prima sinteză cuprinzătoare şi prestigioasă asupra operei artistului român.

Rînd pe rînd, va descoperi, sau se vor publica la insistenţele sale, lucrări de Frost Williams, Whyndham Lewis, T. S. Eliot. Acestuia din urmă îi va publica poemele scrise cu cîţiva ani înainte şi îi va amenda sever manuscrisul celebrului poem *Tărîmul pustietăţii*. Cît va îndeplini o misiune secretarială pe lîngă Yeats, poetul cu cea mai mare autoritate după 1900, nu va ezita să-i îndrume arta pe un făgaş cu totul nou.

De numele lui Pound sînt legate mişcările imagismului şi vorticismului. În prima, folosind o îmbinare între parnasianism şi *haiku*-ul japonez, Pound creează o adevărată şcoală în poezia anglo-americană, preconizînd alături de Hulme şi de Ford o reacţie de tip neo-clasic faţă de impresionism. Se va cultiva o poezie a juxtapunerilor de imagini statice şi exacte, sever controlate sub raportul calificării epitetice. Precizia notaţiei şi concizia converg în direcţia dobîndirii unui efect prin care emoţia să se obiectiveze fără să lase nici un residuu sentimental. Vorticismul, manifestat mai ales în sculptură prin lucrările lui Henri Gaudier-Brzeska, va accentua latura dinamică a reprezentării realităţii şi va ilustra tendinţa de deconturare şi ştergere a graniţelor dintre obiectul aflat în plină evoluţie cinetică şi mediu. În ambele situaţii Pound ţine să sublinieze că arta presupune rigoare şi ardoare în urmărirea legităţilor ei. Ucenicia artistică presupune truda unei vieţi jertfită exigenţelor impuse de travaliul calificat şi statuat profesional. Sînt grăitoare în acest sens observaţiile pe care le face la sfîrşitul tratatului său programatic *ABC-ul lecturii* (1934): « Dar asemenea legilor oricărei arte, ele [legile poeziei] nu sînt legi care să fie învăţate băbeşte. « La sculpture n'est pas pour les jeunes hommes», spunea Brâncuşi. Hokusai şi Chaucer au susţinut acelaşi lucru. Aşa zisele tratate ce dau reţete prozodice sînt tot atît de neghioabe pe cît ar fi cartea în care s-ar furniza măsurătorile pentru producerea unei capodopere « à la Botticelli.»

https://biblioteca-digitala.ro

Un creator pentru care sursa primă a inspiraţiei poetice trece dincolo de subiectivismul propriilor confruntări cu lumea, şi se constituie mai cu seamă din materialele istoriei, va fi prin excelenţă un traducător.

De fapt nu puţini sînt aceia care-l consideră pe Ezra Pound în primul rînd un traducător fără egal în epoca modernă, şi numai în al doilea rînd un creator notabil. Pentru Pound recrearea textului prin transpunerea în altă limbă trebuie să constituie ţelul suprem al oricărei echivalări. Traducerea este în viziunea sa act critic, textul obţinut fiind rezultatul superior al conlucrării dintre original şi tălmăcitor, — nu o simplă aproximare, ci ceva inedit şi învestit cu valori noi. Traducerea este, aşadar, o artă prin excelenţă interpretativă, ceea ce oferă un cîmp extrem de întins experimentului şi variaţiunilor.

În formularea lui R. P. Blackmur, unul din exegeţii cei mai pătrunzători ai scrierilor lui Pound şi totodată unul din cei mai mari critici pe care i-a avut America secolului nostru, traducerea poate fi asemuită cu arta portretului. Originalul nu trebuie să se recunoască în traducere ca într-o fotografie. Traducerea trebuie să-i desvăluie latenţele, legităţile dinapoia aparenţelor. Efortul traducătorului ar fi deci îndreptat — asemenea maestrului portretist—în direcţia surprinderii fizionomiei discrete, particulare, ascunsă ochilor indiferenţi ai privitorilor de circumstanţă. Traducătorul aşadar nu se poate limita să declicheze obiectivul şi să expună pelicula fotosensibilă. Cu alte cuvinte, el nu se va bizui exclusiv pe lexicon. Dimpotrivă chiar, se va aplica, scrutînd îndelung textul pentru a-i pătrunde tainele, adică se va strădui să-i perceapă ritmul interior şi asperităţile texturale, să surprindă pulsul ce face să zvîcnească plămada verbală, şi cînd toate acestea îi vor fi devenit prin înglobare şi asimilare proprii, să le retoarne în tiparele altei limbi. Traducătorul nu mai este atunci un simplu dragoman, aplicaţia sa se transformă atunci într-o veritabilă aventură. Pentru Pound latura fascinantă a acestei arte este tocmai aceea de a realiza o situaţie lingvistică nouă prin aclimatizarea unor forme nonspecifice tradiţiei literare de pînă atunci. În acest sens se poate vorbi despre Pound ca despre primul poet american propriuzis. Dacă Whitman a fost acela care a eliberat primul poezia americană de sub dependenţa tematică faţă de poezia britanică, Pound face pasul următor şi desferecă complet expresia, întrucît nu mai recurge decît minimal la tradiţia engleză sub raportul formaţiilor lexico-gramaticale.

Traducerile sale sînt de-a-dreptul impresionante prin senzaţia de firesc şi de perfectă derulare a construcţiilor. Chiar şi atunci cînd intervine o întrerupere neaşteptată, o inversiune neacreditată sau o stridenţă, ele au rolul de a impune un răgaz spre a atrage atenţia lectorului asupra prezenţei unui fapt deosebit, a unei imagini-cheie. În nici într-un caz derogările de la curgerea plină a frazărilor nu atestă o insuficienţă de manualitate în transpunerea versului sau altă deficienţă în tehnica transferului pe care o întîlnim nu arareori în jargonul specific al traducerilor mediocre.

Cunoscuta cezură poundiană are o istorie veche. Ea s-a născut pe claviatura maşinei de scris ca atîtea alte aranjamente ritmice şi tipografice în poezia secolului nostru, încă din faza imagistă din jurul anului 1910, şi a constituit răspunsul dat de poet tiraniei pentametrului iambic care încă de pe vreamea lui Marlowe şi a lui Shakespeare a înveşmîntat versul englez în straiele scumpe ale grandorii şi maiestăţii retorice, modalităţii, care nu mai păreau decente în epoca modernă, atît de deschisă persiflărilor parodice şi insinuărilor ironice.

Este unul din motivele pentru care, atît Pound cît şi Eliot n-au găsit decît cuvinte reprobatoare la adresa lui Milton, care, pe lîngă faptul că înteţise şi mai mult rigoarea prozodică, artificializase la maximum engleza, constrîngînd-o să se conformeze tiparelor sintactice latine. Practica miltoniană a persistat sub o formă sau alta datorită

https://biblioteca-digitala.ro

prestigiului bardului revoluţiei, pînă în pragul secolului al 20-lea constituind, în opinia lui Eliot şi Pound, o ameninţare îngrijorătoare pentru expresia liberă şi nuanţată a nevoilor poeziei moderne.

Pound se va feri de erorile izvorîte dintr-o înţelegere de tip miltonian a problemei asimilărilor la nivelul structurilor fundamentale ale limbii, şi, ori de cîte ori va socoti că o expresie sau o formulare trăieşte mai intens într-o altă limbă, clasică, sau modernă nu va ezita să includă în discursul poetic fragmentul respectiv, ca atare, traducîndu-l eventual mai apoi tocmai pentru a reliefa şi mai mult plasticitatea şi proprietatea formulării originale.

Dar revenind în cîmpul traducerilor propriu-zise, vom remarca de la bun început aria întinsă şi diapazonul amplu al sentimentelor acceptate ca vrednice de a fi reproduse într-un idiom modern. În *Navigatorul*, (*The Seafarer* — 1912), Pound redă magistral ritmul abrupt al originalului anglo-saxon. Monologantul relatează torenţial vicisitudinile vieţii pe mare, vădind o bărbăţie furibundă a expresiei. Poetul anonim al *Navigatorului* întrece în intensitate şi forţă pe cel al mai cunoscutei epopei *Beowulf* din acelaşi secol al 8-lea, fiind, în opinia lui Pound, singurul poem european capabil să suporte o comparaţie cu literatura chineză aparţinînd aceleiaşi perioade, reprezentată printr-un poem ca de pildă *Scrisoarea exilatului* de Li Tai Po (701—762 e.n.).

Reuşita lui Pound este cu atît mai surprinzătoare — observă Donald Davie, autorul judiciosului studiu monografic *Ezra Pound : Poet as Sculptor* (New York, Oxford University Press, 1964) — dacă se are în vedere faptul că traducerea emană de la un filolog specialist în literaturile romanice medievale din bazinul Mediteranei. Pînă la cea dată Pound era autorul unui studiu pătrunzător, *The Spirit of Romance*, 1910, şi al mai multor traduceri din provensală, spaniolă şi italiană medievală. Acestora li se vor adăuga de-a-lungul anilor traduceri din poezia chineză, latină, elină, franceză, japoneză, hindi, egipteana arhaică.

Ne vom opri puţin asupra traducerii sale cele mai controversate, *Homage to Sextus Propertius*, 1920. Pound explică că prin « omagiu» a înţeles exact ceea ce înţelesese Debussy cînd a scris partitura pentru al său *Hommage à Rameau*, adică « o piesă muzicală amintind de maniera lui Rameau». Alegînd poetul latin din a doua jumătate a primului veac al erei noastre, Pound a voit desigur să cinstească memoria unui poet care a evitat pe cît i-a stat în putinţă să-şi desintegreze personalitatea artistică şi modalitatea stilistică, dînd curs injoncţiunilor primite din partea lui Maecenas, sub al cărui patronat se afla, alături de Vergiliu şi de Horaţiu, de a înceta să o mai plîngă în elegii pe Cynthia şi de a se dedica preamăririi imperiului lui August.

Traducerea a sîtrnit vii proteste în cercurile latiniştilor scolastici. Pound şi-a îngăduit tot soiul de comprimări, intercalări, şi rearanjări ale elegiilor din Cărţile a II-a şi a III-a ale lui Propertius. A recurs apoi la aluzii şi vocabular modern, introducînd nenumărate anacronisme, ca de pildă referirile voalate la Yeats sau Kandinsky. În fine a ignorat, pur şi simplu, sensul originalului într-o serie de cazuri. A rezultat o suită extrem de lizibilă a unui poet pînă atunci literalmente îngropat şi uitat sub comentariile docte ale specialiştilor filologi. Ceea ce contează, deci, nu este atît fidelitatea şi reproducerea integrală dar seacă, ci restituirea unei încărcături afective şi a unei voci uitate care prinde să vibreze într-un idiom diferit, dar care îi permite totuşi să-şi pună în valoare fondul uman al tensiunilor lăuntrice nespulberate încă de scurgerea timpului. Dacă traducătorul este înzestrat cu genialitate şi cutezanţă, el nu va ezita să îmbrăţişeze această modalitate, care însă, în cazul unui eşec, îl va compromite iremediabil în temeiul diletantismului şi ignoranţei.

Poemele chineze în tălmăcirea lui Pound oferă cu totul alte satisfacţii: o lume pură şi rarefiată de imagini picturale şi de ritual arhaic, o dicţie distilat-ingenuă ne introduce într-o lume ultra rafinată şi convenţionalizată a unei milenare civilizaţii. Arta

https://biblioteca-digitala.ro

sociabilităţii reverenţioase şi a integrării într-o natură devorativă, în care deliciul existenţei se percepe cu fiece subtilă îngînare de nuanţe, ne este elucidată cu o suavitate tonală şi o gestică savant dozată, în enunţuri aproape nude şi în imagini cu străluciri mate de ivoriu.

Asupra celor treizeci şi cinci de sonete ale lui Guido Cavalcanti, Pound s-a aplecat de mai multe ori între 1912 şi 1949 oferind cîteva versiuni succesive care prezintă diferenţe marcate între ele. Expresia lor engleză învederează o regresiune treptată spre o textură verbală în care sonorităţi arhaice renasc din fioriturile graţioasei grafii elizabetane. Instinctul său melopeic l-a condus în final spre această orchestraţie inspirată în care somptuozitatea ornamenticei cînd şi cînd se destramă făcînd loc momentelor de hieratică puritate a frazării.

Pound se întrece pe sine reuşind imposibilul: reeditarea izbînzii răsunătoare a lui Dante Gabriel Rossetti care, un secol înaintea sa, desăvîrşea, poate, cel mai autentic moment în arta traducerii din veacul al 19-lea — culegerea sa din poeţii pre-danteşti, printre care se numără la loc de cinste opera lui Guido Cavalcanti.

Şi cu toate că unele versiuni poundiene fac chiar să pălească transpunerile antemergătorului său prerafaelit, autorul lor nu le socoteşte decît nişte juxte abile, menite să suscite în cititor curiozitatea şi ambiţia confruntării directe cu originalul.

Modestia lui Pound traducătorul nu o putem socoti nici falsă, nici deplasată, nici exagerată. Ea reprezintă nu numai o recunoaştere lucidă a limitelor creativităţii umane, ci şi a faptului că poezia rămîne totuşi în primul rînd o chestiune de expresie la nivel pur verbal, implicînd total şi complex limba şi excluzînd ca atare iluzia deşartă a posibilităţii transpunerii estetice globale într-altă limbă.

Problema poeziei « originale» scrisă de Pound este spinoasă şi va rămîne încă mult timp deschisă atît atacurilor frontale cît şi acceptărilor entuziaste, nediferenţiate. Nici una din atitudini nu poate da socotinţă asupra vastei sale opere, întinsă pe mai bine de şase decenii. Este firesc ca ea să nu poată fi calificată şi epuizată în cîteva enunţuri. De abia acum timpul intră în exercitarea prerogativelor sale, erodînd, triind şi consolidînd corpusul poundian, şi dacă unii critici se îndoiesc încă de locul său în poezia modernă alături de un Eliot sau de un Williams, un exeget de talia lui Roy Harvey Pearce în monumentala sa istorie a poeziei americane (*The Continuity of American Poetry*, Princeton, 1961), îi rezervă un loc de prim plan în efortul secular al acestei poezii de a constitui un epos prin care să se poată valida coerenţa unui ethos şi viabilitatea unei tradiţii eroice. *Cantos*-urile lui Pound se aşează aşadar în seria marilor plăsmuiri ale epocii moderne cum ar fi « Cîntec despre mine însumi» de Walt Whitman, « Podul» lui Hart Crane sau poema-roman în cinci cărţi « Paterson» a lui William Carlos Williams.

Metoda de creaţie a lui Pound îşi are obîrşia în personalitatea sa vulcanică, care la rîndu-i se organizează în jurul acelui apetit pantagruelic pentru teme, situaţii sau idei aflate deja în circulaţie. Pound împrumută Renaşterii desinvoltura cu care înţelege să preia aceste surse parţial elaborate şi să-şi apropie procedeele şi modalităţile predecesorilor, osteneala sa zăbovind îndelung cu meticulozitate de aurar asupra acestor materiale colbuite în intenţia de a le valora plinurile şi golurile, restaurîndu-le şi aşternînd peste ele o patină ale cărei reflexe să le imprime o personalitate aparte. Pastişa realizată lucid şi parodia schiţată neostentativ dezvoltă între ele un joc crepuscular de oglinzi în care regăsim din unghiuri nebănuite şi frapante forme uitate ce prind a se mişca cu o neaşteptată strălucire.

Este cazul poemelor cuprinse în primele volume: *A Lume Spento*, Veneţia, 1908 şi *Personae of Ezra Pound* şi *Exultations of Ezra Pound* (ambele apărute în 1909 la Londra), ca şi în cele imediat următoare, precum *Canzoni of Ezra Pound*, 1911 sau *Pavannes and Divisions*, New York, 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

Modelele acestor scurte piese lirice sînt oferite de poeţii elizabetani sau de simboliştii francezi, dar mai ales de poezia prerafaelită (Rossetti — Morris — Swinburne) filtrată prin sensibilitatea decadenţilor tip *fin de siècle* şi ilustrată în anii '90 ai veacului trecut prin producţia generaţiei tinere grupată în jurul lui Yeats, ce se constituise în aşa zisul *Rhymers' Club*. Este vorba mai cu seamă de creaţia lui Ernest Dowson (1867—1900) şi Lionel Pigot Johnson (1867—1902), poeţi deopotrivă respinşi şi imitaţi de către Pound, poeţi puri şi boemi de sub a căror vrajă nu s-a putut sustrage integral. Fluiditatea suavă şi muzicalitatea lor insinuantă constituie o achiziţie a acestor prime izbucniri lirice.

Piesele în discuţie deşi « minore» şi « nepersonale» rămîn nişte prezenţe încîntătoare (aş menţiona de pildă virginala întruchipare din bucata *Dance Figure*) în peisajul poeziei edwardiene, alături de creaţia unui Edward Thomas sau a unui Rupert Brooke.

În jurul şi după primul război mondial influenţa lui Browning devine tot mai evidentă, înlocuind conciziunea imagistică şi lăsînd cale liberă unei poezii confesive, cvasi-dramatice, scrisă din punctul de vedere al unui personaj fictiv a cărui mască Pound şi-o asumă. Aşa a luat naştere ciclul, sau mai bine zis suita intitulată *Hugh Selwin Mauberley*, poem de reală valoare asupra căruia şi-au demonstrat perspicacitatea şi ingenuitatea exegeţi de incontestabil prestigiu precum F. R. Leavis, Hugh Kenner, J. J. Espey.

Adoptînd o manieră ironică şi recurgînd la introspecţie, vocile ce se rostesc în secţiunile poemului (E. P., alter-ego-ul energic şi întreprinzător al lui Pound — înfrînt totuşi în cele din urmă — şi Mauberley, un poet decadent minor) aruncă lumină asupra impasului în care au ajuns estetismul şi izolarea sterilă în turnul de fildeş al artei pentru artă. Este ceea ce caracteriza de fapt scena literară londoneză la cumpăna dintre cele două veacuri. Starea de spirit fusese însă deja anatomizată de Eliot în celebrul său monolog *The Love Song of J. Alfred Prufrock*, poem care odată cu publicarea sa în 1917 a pus capăt modei imagiste. Se pare deci că şi în acest caz Pound s-a servit de un model.

Opera sa capitală — în care maestrul demn de a fi urmat cu veneraţie este însuşi Dante — o reprezintă suita *Cantos*-urilor, poeme de largă respiraţie în care personalitatea poetului se desfăşoară plenar.

Faptul de a le fi compus simultan cu piesele lirice şi cu traducerile inovatoare de care am pomenit atestă odată mai mult versatilitatea şi larga disponibilitate creatoare a spiritului său. În *Cantos*-uri întîlnim de fapt întreaga gamă de abordări şi modalităţi pe care Pound le-a testat sau experimentat în poemele şi traducerile sale de mai mică întindere.

Cantos-urile, poemul epic de proporţii gigantice început prin 1905 şi continuat pînă în momentul de faţă (Ediţia din 1970 înregistrează 116 poeme) includ adesea fragmente de traduceri sau parafrazări după Homer, Confucius, Ovidiu, Dante, Browning, precum şi extrase din cronici şi documente istorice, tratate de economie şi jurisprudenţă, scrieri politice, filozofice, sau teozofice din vechea Chină, vechea Romă, Italia epocii de înflorire a Renaşterii, epoca condotierului Malatesta din Rimini, America în primii ani ai existenţei sale republicane, în baza Declaraţiei de independenţă, redactată de Jefferson, Europa echilibrelor de forţă şi a tranzacţiilor bancare din mercantilul secol al 19-lea, etc., etc.

Folosind tehnica colajului şi a montajului de citate, Pound urmăreşte la nivel senzorial-lingvistic să creeze un poem în care juxtapunerea de texturi şi forme, de dialecte şi transliterări să se constituie în realitate sensibilă prin varietate şi putere de sugestie, să ne procure plăceri de ordin estetic. *Cantos*-urile poundiene se vor refuza deci încadrării într-o schemă temporală tradiţională, cu un centru de interes dezvol-

https://biblioteca-digitala.ro

tat ·n etape şi tinzînd spre un punct culminant şi spre o rezolvare a tensiunii. Schema dantescă la care aderă Pound este respectată sincronic, nu şi diacronic.

În fiece moment şi în fiece *Canto* sîntem confruntaţi cu relatări şi cu voci care ne informează asupra unor întîmplări infame, ne amintesc sentenţe aforistice de o sublimă limpezime a cugetării, ne îmbie la petreceri în zonele inefabilului concret, în care contactul direct cu formele pure ale naturii sau artei ne proiectează în sferele absolutului şi frumuseţei divine şi eterne. Citindu-le, sau, mai bine zis, parcurgîndu-le, străbatem întinderi mai mult sau mai puţin inteligibile, cel puţin la o primă luare de contact — fie ea şi atentă, dar avem permanent senzaţia confruntării cu o realitate materială, nu una contrafăcută, palpabilă şi autentică, cu aerul acela de inscrutabilitate pe care îl degajă prin toţi porii realitatea în ipotezele ei certe. Ceea ce ne delectează nu este atît abilitatea, vană de-altminteri, de a repera o aluzie, de a identifica un vorbitor, de a înţelege sensul ultim al unei acţiuni zugrăvite episodic.

Călătorim printr-un spaţiu necunoscut şi atenţia întreagă ne este solicitată spre a observa, spre a ne orienta, spre a admira perspectivele ce se deschid şi se închid pe măsură ce ne deplasăm. Senzaţia de mişcare, de acoperire, de venire în contact nemijlocit cu epoci, civilizaţii, eroi, gînditori, poeţi, artişti, de a lua act de aspectul şi grafia feluritelor limbi, din care unele transpuse în ideograme, este, cînd şi cînd, întreruptă de pasaje cu o sintaxă evidentă prin mijlocirea căreia aflăm de cutare sau cutare mit sau realitate istorică, de un mod de a reacţiona faţă de aşezările şi întocmirile sociale, sau de vreun mod de a gusta frumuseţea înfăţişată altfel decît am avut prilejul să o contemplăm pînă acum. Spaţialitatea poemelor constituie principala lor caracteristică. Ne aflăm dispuşi undeva în sînul unui arhipelag şi navigăm liber pe toate direcţiile şi în toate sensurile, poposind cînd şi cînd pe cîte o insulă sau numai pe cîte un ostrov ca să admirăm. Aşa s-ar putea rezuma experienţa lecturii *Cantos*-urilor.

Sînt printre ele şi zone mai aride. Există, fără îndoială, idei sau teze iterate pînă la obsesie , cum ar fi aceea a cametei ca, rădăcină a tuturor relelor de pe lume. Ne întîmpină şi zone mai plate, mai puţin variate, mai terne ... mai reportericeşti sau mai buchere. E absolut firesc, pentru că altminteri, întreaga suprafaţă ar radia uniform şi ne-ar orbi. Nu am mai trăi senzaţiile trecerilor de la infern la paradis, nu am mai putea să ne bucurăm sau să ne înfricoşăm. Întreaga suprafaţă verbală ar fi ca o plasmă uniformă fără vacuole şi fără nucleoni.

Aşa cum se desfăşoară, poemul nu pare a se epuiza vreodată. Rămîne pururi deschis şi disponibil altor juxtapuneri, altor configuraţii, altor asocieri. Ne dăm seama că sursa depărtată care luminează această spaţialitate, organizată parcă tot atît de dinamic şi de complex ca o pînză expresionist abstractă, o constituie totuşi eul poundian care refuză să-şi arboreze cifrul, să-şi epuizeze identitatea într-un enunţ final.

Deşi pasărea lui Brâncuşi serenifică văzduhul din ultimele fragmente publicate:

For the blue flash and the moments
benedetta
the young for the old
that is tragedy
And for one beautiful day there was peace.
Brancusi's bird
in the hollow of pine trunks
or when the snow was like sea foam
Twilit sky leaded with elm boughs.
Under the Rupe Tarpeia
weep out your jealousies —

https://biblioteca-digitala.ro

To make a church
or altar to Zagreus Ζαγρεύς
Son of Semele Σεμέλη
Without jealousy
like the double arch of a window
Or some great colonnade.

Ca într-un paradis al formelor elementare, totuşi nu putem conchide că această minte neistovită și neliniştită s-ar fi putut dedica înălțării unei coloane — fie ea şi infinitului — şi că s-ar fi abandonat ataraxiei contemplative. Dar dacă ne gîndim la predilecţia vădită pentru Paradisul dantesc şi meditaţia confucianistă, poate că tocmai spre reînnoirea promisă de mitul lui Zagreus; sau de acea unică, precară zi frumoasă a păcii ce pune un efemer capăt tragediei războiului care-i sacrifică pe cei tineri pentru cei vîrstnici, se-avîntă imnul Măiastrei durînd, parcă dincolo de pizmă, coloana recunoştinţei infinite...

Este vorba, desigur, doar de-o amuţire într-o simfonie de proporţii şi complexităţi bruckneriene.

În fond acest Dyonisos al poeziei moderne nu se va abandona niciodată cu desăvîrşire tendinţei devoratoare a istoriei. Lărgindu-şi eposul pînă-ntr-atîta încît să o cuprindă cu totul, Pound pare a fi descoperit secretul celebrării perpetue.

https://biblioteca-digitala.ro

MIRCEA IVĂNESCU

Il miglior fabbro

« Adică, într-o bună zi, într-o anumită încăpere, doi autori, nici unul dintre ei nefiind interesat să fure din buzunarul celuilalt, au ajuns la concluzia că diluarea *versului liber*, Imagismul, Lee Masterismul, delăsarea generală merseseră prea departe şi că trebuie inițiat și pus în mişcare un contra-curent». Astfel descrie Ezra Pound însuşi (într-un text apărut în revista *Criterion*, cam la două decenii după ce avusese loc întîlnirea propriu zisă despre care e vorba — şi reluat de alt autor într-o exegeză a poemelor sale) o constatare la care se pare că au ajuns cîndva, într-o după amiază din 1914, la Londra, doi dintre scriitorii în cel mai înalt grad inovatori în poetica secolului nostru — Ezra Pound însuşi şi Thomas Stearns Eliot.

Observația pe care cei doi scriitori au făcut-o şi care avea să-i îndemne la lansarea unei tehnici poetice, după cum s-a dovedit, fecundă, nu numai în poezia de limbă engleză, ci, apoi în sectoare largi ale liricii europene (şi americane) exprima de fapt convingerea lor că felul în care se scria poezia la începutul secolului al XX-lea nu mai corespundea nici sensibilității contemporane, și nici sarcinilor grave pe care actul creației artistice era obligat să şi le asume. Nu este de loc o exagerare să se spună însă că această convingere fusese formulată cu cîțiva ani înainte de Pound, şi că Pound a fost cel care, prin puterea de persuasiune şi exemplul propriilor sale scrieri, a imprimat-o mai tînărului său coleg — şi, în același timp, unui grup, treptat constituit, de scriitori — în primul rînd poeţi, dar de asemenea și prozatori și artiști creatori în alte domenii: muzică sau sculptură — (și cel puţin unul dintre cei mai importanţi dintre ei mult mai în vîrstă decît Ezra Pound însuși).

Primele volume de versuri ale lui Pound apăruseră însă înainte de această dată (cea dintîi culegere, *A Lume Spento*, încă din 1908) şi, chiar dacă originalitatea de viziune şi de tehnică s-a afirmat treptat, influenţa exercitată de ele a fost certă. Prin ceea ce ar putea să pară o coincidenţă fericită — în realitate fiind însă apropierea firească

https://biblioteca-digitala.ro

dintre nişte artişti care, tocmai pentru că aveau concepţii asemănătoare despre onestitatea şi seriozitatea gestului artistic, au ajuns şi la concluzii similare în ce priveşte procedeele pentru apărarea acestor calităţi — s-au întîlnit la Londra între 1912 şi 1917 cîteva dintre personalităţile literare cele mai importante ale momentului şi care, acţionînd convergent, au produs o adevărată revoluţie în literatura timpului. Şi cel care pare că a fost nucleul acestei apropieri (care, de fapt, n-a acţionat ca o grupare propriu zisă decît puţină vreme în jurul revistei *Blast*) a fost Ezra Pound. Ceilalţi, poetul T.S. Eliot, mai vîrstnicul Yeats, pictorul şi romancierul Wyndham Lewis, şi autorul de mai tîrziu al lui *Ulysses*, James Joyce, au beneficiat de influenţa, şi aproape în toate cazurile, de sprijinul material al lui Pound.

William Butler Yeats, care la acea vreme era de departe cel mai important dintre scriitorii reuniţi astfel sub semnul unei reaprecieri a literaturii momentului, avea deja o operă constituită şi un prestigiu necontestat, ca ultimul dintre marii poeţi romantici ai Angliei. Influenţa sa se exercita însă asupra acelor poeţi care nu vedeau altă posibilitate de creaţie decît continuarea, cu procedeele prozodiei post-romantice, a viziunilor şi clişeelor romantice. În mod fatal, o asemenea lirică (aşa numita poezie georgiană) avea să decadă în retorică şi convenţionalism, şi este semnificativ faptul că Yeats a devenit — şi a rămas — o prezenţă activă în poezia secolului nostru mai ales după ce şi-a primenit viziunea şi şi-a schimbat tehnicile poetice. Schimbarea de care e vorba (şi înaintea căreia contemporanii săi de abia atunci făcîndu-şi un nume în poezie, şi mai ales Eliot, se limitau în a-l considera pe poetul irlandez doar ca « o rămăşiţă a anilor nouăzeci ») s-a produs în perioada pe care istoricii literari britanici o denumesc « memorabila iarnă a anului 1913 » petrecută de Yeats împreună cu Pound (cu care de altfel, curînd, avea să ajungă rudă prin alianţă) într-un *cottage* din Sussex. Atunci — şi de fapt şi în cele două ierni următoare petrecute la acest *Stone Cottage* — Yeats a ajuns să recunoască gustul sigur pe care şi-l dovedise Pound în problemele de poetică. Pound — scria Yeats — « mă ajută să mă reîntorc la precizie şi la concret, să scap de abstracţiile moderne; să discuţi cu el despre un poem e ca şi cum ţi-ai traduce o propoziţie din limbaj literar în dialectul vorbit. Totul devine dintr-o dată limpede, natural ».

Această acceptare (care n-a fost niciodată o încredere oarbă, necritică — dovadă rezerva cu care Yeats avea să vorbească mai tîrziu despre poezia tot mai complicată a prietenului său) exprimă tocmai o recunoaştere a personalităţii lui, Pound la vremea aceea constituind forţa de coeziune în mişcarea de renovare poetică pe care el şi prietenii săi o preconizau. Yeats îl califica de altfel în aceeaşi perioadă pe Pound drept exponentul « celei mai agresive dintre şcolile contemporane de poezie » şi într-o reminiscenţă publicată mult mai tîrziu, spre sfîrşitul anilor douăzeci şi dedicată lui Pound (*A Packet for Ezra Pound*, reprezentînd prima versiune mai restrînsă a principalei scrieri teoretice a lui Yeats, *A Vision*) îşi aminteşte de împrejurările cînd, în plimbările nocturne făcute împreună cu Pound, acesta hrănea pisicile rătăcitoare pe stradă, povestind cum poetul cunoştea exact genealogia şi istoria personală a pisicilor din jurul hotelului şi din întreg cartierul. « Şi totuşi, acum cînd îmi amintesc de o scenă ca aceasta — scrie Yeats realizînd astfel de fapt un portret moral, mai exact decît şi-ar fi închipuit, al poetului mai tînăr — cred că el de fapt nu simte o afecţiune propriu zisă pentru pisici... Pentru el, pisicile sînt fiinţe oprimate, mereu trăind cu spaima de cîini, terorizate de copiii care aruncă cu pietre în ele, şi privite de toată lumea cu dispreţ. Dacă ar fi vorba de fiinţe omeneşti, Pound ar discuta despre opresorii lor cu aceeaşi violenţă reţinută, ar medita cum ne-am putea noi uni forţa cu forţa lor umilită, cum le-am putea organiza rezistenţa de oprimaţi. Şi gîndindu-mă la asta îi analizez acum scrierile lui critice, laudele sale la adresa scriitorilor urmăriţi de nenoroc, rămaşi invalizi sau bolnavi de pe urma războiului ». Şi Yeats citează o formulă

https://biblioteca-digitala.ro

care i se pare că ar fi caracteristică pentru vehemenţa lui Pound — « Voi lupta pînă la moarte împotriva cruzimii ambiţiilor meschine».

Pound scria în aceeaşi perioadă că îşi consideră calitatea implicită de secretar al lui Yeats drept « o datorie faţă de posteritate» şi el n-a ezitat să intervină activ în scrierile patronului său, modificînd adesea versuri (fără a-i cere permisiunea) dar întotdeauna cu efecte atît de evidente în folosul poeziilor respective încît Yeats însuşi, la început iritat, a acceptat ceea ce avea să devină în relaţiile dintre ei un procedeu mai frecvent. (Se citează cazul unui poem, *Fragment din Antigona* figurînd într-unul din ultimele volume ale lui Yeats, în care Pound a efectuat modificări în aparenţă neînsemnate, dar care sporesc precizia dicţiunii şi intensifică mult valoarea lirică a textului).

Evident, aprecierea exactă a unei asemenea influenţe este dificilă — mai ales în cazul unui poet cu o personalitate precisă (şi destul de « idiosincratică», după cum spun istoricii literari englezi) cum a fost Yeats, poet cu o mitologie şi viziune proprie, foarte depărtate de cele din vremea aceea şi cu atît mai mult de cele de mai tîrziu ale lui Pound. Cînd mai tîrziu avea să-şi amintească de iernile petrecute la *Stone Cottage* Pound a încercat un portrect al lui Yeats, în care unele note ironice — apreciate de contemporani ca exacte — vorbesc mai degrabă de detaşarea unui observator, decît de o identificare cu un adept sau un confrate foarte apropiat: « Este oboseala grea ca mormîntul. / Un Kakemono se înalţă din ceaţă asupra landei / soarele răsare strîmb peste munţi / astfel încît mi-am amintit de zgomotele-n horn / ca şi cînd ar fi fost vîntul în horn / însă de fapt era Unchiul William / jos compunînd / care făcuse un mare Păăăun / ca lu-umina o-ochilor / făcuse un mare ppppăuun ca... / făcuse un mare păun / ca lumina o-hochilor / luhumina o-hochilor / cum îl şi făcuse de fapt, şi dăinuitor / un mare păun *aere perennius* / sau ca sfatul lui către un tînăr să / zămislească şi să se însoare (sau nu) / cum ai vrea s-o priveşti / la Stone Cottage în Sussex în landa pustie / (sau cum o fi fost) şi tufişul sfinţit / care nici nu vroia să mănînce şuncă la masă / pentru că numai la ţară se mănîncă şuncă la masă / în ciuda faptului că era foarte bună / şi plăcerea de a o avea caldă pe masă / ei, şi zilele acestea s-au dus pe vecie / şi pătura de voiaj cu etichete de piele / şi el ascultîndu-l aproape în întregime pe Wordsworth / ca să aibă conştiinţa-mpăcată însă / de fapt preferîndu-l pe Ennemosor despre Vrăjitoare»

(Canto 83)

Se poate discuta dacă e vorba de o influenţă — sau poate mai degrabă de o consonanţă de vederi determinată de energia lui Pound — asupra lui Yeats, cert este că există o influenţă importantă a lui Pound asupra lui Eliot. Primele poeme purtînd marca personală a lui Eliot au fost publicate în urma insistenţelor lui Pound în revista Harrietei Monroe, *Poetry* din Chicago, şi se citează şi acum faptul că Ezra Pound a alcătuit în perioada şederii sale în Anglia o antologie de versuri contemporane, exclusiv pentru a putea asigura tipărirea versurilor lui Eliot. Mai important pentru definirea personalităţii poetice a lui Eliot este faptul că poemul său *Ţara pustie* a fost publicat numai după lectura lui Pound, care a operat modificări, eliminări şi în unele cazuri rescrieri, dîndu-i forma definitivă dintr-un manuscris pe care autorul însuşi îl califica drept « haotic» şi de două ori mai voluminos decît poemul apărut ulterior. Îşi are de asemenea semnificaţia sa faptul că un grup de poeme importante în definirea personalităţii sale poetice (cele două poeme cu *Sweeney, Blestein* etc — adică poemele în catrene cu formă şi rime fixe) au fost publicate de Eliot în 1920, adică după ce Pound îşi exprimase interesul faţă de asemenea forme fixe pe care le studiase în poezia lui Gautier, şi după ce-şi publicase, în acest metru, poemul *Hugh Selwyn Mauberley*.

Eliot, care şi-a recunoscut întotdeauna datoria faţă de prietenul său, a căutat încă devreme în cariera poetică, a sa şi a celor care au resimţit influenţa lui Pound (adică

https://biblioteca-digitala.ro

în eseul publicat în 1917 despre *Ezra Pound ; metrica și poezia lui)*, să definească locul acestuia în poezia momentului, în termeni care seamănă mult cu cei folosiți de Pound însuși pentru a-și enunța propriile intenții:

« De fapt, scrie Eliot, este vorba de adaptarea prozodiei la emoția și dispoziția autorului, adică de o adaptabilitate care se datorează unui studiu intensiv al metrului poetic, și care constituie un element important în tehnica lui Pound... Așa numita « libertate» a versului lui Ezra Pound impune o sarcină atît de importantă asupra fiecărui cuvînt din vers încît devine cu neputință să se mai scrie ca Shelley, adică lăsînd spații goale pentru adjective, sau ca Swinburne, ale cărui adjective sînt, practic, spații goale... O asemenea relație (ca cea preconizată de Pound — n.n.) între poezie și muzică este foarte deosebită de ceea ce se cheamă « muzica» lui Shelley sau Swinburne, o muzică adesea mai apropiată de retorică (sau de arta oratorului) decît de muzica instrumentului. Pentru ca poezia să se poată apropia de condiția muzicii nu e deloc nevoie ca poezia să fie lipsită de înțeles. În locul abstracțiilor abia voalate și răsunătoare ale lui Swinburne, sau în locul spumozității lui Mallarmé, versul lui Pound este întotdeauna bine definit și concret, pentru că el are întotdeauna o emoție binedefinită în spatele versului». (Ceea ce sună ca un comentariu la înseși preceptele poundiene: « Cît despre poezia secolului XX și poezia pe care mă aștept să o văd scriindu, se în următoarele decenii, ea se va pune în mișcare, cred eu, împotriva dulcegăriilorva fi mai aspră și mai sănătoasă, va fi ceea ce Hewlett definește ca « mai aproape de os». Va fi cît mai asemănătoare cu putință cu granitul, forța sa va consta în adevărul ei, în puterea ei interpretativă (evident, forța poetică constă întotdeauna în așa ceva); vreau să spun că nu va mai încerca să pară convingătoare prin vacarm retoric, și prin gălăgie luxurioasă. Vom avea mai puține adjective pictate care să-i atenueze și săprevină șocul. Cel puțin în ce mă privește pe mine, eu o vreau astfel, austeră, directă, eliberată de bîlbîielile emotive». — *O retrospectivă* — text din 1913.] Și, consună cu ceea ce Pound considera a fi meritul principal al scrisului lui Joyce (într-un articol apărut în *The Egoist* în 1917): « Pe lîngă realismul dlui Joyce, și laolaltă cu el, este stilul, scrierea propriu zisă: dură, tăiată cu precizie, fără nici o risipă de cuvinte, fără îngrămădire de fraze inutile, fără umplutură de pastă în pagină...»)

S-ar părea că Pound și-a exercitat influenta asupra poeticii veacului nostru mai ales la nivelul dicțiunii, a tehnicii versului. (« Nu se mai poate scrie poezie în veacul nostru ca înainte de a fi început să scrie Pound», a devenit un loc comun în critica anglo-saxonă. Și se adaugă și — George Steiner *dixit* — că « traducerile lui Pound au modificat definiția și idealurile traducerilor în versuri în secolul al XX-lea, la fel de sigur cum poezia însăși a lui Pound a reînnoit sau subminat poeticile moderne, engleze și americane».)

Unul dintre contemporanii lui Pound, care o vreme a și resimțit influența sa, artistul și scriitorul englezWyndham Lewis (ale cărui picturi și al cărui roman, *Tarr*, Pound le considera elemente indispensabile în cultura unui om modern) a și afirmat că revoluția operată de Ezra Pound în poezie « este pur tehnică și numai tehnică».

În realitate, reacția la nivelul dicțiunii poetice împotriva versului romantic, considerat de Pound și de contemporanii săi care-i împărtășeau părerile ca « năclăit», s-a produs nu în numele unei înnoiri, ci al reînnodării cu o tradiție. Nu s-a subliniat poate de ajuns faptul că « revoluția» produsă în poetica anglo-saxonă la începutul deceniului al doilea al secolului nostru prin activitatea și opera lui Pound, Eliot și Yeats nu a avut un caracter « modernist» în sensul desprinderii de trecut și al renunțării la valorile

https://biblioteca-digitala.ro

tradiționale ale literaturii respective, ci dimpotrivă avînd înțelesul revenirii la o tradiție. Versurile din primele volume ale lui Pound — adică cele publicate înainte de apariția primelor poeme ale lui Eliot și de schimbarea modalității poetice a lui Yeats — sînt ele însele romantice, numai că e vorba de un romantism opunîndu-se aproximațiilor emoționale ale lui Swinburne, de pildă, în numele aparentului prozaism cu valențe psihologice al lui Browning. Modelul inițial al renovărilor propuse de Pound a fost Robert Browning din monologurile « personajelor dramatice », și primele versuri poundiene, chiar și atunci cînd păstrează atmosfera romantică de *fin de siècle*, se mulează după vorbirea directă și urmăresc efectele dramatice pe care le obținuse Browning însuși. O piesă ca cea de mai jos, în care versul denudat de ornamentele poetice caută în primul rînd expresivitatea, și nu « frumusețea », nu e decît în aparență modernă; în realitate tehnica este tradițională, dar respectînd o tradiție dramatică, nu una lirică swinburniană — sau shelleyiană — (dovadă, de exemplu, persistența angambamentului, care relansează tensiunea dramatică):

« Ce ai tu, suflete al meu, cu paradisul?
N-ar fi mai bine, cînd ne vom fi recîștigat libertatea,
Să ne tragem spre vreun loc limpede, unde soarele
Să-și picure asupra noastră prin frunzele de măslin
Măreția lichidă? Dacă la Sirmio,
Suflete al meu, te voi mai întîlni, cînd se va fi stins această viață,
Nu vom găsi oare acolo vreun promontoriu sfințit
De apostolii cu trup de aer ai voluptății senine,
Nu se va întemeia credința noastră pe valuri,
Safir limpede, cobalt, camee,
Pe întreitele azururi, pe neatinsele
Oglinzi neliniștite ale schimbării veșnice?
Suflete al meu, dacă ne va întîmpina Ea, vreun zvon
Al unor mai înalte sălașuri, ale unor splendori mai demne de dorință
Ne va ispiti oare dincolo de piscul înnorat al Rivei? »

(Blandula, Tenulla, Vagula)

Treptat, Pound va renunța la angambamente, în care vedea un artificiu, căutînd în schimb un procedeu poetic care să păstreze flexibilitatea dicțiunii. A apărut astfel frîngerea versului în părți inegale, « lobi » cum le spune poetul, care se mulează pe înțeles și caută să evadeze din artificiozitatea « vorbirii în poezie ».

« Haide, să le plîngem mai bine de milă celor care o duc mai bine decît noi. / Haide, prietene, și adu-ți aminte / că bogații au valeți și prieteni nu, / Și noi avem prieteni și valeți nu. / Haide, să le plîngem de milă celor însurați și holteilor. // Aurora intră cu picioarele mici / ca o aurită Pavlova, / Și eu sînt alături de dorința mea. / Nici n-are viața în ea ceva mai frumos / Decît ceasul acesta de clară răcoare, / ceasul cînd ne trezim laolaltă. / » (*Mansarda*)

În același timp, în concepția lui Pound versul va căuta valorile poetice nu în artificiile de prozodie, ci în revenirea la ceea ce scriitorul aprecia că, pe vremuri, constituise caracteristica principală a lirismului: muzicalitatea. « Încărcarea versului de muzică » Pound a încercat-o prin valorificarea unor modele, din perioadele pe care le-a socotit mai autentic poetice: la început în lirica secolului al XVII-lea englez, în poezia unui Thomas Campion sau în poemele pentru muzică ale unui Edmund Waller

https://biblioteca-digitala.ro

(care le este evocat și parafrazat într-unul din poemele importante din ciclul *Mauberley*), dar și mai departe în trecut, în poezia provensală a trubadurilor (din care a tradus abundent), sau în lirica preelizabethană. Versul devine unitate de măsură a poeziei, susținîndu-se singur, fără artificii. « Silaba, ca regină și ascuțiș al versificației, care domină și dă coerență versurilor, poemului », cum spunea un comentator, — poetul american Charles Olson — adăugînd că aici este vorba de « o taină transmisă de poeții elizabethani lui Ezra Pound care a încremenit-o într-o boabă de miere »: «Du-te acum, carte născută fără-de-grai, / Și spune-i ei, care odinioară mi-a cîntat cîntul lui Lawas / Dacă și la cîntat / La fel de bine te-ai pricepe ca la vorbe / Atunci ar fi în tine un temei să-mi ușureze / Chiar și păcatele care din greu m-apasă, / Ca să-i întemeiez ei laude cu viață lungă. / Și spune-i ei care adie / Asemenea comori în văzduh, / Și cu mirezme nu altfel decît cele ce suflă / Viață clipelor, / Că eu aș vrea să le văd dăinuind / Cum dăinuie trandafirii, în chilimbar vrăjit închiși, / În purpuriu lucrat în aur și topit laolaltă / Într-o aceeași singură substanță și culoare / Înfruntînd timpul. / Și spune-i ei, cea care merge / Cu cîntecul pe buze / Dar cîntecul nu-l cîntă, nici nu știe / Cine-i acel ce-ntîiul l-a cîntat, că alte buze / La fel frumoase ca și ale ei ar mai putea să fie, / Ar mai putea, în vremuri mai tîrzii, să-i mai adauge îndrăgostiți, / Atunci fie, / Ar mai putea, în vremuri mai tîrzii, să-i mai adauge îndrăgostiți, / Atunci cînd țărna noastră cu țărîna luiWaller s-o risipi, / Văl după văl de pulbere în uitare, / Și pînă cînd Schimbarea va înfrînge / Tot ceea ce mai ființează alt decît Frumusețea. (*Envoi* din *Hugh Selwyn Mauberley*)

Tot atunci, pentru a susține naturalul versului, Pound și-a inaugurat cariera de traducător. Traducerile din Cavalcanti și alți poeți italieni premergători lui Dante — ca și cele din provensali — căutau tocmai muzicalitatea imediată a versului, și reprezintă prilejuri — relativ rare la Pound — de acceptare a rimei. Acestora li se adaugă adaptările — așa numitele cicluri *Cathay* (prelucrări după motive din poezia chineză clasică, sau rezultate din contopirea mai multor poeme, în special din Li Tai-pe, pe care Pound îl denumește Rihaku după transcrierea japoneză) și *Omagiu către Sextus Propertius*. De fapt e vorba de adevărate creații originale, de alcătuiri poetice foarte moderne ca ton, în care nu se evită anacronismele, expresiile colocviale sau *slangul*. S-a citat deseori, ca exemplu de asemenea modernizări ale dicțiunii clasice a modelului original, transcrierea în spirit laic a unui distih elegiac din Propertius, utilizat de Pound în prima piesă din *Omagiu*... Acolo unde textul latin vorbește — aproximativ — de « cel care-l face pe Phoebus să-ntîrzie printre armele războiului » și augurează « să curgă lin versul lustruit cu fină piatră poroasă », Pound a adaptat:

« Și de acum înainte, cum știm, cei care-l plictisesc pe / Apollo-și vor continua generalitățile marțiale / Iar noi stăm cu radierele pregătite. »

Pound a rămas fidel acestei tehnici a modernizării. Mult mai tîrziu, în anii cincizeci, cînd a tradus odele lui Confucius, el n-a ezitat să verisifice în spirit modern textele arhaice chineze, uneori rescriind adevărate blues-uri.

https://biblioteca-digitala.ro

Însă inovația cea mai însemnată a lui Pound a rămas cea din domeniul prozodiei, încercată odată cu începutul opus-ului său magnum *Cantos*, mai exact o dată cu Canto II. Mai tîrziu el avea să dea un nume acestei frîngeri a versului în unități inegale, dispuse pe pagină după un procedeu care amintește de versul în trepte folosit de Maiakovski, dar urmărind o altfel de eficiență: (« Să frîng pentametrul, aceasta a fost prima opintire»)

(Canto 81)

Versul își păstrează valoarea de unitate poetică, refuzîndu-se prelungirilor artificioase în angambamente, dar frîngîndu-se în lobi care atîrnă pe pagină încărcați de înțelesuri. Și încărcătura sa de semnificații se frînge de asemenea. Odată cu primele *Cantos* se inaugurează tehnica *mozaicală*, a părăsirii narațiunii continui (încă prezentă, de pildă în *Canto I* care narează un episod din periplul homeric) pentru a îngloba, în aceeași poemă episoade distincte, povestite , amintite doar prin aluzii, sau evocate prin contrast cu corpul narațiunii principale. *(Canto IV*, de exemplu, începe prin invocarea Troiei arzînd, a lui Apollo în calitatea sa de stăpîn al lirei, a Aurunculeiei (femeia a cărei nuntă a fost celebrată de Catul în poemul LXI) și al lui Cadmus-cu-prorele-aurite, « despre care, printre altele, se spune că ar fi inventat alfabetul». Urmează combinații de fragmente și aluzii din legenda lui Itys — din *Metamorfozele* lui Ovid — la legenda lui Cabestan, trubadur de la sfîrșitul secolului al XII-lea, ucis de soțul femeii pe care o iubea și a cărui inimă a fost oferită spre mîncare necredincioasei. Se adaugă apoi amănunte din legenda despre un alt trubadur, Pieirre Vidal — cel care, îmbrăcat într-o blană de lup, a cîntat serenade sub zidurile castelului iubitei sale, și a fost fugărit de cîinii soțului acesteia —, și la mitul lui Actaeon, de asemenea din *Metamorfoze*).

Mai tîrziu încă, aceste aluzii se schimbă, amețitor, una pe alta, în cuprinsul aceluiași grup de versuri, și chiar a aceluiași vers, totul complicîndu-se cu citate în limbi excentrice, și apoi cu ideograme japoneze dispuse pe pagină pentru a sublinia mai eficient înțelesul poemului. Iată un fragment din *Canto 20*, care ilustrează nu numai « frîngerea versului» ci și mozaicul minuțios (« lozenges», cum spune autorul) în care în decursul a mai puțin de 20 de versuri, se acumulează aluziile la o legendă despre Niccolo d'Este, care a înebunit după moartea violentă a fiului său natural și a propriei sale soții, surprinși în adulter, și la imaginile care străbat delirul său despre moartea lui Roland la Roncesvalles, sau despre Elvira, o eroină a unei piese de Lope de Vega, și întretăiate cu fulgurări de imagini despre arderea Troiei:

« Juca acolo jocul cu palla./ Parisina — doi porumbei drept altar — la fereastră./ « E'l Marchese / Stava per divenir pazzo / după toate astea». Și asta a fost cînd s-a năruit Troia / Și au venit încoace și-au săpat gropi în stîncă,/ Pe drumul spre Roma, și au îngrămădit vreascurile;/ Și a sosit aici, condit Atesten... /« Pace ție! respectă pacea, Borso» / Și el a spus: Vreo cățea ne-a vîndut (și era Ganelon) /« Nu mai găsesc ei un ivoriu ca ăsta» / Și sta acolo lungit pe colina rotunjită sub cedri / Puțin înspre stînga văii (Este vorbește) / Într-o parte, nu chiar pe creastă, și a spus: /« Am sfărîmat cornul, o jur, am / Sfărîmat ivoriul cel mai de preț, l'olofans.» Și a spus: /«Tan

mare fustes!» / tîrîndu-se prin pietriș, / « Doamne, s-a terminat și cu asta, / Nu mai găsesc un ivoriu ca ăsta» / Și erau acolo, sub ziduri, Toro, las almenas, / (Este, Nic Este vorbește acum) / Sub metereze / (Epi purgo) peur de la hasle, / Și Regele a spus: /« Doamne, ce mai femee! / Dumnezeule ce femee» a spus regele telo rigido. / « Ți-e soră!» zice Ancures,« soră-ta-i!» / Și Alf i-a lăsat orașul Elvirei, și Sancho pof-tea / Să i-l smulgă ei, Toro, Zamora. /« Spaniol blestemat! / Nu așa, las-o să se întoar-că... / La toamnă.» /« Este , să te ia dracu.» între ziduri, tapițeria, / Pictate să pară o tapițerie.» /

(*Canto* 20)

Pound a încercat să-și justifice această pulverizare deliberată a istorisirii poetice, care, pe măsură ce *Cantos* progresau în timp, transforma vorbirea poetică într-o îngrămădire de citate și aluzii, uneori atît atît de greu de identificat încît chiar și exegeții mai entuziaști abandonează încercarea de a-și mai croi drum spre înțelesul logic. Autorul urmărea un înțeles de altă natură, — el i-a spus poetic — pe calea juxtapunerii unor imagini, aglomerate într-o aparență haotică, dar — în intenția poetului, luminate de « lancea soarelui» care să pună în mișcare imaginile, purtînd lectorul spre o înțelegere activă. (« Foarte bine — scria Pound — eu nu purced conform cu logica aristotelică, ci conform cu metoda ideogramelor; întîi îngrămădind laolaltă componentele necesare ale gîndirii»). « Frîngerea pentametrului» tradițional al versului englez, care, pe vremea începuturilor poetice ale lui Pound, a avut un rol atît de fecund, a dus, pe măsură ce poemul uriaș al *Canto*-urilor se apropia de cifra de 100 de piese (fixată inițial de autor, pentru a-și semnifica dorința de a reface pentru contemporaneitate *Divina Comedie*) și apoi depășea această cifră, la pulverizarea imaginilor în ideograme poetice, tot mai greu de închegat laolaltă, și apoi, concret, în ideograme japoneze (a căror folosire e discutată și deseori infirmată de specialiștii care-i contestă lui Pound competența în acest domeniu).

Despre *Cantos* și despre măsura în care Pound și-a realizat intențiile în acest poem se poate discuta. Piesele inteligibile mai numeroase decît s-ar crede, și foarte multele pasaje de frumusețe poetică intensă, merită o asemenea discuție. După cum nu trebuie trecute cu vederea pasajele în care concepțiile politice aberante ale scriitorului au deformat grav coerența și adevărul expunerii. Din fericire însă pentru opera lui Pound degradarea omului sub influența simpatiilor sale pentru așa zise teorii de economie politică « corporatistă» și pentru anomaliile de gîndire fasciste s-a tradus în primul rînd printr-o secătuire a capacităților sale poetice. *Canto*-urile ultime sînt tot mai incoerente — și energia și forța poetică a lui Pound, la început exprimîndu-se în tiparele unor influențe pozitive, nu se mai regăsește decît în rare izbucniri, în versuri frumoase, izolate într-o mare de divagații fără raport cu poezia. (De altfel, printr-o inversare a situației care caracterizase începuturile carierelor celor doi principali inovatori ai poeziei anglo-saxone, ultimele piese ale poemului au fost publicate de Eliot care le-a selectat și extras din manuscrisele informe ale prietenului său, —

https://biblioteca-digitala.ro

întocmai așa cum cu patruzeci și ceva de ani înainte Pound îl ajutase pe Eliot să-și găsească personalitatea în *Țara pustie*.) După moartea lui Eliot, Pound s-a închis în tăcerea poetică, renunțînd la publicarea, sau revizuirea poemelor sale, tot așa cum în viața sa fizică s-a închis în muțenie. Una din rarele sale declarații consemnate din anii tîrzii ai vieții este cea în care — poate conștient de incapacitate de a-și păstra coerența poetică, — și-a calificat întreaga întreprindere de construire a poemului *Cantos* drept o « cîrpăceală». Rămîne însă faptul, recunoscut la vremea lui de contemporanii săi mai echilibrați, că un moment — și anume un moment de importanță capitală în ceea ce s-ar putea numi laicizarea poeziei moderne —, Ezra Pound a fost «il miglior fabbro».

PAUL KLEE

PAUL KLEE

◀ «Curse de cai», un desen pierdut, 1911

▼ «Autoportret», desen pentru o stampă, 1909

https://biblioteca-digitala.ro

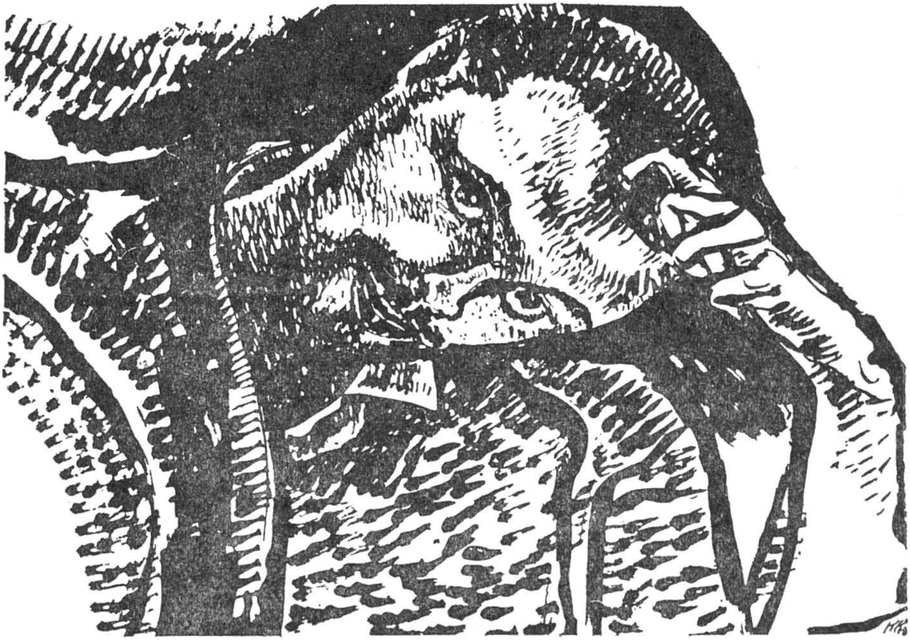

« Tînăr odihnindu-se», tuş cu penelul, 1919 ▲

«Meditaţii» litografie, 1919 ▶

«El ridică voalul cu o mînă timidă», peniţă, tuş, 1911 ▶▶

https://biblioteca-digitala.ro

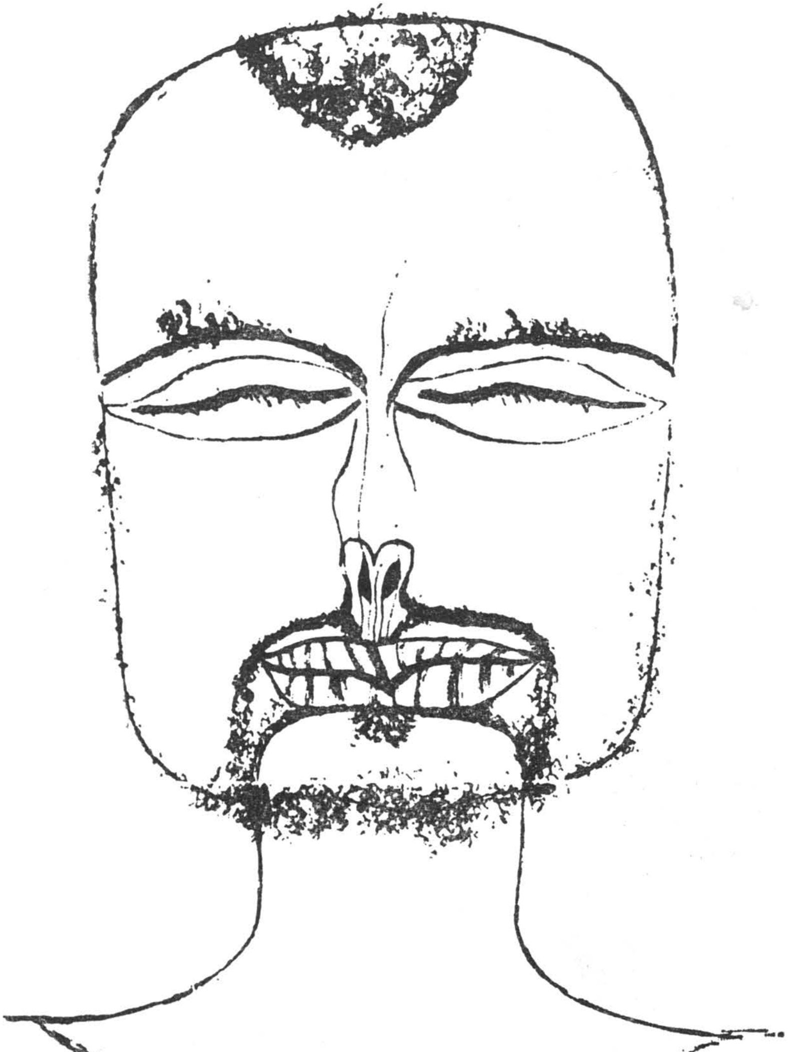

https://biblioteca-digitala.ro

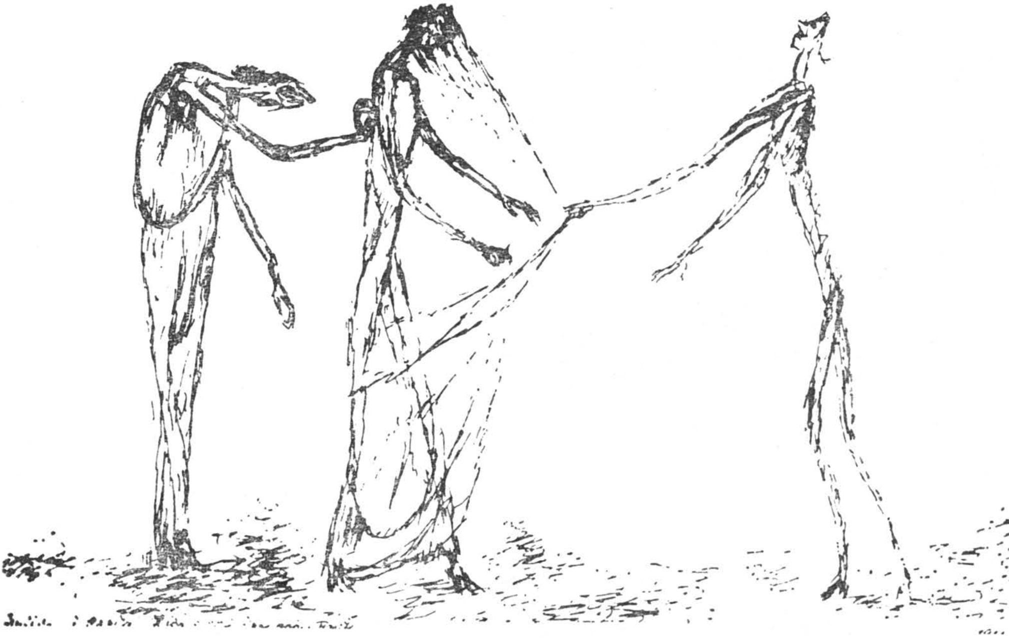

ELIAS CANETTI

https://biblioteca-digitala.ro

MIHAI ISBĂȘESCU

UN KAFKA IRONIC

Dacă Franz Blei l-ar fi cunoscut și pe Elias Canetti atunci cînd, după apariția romanului *Omul fără calități* [1930] de Robert Musil și a trilogiei lui Hermann Broch *Somnambulii* [1931—32], a alăturat, printr-o fericită inspirație, aceste două nume celor ale lui Proust și Joyce într-o originală constelație a ctitorilor romanului modern — în fruntea căreia avea să fie instalat ulterior, după răscolitoarea sa descoperire, Franz Kalfa —, cu siguranță că l-ar fi așezat și pe el în rîndul acestora. Căci, ca și Musil și Broch, Canetti stă sub semnul deschiderii receptive a romancierului modern față de domeniul științelor naturii; iar critica a comparat în repetate rînduri romanul *Orbirea* cu *Ulysses* al lui Joyce sau cu *Frații Karamazov*, considerîndu-l că nu este în fond decît tot o « imensă metaforă a confruntării spiritului cu realitatea, a strălucirii și mizeriei omului în lume».

În 1970, cînd împlinea șaizeci și cinci de ani privind în urmă la o operă bogată în paradoxuri, în care depășise limitele tradiționale ale speciilor romanului și dramei, Canetti relua într-un mic volum de note, intitulat *Toate venerația irosită — Insemnări 1949—1960*, cîteva reflecții din imensul său eseu mai vechi *Masă și putere* (*Masse und Macht*) — unul din marile sale paradoxuri — în care reunise, cu pricepere și intuiție de poliistoric, date și fapte din domeniile istoriei, etnologiei, sociologiei, psihologiei și antropologiei. *Poeta doctus* în cea mai pură accepțiune, scriitorul și, totodată, chimistul și doctorul în filozofie Canetti nu se sfia să se arate, în amintitele însemnări, sceptic în aprecierea utilității studiilor sale universitare pentru cariera scrisului; dar nu uita, totuși, să sublinieze că tot ceea ce poate fi considerat structură în organizarea formală a operelor sale nu poate fi conceput fără școala analitică a științelor naturii.

Opera, ca și viața și destinul literar al acestui unic și singular romancier și dramaturg, stă sub semnul paradoxurilor. Încercînd să definească esența paradoxului

https://biblioteca-digitala.ro

— care a fost inventat de antici și a fost practicat de cei mai mulți filozofi și scriitorii de-a lungul timpurilor, în scopul de a-și ascuți spiritul —, J. J. Rousseau spunea că « uneori paradoxurile din ajun sînt adevărurile zilei următoare» și afirma că « preferă un om cu paradoxuri unuia cu prejudecăți». Sub aparența inițială a absurdului provocator și a opoziției flagrante față de adevărul comun și de verosimil, paradoxul sfîrșește adesea prin a fi confirmat de experiență, inversînd polii datelor și împletind logic argumente contradictorii ce păreau ireconciliabile. Ideea absurdă, care poate fi uneori un simplu adevăr experimental ce contrazice violent deprinderile perceperii sau gîndirii noastre obișnuite, nu se poate integra sferei paradoxului decît prin dorința fermă de-a străluci și uimi cu ajutorul unui limbaj și al unei semantici deosebit de suple și de subtile sau prin bogăția nesecată a imaginației, fie printr-o logică excesivă, la prima vedere fără lacune, dar limitată doar la aspectul exterior, aparent, al lucrurilor. Într-o maximă apodictică, cu caracter de aforism, Fr. Schlegel pretindea că «supremele adevăruri de orice natură sînt întru totul triviale și tocmai de aceea nimic nu e mai necesar decît ca ele să fie formulate mereu din nou, pe cît posibil paradoxal, pentru a nu se se pierde din vedere faptul că ele mai există încă și că, în fond, nu pot fi niciodată exprimate complet».

Iar într-alt loc, tot Fr. Schlegel afirmă că « ironia e forma paradoxului».

Absurdul aparent antireal și antiveridic, verbiajul scăpărător cu o semantică suplă și abil subtilă, logica excesivă a aparențelor și ironia spumoasă, adesea greu de străvăzut, sînt constituenții permanenți în creația literară și eseistică a lui Canetti; în această creație, metafora intelectualizată pînă la abstractizare și alegoria — în sensul atribuit de expresioniști, ca întruchipare poetică a irealului — alcătuiesc, împreună cu paradoxul, cele trei axe de referință ale unui univers tridimensional, la care s-ar putea adăuga — ca o a patra axă, corespunzînd unei a patra dimensiuni a relativității — suprarealul sau iraționalul. Universul irațional și — sub aparențele unui realism autentic — suprareal al lui Canetti se conturează pe axa paradoxurilor, pornind de la ironia ușoară, spumoasă și amuzantă pentru a ajunge la aspecte cu adevărat horipilante, dacă sub ele nu s-ar ascunde o plurivalentă și caleidoscopică satiră a lumii moderne în general și, în special, a celei capitaliste.

Viața acestui om — care, deși a fost silit să ia calea exilului, nu a pretins niciodată că reprezintă literatura de limbă germană din exil și care, dotat fiind cu o neegalată capacitate de metamorfozare lingvistică, s-a putut exprima cu aceeași ușurință și măiestrie în limbile spaniolă sefardită, germană și engleză — este plină de sinuozități imprevizibile și de situații paradoxale. S-a născut la Rusciuc (Bulgaria), în 25 iulie 1905, într-o familie sefardită și, datorită destinului zbuciumat al acesteia, a crescut pe rînd în Anglia, unde se mută părinții în 1911, apoi în Austria, unde se stabilește cu mama sa la Viena în 1913, după moartea tatălui său. Studiile liceale le face între 1916 și 1924 la Zürich și Frankfurt pe Main. Astfel devine poliglot, învățînd alături de bulgară și spaniolă sefardită — limbile primei copilării —, limba engleză la vîrsta de șase ani, iar germana și franceza la opt ani. Bacalaureatul l-a trecut la Frankfurt , după care între 1924 și 1929, a studiat științele naturii la Universitatea din Viena, unde și-a luat licența în chimie și doctoratul în filozofie. Apoi a început să scrie, ducînd pentru un timp o viață de scriitor liber-profesionist. Viena îi prilejuiește trăirea metropolei moderne — reflectată în *Orbirea*, ca și în celelalte opere —, trăire ce constituie obiectul principal al romanului modern și la Joyce, Dos Passos, Jules Romain, Döblin etc. Fascinat de talentatul scriitor satiric, eseist și dramaturg Karl Kraus, care era una din figurile celebre ale Vienei, Canetti începe să-și desăvîrșească pînă la măiestrie talentul său nativ pentru arta recitativă; tot de la Kraus învață « să-și deschidă urechea», să asculte zgomotele orașului și exagerările limbajului care e fals și neadecvat intențiilor

https://biblioteca-digitala.ro

şi să-şi dea seama că oamenii « vorbesc dar nu se înţeleg» şi că « nu e iluzie mai mare decît ideea că limba e un mijloc de comunicare între oameni». Iar sub influenţa lui Hermann Broch, de care-l legau relaţii de prietenie, ajunge să-l înţeleagă pe scriitorul reprezentativ ca pe « un cîine al vremii sale», ca pe un « spirit animat de cunoaşterea universală», ca pe un « antagonist al morţii». Oamenii din jur, mai ales cei de care e legat prin afecţiune, exercită o mare înrîurire asupra lui; dar şi mai puternică este impresia produsă de forţele şi fenomenele sociale, în primul rînd de masa poporului şi de puterea politică, cu care se vede confruntat conştient, pentru prima oară, la Viena, la izbucnirea primului război mondial, şi pe care le trăieşte interior cu prilejul lecturii aprofundate a *Vieţilor cezarilor* de Suetoniu. Cotropirea Austriei de către nazişti, aşa-numitul « Anschluss» , îl sileşte să se expatrieze şi, trecînd prin Paris, merge în Anglia, unde se stabileşte şi unde rezidă şi astăzi, alternînd şedearea acolo cu răstimpuri petrecute la Viena. În Anglia n-a trăit şi nu trăieşte într-un enclav cultural, ci a participat şi participă activ la viaţa literară, exercitînd o influenţă apreciabilă, deşi nu totdeauna sesizabilă, asupra unor scriitori contemporani, ca Erich Fried şi Jacov Lind, chiar dacă această influenţă n-a ajuns — încă — să se concretizeze într-o şcoală propriu-zisă. N-au lipsit unii critici, ca Manfred Durzak, care au încercat să stabilească chiar şi în cel mai spectacular roman al literaturii germane postbelice, *Toba de tinichea* de Günter Grass, o filiaţie canetti-ană sub raportul tehnicii prezentării şi în legătură cu eroul romanului : « Oare Oskar Mazerath, cel ce exprimă totul cu ajutorul tobei de tinichea, nu este o rudă mai tînără a piticului Firscherle, care este posedat de fanteziile sale şahiste şi care devine, în vîrstă de mijloc a *Orbirii*, protagonist alături de Kien?»

Unul din paradoxurile vieţii literare a lui Canetti este şi faptul că faima universală i-a fost consacrată de romanul *Orbirea* (Die Blendung) la peste treizeci de ani după ce l-a scris. Încheiat în 1931 — deci creaţie eruptivă a unui tînăr de douăzecişişase de ani — romanul a văzut lumina tiparului în 1935. Tot în aceeaşi epocă mai scrie şi două piese: *Nuntă* (*Hochzeit*, publicată în 1932) şi *Comedia vanităţii* (*Komödie der Eitelkeit*, terminată în 1934, dar publicată abia în 1950). Atmosfera încărcată şi tulbure din deceniul premergător celui de al doilea război mondial, cu exodul spiritual pe care l-a pricinuit, n-a fost propice afirmării sale imediate nici în ţările de limbă germană, nici în altă parte a lumii, deşi Thomas Mann scria în 1935: « Sînt sincer cucerit de bogăţia acestui roman, de fantezia sa debordantă, de-o anumită măreţie îndîrjită a concepţiei, de cutezanţa poetică, de tristeţea şi de îndrăzneala sa». Nici republicarea romanului *Orbirea* imediat după război, în 1948, nu i-a adus succesul; abia a treia reeditare, în 1963, după apariţia între timp, cu succes, a traducerilor în limbile engleză (în Anglia şi SUA) şi franceză, îi oferă, la vîrsta de cincizeci şi opt de ani, mult aşteptatul prilej de-a primi în toată amploarea tributul unei glorii tîrzii, dar răsunătoare.

Aceste creaţii ale anilor de tinereţe — în care caută să-şi domine temele literar şi filozofic şi în care psihozele individuale şi de masă îşi găsesc explicaţii sau rezolvări în lumina psihanalizei freudiene şi a ştiinţelor sociale ori a antropologiei culturale — înfăţişează zadarnica încercare de afirmare a omului izolat şi ineluctabila lui autodistrugere, un fel de istorie naturală a răului, dominată de concepţia sumbră a laturilor demenţiale şi întunecate ale semenilor, concepţie încetăţenită ca normală şi ca «expresie a cumsecădeniei» în timpul anilor negri ai fascismului.

În a doua etapă a creaţiei sale, care începe cu piesa *Oameni cu soroc* (*Die Befristeten*, scrisă în 1952, dar reprezentată în premieră abia în 1956), Canetti manifestă preferinţă pentru studii filozofice şi antropologice, pentru schiţe şi eseuri. *Masă şi putere* (*Masse und Macht*, 1960, tradusă cu mare succes în SUA în 1962) este un model de proză ştiinţifică lucidă, în care autorul aduce o justificare antropologică postumă a primului

https://biblioteca-digitala.ro

său roman, încercînd să recurgă la ipostaze primitive în locul celor civilizate, pentru a crea o tipologie arhaică a fenomenului social din lumea capitalistă contemporană. Stilul sugestiv, adesea de o frumusețe lapidară, deschide prin concizia și claritatea lui posibilități noi atît pentru specia romanului, cît și pentru cea a eseului.

Dintr-o călătorie făcută în 1954 la Marakeș, unde colindă cu spirit acut de observație prin cartierele arabe și evreiești ale orașului, aduce o serie de însemnări pe care le publică sub titlul *Vocile din Marakeș (Die Stimmen von Marrakesch*, 1967), urmărind să dea nu o descriere de călătorie, ci fenomene umane exact observate și investigate în profunzime, în special atitudinea față de moarte a straniilor oameni de-acolo.

În 1969 apare *Celălalt proces. Scrisorile lui Kafka pentru Felice (Der andere Prozess. Kafkas Briefe an Felice)*, o carte în care se dezvăluie o neobişnuită experiență a lecturii; citind scrisorile adresate de Kafka logodnicei sale Felice, Canetti descoperă — ca într-o cercetare arheologică, unde straturile sînt dezgropate succesiv, unul cîte unul — că romanul *Procesul* este de fapt consecința altui proces sufletesc desfășurat de-a lungul anilor între Franz Kafka și Felice Bauer. « Neputincioși sînt mulți, dacă nu cei mai mulți», scrie Canetti, « dar Kafka a fost permanent conștient de neputința sa și a resimțit-o acolo, unde alții se simt încă siguri. Astfel el a exprimat-o și plăsmuit-o într-o nemaipomenită bogăție de situații concrete. Cea mai surprinzătoare poveste a mîhnirilor sale e aceea a logodnei care a durat, cu toate fazele respective, peste cinci ani. Ele pot fi urmărite cu toate amănuntele în scrisorile către logodnica sa Felice. Scrisorile aruncă o lumină nouă asupra lui Kafka și a operei sale. Taina lui nu e micșorată prin cunoașterea acestor scrisori, dar este o taină pe care o poate găsi în sine oricine nu se sperie de efortul de-a o căuta. Este o taină de care are nevoie fiecare, pentru a nu capitula în fața forței».

Deși se pare că în sertarele sale mai așteaptă clipa publicării un al doilea mare roman, cîteva drame și un volum cuprinzător reprezentînd continuarea la *Masă și putere*, Canetti le mai păstrează încă pe șantier, dintr-o conștiință literară sinonimă cu autocritica exigentă și cu autocontrolul necontenit. Singurul lucru publicat în ultimii ani este doar volumașul *Toată venerația irosită — Insemnări 1949—1960 (Alle vergeudete Verehrung — Aufzeichnungen 1949—1960*, apărut în 1970), care reia firul unei alte serii de *Însemnări* referitoare la anii 1942—1948 — *(Aufzeichnungen 1942—1948)* apărute în 1965. Nu este vorba, nici în primul, nici în celălalt, de un jurnal de notații în sensul convențional al noțiunii și nici de un comentariu literar al vieții proprii sau al istoriei epocii respective, ci de cristalizarea unor gînduri în aforisme menite să puncteze fazele de gestație ale eseului *Masă și putere*, ale dramei *Oameni cu soroc* și ale *Vocilor din Marakeș*, și să slujească la declanșarea eliberatoare a supratensiunilor din procesul gîndirii sale. Dincolo de inevitabilele elemente de «jurnal de șantier» se reflectă o necontenită confruntare interioară a scriitorului Canetti cu gînditorul și cu omul din el. Și, în aceste confruntări, se mai conturează un paradox, paradoxul aprecierii rolului mijlocitor al cuvîntului; un paradox în care scriitorul timid și refractar la orice publicitate — care-și reprezenta fericirea: « să citești și să scrii liniștit o viață întreagă, fără să arăți nimănui vreun cuvînt, fără să publici cîndva vreo iotă din ce-ai scris» — își exprimă pe o pagină neîncrederea, în fraze ca « Orice cuvînt rostit e prefăcut. Orice cuvînt scris e prefăcut. Orice cuvînt e prefăcut. Dar ce există fără cuvinte?», pentru că pe altă pagină să afirme: « Fiece cuvînt pe care-l notează îi dă putere. Poate să fie orișice, poate să fie chiar nimic, simplul fapt că-l notează îi dă putere». Un paradox care aruncă o lumină edificatoare asupra sensului operei și oferă o cheie pentru descifrarea poziției lui Canetti care, în ciuda verbiajului său fluent, este un adversar al « pălăvrăgelii exhibiționiste» și un adept al limbii lapidare, « epurate de orice încărcare ornamentală pretențioasă», al unei limbi « condensate

https://biblioteca-digitala.ro

pînă la esenţa ei» şi care se « auto-transcende», ajungînd să fie « străvezie pînă la punctul de-a deveni tăcere».

Romanul *Orbirea* — « o carte de format gigantic, captivantă de la prima lectură prin complexa ei intensitate», cum o caracteriza în 1950 profesorul J. Isaacs de la Universitatea din Londra, «a cărei bogăţie nu poate fi gustată în amănunt decît ulterior, pe îndelete» — este plină de încordare şi adîncime şi, la « solicitarea fantaziei cu ajutorul realităţii» răspunde prin « provocarea realităţii cu ajutorul fanteziei». Întîmplările pe care le narează, situaţiile pe care le zugrăveşte, lucrurile de care vorbeşte, personajele pe care le confruntă şi le dezlănţue unele împotriva altora sînt pură fantezie, n-au existat şi probabil că nu pot exista aidoma nicăieri pe lume; şi, cu toate acestea, ele alcătuiesc, dacă nu un fragment de realitate aevea, cu siguranţă un colţ de existenţă fictivă dar verosimilă, veridică, unde fantezia debordantă şi invenţia neîngrădită se împletesc cu adevărurile crude, nemăsluite ale unei lumi în care omul, ajuns individ însingurat într-un microunivers personal fără posibilităţi de comunicare cu microuniversurile din jur, sfîrşeşte prin a nu mai putea să se deosebească realitatea de ficţiunea şi fantezie.

Fantezia literară debordantă a lui Canetti plăsmueşte, cu atîta inepuizabilă inventivitate, o satiră a dezumanizării posibile sau reale din lumea capitalistă crepusculară; o satiră multiplu stratificată şi eşalonată atît psihologic, sau mai curînd psihopatologic, cît şi antropologic şi social; o satiră care te fură pe nesimţite şi te atrage la o lectură încordată, în care la început priveşti totul cu un zîmbet amuzat, pentru ca pe măsura apropierii de sfîrşitul romanului să te cuprindă spaima, să te îngrozeşti de ceea ce poate fi pe lume şi, mai ales, de uşurinţa indiferentă cu care te-ai amuzat la început pe socoteala unor fapte aparent anodine, ce conţineau însă în ele germenii unor asemenea orori. O satiră în care descoperi, îndărătul fiecărui detaliu, oricît de insignifiant, instituţii şi deprinderi, situaţii şi mobiluri caracteristice din lumea fantastică şi totuşi reală, în care omul îi este omului lup şi în care nimeni nu simte alături de el cotul unui tovarăş de străduinţe, ba nici măcar de suferinţă. Nimic nu e ficţiune fără acoperire în valori reale, fiecare lucru luat în parte este sau poate fi real şi, cu toate acestea, ansamblul romanului iese din sfera realului, pentru a trece în domeniul suprarealului.

Lumea stranie, zugrăvită în acest roman cu toate aparenţele şi atributele realităţii, este în fond trăirea atmosferei unei mari metropole, Viena sau alta, dar totodată o lume a nebuniei, o pseudorealitate a unor psihopaţi, a unor paranoici. Toate personajele suferă de o formă oarecare de demenţă, de la savantul Kien, a cărui evoluţie paranoică este urmărită pînă la deznodămîntul tragic şi totodată — în reprezentarea lui proprie — eliberator, şi de la menajera şi, ulterior, soţia sa Therese, pînă la intendentul Pfaff, la piticul cocoşat Fischerle şi chiar la doctorul neurolog Kien, fratele sinologului. Toţi poartă tare fizice, psihice şi spirituale care le reduc existenţa la o singură preocupare obsesivă, prin prisma căreia văd şi trăiesc totul. Kien este savantul închis în turnul de fildeş al imensei sale biblioteci de specialitate, savantul care nu înţelege să accepte vreo altă preocupare şi care nu vrea să jertfească nici o clipă în afara cercetărilor sale. El este « capul fără lume», cu viaţa rînduită şi planificată pînă la secundă. Obsesia lui începe în roman cu apariţia temerii de-a nu orbi, temere care-i aminteşte de Eratosthene şi de arderea bibliotecii din Alexandria; este o obsesie care se va încheia ciclic, în finalul romanului, prin incendierea propriei sale biblioteci. Therese întruchipează fata bătrînă a cărei obsesie este să fie dorită de bărbaţi şi să pună bani albi pentru zile negre; iar cînd ajunge soţia lui Kien, singurul gînd, urmărit demonic prin orice mijloace, este cum să pună mîna pe toată casa şi pe biblioteca lui;

https://biblioteca-digitala.ro

pentru acest motiv îl convinge să-şi facă amîndoi testamentul la notar şi, apoi, îl alungă din casă în « lumea fără cap». Intendentul Pfaff, fostul poliţist ieşit la pensie cu nostalgii şi refulări neostoite, simte nevoia să-şi exercite în continuare pumnii şi spiritul de copoi pe pielea celor din jur, începînd cu propria fiică. Iar Fischerle, oropsitul de natură şi de societate, un fel de Therese masculină, e posedat de megalomania de a deveni campion de şah, de-a ajunge şi el un un om mare şi bogat, în faţa căruia să se plece toţi. Fiecare îşi are obsesia lui, ca un cerc din care nu poate ieşi, ca un microunivers propriu dincolo de care nu este în stare să perceapă sau să vadă ceva; o obsesie care-i stăpîneşte pe toţi în mod exclusiv şi-i face orbi faţă de realitatea din jur. Căci există în jurul lor şi o realitate adevărată, surprinsă de autor în chip naturalist, realitatea pegrei din speluncile cu borfaşi şi cocote ale Vienei, realitatea librăriilor, a magazinului de mobilă, a Muntelui de pietate, a restaurantelor şi hotelurilor prin care vagabondează Kien în compania lui Fischerle (cînd e alungat din casă de Therese), realitatea copilului dornic de învăţătură, care jertfeşte cîteva minute zilnic, în drumul spre şcoală, pentru a privi cărţile din vitrina librăriei, realitatea croitoriei unde-şi face Fischerle hainele, cu banii furaţi de la Kien, înainte de-a pleca în călătoria spre America. Sînt, toate, crîmpeie de realitate adevărată din lumea capitalistă, uneori sordide, alteori insuflînd oarecare optimism, dar toate rămîn în afara sferei de sticlă ce delimitează şi, totodată, limitează microuniversul fiecăruia din eroii romanului; crîmpee de realitate — în cea mai mare parte — dezumanizată, meschin aservită banului şi cîştigului, dar fără distorsiunile şi exagerările rezultate din obsesia eroilor; crîmpeie de realitate, ce amintesc de lumea unui Kafka, unui Musil sau unui Joyce şi în faţa cărora eroii rămîn orbi. Căci orbirea îi caracterizează pe toţi, pe Kien, pe Therese, pe Pfaff şi pe Fischerle: toţi sînt orbi faţă de realitatea din jur şi faţă de pseudorealitatea microuniversurilor celorlalţi, dar fiecare reproiectează totul, dă perspectiva obsesiei şi nebuniei proprii, într-o altă realitate proprie, care nu coincide cu cea adevărată şi care se sfîrşeşte prin a se ciocni de aceasta din urmă. Felul în care eroii romanului sînt confruntaţi cu realitatea din jur sau cu pseudorealitatea celorlalte microuniversuri le caracterizează şi tipul de orbire.

Uneori, pur şi simplu, ei nu pot percepe ca real nimic din jur, pentru că interpretează şi înţeleg totul în perfectă concordanţă cu reprezentările lor, adică proiectează reprezentările proprii asupra realităţilor din jur sau integrează aceste realităţi în propriul sistem de reprezentări, în spiritul viziunii lor personale; astfel ei nu mai au posibilitatea să se ciocnească de aspectele şi fenomenele realităţii adevărate, nemaiexistînd nici un fel de antagonisme. Este o formă de orbire ce decurge din adaptarea realităţilor din jur, din reinterpretarea lor într-o reprezentare personală sub semnul obsesiei. Aşa procedează Therese cînd îşi reprezintă intenţiile sau comportarea lui Kien şi chiar Kien cînd atribuie Theresei, cu o surprinzător de umană înţelegere, alte semnificaţii, generoase, ale gesturilor ei.

Alteori eroii percep cu adevărat fenomenele realităţii din jur, dar aceste fenomene nu se lasă integrate în propriul lor sistem de reprezentări, astfel încît confruntarea cu ele capătă aspectul şi proporţiile unei ciocniri irezolvabile. Şi atunci eroii romanului le ignoră voit, le neagă printr-o orbire voluntară, prin refuzul de a le percepe şi de-a reacţiona faţă de ele, aşa cum procedează Kien, cînd îşi închipuie că e de piatră şi ignoră pălăvrăgeala insistentă şi ocările Theresei, pînă cînd o reduce la tăcere prin oboseală, adică pînă cînd orbirea sa voluntară dă roade prin desfiinţarea temporară a relaţiilor supărătoare.

Şi într-un caz şi în celălalt, orbirea ca atitudine faţă de realităţile din jur duce la evitarea ciocnirii cu acestea, la excluderea lor din pseudorealitatea microuniversului propriu, la impunerea şi permanentizarea sistemului propriu de reprezentări.

https://biblioteca-digitala.ro

Iar consecința firească este liniaritatea fiecărui personaj, în care nu se străvedea nicio evoluție sub aspectul perceperii realității; o liniaritate care începe și sfîrșește în același punct al obsesiei, chiar acolo unde ciocnirea de realitate, ce nu mai poate fi evitată, înseamnă totodată și capitularea obligată în fața acesteia sau prăbușirea definitivă. Singurul personaj care are o evoluție este Kien, dar evoluția lui este urmărită pe alt plan, pe planul agravării patologice a demenței, care-și schimbă conținutul obsesiei, păstrînd însă componenta obsesiei, ca atare, pînă la sfîrșit.

Din cauza acestei orbiri, personajele sînt afectate de o hipertrofie a egocentrismului rezultat din obsesie. Pentru fiecare din ele micro-universul propriu și interesele personale ocupă întreg orizontul și devin lumea întreagă și rostul sau țelul vieții, dincolo de care nu pot concepe că ar mai putea exista altceva. Din această cauză, fiecare ignoră — inconștient sau voit — realitatea obiectivă; iar cînd dorește s-o cunoască, cunoașterea se bazează pe autoînșelare; dar înșelarea nu este și nu poate fi realitate; așa că niciunul nu este în stare să deosebească realitatea adevărată de cea închipuită. Kien ignoră cu bună știință realitatea și se cufundă, pentru asta, în munca sa de cercetare, pentru că « atunci cînd lucrează e departe de realitate și se simte bine și mulțumit».

În ce privește forma narativă, Canetti își construiește o formulă proprie. De la Platon — iar în literatura germană de la Otto Ludwig — încoace, se deosebesc două forme de narație: relatarea narativă și prezentarea scenică, dialogată; firește că această dicotomie mai poate fi diferențiată prin încrucișarea celor două tipuri în forme mixte. Tipul narativ al lui Canetti se rînduiește fără dificultate în forma prezentării scenice. Faptele sau evenimentele sînt aduse în prezent și înfățișate aproape atemporal. Naratorul nu apare nicăieri în roman, nu-i simți prezența mai niciodată, nici chiar în indicațiile cvaziregizorale ce preced fiece scenă nouă. Tot romanul e alcătuit din « vorbire» și « replică», chiar și atunci cînd lipsește, pe alocuri, forma exterioară a dialogului. Estomparea prezenței naratorului îndărătul personajelor romanului pregătește și accentuează prezentarea predominant scenică. Uneori dialogul este întruchipat doar de simple voci, fără indicații regizorale care să concretizeze personajele. Astfel, discuția dintre femeile din băcănia de unde a fugit vînzătorul cu banii nu ne permite să întrevedem cîte femei sînt; iar lipsa semnelor dialogului — ghilimele sau liniuță — transformă comentariile mulțimii cu prilejul bătăii de la Terezianum într-o voce unică a masei, aproape într-un monolog. Monologul interior și monologul în vorbire directă cu autoapostrofări alternează cu masiv folositul stil indirect liber, care se dovedește mai adecvat pentru redarea gîndurilor și sentimentelor. În felul acesta redă Canetti gîndurile și sentimentele lui Kien, demonstrînd că nu e nevoie să le formuleze textual, prin stil direct sau relatare narativă, mai ales că multe dintre ele revin de mai multe ori, într-o repetiție obsesivă. În pasajele dialogate, concepute ca vorbire și replică, evenimentele se derulează ficțional în fața cititorului. Dacă, în cazul stilului indirect liber, perspectiva din care cititorul realizează evenimentul sau întîmplarea se suprapune cu aceea a personajului din roman, în cazul dialogului sau al monologului direct cititorul *asistă* la o acțiune ficțională, deși are și în acest caz, posibilitatea să se transpună în situația și perspectiva personajelor participante și să ia o atitudine anume. Firește că uneori este destul de greu pentru cititor să facă distincție între relatarea narativă, vorbirea indirectă și stilul liber indirect din cauză că autorul schimbă necontenit perspectiva narațiunii și pentru că asemenea schimbări intervin adesea brusc, chiar la mijlocul unei fraze — fapt care constituie o caracteristică structurală a romanului lui Canetti. Totuși cititorul are posibilitatea să se identifice oricînd cu personajele, cu optica și punctul lor de vedere, deoarece le poate străvedea ușor atitudinile, intențiile sau gîndurile ascunse.

https://biblioteca-digitala.ro

O trăsătură principală a stilului romanului este ironia cu valențe satirice, deşi personajele par lipsite de autoironie. Ironia i se adresează şi se dezvăluie doar cititorului şi amplifică discrepanța dintre un om şi altul, dintre iluzie şi realitate.

Structura romanului *Orbirea* este foarte legată și respectă principiul «necesității absolute», stabilit încă de Aristotel care spunea: «Părțile acțiunii trebuie să fie astfel îmbinate, încît, dacă este deplasat sau îndepărtat un singur element, întregul eșafodaj să se modifice sau să se clatine; acolo unde prezența sau absența unei părți nu produce un efect vizibil, nu poate fi vorba de o parte a întregului». Este un principiu pentru care pledează teoretic și practic toți reprezentanții romanului modern, începînd cu Henry James și Robbe-Grillet. Așa stau lucrurile și la Canetti, unde — este drept — pot lipsi unele părți fără ca întregul să se prăbuşească, dar unde fiecare element sprijină totuşi eşafodajul şi densitatea romanului. Efectul pe care-l produce întreaga acțiune și fiecare detaliu asupra cititorului este «zguduitor» — o noțiune care satsface atît estetica aristotelică, cît şi cea antiaristotelică în sens brechtian.

Romanul *Orbirea* este o adevărată tragedie care urmăreşte să cutremure cititorul, producînd totodată și acea «katharsis» aristotelică bazată pe milă şi teamă și acel «efect al distanțării» brechtian, care trebuie să incite publicul la gîndire critică asupra lumii «transformabile şi în plină transformare».

«Poetul şi scriitorul autentic trebuie să fie vizonar şi clarvăzător, iar opera de artă trebuie să fie profetică şi să contribuie la luminarea vieții», spunea Georg Lukács. În acest sens, deşi este scris la începutul anilor treizeci, romanul *Orbirea* anticipează orbirea și iluzia maselor din acel deceniu negru, ca și glorificarea setei de putere fără scrupule şi triumful urei şi morții. Este un fel de critică a vremii sale, sau mai curînd o critică a liniilor sau tendințelor ei de evoluție; o critică în a cărei prefigurare tragică a unui viitor şi mai tragic se adevereau două idei pe care Canetti avea să le cristalizeze mai tîrziu, prin 1946, în două aforisme paradoxale şi anume că «adevărații scriitori își întîlnesc aevea personajele abia după ce le-au creat» şi că «ceea ce ei au inventat, îngrozindu-se singur, de propria invenție, se vădește mai tîrziu a fi purul adevăr».

https://biblioteca-digitala.ro

ELIAS CANETTI

ORBIREA

roman

PLIMBAREA

« Ce faci aici, băiete?»
Nimic».
« Atunci de ce stai așa?»
« D-aia.»
« Știi să și citești?»
« Oo, da!»
« Cîți ani ai?»
« Merg pe zece.»
« Ce-ți place mai mult: o ciocolată sau o carte?»
« O carte.»
« Zău?! Frumos din partea ta. Atunci de-asta stai aici!»
« Da.»
« De ce n-ai spus-o de la-nceput?»
« Mă ceartă tata.»
« Mdaa. Cum îl cheamă pe taică-tău?
« Franz Metzger.»
«Ți-ar plăcea să te duci într-o țară străină?»
« Da. În India. Acolo sînt tigri.»
« Și mai unde?
« În China. Acolo e un zid mare de tot.»
« Ți-ar plăcea să te cațeri pe el și să treci dincolo?»
« E prea gros și prea mare. Nu poate să treacă nimeni peste el. D'aia l-au și construit.»

https://biblioteca-digitala.ro

« Cîte mai știi și tu! Ai citit multe pîn-acu'!»
« Da, citesc într-una. Tata îmi ascunde cărțile. Tare aș vrea să mă duc la o școală chinezească. Acolo înveți patrușdămii de litere. Nici nu-ncap toate într-o carte.»
« Așa îți închipui tu!»
« Le-am socotit eu bine.»
« Da', totuși n-ai dreptate. Lasă cărțile din vitrină. Sînt numai din cele proaste. Am în geantă ceva grozav. Stai să-ți arăt. Știi ce fel de scriere e asta?»
« Chinezească! Chinezească!»
« Da' ești un băiat dezghețat! Ai mai văzut vreodată pîn-acuma o carte chinezească? »
« Nu! Am ghicit!»
« Semnele astea două înseamnă Mong Tse, filozoful Mong. Ăsta a fost un om mare în China. A trăit acum 2250 de ani și încă mai e citit. Ai să ții minte?»
« Da. Acu' însă trebuie să mă duc la școală.»
« Aha! Și-n drum spre școală te uiți la vitrinele librăriilor. Da' pe tine cum te cheamă?»
« Franz Metzger, ca pe tata.»
« Și unde stai cu casa?»
« Pe Ehrlichstrasse douăzeci și patru.
« Acolo stau și eu. Pe tine însă nu te știu.
« Întoarceți întotdeauna capul într-altă parte, cînd trece cineva pe scară. Eu vă știu de mult. Sînteți domnu'profesor Kien, dar fără școală. Mama zice că nu sînteți profesor. Dar eu cred că da, fiindcă aveți o bibliotecă. Nici nu vă puteți închipui ce bibliotecă are, zice Maria. Asta e fata-n casă de la noi. Pînă m-oi face mare, vreau să am și eu o bibliotecă. În ea trebuie să fie însă toate cărțile, în toate limbile, chiar și una ca asta, chinezească. Acu' trebuie să fug.»
« Cine a scris cartea asta? Mai ții minte?»
« Mong Tse, filozoful Mong. Acu'exact 2250 de ani.»
« Bravo! Îți dau voie să vii o dată la mine în bibliotecă. Spune-i menajerei mele că eu te-am lăsat. O să-ți arăt poze din India și China.»
« Strașnic! Vin! Vin sigur! Azi după masă?»
« Nu, nu, băiete . Am de lucru. Nu mai curînd de-o săptămînă.»
Profesorul Peter Kien, un om deșirat și coteliv, savant, specialist sinolog, vîrî cartea chinezească în geanta doldora, pe care o purta subsuaoară, o închise cu grjijă și privi în urma dezghețului băiețaș, pînă ce acesta dispăru. Scump la vorbă și ursuz din fire, își reproșa acum discuția pe care o începuse fără să fi fost cu adevărat nevoie.
În timpul plimbării matinale dintre șapte și opt, obișnuia să arunce cîte o privire în vitrinele tuturor librăriilor pe lîngă care trecea. Aproape amuzat, constata că literatura proastă și pornografică se răspîndea tot mai mult. El poseda cea mai importantă bibliotecă particulară din orașul acesta mare. O părticică infimă din ea o purta totdeauna cu sine. Pasiunea pentru ea — singura pe care și-o îngăduise în decursul unei vieți austere, închinate doar muncii — îl silea să ia măsuri de precauție. Cărțile, chiar și cele proaste, îl ispiteau îndată să le cumpere. Din fericire, cele mai multe librării deschideau abia după ora opt. Uneori, cîte un practicant, dornic să cîștige încrederea șefului său, își făcea apariția mai devreme și aștepta pe primul salariat, de la care lua cheile cu un aer solemn. « Sînt de la șapte aici!» îi striga el, sau: « Nu pot să intru!» Un om ca profesorul Kien se molipsea ușor de asemenea zel și trebuia să facă un adevărat efort, pentru a nu intra îndată după băiat în librărie. Printre patronii magazinelor mai mici, erau unii matinali, care-și făceau de lucru, încă de la șapte și jumătate, îndărătul ușilor deschise. Pentru a înfrunta victorios asemenea tentații, Kien bătea cu palma în tașca doldora de cărți. O ținea strîns lipită de el, într-un mod pe care-l concepuse după îndelungă chibzuială, pentru ca să-i simtă atingerea cu o

https://biblioteca-digitala.ro

parte cît mai mare a trupului său. Coastele o simţeau prin haina subţire, ponosită. Partea de sus a braţului se odihnea în adîncitura ei laterală, în care se potrivea perfect. Antebraţul o sprijinea pe dedesubt. Degetele răsfirate rătăceau pe toată suprafaţa, pe unde pofteau. Această grijă exagerată pentru geantă o scuza, faţă de el însuşi, prin valoarea conţinutului. Dacă s-ar fi întîmplat să-i cadă taşca pe jos şi dacă încuietoarea, pe care o controla în fiecare dimineaţă înainte de plecare, s-ar fi deschis tocmai în clipa aceea primejdioasă, atunci s-ar fi dus pe copcă nişte opere preţioase. Nimic nu ura mai mult decît cărţile murdare.

Astăzi, la întoarcerea acasă, cînd s-a oprit în faţa unei vitrine, s-a interpus deodată un băiat între el şi vitrină. Lui Kien, gestul ăsta i s-a părut o obrăznicie. Loc era destul. Că doar se oprea totdeauna la un metru distanţă de geamul vitrinei; cu toate astea, desluşea cu uşurinţă orice literă îndărătul geamului. Ochii lui funcţionau la perfecţie — o calitate importantă pentru un om de patruzeci de ani, care stă toată ziua aplecat peste cărţi şi manuscrise. Dimineaţă de dimineaţă, ochii lui îi dovedeau ce bine le mergea. În distanţa de la care privea cărţile etalate spre vînzare şi destinate vulgului îşi găsea expresia într-un fel şi dispreţul său, pe care îl meritau din plin asemenea cărţi, prin comparaţie cu tomurile aride şi grele din biblioteca proprie. Băiatul era mărunţel, Kien de-o înălţime neobişnuită. Putea privi uşor peste capul lui. Dar s-ar fi aşteptat, totuşi, la mai mult respect. Înainte de a-l certa pentru purtarea sa, se dădu într-o parte ca să-l observe mai bine. Băiatul se uita ţintă la titlurile cărţilor şi-şi mişca buzele încet, în tăcere. Trecea necontenit de la un volum la altul. La fiecare cîteva minute întorcea repede capul. De partea cealaltă a străzii, deasupra prăvăliei unui cearsonicar, atîrna un ceas imens. Era ora opt fără douăzeci. Micuţul se temea, pesemne, să nu întîrzie de la ceva important. Pe domnul din spatele său nici nu-l lua în seamă. Poate că făcea exerciţii de citire. Sau poate că învăţa titlurile pe dinafară. Le trata pe toate egal şi echitabil. Se observa precis unde-şi oprea privirea.

Lui Kien îi era milă de el. Îşi irosea pe porcăriile astea infame spiritul său proaspăt, poate de pe acum însetat de lectură. Unele dintre cărţile acelea mizerabile le va citi în anii de mai tîrziu numai pentru că s-a familiarizat cu titlurile lor din fragedă copilărie. Cum s-ar putea limita receptivitatea primilor ani? De îndată ce un copil poate umbla şi silabisi, este lăsat să bată uliţele la întîmplare, la cheremul mărfii vreunui negustor căruia, dracu ştie de ce, i s-a năzărit să vîndă cărţi. Băieţii mici ar trebui să fie crescuţi într-o bibliotecă particulară de oarecare importanţă. Contactul zilnic numai cu spirite serioase, o atmosferă plină de înţelepciune, sumbră şi liniştită, deprinderea perseverentă cu ordinea cea mai strictă, atît în spaţiu cît şi în timp — ce alt mediu s-ar preta mai bine să ajute unor făpturi atît de gingaşe să treacă peste anii adolescenţei cu bine. Singurul om din acest oraş, care dispunea de o bibliotecă particulară demnă de luat în consideraţie, era Kien însuşi. Dar nu putea primi copii la el. Munca lui nu-i îngăduia nici un fel de abateri. Copiii fac gălăgie. Trebuie să te ocupi de ei. Îngrijirea lor impune prezenţa unei femei. Pentru gătit e de-ajuns o menajeră obişnuită. Dar pentru copii trebuie să ai o mamă. Numai dacă mama ar rămîne doar mamă! Dar care dintre ele se mulţumeşte numai cu rolul ei propriu-zis? Profesiunea principală a fiecăreia este cea de *femeie* şi o femeie vine cu pretenţii pe care unui savant onorabil nici prin gînd nu-i trece să le împlinească. Kien renunţă la femeie. Femeile i-au fost pînă acum indiferente, indiferente îi vor rămîne şi mai departe. Astfel că puştiul , cu ochii privind ţintă şi cu capul mobil, n-are noroc.

Compătimirea l-a împins să-i vorbească împotriva obiceiului său. Ar fi fost bucuros să se răscumpere de simţămintele sale educative cu preţul unei ciocolăţi. Dar s-a vădit că există totuşi băieţi de nouă ani care preferă o carte unei ciocolăţi. Ceea ce-a urmat l-a surprins şi mai mult. Pe puşti îl interesa China. Citea cărţi împotriva voinţei tatălui său. Zvonurile despre dificultăţile scrierii chinezeşti îl fascinau, în loc să-l sperie. A

https://biblioteca-digitala.ro

recunoscut-o de la prima privire, fără s-o mai fi văzut vreodată. Proba de verificare a inteligenței a trecut-o excelent. Nici n-a atins cu mîna cartea pe care i-a arătat-o. Poate că-i era rușine de degetele lui murdare. Kien le-a controlat cu privirea: erau curate. Oricare altul ar fi apucat cartea cu mîna murdară. Era grăbit, școala începea la opt, dar a rămas pe loc pînă în ultima clipă. Asupra invitației s-a năpustit ca un înfometat, pesemne că taică-său îl chinuia peste măsură. Ar fi avut poftă să vină îndată după masă, tocmai în timpul lucrului. Locuia în aceeași casă.

Kien își iertă conversația. Avea impresia că excepția pe care și-o îngăduise merita să fie făcută. Pe băiețașul, care între timp dispăruse, îl saluta ca pe un viitor sinolog. Pe cine mai interesa astăzi această știință lăturalnică? Băieții jucau fotbal, adulții alergau după bani; timpul liber și-l petreceau cu dragostea. Pentru a putea să doarmă opt ore și să nu facă nimic alte opt ore, erau nevoiți să-și dedice restul timpului unei munci pe care o urau. Nu numai stomacul, ci întregul trup și-l ridicaseră la rangul de zeu al lor. Zeul ceresc al chinezilor era mai sever și mai plin de demnitate. Chiar dacă puștiul n-avea să vină săptămîna viitoare, lucru puțin probabil, totuși rămînea în cap cu un nume care cu greu putea fi uitat: acela al filozofului Mong. Șocurile întîmplătoare, primite pe negîndite, determină drumul omului pentru toată viața.

Kien își continuă, zîmbind, drumul spre casă. Rareori zîmbea. Rareori dorința supremă a cuiva era să posede o bibliotecă. La vîrsta de nouă ani el își dorise o librărie. Gîndul de-a umbla de colo pînă colo prin ea ca proprietar îi părea pe atunci nesăbuit. Un librar este un rege, dar un rege nu e un librar. Pentru a fi vînzător se considera prea mic. Iar un băiat de serviciu era mereu pe drumuri. La ce-i foloseau cărțile, dacă trebuia să le poarte doar ca pachete sub braț? A căutat îndelung o soluție. Într-o bună zi, nu s-a dus acasă după școală. A intrat în cea mai mare prăvălie din oraș — șase vitrine pline de cărți — și a început să plîngă tare. « Mă trece, repede, mi-e frică să nu...!» a scîncit el. I-au arătat unde e locul potrivit. A observat bine unde era situat. Cînd s-a întors în magazin a mulțumit și a întrebat dacă nu poate fi cumva de ajutor. Chipul lui radios i-a amuzat pe toți. Cu puțin înainte era încă schimonosit de acea spaimă ridicolă. Au început să discute cu el; știa multe despre cărți. Spre seară l-au trimis să ducă un pachet greu. A mers cu tramvaiul și la dus și la-ntors. Atîția bani putuse pune de-o parte. Cu puțin înainte de ora închiderii — începuse să se-ntunece — s-a prezentat din nou spunînd că a îndeplinit misiunea și a pus pe tejghea dovada de primire. Cineva i-a dat drept răsplată o bomboană acrișoară. În timp ce salariații își îmbrăcau paltoanele, el s-a strecurat încetișor în fund, în locul acela sigur și s-a încuiat înăuntru. Nimeni n-a observat nimic; de bună seamă că toți se gîndeau la seara liberă ce-o aveau înainte A adăstat acolo îndelung. N-a îndrăznit să iasă decît după multe ore, în plin miez de noapte. În prăvălie era întuneric. A căutat un comutator. Peste zi nu se gîndise la asta. Cînd l-a găsit și era cu mîna pe el, s-a temut să aprindă lumina. Putea să-l vadă cineva din stradă și să-l ducă acasă.

Ochii i s-au obișnuit de la sine cu bezna. Numai că nu putea să citească și asta era foarte trist. A scos din raft un volum după altul, le-a răsfoit și a reușit să descifreze, într-adevăr, cîteva titluri. Mai apoi s-a cățărat pe scară peste tot. Voia să știe dacă cele de sus nu ascundeau cumva taine. A căzut de pe scară și a spus: « Nu m-a durut!» Podeaua era tare. Cărțile erau moi. Într-o librărie cazi pe cărți. Ar fi putut că clădească un adevărat turn, dar găsea că dezordinea e ceva urît și, înainte de-a lua altă carte din raft, o punea pe cea veche la locul ei. Îl durea spinarea. Poate că nu era decît ostenit. Acasă ar fi dormit de mult la ora asta. Dar aici nu putea, surescitarea îl ținea treaz. Ochii nu mai deslușeau însă nici măcar titlurile cele mai mari, și asta îl supăra. Calculă cîți ani ar fi avut de citit aici, fără să iasă măcar o singură dată pe stradă sau să se ducă la școala aceea stupidă. De ce nu puteau rămîne oamenii pentru totdeauna aici! Banii pentru un pătuț mic i-ar fi putut economisi. Mamei i-ar fi frică. Și lui

https://biblioteca-digitala.ro

i-ar fi, dar numai un pic, fiindcă era atîta linişte. Felinarele cu gaz de pe stradă se stinseră. De pretutindeni înaintau, tîrîndu-se, umbrele. De bună seamă că existau și stafii. Noaptea veneau toate încoace în zbor și se aplecau asupra cărților. Citeau, lor nu le trebuia lumină, aveau ochi atît de mari! Acum n-ar mai fi pus mîna pe nici o carte de sus, nu, nici chiar pe cele de jos. S-a vîrît sub tejghea și au început să-i clănțăne dinții. Zece mii de cărţi, şi peste fiecare era aplecată cîte o stafie. De aceea era atîta liniște. Uneori le auzea întorcînd foile. Citeau la fel de repede ca el. S-ar fi obișnuit cu stafiile, dar erau zece mii și putea să-l muște vreuna. Stafiile se supără cînd le atingi, cred că vrei să-ți bați joc de ele. S-a făcut mic de tot; stafiile zburau pe deasupra lui. Dimineața nu venea decît abia adupă multe nopți. Atunci a adormit. Nici nu și-a dat seama cînd au deschis magazinul. L-au găsit sub tejghea şi l-au trezit scuturîndu-l. S-a prefăcut la început că încă mai doarme, apoi a început repede să urle. A spus că l-au închis în prăvălie şi că se teme de maică-sa, care l-a căutat, cu siguranţă, peste tot. Stăpînul librăriei l-a descusut și, de-ndată ce i-a aflat numele, l-a trimis acasă cu un salariat. Să spună că o roagă pe doamna să-l scuze. Că băiatul a fost încuiat din greşeală, dar că încolo e bine. Că îi prezintă respectuoase omagii. Mama a crezut totul şi a fost fericită. Astăzi, mincinosul de-atunci avea o bibliotecă grandioasă şi un nume deopotrivă de celebru.

Kien detesta minciuna; încă de mic copil spunea numai adevărul. Nu-şi mai amintea vreo altă minciună, în afară de asta. Şi chiar şi ea era relegată în zonele uitării. Doar discuţia cu băieţaşul de şcoală, care-i evoca imaginea propriei copilării, îi trezise amintirea ei. Destul cu amintirile, gîndi Kien, este aproape ora opt. La opt fix începea munca, serviciul său în slujba adevărului. Știința și adevărul erau pentru el noțiuni identice. Te apropiai de adevăr izolîndu-te de oameni. Viața cotidiană era o încîlceală superficială de minciuni. Cîți trecători, atîția mincinoși. De aceea nici nu se uita la ei. Cine dintre actorii cei proşti care alcătuiau masa, avea un chip în stare să-l captiveze? Îşi schimbau chipul după împrejurări; nu rămîneau în acelaşi rol nici măcar vreme de-o zi. Lucrul acesta îl ştia de la bun început, experienţa era de prisos aici. Dar *el* își făcuse un orgoliu din păstrarea cu perseverență a felului său de a fi. Rămăsese acelaşi nu numai o lună, un an, ci întreaga viață. Caracterul — la cei care au — determină și înfățișarea exterioară. De cînd se știa era lung și prea slab. Fața nu şi-o cunoştea decît superficial, din geamurile librăriilor. Oglindă n-avea acasă, de-atîtea cărţi nu mai era loc și pentru ea. Dar știa că avea o față prelungă, gravă şi osoasă: asta era de-ajuns.

Întrucît nu resimţea nici cea mai mică plăcere observîndu-i pe oameni, avea obiceiul să ţină ochii plecaţi sau îndreptaţi în sus, pe deasupra oamenilor. Căci, oricum, simţea precis unde erau librăriile. Se putea baza liniştit pe instinctul său. Ceea ce erau caii în stare să facă, atunci cînd mergeau spre casă, spre grajdul lor, putea şi el. Că doar se ducea la plimbare pentru a respira aerul cărţilor străine, care-l stimulau la contrazicere şi-l înviorau puţin. În bibliotecă , acasă , totul mergea ca pe aţă. Dar între şapte şi opt dimineaţa îşi îngăduia cîteva libertăţi, din care consta aproape exclusiv viaţa celorlalţi oameni.

Deşi savura ora aceasta, ţinea totuşi la buna rînduială. Şovăia totdeauna să traverseze o stradă animată. Îi plăcea să meargă uniform; pentru a nu trebui să se grăbească, aştepta un moment potrivit, În clipa aceea cineva strigă tare altcuiva: « Puteţi să-mi spuneţi unde e Mutstrasse?» Cel întrebat nu răspunse nimic. Kien se miră; aşadar mai erau în plină stradă şi alţi oameni tăcuţi, în afară de el. Fără a ridica 'privirea, trase cu urechea. Oare cum avea să reacţioneze la muţenia asta cel ce întrebase? « Iertaţimă, vă rog, puteţi să-mi spuneţi pe unde vine Mutstrasse?» Omul devenise mai politicos; totuşi n-avu mai mult noroc. Celălalt nu spunea nimic. « Cred că nu m-aţi auzit. Vreau să vă rog să-mi daţi o informaţie. Poate sînteţi atît de bun să-mi explicaţi cum

https://biblioteca-digitala.ro

aş putea ajunge în Mutstrasse?» În Kien se trezise dorința de-a şti, curiozitatea n-o cunoştea. Îşi propuse să se uite la cel ce tăcea, bineînţeles dacă avea să persevereze în muţenia sa. Fără îndoială, omul era adîncit în gînduri şi voia să evite orice întrerupere. Din nou nu spuse nimic. Kien nu precupeți laudele. Printre atîtea mii de oameni, în fine un caracter care rezistă întîmplărilor. « Da 'ce, eşti surd?» strigă primul. Acum celălalt îi va riposta, gîndi Kien. şi bucuria resimţită pentru protejatul său începu să-i piară. Cine-şi poate ţine gura cînd îl insulţi? Se întoarse cu faţa spre stradă; sosise momentul s-o traverseze. Uimit de tăcerea prelungită, se opri locului. Celălalt însă tot nu spunea nimic. Era de aşteptat o răbufnire, cu atît mai violentă, a furiei lui. Kien spera într-o ceartă. Dacă cel întrebat se dovedea a fi un om obişnuit, atunci el, Kien, rămînea indiscutabil ceea ce se credea: singurul caracter care se plimba pe-aici. Chibzui dacă să privească într-acolo. Întîmplarea se petrecea în dreapta lui. Acolo se dezlănţui din nou primul: « N-ai maniere! Te-am întrebat cît se poate de politicos! Ce te îngîmfi? Mitocanule! Eşti mut?» Celălalt tăcu. « Să ceri scuze. Puţin îmi pasă de Mutstrasse! Mi-o poate arăta oricine. Dar dumneata să-ţi ceri scuze! Auzi?» Celălalt n-auzi nimic. În schimb cresců stima celui ce trăgea cu urechea. « Am să te dau pe mîna poliţiei! Ştii dumneata cine sînt eu?! Schelet ambulant! Şi mai ai şi pretenţia că eşti om cult! De unde ai luat hainele astea? De la Muntele de pietate? Arăţi de parc-ai fi ieşit de-acolo! Şi ce ţii acolo sub braţ? Am să te-nvăţ eu minte! Mai bine spînzură-te! Ştii ce eşti?»

În clipa asta Kien se pomeni cu un ghiont dureros. Cineva îi apucă geanta şi trase de ea. Cu o smucitură ce depăşea cu mult forţa sa obişnuită, Kien eliberă cărţile din ghearele străine şi se întoarse brusc spre dreapta. Privirea aruncată într-acolo era destinată servietei, dar căzu pe un om scund şi gras care răcnea la el ca un apucat. « Un ticălos! Un ticălos!» Celălalt, omul tăcut şi de caracter, care-şi ţinea gura chiar şi la mînie era Kien însuşi. Calm, întoarse spatele analfabetului care gesticula. Cu acest cuţit îngust îi tăia vorbăria de la jumătate. Un ăla gras, a cărui politeţe se transformă după cîteva clipe în obraznicie, nu-l putea ofensa. Oricum, traversă strada mai repede decît intenţiona. Cînd ai cărţi la tine, trebuie să eviţi orice busculadă. Iar el avea totdeauna cărţi la el.

Căci, la urma urmei, nu eşti obligat să răspunzi la neroziile oricărui trecător. Cea mai mare primejdie, care-l ameninţă pe un savant, este să se piardă în vorbărie. Kien prefera să se exprime mai curînd în scris, decît oral. Stăpînea mai bine de douăsprezece limbi orientale. Şi, bineînţeles, cîteva occidentale. Nici o literatură a globului nu-i era străină. Gîndea în citate, scria în paragrafe bine gîndite. Nenumărate texte îi datorau lui reconstituirea. Pentru pasajele lacunare sau alterate din străvechile manuscrise chineze, indiene sau japoneze îi veneau în minte tot felul de combinaţii, oricîte-i poftea inima. Alţii îl pizmuiau pentru asta, el însă trebuia să se ferească de abundenţa de posibilităţi. De o precauţie exagerată, chibzuind luni în şir cu o încetineală ce ducea pînă la saturaţie, extrem de exigent cu sine însuşi, nu ajungea la o concluzie definitvă în privinţa unei litere, a unui cuvînt sau a unei faze întregi decît atunci cînd era sigur că nu mai era vulnerabilă. Studiile sale de pînă acum — puţine la număr, dar constituind, fiecare, fundamentul altor o sută de studii — îi creaseră faima de prim sinolog al epocii sale. Colegii de specialitate le cunoşteau bine, aproape pe de rost. O dată scrise de el, frazele lui treceau drept decisive şi obligatorii. În problemele discutabile, toţi i se adresau lui, ca unei autorităţi supreme, chiar şi în domeniile adiacente disciplinei. Pe prea puţini îi onora cu vreo scrisoare. Dar cel care era ales, primea într-o singură epistolă, atîtea sugestii, încît se trezea asigurat pentru mulţi ani cu o muncă al cărei succes, avînd în vedere autorul sugestiilor, era cert de la bun început. Relaţii personale nu avea cu nimeni. Refuza orice invitaţii. Oriunde se elibera vreo ca-

https://biblioteca-digitala.ro

tedră universitară de filologie orientală, prima ofertă i se adresa lui. Dar el refuza cu o politețe disprețuitoare.

Pretindea că nu e născut orator. Că orice plată primită pentru activitatea depusă l-ar face s-o deteste. Că după modesta lui părere, aceiași vulgarizatori neproductivi, cărora li se încredințează învățămîntul din școlile medii, ar trebui să ocupe și catedrele universitare, pentru ca cercetătorii propriu-ziși, adevărați, creatori, să se poată dedica exclusiv muncii lor. Că, oricum , lumea nu duce lipsă de capete mediocre. Că prelegerile pe care le-ar ține nu s-ar bucura de mare popularitate, întrucît el ar trebui să vină cu pretenții mari față de auditorii săi. Că la examene probabil n-ar trece nici un singur candidat. Că orgoliul l-ar face să-i trîntească de-atîtea ori pe tinerii necopți, pînă cînd ar împlini treizeci de ani și — de plictiseală sau dintr-un început de seriozitate — ar învăța cîte ceva, chiar dacă deocamdată ar fi încă destul de puțin. Că pînă și admiterea în amfitreatrele facultăților a unor oameni, a căror memorie a fost verificată cu grijă, i se pare că trebuie privită cu toată rezerva sau că este, cel puțin, nefolositoare. Că zece studenți, aleși în urma unor examene dintre cele mai grele, ar da fără îndoială un randament mai mare, dacă ar rămîne doar între ei, decît dacă s-ar amesteca printre alți o sută de băutori de bere, cum se pot găsi de obicei pe la universități. Că, prin urmare, reticențele lui sînt importante și de natură principială. Că roagă colegiul să nu mai revină asupra unei oferte care, deși nu-l onorează, este totuși pornită dintr-o intenție onorabilă.

La congrese, unde îndeobște se vorbește foarte mult, Kien era una dintre figurile cele mai discutate. Domnii, care în cea mai mare parte a vieții lor erau niște șoareci tăcuți, sfioși și miopi, se dezlănțuiau acolo la fiecare cîțiva ani o dată. Se salutau unii pe alții, își apropiau, unele de altele, capetele cele mai nepotrivite, șușoteau fără să spună ceva, iar la banchete ciocneau paharele cu stîngăcie. Emoționați profund și frămîntați de bucurie, mențineau stindardul sus și blazonul nepătat. Făceau necontenit aceleași făgăduieli solemne în toate limbile pămîntului. Și, chiar dacă nu le-ar fi făcut, tot le-ar fi împlinit. În pauzele congresului încheiau prinsori. Oare Kien va apărea cu adevărat de rîndul ăsta? Vorbeau despre el mai mult decît despre orice alt coleg celebru, comportarea lui stîrnea curiozitatea. Faptul că nu-și culegea niciodată laurii, că evita cu obstinație de peste zece ani cuvintele de salut și banchetele la care ar fi fost sărbătorit în ciuda tinereții sale, că anunța la fiecare congres o comunicare importantă, care o citea apoi altcineva după manuscrisul său, era privit de colegi ca o simplă amînare. Odată, poate chiar de rîndul ăsta, își va face apariția pe negîndite, va culege demn aplauzele cu atît mai furtunoase, cu cît fuseseră reținute vreme mai îndelungată, și se va lăsa ales, prin aclamații, președinte al adunării, o demnitate care i se cuvenea și pe care o deținea într-un fel, chiar dacă era absent. Dar domnii se înșelau. Kien nu-și făcea apariția. Partida celor încrezători pierdea prinsoarea.

În ultima clipă Kien anunța că nu vine. Își trimitea manuscrisele unui preferat oarecare, însoțindu-le de fraze cu întorsături ironice. Dacă, în afara bogatului program distractiv, se va ajunge totuși să se și lucreze — fapt pe care, în interesul bunei dispoziții generale, nu-l dorește cîtuși de puțin — roagă să fie prezentat congresului și alăturatul fleac, rod al unei munci de doi ani. Rezultatele noi și suprinzătoare ale cercetărilor sale obișnuia să le păstreze pentru asemenea ocazii. Efectul pe care-l produceau, discuțiile care se iscau în legătură cu ele, le urmărea de la distanță, cu suspiciune și conștiinciozitate, de parcă ar fi trebuit să le verifice sub raportul valabilității textuale. Adunarea accepta ironia lui. Optzeci la sută din cei prezenți își întemeiau afirmațiile pe cercetările întreprinse de Kien. Realizările lui erau neprețuite. Toți îi doreau viață lungă. Cea mai mare parte s-ar fi speriat de moarte la vestea morții lui.

https://biblioteca-digitala.ro

Chiar și puținii care îl cunoscuseră personal în anii tinereții, uitaseră cum arată la față. În repetate rînduri îi cereau, prin scrisori, fotografia. Răspundea că nu are și că nici nu intenționa să-și facă vreuna. Și într-adevăr așa și era. La orice altă concesie consimțea cu plăcere. La vîrsta de treizeci de ani, fără vreun testament special, făgăduise să-și lase țeasta , cu conținut cu tot, unui institut de craniologie. Motivase acest gest prin interesul pe care l-ar fi putut prezenta explicarea postumă a memoriei sale cu adevărat fenomenale, printr-o eventuală structură deosebită sau poate chiar printr-o greutate mai mare a creierului. De fapt — spunea în scrisoarea adresată conducătorului acelui institut — el nu crede că geniul înseamnă memorie, așa cum se admitea tot mai frecvent în ultima vreme. De altfel, el însuși nu este cîtuși de puțin un geniu. Dar, ar fi neștiințific să nege folosul pe care i-l aduce în munca științifică memoria aproape înspăimîntătoare de care dispune. El are permanent în cap o a doua bibliotecă, la fel de bogată și demnă de încredere ca și cea adevărată, în jurul căreia se face în general — după cîte a auzit — atîta zarvă. Poate sta la masa de lucru și redacta diverse studii, în care să meargă pînă la cele mai precise detalii, fără a trebui să răsfoiască altceva decît biblioteca din capul său. Desigur că ulterior verifică minuțios citatele și indicațiile bibliografice pe baza bibliografiei reale, dar asta doar din conștiinciozitate. Fiindcă nu-și amintește să i se fi strecurat cîndva vreo eroare datorită memoriei. Pînă și visele sale au o precizie mai mare decît cea care este normală la cei mai mulți oameni. Visele pe care le-a luat pînă acum în considerație n-au cunoscut viziuni șterse, lipsite de plasticitate și colorit. Noaptea nu deformează nimic în ele: sunetele pe care le aude au o origine normală; discuțiile pe care le poartă rămîn pe deplin raționale; totul își păstrează sensul. Nu intră în sfera cercetărilor sale, dar bănuiește, pe bună dreptate, existența unei corelații între memoria precisă și visele sale clare și fără echivoc. În fond, el nu face altceva decît să atragă atenția, cu toată modestia, asupra acestui fapt și roagă conducerea institutului să nu considere ca un semn de prezumțiozitate sau limbuție datele personale pe care își permite să le prezinte în această scrisoare.

Kien își mai reprezentă cîteva fapte din propria viață, care puneau în adevărata ei lumină firea sa retrasă, tăcută și lipsită de orice vanitate. Dar supărarea pricinuită de omul acela impertinent și arogant, care-l întrebase mai întîi de o stradă și apoi îi adresasae injurii, sporea cu fiecare pas pe care-l făcea. Așadar, tot nu-mi rămîne altceva de făcut, își spuse profesorul pășind sub portalul unei case; apoi privi în jur — nu-l observa nimeni — și scoase din buzunar un carnețel lung și îngust. Pe foaia de titlu era scris cu litere înalte și colțuroase: PROSTII. Își opri ochii întîi asupra titlului. Apoi răsfoi carnețelul, care era acoperit mai mult de jumătate cu scrisul său. Toate faptele, pe care voia să le uite, le nota aici. Începea cu data, ora și locul. Urma întîmplarea care trebuia să ilustreze, încă o dată, prostia omenească. Încheierea o constituia un citat, totdeauna unul nou, aplicat la faptul respectiv. Niciodată nu recitea prostiile adunate; îi era deajuns o privire aruncată pe foaia de titlu. Se gîndea să le publice cîndva, mai tîrziu, sub titlul *Plimbările unui sinolog*.

Scoase la iveală un creion cu vîrful bine ascuțit și scrise pe prima filă albă: « 23 septembrie, ora opt fără un sfert. Pe Mutstrasse am întîlnit un om, care m-a întrebat de Mutstrasse. Pentru a nu-l face să se rușineze, am tăcut. Dar nu s-a lăsat descurajat, ci a mai întrebat încă de vreo cîteva ori; purtarea lui era politicoasă. Deodată a zărit tăblița cu numele străzii. Și-a dat seama de prostia sa. În loc să se depărteze în mare grabă, așa cum aș fi făcut eu în locul lui, s-a lăsat pradă unei furii fără margini și mi-a adresat injurii cît se poate de vulgare. Dacă nu l-aș fi cruțat, aș fi fost scutit de acea penibilă scenă. Cine a fost mai prost?»

Cu ultima propoziție făcea dovada, că nu se cruța nici pe sine însuși. Era nemilos față de oricine. Satisfăcut, vîrî carnețelul la loc în buzunar și uită de omul acela. În

https://biblioteca-digitala.ro

timp ce scria, cărţile ajunseseră într-o poziţie incomodă. Le potrivi la loc. La colţul străzii următoare, se sperie de un cîine lup. Animalul îşi croia drum cu repeziciune şi siguranţă. Trăgea după el, de cureaua întinsă, un orb. Infirmitatea acestuia se recunoştea, dacă n-ai fi băgat de seamă cîinele, după bastonul alb pe care-l purta în mîna dreaptă. Chiar şi oamenii cei mai grăbiţi, care n-aveau timp pentru orb, acordau cîinelui o privire admirativă. Acesta îi dădea, răbdător, cu botul la o parte din drum. Întrucît era frumos şi voinic, îl îndrăgeau toţi. Deodată orbul scoase şapca din cap şi o întinse, împreună cu băţul, spre lumea din jur. « Pentru hrana cîinelui! » se milogi el. Ploua cu monede. În mijlocul străzii, lumea se îmbulzea în jurul celor doi. Circulaţia se opri; din fericire, la colţul străzii nu era nici un poliţist care s-o reglementeze. Kien îl privi pe cerşetor de-aproape. Îmbrăcămintea lui făcea o impresie de sărăcie căutată, iar omul avea mai curînd un chip de om cult. Deoarece îşi mişca necontenit muşchii din jurul ochilor — clipea, ridica din sprîncene şi-şi încreţea fruntea — Kien n-avu încredere în el şi se hotărî să-l considere un şarlatan. Deodată îşi făcu apariţia un băieţaş de vreo doisprezece ani, împinse hotărît cîinele într-o parte şi aruncă în şapcă un nasture greu. Sunetul produs de nasture semăna cu acela al aurului. Orbul privi fix într-acolo şi mulţumi un pic mai prietenos decît pînă atunci. Kien simţi ca un cuţit prin inimă. Îl prinse pe băiat de chică şi, fiindcă n-avea mîna cealaltă liberă, îi trase una cu taşca în cap. « Să-ţi fie ruşine, strigă el, să înşeli un orb! » După ce se petrecuse faptul, îi trecu deodată prin minte ce cuprindea taşca: cărţi. Se înspăimîntă, nu făcuse încă niciodată pînă acum un asemenea sacrificiu. Băiatul o luă la goană urlînd. Pentru a reveni pe planul obişnuit — mult inferior — al milei, Kien îşi goli buzunarele de mărunţiş în şapca orbului. Cei din jur dădură din cap aprobîndu-l; acum îşi apăru sie însuşi mai calculat şi mai meschin. Cîinele trase din nou de lesă. Îndată după aceea, cînd îşi făcu apariţia un poliţist, conducătorul şi cel condus îşi reluară mersul viu.

Kien făcu jurămînt să-şi caute de bună voie moartea, de îndată ce va fi ameninţat să orbească. Ori de cîte ori întîlnea un orb, îl cuprindea aceeaşi spaimă chinuitoare. Muţii îi plăceau; surzii, ologii şi alţi infirmi îl lăsau rece: orbii, însă, îl neliniştеau. Nu-i înţelegea cum de nu-şi puneau capăt zilelor. Chiar dacă stăpîneau la perfecţie alfabetul orbilor, totuşi posibilităţile lor de lectură erau limitate. Eratostene, marele bibliotecar din Alexandria, un savant universal din secolul al treilea înainte de Christos, care era stăpîn peste mai bine de-o jumătate de milion de suluri de pergament scrise, a făcut la vîrsta de optzeci de ani o descoperire îngrozitoare. Ochii începuseră să-l lase. Mai vedea încă, dar nu mai era în stare să citească. Un altul ar fi aşteptat să orbească de tot. Dar, pentru el, despărţirea de cărţi era ca şi cum ar fi orbit. Prietenii şi discipolii l-au implorat să rămînă lîngă ei. Dar el a zîmbit, le-a mulţumit şi în cîteva zile şi-a găsit moartea prin înfometare.

Cînd va veni vremea, va imita cu uşurinţă acest exemplu măreţ şi micul Kien, a cărui bibliotecă se compune doar din douăzeci şi cinci de mii de cărţi.

Restul drumului pînă acasă îl străbătu într-un tempo accelerat. Cu siguranţă că se şi făcuse ora opt. La opt începea lucrul. Nepunctualitatea îl scîrbea. Din cînd în cînd îşi ducea pe furiş mîna la ochi. Erau la locul lor şi păreau plăcuţi la pipăit şi neameninţaţi de vreo primejdie.

La etajul al patrulea şi cel mai de sus al casei din Ehrlichstrasse 24 se afla biblioteca sa. Uşa apartamentului era asigurată cu trei broaşte complicate. O descuie, trecu prin vestibulul în care se afla doar un cuier şi intră în camera sa de lucru. Puse geanta cu grijă pe un fotoliu. Apoi străbătu de cîteva ori în sus şi în jos cele patru camere-vagon, înalte şi spaţioase, care-i alcătuiau biblioteca. Toţi pereţii erau acoperiţi cu cărţi, pînă-n tavan. Îşi plimbă privirea peste ele de jos pînă sus. În tavan fuseseră practicate ferestre. Era mîndru de luminatorul său. Ferestrele laterale fuseseră zidite cu ani

https://biblioteca-digitala.ro

în urmă, după o luptă grea dusă cu proprietarul casei. Astfel cîştigase în fiecare încăpere un perete în plus: loc pentru cărţi mai multe . De altfel şi lumina revărsată uniform de sus peste toate rafturile îi părea mai convenabilă şi mai potrivită cu raportul dintre el şi cărţi. Tentaţia de-a observa agitaţia de pe stradă — un obicei prost care ne răpeşte mult timp şi cu care se pare că venim pe lume — era înlăturată o dată cu ferestrele. Zilnic, înainte de-a se aşeza la birou, binecuvînta ideea aceasta şi consecvenţa sa cărora le datora împlinirea dorinţei sale supreme: posedarea unei biblioteci cuprinzătoare, ordonate şi complete în toate privinţele, în care nu era nici o mobilă de prisos, nici un om inutil care să-l distragă de la gîndurile serioase.

Prima încăpere slujea drept cameră de lucru. Un birou imens, străvechi, în faţa lui un fotoliu, încă unul în colţul opus constituiau tot mobilierul. În afară de acestea, abia îşi mai găsea un locşor divanul îngust, pe care Kien îl trecea cu vederea, întrucît dormea pe el. Lîngă perete era atîrnată o scară mobilă. Aceasta era mai importantă decît divanul şi circula, în cursul unei zile, din cameră în cameră. Goliciunea celorlalte încăperi nu era tulburată de nici un scaun. Nicăieri vreo masă, vreun dulap, vreo sobă care să fi întrerupt uniformitatea pestriţă a rafturilor. Covoare frumoase, grele, ce acopereau podelele pe de-a rîndul, încălzeau semiobscuritatea severă care reunea toate patru camerele, prin uşile larg deschise, într-o singură sală mare şi înaltă.

Kien avea un mers ţeapăn, energic. Pe covoare păşea deosebit de apăsat; îl bucura că asemenea paşi nu trezeau nici cel mai mic ecou. În biblioteca lui i-ar fi fost imposibil chiar şi unui elefant să producă cel mai mic zgomot, călcînd pe podele. De aceea aprecia foarte mult covoarele. Se convinse că toate cărţile rămăseseră neatinse, în rînduiala în care fusese nevoit să le părăsească acum o oră. Apoi începu să deşerte servieta de conţinutul ei. Cînd intra în casă, obişnuia s-o pună pe fotoliul de lîngă birou. Altfel, poate că ar fi uitat de ea şi, mai înainte de-a o goli, s-ar fi aşezat la lucrul către care se simţea atras cu atîta putere, de cum se făcea ora opt. Cu ajutorul scării distribui volumele, vîrîndu-l pe fiecare la locul său. În ciuda precauţiei obişnuite, îi căzu pe jos ultimul dintre volume — de vreme ce ajunsese la capăt, se grăbea acum şi mai mult — acela din raftul al treilea, pentru care nici măcar n-avea nevoie de scară. Era tocmai Mong Tse, pe care-l iubea mai presus de toate. « Nerodule! se apostrofă singur, barbarule! analfabetule!« Apoi îl ridică de jos cu gingăşie şi porni repede spre uşă. Înainte de-a ajunge la ea, îi veni în minte ceva important. Făcu calea-ntoarsă şi trase cît mai aproape de locul accidentului scara ce se afla rezemată de peretele din faţă. Pe Mong Tse îl puse cu amîndouă mîinile jos, la picioarele scării Acum putea să pornească spre uşă. O deschise şi strigă afară:

« Cea mai bună cîrpă de praf, te rog!»

Puţin după aceea, menajera bătu la uşa întredeschisă. Kien nu răspunse. Ea vîrî capul, discret, prin crăpătura uşii, şi întrebă:

« S-a întîmplat ceva?»

« Nu, dă-o încoace !»

Din răspunsul primit, menajera desluşi, împotriva voinţei profesorului, o nuanţă tînguitoare. Era prea curioasă, ca să lase să treacă totul aşa. « Dar , vă rog, domnule profesor!» spuse ea a reproş, intră înăuntru şi, dela prima privire, îşi dădu seama ce se-ntîmplase. Lunecă spre carte. Picioarele nu i se zăreau de sub fusta albastră, scrobită, care ajungea pînă la pămînt. Capul îl ţinea înclinat într-o parte. Urechile îi erau mari, plate şi depărtate de cap. Întrucît urechea dreaptă atingea umărul care o masca parţial, cea stîngă părea cu atît mai mare. Cînd mergea şi vorbea, i se clătina capul. Iar umerii făceau, alternativ, muzica pentru această bătaie a tactului. Se aplecă, ridică volumul şi îl şterse conştiinclos cu cîrpa, trecînd-o de douăsprezece ori peste copertă. Kien nici nu încercă s-o ajute, îndatoritor. Detesta politeţea. Rămase lîngă ea şi o supraveghie să facă treaba serios.

https://biblioteca-digitala.ro

« Mda, e uşor să se-ntîmple una ca asta, cînd eşti sus pe scară, mă rog.»

Apoi îi întinse cartea, ca pe-o farfurie, fără urmă de praf pe ea. Tare i-ar mai fi plăcut să înfiripeze o conversaţie cu el. Dar nu izbuti. Profesorul spuse scurt « mulţumesc» şi se întoarse. Menajera înţelese şi plecă. Cînd Therese era cu mîna pe clanţă, Kien se-ntoarse brusc spre ea şi-o întrebă cu o amabilitate prefăcută:

« Probabil că ţi s-a mai întîmplat asta, adeseori?»

Ea îi ghici gîndul şi fu sincer revoltată:

« Dar, vă rog, domnule profesor!»

Acest « vă rog» răzbătu , ca un ghimpe, prin vorba ei mieroasă. Să vezi că-şi cere socoteala şi mă lasă, gîndi el şi-i explică îmbunînd-o:

« Am zis şi eu aşa într-o doară. Că doar ştii bine ce lucruri de preţ sînt în biblioteca asta!»

Ea nu se aştepta la o frază atît de prietenoasă. Nu ştiu ce să răspundă şi părăsi, mulţumită, încăperea. După ce se-nchise uşa , Kien îşi făcu reproşuri. Vorbea despre cărţile sale ca ultimul dintre negustorii cei mai murdari. Dar cum să determine altfel o asemenea fiinţă să umble ca lumea cu cărţile? Valoarea lor adevărată n-o înţelegea. Îşi închipuia, desigur, că el face speculă cu biblioteca. Ce oameni! Ce oameni!

După o plecăciune involuntară, adresată manuscriselor japoneze de pe birou, se aşază la lucru.

TĄINA

Cu opt ani în urmă, Kien dăduse următorul anunţ la ziar:

« Savant, cu bibliotecă de dimensiuni neobişnuite, caută menajeră cu conştiinţa responsabilităţii. Să se prezinte doar persoanele cele mai de caracter. Golănimea va zbura pe scări în jos. Salariul e o chestiune secundară.»

Therese Krumbholz avea pe vremea aceea un serviciu bun, unde se simţea în general bine. Zilnic, înainte de-a pregăti micul dejun pentru stăpîni, citea conştiincios mica publicitate a ziarului *Tagblatt*, pentru a şti şi ea ce se mai întîmplă în lume. Nu se gîndea să rămînă pînă la sfîrşitul vieţii la această familie banală. Era o femeie încă tînără, nu împlinise nici patruzeci şi opt de ani, şi ar fi preferat să se angajeze la un domn singur. Acolo îţi poţi organiza totul mai bine, iar cu femeile nici nu te poţi înţelege. Dar se va feri să renunţe aşa, cu una cu două, la locul sigur pe care-l avea. Cîtă vreme nu ştia cu cine are de a face, rămînea acolo, pe loc. Cunoştea ea vorbele umflate din ziare şi marea cu sarea care se promite doamnelor onorabile. Nici n-ai intrat bine în casă, că te şi violează numaidecît . De treizeci şi trei de ani tot colindă singură prin lume, dar asta încă nu i s-a întîmplat. Nici nu i se va întîmpla, va avea ea grijă să se ferească.

De rîndul acesta, anunţul o ispiti nespus. Se opri la« salariul e o chestiune secundară» şi citi de cîteva ori, de la coadă la cap, frazele reliefate prin literele grase cu care era tipărit întregul anunaţ. Totul o impresiona; ăsta bărbat, nu glumă. O măgulea gîndul de a se considera o persoană dintre cele mai de caracter. Văzu golănimea zburînd pe scări în jos şi se bucură sincer de asta. Nici o clipă nu se temu că ar putea fi tratată ca golănimea.

În dimineaţa următoare se înfiinţă în zori, la şapte, înaintea lui Kien, care-i dădu drumul să intre în vestibul şi-i declară numaidecît:

« Sînt nevoit să interzic în mod expres intrarea oricărui om străin în apartamentul meu. Eşti în stare să preiei răspunderea pentru cărţile mele?»

O privi pătrunzător şi bănuitor. Voia să-şi facă o părere despre menajeră mai înainte ca ea să apuce a-i răspunde: « Dar, vă rog, oare ce credeţi dumneavoastră despre mine?»

https://biblioteca-digitala.ro

Uluită de grosolănia lui, îi dădu un răspuns la care Kien nu mai avu nimic de obiectat.

«Trebuie să-ţi spun, continuă el, de ce am concediat-o pe ultima menajeră. Mi-a lipsit o carte din bibliotecă. Am pus să se cerceteze prin tot apartamentul. Dar cartea n-a ieşit la iveală. M-am văzut nevoit s-o concendiez pe loc.» Tăcu revoltat. «Înţelegi, nu?» mai adăugă el, ca şi cum ar fi supraestimat inteligenţa femeii.

«Trebuie să fie ordine», răspunse ea prompt. Kien se simţi dezarmat. Cu un gest plin de măreţie o invită în bibliotecă. Ea intră modestă, în prima cameră şi aşteptă.

«Sfera îndatoririlor dumitale, spuse el grav şi sec. În fiecare zi, o cameră trebuie să fie ştearsă de praf de sus şi pînă jos. În ziua a patra ai terminat. Într-a cincea începi de la capăt cu prima cameră. Poţi să preiei asta?»

«Îndrăznesc să cred că da!»

El ieşi din cameră, deschise uşa de la intrare şi spuse: «La revedere. Intri în serviciu pe ziua de azi.»

Femeia se şi afla pe scară şi încă şovăia. Despre leafă nu-i vorbise nimic. Înainte de-a renunţa la angajamentul pe care-l avea, trebuia să-l întrebe. Nu, mai bine nu. S-ar putea să se păcălească urît. Dacă ea nu spunea nimic, poate că profesorul avea să-i dea de la sine mai mult. Dintre cele două forţe în conflict — precauţia şi lăcomia — învinse a treia: curiozitatea.

«Da', cu leafa cum e?» Jenată de prostia pe care probabil că o făcea, uită să înceapă cu «vă rog».

«Atît cît vrei», spuse el cu indiferenţă şi închise uşa apartamentului.

Stăpînilor acelora banali, la care se afla şi care se bizuiau pe ea — mobilă veche ce se află în casă de peste doisprezece ani — le declară, spre consternarea lor, că nu mai poate suporta harababura de-acolo, că mai curînd preferă să-şi agonisească pîinea pe stradă, decît aşa. Nici un fel de argumente nu izbutiseră s-o facă a se răzgîndi. Le spuse că pleacă numaidecît, că, de vreme ce este în casa lor de peste doisprezece ani, îşi poate permite să facă o excepţie în ce priveşte preavizul legal. Familia cea cumsecade folosi prilejul pentru a economisi leafa ce i se cuvenea pînă la 20 ale lunii. Refuză să i-o plătească, întrucît individa nu respectase termenul preavizului legal. Therese se gîndi: banii ăştia trebuie să mi-i plătească el; şi plecă.

Îndatorirea faţă de cărţi şi-o îndeplinea spre deplina satisfacţie a lui Kien, care îi era recunoscător, dar în tăcere. I se părea inutil s-o laude pe faţă, în prezenţa ei. Mîncarea era totdeauna gata la timp. Dacă gătea bine sau prost — asta n-o ştia: lui îi era perfect indiferent. În timpul meselor, pe care le lua pe birou, îl preocupau gînduri mai importante. Îndeobşte n-ar fi fost în stare să spună ce mînca în clipa respectivă. Conştienţa şi-o păstrează omul pentru gîndurile adevărate care se hrănesc din ea şi au nevoie de ea; fără conştienţă, gîndurile nu sînt de conceput. Mestecatul mîncării şi digestia se-nţeleg de la sine.

Therese avea un anumit respect faţă de munca lui, pentru că ii plătea cu regularitate leafa destul de mare şi pentru că nu era prietenos cu nici un om, nici cu ea nu vorbea niciodată. Încă de pe cînd era mică dispreţuia din suflet firile vorbăreţe, cum era maică-sa. Munca şi-o îndeplinea cu conştiinciozitate. Nu trecea nimic cu vederea. De atflel Kien îi şi oferea, de la bun început, o enigmă de dezlegat. Şi asta îi plăcea

La ora şase fix, profesorul se scula de pe divanul unde dormea. Îmbrăcatul şi spălatul durau puţin. Seara, înainte de-a merge la culcare, Therese îi aşternea divanul şi trăgea pînă în mijlocul biroului lavoarul, care aluneca pe roţi şi putea rămîne acolo peste noapte. Un paravan din patru panouri, pictat cu litere străine pe partea exterioară, era aşezat în aşa fel încît să-i mascheze priveliştea neplăcută. Kien nu putea suferi mobilele. «Căruciorul de spălat», cum îi zicea, îl inventase chiar el, în aşa fel încît dezgustătorul instrument să dispară cît mai repede, îndată după folosire. La şase şi

https://biblioteca-digitala.ro

un sfert profesorul descuia uşa şi împingea căruciorul cu violenţă afară. Vîntul, pe care i-l făcea, era suficient ca să-l ducă pînă la capătul coridorului, unde se lovea cu zgomot de zid, lîngă uşa bucătăriei. Therese aştepta în bucătărie; cămăruţa ei se afla chiar alături. Deschidea uşa şi striga: «V-aţi şi sculat?» Kien nu răspundea nimic şi se încuia din nou. Apoi mai rămînea acasă pînă la şapte. Nici un suflet de om nu ştia ce făcea pînă la ora şapte. În rest şedea necontenit la birou şi scria.

Pe dinăuntru, colosul imens, de culoare închisă, era plin pînă la refuz de manuscrise, iar pe deasupra supraîncărcat de cărţi. Dacă mişcai oricît de precaut unul sau altul din sertare, scotea un fluierat strident. Deşi îi repugna orice zgomot, Kien păstra acest dispozitiv al străvechii mobile moştenite, pentru ca, atunci cînd el nu era acasă, menajera să fie avertizată de prezenţa spărgătorilor. De fapt, caraghioşii ăştia, caută de obicei bani, mai înainte de a se apuca să ia cărţi. Îi explicase Theresei scurt şi cuprinzător, în trei fraze, mecanismul preţiosului birou. Adăugase, semnificativ, că nu există, nici măcar pentru el, vreun mijloc pentru a întrerupe fluieratul. Ziua, Therese avea prilejul să-l audă ori de cîte ori Kien scotea vreun manuscris. Se mira de răbdarea lui faţă de acest zgomot. Noaptea, profesorul vîra toate hîrtiile înăuntru. Pînă la opt dimineaţa biroul rămînea mut. Cînd deretica, Therese găsea pe el doar cărţi şi manuscrise îngălbenite. Căuta zadarnic vreo hîrtie nouă cu scrisul lui propriu. Era limpede că între şase şi un sfert şi şapte, vreme de trei sferturi de ceas, nu lucra absolut nimic.

Poate că se ruga? Nu, ea nu credea una ca asta. Cine se mai roagă astăzi? Rugatul nu-i sta la inimă. Nici la biserica nu se duce. E suficient să te uiţi la golănimea care dă buzna la biserică. Ce mai neam de oameni se adună şi acolo laolaltă! Nici veşnicul cerşit din biserică nu-l poate suferi. Trebuie să dai şi tu ceva, că altfel se uită toată lumea la tine. Ce se-ntîmplă cu banii aceia nu ştia nimeni. Să te rogi acasă — la ce bun? Păcat de timpul pierdut. Un om cumsecade n-are nevoie de asta. Iar ea e cumsecade în felul ei. Ceilalţi nu fac altceva decît să se roage. Dar tare ar mai vrea să ştie ce se petrece în cameră între şase şi un sfert şi şapte. Curioasă nu e şi nimeni nu poate afirma asta despre ea. Nu se amesteca în treburile altora. Aşa-s femeile din ziua de azi. Îşi vîră nasul pretutindeni unde nu le fierbe oala. Ea, însă, îşi vede doar de treabă. Că toate se scumpesc din zi în zi. Preţul cartofilor s-a şi dublat. E o artă să ieşi la socoteală cu preţurile astea. Profesorul încuie toate patru uşile. Altfel ar putea şi ea să se uite din vestibul. Un domn, care-şi gospodăreşte, în rest, atît de bine timpul şi nu iroseşte nici un minut fără folos!

În timpul plimbării lui,Therese percheziţiona camerele care-i erau încredinţate. Bănuia că e vorba de vreun viciu; dar rămînea neprecizat ce fel de viciu. Mai întîi îi trecu prin minte un cadavru de femeie închis într-un cufăr. Dar cum sub covoare era prea puţin loc pentru el, renunţă la ideea unei femei ciopîrţite îngrozitor. Nu-i venea în ajutor nici măcar vreun dulap, aşa cum şi-ar fi dorit ea: cîte unul pe fiecare perete. Deci crima se ascundea de bună seamă îndărătul vreunei cărţi. Căci altundeva unde? Poate că simţul datoriei ar fi fost satisfăcut dacă ea ar fi şters cu cîrpa doar cotoarele cărţilor; dar taina imorală, de al cărei fir voia să dea, o silea să se uite şi îndărătul cărţilor. Scotea cîte una din raft, o ciocănea — poate că era goală înăuntru — vîra degetele butucănoase şi bătătorite pînă la placajul de lemn, pipăia şi le retrăgea apoi, clătinînd nemulţumită din cap. Dar interesul n-o ducea niciodată pînă acolo, încît să depăşească timpul de muncă stabilit. Cu cinci minute înainte ca domnul Kien să descuie uşa apartamentului, ea se şi afla în bucătărie. Lua cu calm la rînd un sector după altul, fără pripeală, fără neglijenţă şi fără să-şi piardă speranţa cu totul.

În aceste luni de căutări neobosite îşi interzise să depună leafa la casa de economii. Nu se atingea de ea, cine ştie ce fel de bani erau. Bancnotele le punea, aşa cum îi erau înmînate, într-un plic curat care mai conţinea, încă neatinsă, toată hîrtia de scrisori

https://biblioteca-digitala.ro

pe care o cumpărase cu douăzeci de ani în urmă. După ce-și învingea grelele temeri, punea plicul bine în cufărul care cuprindea toată zestrea ei — numai lucruri de-o frumusețe aleasă, cumpărate cu bani grei în decursul deceniilor.

Încetul cu încetul își dădu seama că nu va da prea curînd de firul tainei. Nu face nimic, are destul timp. Poate să aștepte. N-o duce rău. Iar dacă pînă la urmă o ieși ceva la iveală — ea nu e vinovată. N-a lăsat necercetat nici cel mai mic colțișor al bibliotecii. Da, dacă ar avea ea pe cineva de încredere la poliție, un om de ispravă, cumsecade, care să țină seama de serviciul bun pe care-l avea Therese, ar putea să-i atragă respectuos atenția asupra acestei situații. Mă rog, îndura ea multe, dar să n-aibă, chiar, așa, nici un sprijin! Ce-i preocupă pe oamenii de azi? Dansul, ștrandul, distracțiile orice, numai ceva serios nu, și nici munca. Stăpînul ei, om serios, are și el părțile lui imorale. Merge la culcare abia la douăsprezece. Somnul cel mai bun, însă, e înainte de miezul nopții. Un om cumsecade se culcă la nouă. Poate că nici n-o fi ceva deosebit.

Astfel proporțiile crimei scăzură treptat pînă la acelea de simplă taină. În jurul viciului secret se așternu un dispreț dens, persistent. Dar curioasă tot mai rămase; totdeauna între șase și un sfert și șapte stătea ca pe ace. Conta pe unele eventualități rare, dar omenești. Poate că niște crampe neașteptate la stomac îl vor sili o dată să iasă din cameră. Ea va da fuga și-l va întreba ce-l doare. Crampele nu trec cu una, cu două. În cîteva minute își va da seama cum stau lucrurile. Dar viața moderată și rațională pe care o ducea Kien îi pria din plin. În toți cei opt ani nesfîrșiți, de cînd o avea pe Therese în casă, nu suferise niciodată de dureri de stomac.

În dimineața de după întîlnirea cu orbul și cîinele acestuia, i se întîmplă lui Kien să aibă nevoie urgent de diferite studii vechi. Răscoli fără milă sertarele biroului. Se adunaseră acolo maldăre de hîrtii. Păstra cu grijă schițele, modificările, copiile, tot ce se referea la lucrările sale. Găsi fițuici al căror conținut era depășit și fusese infirmat între timp. Arhiva asta mergea îndărăt pînă la epoca studenției lui. Pierdu ore întregi doar pentru a căuta un fleac al cărui conținut îl cunoștea, oricum , pe dinafară, și asta numai de dragul unei simple confirmări scrise. Citea treizeci de file, și nu-i trebuia decît un rînd. Îi căzură în mînă tot felul de lucruri inutile, rezolvate de mult. Le blestemă: la ce bun mai erau acolo! Nici un lucru tipărit sau scris, pe care-i cădeau ochii, nu-l putea trece cu vederea. Oricine altul s-ar fi abținut de la o lectură atît de excesivă. Dar el citea cu perseverență de la primul pînă la ultimul cuvînt. Cerneala pălise. Era greu să urmărească trăsăturile abia vizibile. Îi veni în minte orbul de pe stradă. Iar el se juca acum cu ochii,de parcă ar rămîne deschiși în vecii vecilor. În loc să le limiteze efortul, li-l mărea, ușuratic, din lună-n lună. Pentru orice hîrtie pe care o punea la păstrare, cheltuia ceva din forța sa vizuală. Cîinii trăiesc puțin și cîinii nici nu citesc; de aceea le vin orbilor într-ajutor cu ochii lor. Un om care-și irosește ochii nu valorează mai mult decît cîinele ce-l conduce.

Kien decise să-și golească biroul de gunoi, a doua zi, de-ndată ce se va fi sculat căci acum era la lucru.

În ziua următoare, la ora șase fix — tocmai era în plin vis — sări de pe divan, se repezi la colosul bucșit de hîrtii și deschise cu violență toate sertarele. Larma fluierăturilor izbucni din plin; răsuna strident în toată biblioteca și crește în intensitate de ți se făcea inima cît un purice. Aveai impresia că fiecare sertar avea un gîtlej propriu și căuta să strige mai tare decît celelalte după ajutor. Erau jefuite, erau schingiuite, li se răpea viața. Nu puteau ști cine îndrăznea să se apropie de ele. N-aveau ochi; singurul lor organ era vocea stridentă. Kien tria hîrtiile. Asta durâ destul de mult. Suportă zgomotul strîngînd din dinți și duse pînă la capăt lucrul început. Cu un vraf de maculatură în brațe, porni mîndru spre camera a patra. Acolo, la suficientă depărtare de fluierături, rupse totul, bucată cu bucată, blestemînd. Cineva ciocăni la

https://biblioteca-digitala.ro

uşă; Kien scrîşni din dinţi. Ciocăni din nou; el bătu din picior. Ciocănitul se transformă într-un adevărat bubuit cu pumnii. « Linişte!» porunci el şi înjură. Ar fi renunţat cu dragă inimă la hărmălaia pe care o provocase. Îi părea totuşi rău de manuscrisele sale. Doar furia îi insufla puterea de-a le distruge. În cele din urmă se pomeni ca un marabu singuratec, cu picioare lungi, în mijlocul unor munţi de hîrtii sfîşiate, pe care le pipăia sfios şi încurcat şi le căina incetişor, de parcă ar fi avut viaţă. Pentru a nu le răni încă o dată în mod inutil, făcu grijuliu un pas mare peste ele. Cînd cimitirul rămase în urmă, răsuflă uşurat. În faţa uşii o găsi pe menajeră. Îi arătă mormanul de hîrtii cu un gest obosit şi spuse: « Ia-le de-aici!» Fluierele amuţiră; se întoarse la birou şi încuie sertarele la loc. Acestea rămaseră tăcute. Le deschisese prea violent. Mecanismul era distrus.

Therese tocmai se străduia să-şi pună fusta scrobită, cu care-şi încheia îmbrăcatul cînd izbucnise larma. Se sperie de moarte, îşi legă fusta provizoriu şi lunecă în grabă spre uşa biroului. « Pentru Dumnezeu», se tîngui ea, ca un flaut, « ce s-a-ntîmplat?» Bătu la uşă, mai întîi timid, apoi tot mai tare. Cum nu primea nici un răspuns, încercă să deschidă, zadarnic. Lunecă de la o uşă la alta. În ultima cameră îl auzi zbierînd mînios. Aici bubui din răsputeri cu pumnii în uşă. « Linişte!» strigă el furios; atît de furios nu mai fusese niciodată. Pe jumătate enervată, pe jumătate resemnată, lăsă mîinile să-i cadă în jos, de-a lungul fustei ţepene, şi încremeni ca o marionetă. « Ce nenorocire!» murmură ea, « ce nenorocire!» şi, cînd Kien deschise uşa, ea încă mai stătea acolo, mai mult din obişnuinţă.

Înceată la minte, din fire, sesiză totuşi într-o clipită ce prilej i se oferea acum. Spuse anevoie « îndată» şi porni lunecînd spre bucătărie. În prag îi fulgeră prin minte: « Pentru Dumnezeu! o să încuie uşa la loc! Ce nu face omul din obişnuinţă! O să intervină ceva, în ultima clipă, aşa se-ntîmplă. N-am noroc, n-am noroc!» Îşi spunea asta pentru prima oară, întrucît de obicei se considera o fiinţă plină de merite şi ca atare şi norocoasă. De teamă, capul începu să-i bîţîie puternic. Se furişă îndărăt pe culoar. Bustul îi era aplecat mult în faţă. Picioarele îi tremurau înainte de-a cuteza să păşească. Fusta scrobită începu să onduleze, vălurindu-se. Lunecînd uşor şi-ar fi atins scopul mai pe nesimţite, dar asta i se părea ceva prea obişnuit. Prilejul festiv cerea un mers festiv. Uşa camerei era deschisă. În mijlocul ei se mai afla încă maldărul de hîrtie. Vîrî între uşă şi prag o cută groasă a covorului, ca să n-o închidă curentul. Apoi reveni în bucătărie şi aşteptă, cu mătura şi făraşul în mînă, să audă duruitul cunoscut al lavoarului pe rotile. Tare ar mai fi vrut să se ducă să-l ia chiar ea, că prea dura mult aşteptarea astăzi. Cînd auzi, în sfîrşit, izbitura în perete, uită de sine şi strigă ca întotdeauna: « V-aţi şi sculat?» Impinse lavoarul în bucătărie şi se furişă, mai încovoiată decît înainte, în bibliotecă. Mătura şi făraşul le puse jos pe podea. Se strecură tiptil prin camerele ce o despărţeau de dormitor, pînă ajunse în pragul acestuia. După fiecare pas se oprea locului şi îşi înclina capul, cu un gest smucit, pe partea cealaltă, pentru a asculta cu urechea dreaptă care avea auzul mai puţin tocit. Îi trebuiră zece minute pentru distanţa de treizeci de metri; avea impresia că e de-o îndrăzneală nebună. Teama îi creştea în aceeaşi măsură ca şi curiozitatea. De mii de ori îşi imaginase cum trebuia să se comporte în clipa vînd va ajunge la ţintă. Se lipi strîns de uşciorul uşii. Îşi aduse aminte de fusta proaspăt scrobită cînd era prea tîrziu. Căută să cuprindă, cu un ochi, totul dintr-o privire. Cîtă vreme celălalt ochi stătea la pîndă, se simţea în siguranţă. Nu trebuia să fie văzută, nu trebuia să treacă ceva cu vederea. Braţul drept, pe care-l plăcea să-l înfigă în şold şi care voia necontenit să se îndoaie în unghi, şi-l sili să stea liniştit.

Kien umbla calm de colo pînă colo prin faţa cărţilor sale şi scotea sunete ininteligibile. Sub braţ avea servieta goală. Se opri în loc, chibzui o clipă, aduse scara şi se căţără pe ea. Scoase o carte din raftul de sus, o răsfoi şi o puse în geantă. Coborî din

https://biblioteca-digitala.ro

nou, se porni iarăşi să umble de colo pînă colo, şovăi o clipă, smuci o carte care nu voia să iasă din raft, se încruntă şi, cînd o avu în mînă, îi trase o palmă puternică. Apoi dispăru şi aceasta în servietă. Alese astfel cinci. Patru mici, una mare. Deodată îl apucă graba. Cît era taşca de grea, se căţără cu ea pe ultima treaptă a scării şi vîrî prima carte la locul ei. Picioarele lui interminabile îl stînjeneau; fu cît pe-aci să cadă jos.

Dacă ar fi căzut şi i s-ar fi întîmplat ceva, s-ar fi terminat cu viciul. De aceea braţul Theresei se ridică în sus, nu mai putu fi stăpînit; se apucă de o ureche şi se trase zdravăn de ea. Cu amîndoi ochii, menajera se holba acum la stăpînul în primejdie. cînd picioarele lui atinseră din nou covorul, răsuflă uşurată. Chestia cu cărţile e doar ca s-o înşele. Abia acum urmează partea interesantă. Ea cunoştea biblioteca foarte bine, dar viciul te face să fii inventiv. Există opiu, există morfină, există cocaină, cine le poate ţine minte pe toate? Nu se lasă ea dusă de nas. Sînt ascunse îndărătul cărţilor. De ce nu trece profesorul niciodată de-a curmezişul camerii? Stă lîngă scară şi vrea ceva de pe raftul de vizavi. Ar putea să se ducă pur şi simplu şi să ia ce vrea, dar nu, dumnealui merge totdeauna frumuşel de-a lungul pereţilor. Face acest ocol mare cu taşca grea sub braţ. Îndărătul cărţilor sînt ascunse. Ucigaşul e totdeauna atras la locul crimei. Acum, taşca e plină. Nu mai încape nimic înăuntru, că doar cunoaşte ea taşca, o şterge zilnic de praf. Acum trebuie să se întîmple ceva. Oare nu s-a făcut ora şapte? Dacă e şapte pleacă în oraş. Dar cînd să se fi şi făcut şapte? Nu poate să fie şapte.

Impertinentă şi sigură de ea, îşi apleacă înainte trunchiul, înfige mîinile în şolduri, îşi ascute urechile turtite şi cască lacom ochii înguşti. Kien apucă servieta de ambele capete şi o aşază bine pe covor. Pe faţa lui se citeşte mîndrie. Se apleacă în faţă şi rămîne astfel aplecat. Therese e lac de sudoare şi tremură toată. O trec lacrimile: aşadar totuşi sub covor. Şi-a închipuit ea numaidecît. Cum a putut fi atît de proastă. El se-ndreaptă din şale, oasele-i troznesc, apoi scuipă. Sau a spus numai « aşa»? Întinde mîna după taşcă, scoate un volum şi-l duce încetişor îndărăt, la locul lui. Acelaşi lucru îl face şi cu celelalte.

Theresei mai să-i vină rău. Dar-ar dracu să dea! Acu'nu mai e nimic de văzut. Ăsta mi-e omul serios care nu rîde niciodată şi nu scoate niciodată nici un cuvînt! Şi ea e serioasă şi harnică, dar se poartă ea vreodată aşa? Mai curînd s-ar lăsa să i se taie mîinile, decît să se poarte în felul acesta. Uite-l cum se prosteşte în faţa propriei lui menajere. Şi unu' ca ăsta are bani! Bani mulţi, grămadă! Ăsta trebuie pus sub interdicţie. Cum mai risipeşte banii! Dacă ăsta ar avea altă muiere în casă, una de-alea ca tineretul de azi, ar fi rămas şi fără cearşaf sub el. Nici măcar un pat ca lumea n-are. Ce face cu puzderia de cărţi? Că doar nu le poate citi pe toate deodată. După ea, unul ca ăsta se cheamă smintit, trebuie să-i iei banii, ca să nu mai risipească atîta bănet, şi să-i dai tălpăşiţa. O să-i arate ea, să vadă dacă a atras în casă o femeie cinstită sau nu. Şi-o fi închipuind că-şi poate bate joc de oricine! Dar de ea nu-şi bate joc nimeni. Şi-a făcut el mendrele opt ani, dar mai departe, nu, nu!

Cînd Kien termină de adunat cea de-a doua serie de cărţi pentru plimbare, năduful Theresei se risipeşte. Ea observă că profesorul se pregăteşte să plece, lunecă încet, cu o atitudine firească, stăpînită, spre mormanul de hîrţoage şi înfige cu demnitate, făraşul în el. Se simţea acum mai importantă şi mai interesantă.

Nu, hotărî ea, de renunţat nu va renunţa la serviciul ăsta. Dar a dat de firul unei sminteli de-a lui. A descoperit ceva. Dacă a văzut o dată un lucru, ştie cum să tragă foloase de pe urma lui. Dar vede puţine lucruri în viaţa ei. N-a trecut niciodată de bariera oraşului. Excursii nu face, că e păcat de bani. La scăldat nu se duce, că nu e cuviincios. Să călătorească nu-i place, fiindcă nu cunoaşte rosturile pe niciunde. Dacă n-ar trebui să meargă după cumpărături, mai curînd i-ar plăcea să stea acasă tot timpul. Căci, oricum, tot te trage toată lumea pe sfoară. Preţurile cresc pe zi ce trece şi pe vremuri totul era altfel.

https://biblioteca-digitala.ro

CONFUCIUS. MIJLOCITOR DE CĂSĂTORII

Duminica următoare, Kien se întoarse acasă, de la plimbare, bine dispus. Duminica străzile erau pustii la ora asta matinală. Oamenii își începeau ziua liberă dormind. Apoi se îmbrăcau cu hainele cele mai bune. Primele ceasuri după ce se trezeau, le petreceau în reculegere dinaintea oglinzii. În restul timpului căutau, în compania altora, să uite de mutrele proprii. De fapt fiecare avea cea mai bună părere despre sine însuşi. Dar pentru a o dovedi, mergeau printre semenii lor. În zilele de lucru asudau sau îi dădeau cu gura pentru o bucăţică de pîine. Duminică le turuia gura pe gratis. La început, ziua de odihnă era concepută ca o zi de tăcere. Dar toate instituţiile — constata Kien batjocoritor — se transformaseră exact în contrariul lor. El n-avea ce face cu ziua de odihnă. Căci tăcea și muncea tot mereu.

În fața ușii apartamentului o găsi pe menajeră. Părea că-l aşteaptă de mult.

« A fost pe-aici tînărul Metzger, de la etajul doi. I-ați făgăduit. Zicea că v-ați și întors. Fata în casă de la ei a văzut pe cineva înalt trecînd pe scară. Se-ntoarce peste o jumătate de oră. Nu vrea să vă supere, vine doar pentru carte.»

Kien nu ascultase spusele ei. Cînd auzi cuvîntul « carte» deveni atent și înțelese retroactiv despre ce era vorba. « Minte. N-am făgăduit nimic. Am spus că o să-i arăt poze din India și China, cînd voi avea odată timp. N-am timp niciodată. Ia-l la goană!»

« Oamenii se obrăznicesc numaidecît. Mă rog, ce mai neamuri de soi! Taică-său a fost un muncitor de rînd. Tare-aş vrea să ştiu de unde are banii. Da'asta de-acolo vine. Că ziulica întreagă n-auzi decît: totul pentru copii. Nu mai există severitate. Și copiii sînt obraznici de nici nu-ți vine să crezi. La şcoală se joacă într-una și se duc cu învăţătorul la plimbare. Mă rog, cum era pe vremea noastră! Cînd un copil nu voia să învețe nimic, părinții îl luau de la şcoală şi-l dădeau la ucenicie. La un meşter sever, ca să învețe ceva. În ziua de azi nu mai e nimic ca lumea. Și parcă oamenii vor cu adevărat să muncească? Nu mai există modestie. Uitați-vă la tineret, cînd se duce duminica la plimbare. Fiecare fată de muncitor trebuie să aibă o bluză nouă. Și, mă rog, la ce trebuie lucrurile alea scumpe? Că doar mai curînd se duc la ştrand și se dezbracă iar de ele. Și fac baie împreună cu băieţii. Unde se pomenea una ca asta pe vremuri? Mai bine ar lucra ceva, ar fi mai înțelept. Întotdeauna îmi zic, de unde iau banii pentru toate astea? Că doar totul se scumpeşte de pe o zi pe alta. Cartofii au și ajuns să coste de două ori mai mult. Și mai e de mirare, dacă se obrăznicesc copiii? Părinții le îngăduie orice. Pe vremuri le trăgeau cîteva perechi de palme, pe dreapta și pe stînga. Copiii trebuiau să fie ascultători, neapărat. Nu mai e nimic frumos pe lume. Cît sînt mici nu învață nimic, iar cînd se fac mari nu lucrează nimic.»

La început enervat pentru că-l ţinea pe loc cu sporovăiala ei interminabilă, Kien simți curînd un fel de interes împletit cu uimire pentru vorbele ei. Această ființă incultă punea atîta preț pe învăţătură. Avea un sîmbure bun în ea. Poate că de cînd umbla zilnic cu cărţile lui. De altele de teapa ei nu se lipise nimic din cărți. Ea dovedea mai multă receptivitate, pentru că era dornică de cultură.

« Ai perfectă dreptate», spuse el, « mă bucur că gîndești atît de înțelept. Învăţătura e totul.»

Între timp intraseră în apartament. « Aşteaptă!» porunci el și dispăru în bibliotecă. Se întoarse îndărăt ţinînd în mîna stîngă un mic volum. Pe cînd răsfoia căutînd, își răsfrînse în afară buzele subţiri, severe. « Ascultă!» spuse şi-i făcu semn să se tragă mai deoparte. Ceea ce urma, avea nevoie de spaţiu. Cu un patos ce contrasta strident cu simplitatea textului său, citi:

« Învăţătorul meu mi-a poruncit să scriu în fiecare zi trei mii de semne și în fiecare seară alte trei mii. În zilele scurte de iarnă, soarele apunea devreme și eu nu-mi înde-

https://biblioteca-digitala.ro

plinisem obligaţia. Am dus tăbliţa pe prispa aşezată spre apus şi am terminat de scris. Seara tîrziu, cînd am revăzut ce scrisesem, n-am mai putut lupta împotriva oboselii. Atunci am pus lîngă mine două găleţi cu apă. Dacă mă copleşea somnul, mă dezbrăcam de haine şi turnam prima găleată pe mine. Astfel dezbrăcat, mă aşezam din nou la lucru. Datorită apei reci, rămîneam treaz cîtăva vreme. Încetul cu-ncetul mă încălzeam din nou şi mă toropea iarăşi somnul. Atunci foloseam găleata a doua. Cu ajutorul celor două răcoreli, puteam să-mi împlinesc aproape totdeauna datoria. În iarna aceea am intrat în al nouălea an de viaţă.»

Însufleţit şi plin de admiraţie, închise cartea. « Aşa se învăţa pe vremuri. Un fragment din amintirile din copilărie ale învăţătului japonez Arai Hakusaki.»

În timpul lecturii cu glas tare, Therese se apropiase de el. Capul menajerei bătea ritmul propoziţiilor lui. Lunga ei ureche stîngă se întindea de la sine spre cuvintele pe care Kien le traducea liber din japoneză. Fără să vrea, profesorul ţinea cartea oarecum oblic; cu siguranţă că ea vedea semnele străine şi admira cursivitatea lecturii sale. Kien citea de parcă ar fi avut o carte nemţească în mînă. « Mare minune!» spuse Therese; profesorul terminase; ea răsuflă adînc. Uimirea ei îl înveseli. Să fie oare prea tîrziu, reflectă Kien, ce vîrstă poate să aibă? Se poate învăţa oricînd. Ar trebui să înceapă cu romane simple.

Deodată soneria ţîrîi strident. Therese deschise. Micul Metzger vîrî nasul pe uşă. «Am voie!» strigă el tare, «domnul profesor mi-a îngăduit!» « Nu există cărţi!» strigă Therese şi-i trînti uşa în nas. Afară, băieţaşul se dezlănţuise., Profera ameninţări; era atît de furios, că nu se înţelegea nici un cuvînt. « Poftim, vrea să ia numaidecît mîna toată. Deodată te pomeneşti cu pete pe ea. Ăsta îşi mănîncă pîinea cu unt pe scară.»

Kien se afla în pragul uşii dinspre bibliotecă; băieţaşul nu-l observase. Dădu prietenos din cap spre menajeră. Îi plăcea să vadă cum erau apărate interesele cărţilor sale. Therese merita o mulţumire oarecare: « Dacă vrei să citeşti vreodată ceva, poţi să mi te adresezi liniştită.»

« Îndrăznesc să vă rog, de mult aş fi vrut s-o fac.»

Se-nfigea cînd era vorba de cărţi! De obicei nu era aşa. Pînă acum se purtase cu modestie. Lui Kien nici prin gînd nu-i trecea să înfiinţeze o bibliotecă de împrumut. Pentru a cîştiga timp, replică: « Bine. Am să caut mîine ceva pentru dumneata.»

Apoi se aşeză la lucru. Îl nelinişte promisiunea făcută. E drept că şterge cărţile zilnic de praf şi că n-a prăpădit nici una. Dar ştersul de praf şi cititul sînt două lucruri diferite. Are degete groase, butucănoase. Cu hîrtia delicată trebuie să umbli delicat. O copertă rigidă rezistă mai bine decît filele sensibile. Şi, la urma urmei, oare o fi ştiind să citească? E trecută bine de cincizeci de ani şi nu prea s-a grăbit pînă acum. Platon îl numea pe adversarul său cinic Antisthene un moşneag care învaţă la bătrîneţe. Acum îşi fac apariţia şi babe care învaţă la bătrîneţe. Vrea să-şi potolească setea la izvor. Sau îi e ruşine de mine, fiindcă nu ştie nimic. Filantropie, fie, dar nu pe socoteala altora. De ce să tragă cărţile ponosul? Îi plătesc o leafă mare. Asta am voie s-o fac, că sînt banii mei. Dar să-i dau cărţi pe mînă ar fi o laşitate. Ele sînt lipsite de apărare în faţa inculţilor. Nu pot sta lîngă ea cînd citeşte.

Un om, legat fedeleş din toate părţile, sta în noapte, pe tereasa unui templu şi se apăra, cu nişte scurtături de lemn, de doi jaguari care-l atacau cu turbare din dreapta şi din stînga. Amîndoi erau împodobiţi cu panglici stranii, colorate în tot felul. Îşi rînjeau dinţii, scuipau ca pisicile şi-şi rostogoleau ochii atît de sălbatec, încît te treceau fiori reci pe şira spinării. Cerul era negru şi îngust şi vîrîse stelele în buzunar. Din ochii prizonierului curgeau bile de sticlă şi se spărgeau în mii de ţăndări, lovindu-se de pămînt. Cum situaţia nu se schimba de fel, te obişnuiai cu lupta crudă şi căscai. Deodată privirile îţi cad întîmplător pe picioarele jaguarilor. Sînt picioare de om. Oho, îi trece prin cap privitorului, un domn deşirat, cult: ăştia sînt preoţi mexicani care aduc jertfe.

https://biblioteca-digitala.ro

Prezintă o comedie sacră. Victima ştie bine că trebuie să moară. Preoţii sînt deghizaţi, în jaguari, dar eu îi recunosc numaidecît.

Deodată, jaguarul din dreapta ridică un ac de piatră şi-l înfige victimei drept în inimă. O muchie tăioase spintecă pieptul. Orbit, Kien închide ochii. Îşi închipuie cum ţîşneşte sîngele pînă la cer şi condamnă această barbarie medievală. Aşteaptă pînă cînd socoteşte că sîngele s-a scurs şi deschide ochii. Groaznic: din pieptul despicat ţîşneşte afară o *carte*, după ea mai ţîşneşte a doua, a treia, multe. Nu se mai termină, cad pe jos, sînt cuprinse de flăcări lipicioase. Sîngele a aprins stiva de lemne, cărţile ard. « Închide pieptul!» îi strigă Kien prizonierului de dincolo. « Închide pieptul!» Gesticulează cu mîinile, *aşa* ar trebui să facă prizonierul. dar repede, dar repede! Acesta înţelege; cu o smucitură puternică se eliberează de legături şi duce amîndouă mîinile la inimă: Kien răsuflă uşurat.

Atunci victima jertfită îşi desface pieptul larg, larg de tot. Ies la iveală, rostogolindu-se, cărţi, cărţi. Zeci, sute, imposibil de numărat, flăcările se preling pe hîrtie, fiecare din ele se tînguie cerînd ajutor, din toate părţile se înalţă strigăte pătrunzătoare. Kien întinde mîinile după cărţile care ard cu vîlvataie. Altarul e mult mai departe decît îşi închipuise. Face cîteva salturi înainte, dar nu ajunge mai aproape. Acum e cazul să alerge, dacă vrea să le mai găsească în viaţă. Goneşte şi cade, gîfîitul ăsta blestemat, aşa se-ntîmplă cînd îţi neglijezi trupul; ar fi în stare să se sfîşie singur, de furie. Un om care nu foloseşte la nimic; cînd e la o adică te lasă baltă. Bestiile astea nenorocite! De jertfe umane mai auzise el, dar de cărţi, de cărţi! Acum e chiar lîngă altar. Focul îi pîrleşte părul şi sprîncenele. Imens mai este rugul de lemne, de departe îl credea mic. În mijlocul focului trebuie să fie cărţile. Intră în foc, laşule, fanfaronule, fiinţă nenorocită!

Dar de ce se ocărăşte singur? Că doar e chiar la mijloc. Unde sînteţi? Unde sînteţi? Flăcările îl orbesc. Ce mai e şi asta, drace, ori încotro întinde mîinile dă de oameni care ţipă. Aceştia se cramponează cu putere de el. Îi azvîrle cît colo, dar vin din nou. Se tîrăsc pe jos spre el, îi cuprind genunchii, de sus cad peste el făclii aprinse. Nu se uită într-acolo, dar le vede totuşi limpede. Îl apucă de urechi, de păr, de umeri. Îl înlănţuie cu trupurile lor. Larmă dementă. « Dar daţi-mi drumul o dată! urlă el, nu vă cunosc. Ce vreţi de la mine! Cum să salvez cărţile?»

Deodată unul se repede la gura lui si se agaţă de buzele strînse. Vrea să vorbească mai departe, dar nu izbuteşte să deschidă gura. Imploră în gînd: Dar mi se prăpădesc toate! Dar mi se prăpădesc toate ! Vrea să plîngă, dar unde sînt lacrimile, ochii sînt închişi fără milă, şi de ei s-au cramponat oameni. Vrea să tropăie din picioare, smuceşte piciorul drept în sus, degeaba, cade la loc, împovărat de oameni, în flăcări, îngreunat cu plumb. Îi detestă: făpturile astea lacome nu se mai satură de viaţă; îi urăşte. Cum ar mai vrea să-i jignească, să-i insulte, dar nu poate, nu poate! Nici o clipă nu pierde din vedere de ce se află aici. Îi ţin ochii închişi cu forţa, dar în minte el are o viziune copleşitoare. Vede o carte care creşte spre toate patru zările, umplînd cerul şi pămîntul, tot spaţiul pînă la orizont. La margini e mistuită încet şi calm, o văpaie roşie. Liniştită, tăcută şi resemnată, îndură moarte de martir. Oamenii urlă strident, cartea arde mut. Martirii nu strigă, sfinţii nu strigă.

Deodată o voce, care ştie tot şi aparţine lui Dumnezeu, anunţă: « Aici nu există cărţi. Totul e deşertăciune.» Kien ştie numaidecît că vocea proroceşte. Scutură, jucîndu-se, toată gloata care arde şi sare afară din foc. Este salvat. Oare l-a durut? Infernal, îşi dă singur răspuns, dar nu chiar atît de rău, pe cît ne-nchipuim de obicei. Vocea l-a făcut nespus de fericit. Se vede singur, cum se îndepărtează de altar, dansînd. Ajuns la oarecare distanţă, îşi întoarce faţa înapoi. Îi vine poftă să rîdă de focul gol.

https://biblioteca-digitala.ro

Iată-l acum adîncit în contemplarea Romei. Vede membre zvîrcolindu-se, împrejurimile miros a carne arsă. Ce proşti sînt oamenii — Kien uită de propria-i ură — un salt doar şi ar fi salvaţi.

Deodată, nici el nu ştie cum se-ntîmplă, oamenii se prefac în cărţi. Kien strigă tare şi, fără să se gîndească, se repede în direcţia focului. Aleargă, gîfîie, se ocărăşte singur, sare în foc şi caută şi este înlănţuit de trupuri care imploră. Vechea spaimă îl cuprinde din nou, vocea lui Dumnezeu îl eliberează; scapă de-acolo şi contemplă, din acelaşi loc acelaşi spectacol. De patru ori se lasă păcălit. Iuţeala desfăşurării evenimentelor sporeşte de fiecare dată. Ştie că e scăldat în sudoare. Într-ascuns doreşte răgazul pentru a-şi trage sufletul, care-i este acordat între o emoţie şi cealaltă. La al patrulea răgaz dă peste el Judecata-de-apoi. Căruţe uriaşe, cît casa, cît munţii, înalte pînă la cer se apropie din douăzeci, douăzeci de direcţii, din toate părţile, de altarul care devorează totul. Glasul acela puternic şi nimicitor îşi bate joc: « Acum sînt cărţi!» Kien răcneşte şi se trezeşte.

O jumătate de oră mai tîrziu încă mai avea o senzaţie apăsătoare, de buimăceală, din cauza acestui vis, cel mai urît din cîte îşi aducea aminte. Un chibrit căzut din întîmplare unde nu trebuie, în timp ce el gustă plăcerea plimbării pe stradă — şi biblioteca este pierdută! O asigurase de mai multe ori. Totuşi se îndoia că va mai avea puterea să trăiască după distrugerea a douăzeci şi cinci de mii de cărţi, necum să se mai intereseze şi de încasarea unei asigurări. O contractase, de altfel, într-un moment demn de dispreţ; ulterior i-a fost ruşine că a făcut-o. Tare ar mai fi vrut s-o revoce. Iar, pentru a nu mai pune piciorul într-o instituţie unde erau valabile aceleaşi legi pentru cărţi şi pentru vite, cum şi pentru a scăpa de agenţii care i-ar fi fost trimişi, fără îndoială, în casă, plătea înainte ratele scadente.

Descompus în părţile lui componente, un vis îşi pierde puterea. Manuscrisele ilustrate mexicane le privise alaltăieri. Unul dintre ele înfăţişa jertfirea unui prizonier de către doi preoţi costumaţi în jaguari. Iar la Erathostene, moşneagul bibliotecar din Alexandria, se gîndise cu cîteva zile înainte, cu prilejul întîlnirii cu un orb. Numele Alexandria trezeşte în oricine amintirea incendiului celebrei biblioteci. Într-o xilografie medievală, de a cărei naivitate rîdea totdeauna, erau reprezentaţi vreo treizeci de evrei, care ardeau cu vîlvătaie pe rug şi încă îşi mai strigau cu îndărătnicie rugăciunile. Pe Michelangelo îl admira; cel mai mult îi preţuia «Judecata de-apoi». Acolo, păcătoşii erau tîrîţi în iad de către draci nemiloşi. Unul dintre damnaţi — imaginea fricii şi a disperării — îşi cuprinsese cu mîinile capul sec şi laş; de picioarele lui se agăţau , făcîndu-şi de lucru, dracii; niciodată nu-şi plecase ochii asupra nenorocirii, nici măcar asupra celei proprii, care-l lovea acum. Sus sta Christos foarte necreştineşte şi condamna cu braţ nemilos, puternic. Din toate astea, somnul distilase un vis.

Cînd lavoarul pe rotile lunecă afară din cameră, Kien auzi un « V-aţi şi sculat?» rostit cu glas neobişnuit de ridicat. Ce-o apucase pe fiinţa asta să strige în zorii zilei, cînd aproape că mai dormea încă? Aşa e, i-a făgăduit o carte. Pentru ea nu putea fi vorba decît de un roman. Numai că nici un spirit subţire nu se îngraşă cu romane. Satisfacţia pe care poate că ţi-o oferă o plăteşti cu vîrf şi-ndesat: viciază caracterul cel mai bun. Înveţi să pătrunzi în sufletele a tot felul de oameni. Prinzi gust pentru acest du-te-vino. Te transpui în personajele care -ţi plac. Orice punct de vedere devine uşor de înţeles. Te laşi, supus, în voia unor ţeluri străine şi le pierzi pentru multă vreme din vedere pe-ale tale proprii. Romanele sînt nişte icuri, pe care un actor-scriitor le înfige în personalitatea compactă a cetitorilor săi. Cu cît sînt mai bine calculate icul şi rezistenţa, cu atît mai despicată rămîne persoana după lectură. Romanele ar trebui să fie interzise, în interesul statului.

La şapte, Kien deschise uşa din nou. Therese se afla în faţa uşii, încrezătoare şi discretă, cu urechea ceva mai aplecată într-o parte.

https://biblioteca-digitala.ro

« Îmi iau îngăduința», îi aminti ea cu obrăznicie.

Lui Kien, puținul sînge pe care-l avea i se urcă la cap. Fusta asta blestemată stă acolo înfiptă și ține minte tot ce ai promis vreodată pe negîndite. « Vrei cartea! » strigă el și vocea i se gîtui. « O s-o ai! »

Îi trînti ușa-n nas, se îndreptă cu pași ca de cocostîrc, tremurători, spre camera a treia și, cu un deget, scoase din raft « Pantalonii domnului von Bredow». Avea cartea încă din primii ani de școală, o împrumutase pe vremea aceea tuturor colegilor de clasă și acum n-o mai putea suferi pentru nimic în lume, din cauza halului în care ajunsese de-atunci. Coperta plină de pete și foile soioase îi procurau o plăcere sadică. Se întoarse calm la Therese și-i întinse cartea, mai-mai să i-o vîre-n ochi.

« Nu era nevoie», spuse ea și scoase de sub braț un teanc gros de hîrtii, hîrtii de împachetat pe care le observă abia acum. Alese pe îndelete una potrivită și înveli cartea cu ea, cum înfășuri un copil într-o haină. Apoi mai luă încă o hîrtie și spuse: « Două cusături țin mai bine ca una». Cînd i se păru că noua învelitoare nu stătea bine, o rupse și încercă o a treia.

Kien îi urmărea mișcările, de parcă atunci o vedea pentru prima oară în viața lui. O subestimase. Ea trata cărțile mai bine decît el. Lui îi era nesuferită zdreanța asta veche, iar ea îi punea numaidecît două învelitori. Podurile palmelor le ținea departe de copertă. Lucra doar cu vîrful degetelor. Nici nu-i erau chiar atît de butucănoase degetele. Îi fu rușine de el însuși și se bucură pentru Therese. Oare să nu-i aducă totuși altceva? Merita o lectură mai puțin murdară. La urma urmei, începutul îl putea face și cu astal Oricum , tot va mai vrea în curînd încă una. Cu ea biblioteca era în siguranță, încă de acum opt ani, și el nu-și dăduse seama.

« Trebuie să plec mîine în călătorie», pretinse el deodată, pe cînd ea tocmai netezea învelitoarea cu nodurile degetelor. « Pentru cîteva luni.»

« Atunci o să pot termina și eu o dată de șters praful ca lumea. Ce credeți că ajunge o oră?»

« Ce-ai face, dacă ar izbucni un incendiu?»

Ea se sperie. Îi căzură hîrtiile pe jos. Cartea rămase însă în mînă. « Pentru Dumnezeu, le-aș salva.»

« Dar nu plec, am glumit doar.» Kien zîmbi. Încîntat de reprezentarea supremei încrederi — el plecat și cărțile singure —, se apropie de menajeră, o bătu pe umăr cu degetele sale osoase și spuse aproape prietenos: « Ești o ființă cumsecade.»

« Vreau să văd și eu ce-ați ales pentru mine.», vorbi ea cu gura pînă la urechi. Deschise cartea, citi tare: « Pantalonii...» se întrerupse, dar nu roși. Fața i se broboni ușor de sudoare.

« Dar, vă rog, dom'profesor!» strigă ea și, triumfătoare, lunecă în grabă spre bucătărie.

În zilele următoare, Kien se strădui să-și regăsească vechea concentrare. Avea și el clipe, cînd se sătura de realizările sale literare și cînd simțea plăcerea ascunsă de-a merge printre oameni pentru ceva mai multă vreme decît îi îngăduia caracterul său. Cînd lupta cu asemenea impulsuri, pierdea multă vreme; în timpul luptei, ele creșteau de obicei în intensitate. Atunci a conceput metode mai înțelepte; a combătut cu șiretenie aceste impulsuri. Nu mai punea capul pe birou și nu se mai pierdea în dorințe obosite. Nu mai dădea fuga pe stradă și nu mai înfiripa cine știe ce conversații indiferente cu vreun nerod. Dimpotrivă, își însuflețea biblioteca populînd-o cu prieteni aleși. De preferință înclina spre clasicii chinezi. Îi chema să coboare din volumul și de pe peretele unde-și aveau locul, le făcea semn să se apropie, le oferea un scaun, îi saluta sau îi amenința, după cum era cazul, le punea în gură propriile sale cuvinte și-și apăra părerea pînă cînd îi reducea la tăcere. Disputele, pe care avea să le poarte în scris, cîștigau astfel un farmec neașteptat. Se exersa în folosirea orală a limbii chineze

https://biblioteca-digitala.ro

şi se ridica la formulări inteligente, care-i ieşeau uşor şi prompt de pe buze. Dacă mă duc la teatru, aud o conversaţie stupidă, care mă amuză în loc să mă instruiască şi mă plictiseşte în loc să mă amuze. Înseamnă să sacrific două-trei ore bune şi să mă culc în cele din urmă enervat. Propriile sale dialoguri durează mai puţin şi au nivel. Astfel îşi justifica faţă de sine însuşi jocul inofensiv, deoarece ar fi putut părea straniu unui eventual spectator.

Nu arareori Kien întîlnea, pe străzi sau în librării, barbari care-i produceau uimire prin manifestările lor omeneşti. Pentru a şterge unel impresii care ar fi ajuns în contradicţie cu dispreţul său pentru vulg, îşi făcea singur, în asemenea cazuri, o mică socoteală. Cîte cuvinte vorbeşte individul ăsta pe zi? Pe puţin zece mii. trei dintre ele au un sens. Întîmplător le-am auzit pe astea trei. Cuvintele care-i trec zilnic cu sutele de mii prin cap, pe care le gîndeşte, dar nu le rosteşte, nerozie după nerozie; se văd bine pe trăsăturile feţei, din fericire nu se aud.

Menajera vorbea puţin, fireşte, întrucît era totdeauna singură. Deodată iată-i avînd ceva comun, la care Kien revenea cu gîndul în fiecare ceas. Cînd o vedea, îşi amintea pe loc de « Pantalonii domnului von Bredow» frumos îmbrăcaţi în hîrtie. Cartea era în bibliotecă de decenii. De cîte ori trecea pe lîngă ea, cotorul dezgolit îi dădea cîte un cuţit prin inimă, Totuşi o lăsa aşa cum era. De ce nu-i venise lui ideea să se îngrijească de soarta ei, îmbrăcînd-o frumos? Îşi nescocotea datoria în mod lamentabil. Deodată a venit menajera asta simplă, te miri de unde, şi l-a învăţat ce s-ar fi cuvenit să facă.

Sau doar juca teatru pentru el? Poate că se insinua cu linguşeli, ca să-l facă să se creadă în siguranţă. Biblioteca lui era celebră. Negustorii îl şi asaltaseră pentru cîteva exemplare unice. Poate că menajera pregătea un furt de mari proporţii. Ar trebui să afle, ce face cînd e singură cu cartea.

Într-o zi o surprinse în bucătărie. Neîncrederea îl chinuia, voia să lămurească lucrurile. Dacă avea să-şi dea arama pe faţă o concedia. Spuse că dorea un pahar cu apă şi că probabil nu-l auzise cînd o strigase. În timp ce ea îi îndeplinea în grabă dorinţa, Kien examină masa la care o găsise aşezată. Pe o perniţă mică de catifea brodată se afla cartea. La pagina 20. Prea departe nu ajunsese. Menajera îi oferi paharul pe o farfurie. Avea mănuşi albe glacé. Kien uită să strîngă degetele în jurul paharului, acesta căzu jos şi farfuria îl urmă. Zgomotul şi abaterea atenţiei în altă parte erau bine venite, Kien n-ar fi putut scoate nici un cuvînt. Citea de la vîrsta de cinci ani, deci de treizeci şi cinci de ani. Dar niciodată nu-i trecuse prin minte să-şi pună mănuşi la citit. Stînjeneala ce-l cuprinsese îi păru lui însuşi ridicolă. Se stăpîni şi întrebă în treacăt: « N-ai ajuns prea departe?»

« Citesc fiecare pagină de douăsprezece ori, altfel nu mă aleg cu nimic.»

« Îţi place?» se sili Kien să continue cu întrebările, altfel ar fi căzut jos, urmînd paharul cu apă.

« O carte e totdeauna frumoasă. Trebuie doar s-o înţelegi. Erau pete de grăsime pe ea, am încercat cu de toate, dar nu ies. Ce să mai fac?»

« Alea erau de multă vreme pe acolo».

« Da', totuşi e păcat. Mă rog, ce valoare are o asemenea carte!»

N-a spus « costă», a spus « ce valoare are». S-a gîndit la valoarea intrinsecă, nu la preţ. Iar el i-a pălăvrăgit totdeauna despre capitalul care e vîrît în biblioteca sa. Femeia asta probabil că-l dispreţuia. Era un suflet minunat. Îşi pierdea nopţi de-a rîndul cu nişte pete vechi şi se chinuia să le scoată, în loc să doarmă. El îi dădea cartea cea mai jerpelită, mai tocită, mai soioasă, din duşmănie, iar ea o îngrijea cu dragoste. Avea milă nu de oameni, că asta nu era nici o ispravă, ci de cărţi. Le lăsa să vină la ea pe cele slabe şi năpăstuite. Se îngrijea de cea din urmă, cea mai oropsită, cea mai pierdută făptură a Domnului, de pe pămînt.

https://biblioteca-digitala.ro

Kien părăsi bucătăria adînc emoţionat. Sfintei nu-i adresă nici un cuvînt. Ea îl auzi mormăind afară, pe coridor, şi-şi dădu seama cum sta.

Se plimba de colo pînă colo prin camerele înalte ale bibliotecii şi-l invoca pe Confucius. Acesta îi ieşi înainte de pe peretele de vizavi, calm şi liniştit — ce mare merit, cînd avea viaţa atît de departe. Kien alergă spre el cu paşi imenşi. Uită cu totul de veneraţia pe care i-o datora. Agitaţia sa contrasta în mod straniu cu atitudinea chinezului.

« Cred că am oarecare cultură! » strigă el de la cinci paşi distanţă, « cred că am şi oarecare tact. Unii au vrut să mă convingă că tactul şi cultura sînt strîns legate între ele, că nu e posibil să existe fiecare separat. Cine a vrut să mă convingă de asta? Tu!» Nu se sfia să-l tutuiască pe Confucius. « Iată că vine deodată un om fără un pic de cultură şi are mai mult tact, mai multă inimă, mai multă demnitate, mai multă omenie decît mine şi tine şi decît întreaga ta şcoală de învăţaţi, luaţi laolaltă.»

Confucius nu se lăsă scos din sărite. Nu uită nici măcar să facă o plecăciune mai înainte de a-i adresa cuvîntul. Cu toate insultele acelea incredibile, sprincenele sale stufoase nu se încruntară. De sub ele priveau nişte ochi negri străvechi, înţelepţi ca ai unei maimuţe. Deschise gura cu stăpînire de sine şi dădu din el următoarea înţelepciune:

« La cincisprezece ani voiam să-nvăţ, la treizeci eram sigur de mine, la patruzeci nu mai aveam nici o îndoială — dar abia la şaizeci urechea mea a fost deschisă la toate.»

Kien avea fraza asta foarte precis săpată în memorie. Dar, ca ripostă la atacul său vehement, totuşi îl enerva nespus. Compară în fugă datele, ca să vadă dacă aşa era. Cînd avea unsprezece ani înghiţea pe acuns carte după carte, împotriva voinţei mamei sale, ziua la şcoală, noaptea sub plapumă, la lumina firavă a unei lanterne de buzunar. Cînd fratele mai tînăr, George, pe care mama îl instituise supraveghetor, se trezea noaptea din întîmplare, nu uita niciodată să smulgă plapoma de pe el, pentru control. De îndemînarea cu care Kien ascundea lanterna şi cartea sub el, depindea soarta lecturilor din nopţile următoare. La treizeci de ani era definitiv ataşat de ştiinţa sa. Posturile de profesor le refuza cu dispreţ. Din veniturile moştenirii părinteşti ar fi putut trăi plăcut pînă la sfîrşitul vieţii. Dar a preferat să învestească tot capitalul în cărţi. În scurtă vreme, poate cel mult în trei ani, totul avea să fie consumat. Viitorul sumbru nu-i apărea niciodată în vise, aşa că nu se temea de el. Avea acum patruzeci de ani. Pînă în ziua de azi nu cunoscuse nici un fel de îndoială. Dar fireşte că peste « Pantalonii domnului von Bredow» nu putea trece. Încă n-avea şaizeci de ani, altfel ar fi stat cu atenţia trează. Dar la urma urmei faţă de cine să stea cu atenţiea trează?

Ca şi cum ar fi ghicit întrebarea, Confucius veni un pas mai aproape, se aplecă prietenos spre el, deşi Kien era cu două capete mai înalt decît el, şi îi dădu următorul sfat confidenţial:

« Priveşte felul de a fi al oamenilor, observă ţelurile acţiunilor lor, verifică în ce îşi găsesc satisfacţia. Cum se poate ascunde un om! Cum se poate ascunde un om!»

Atunci Kien fu cuprins de-o mare tristeţe. La ce-ţi foloseşte să ştii asemenea cuvinte pe de rost? Trebuie să le aplici, să le verifici, să le întăreşti. Opt ani de-a rîndul, o fiinţă a trăit zadarnic în apropierea mea. Felul ei de-a fi îl cunoşteam, dar nu m-am gîndit la ţelurile ei. Ştiam ce făcea pentru cărţile mele. Aveam rezultatele zilnic înaintea ochilor. Gîndeam că face totul pentru bani. De cînd ştiu în ce-şi găseşte satisfacţia, îi cunosc mai bine şi ţelurile. Îndepărtează petele de pe cărţile nenorocite, repudiate, pentru care nici un om nu mai are vreun cuvînt bun. Asta e odihna ei, asta e somnul ei. Dacă n-aş fi surprins-o în bucătărie, împins de o suspiciune josnică, fapta ei n-ar fi ieşit niciodată la lumină. În sihăstria ei, a brodat o pernă pentru copilul adoptiv şi i-a făcut un culcuş plăcut. Vreme de opt ani n-a purtat niciodată mănuşi. Înainte de-a se hotărî să deschidă o carte, cartea asta, a ieşit în oraş şi şi-a cumpărat

https://biblioteca-digitala.ro

o pereche de mănuşi din banii ei agonisiţi cu trudă amară. Proastă nu e, în rest e o femeie practică, ştie că din banii pentru mănuşi putea cumpăra de trei ori aceeaşi carte. Am făcut o mare greşeală. Opt ani de-a rîndul am fost orb.

Confucius nu-i dădu răgaz să gîndească de două ori acest lucru. « A greşi fără a te corija, asta se cheamă a greşi. Dacă ai săvîrşit o greşeală, nu te sfii s-o îndrepţi.»

«Greşeala va fi îndreptată,» strigă Kien. «Am s-o despăgubesc pentru cei opt ani pierduţi. Am să mă însor cu ea! Femeia asta e cel mai bun mijloc pentru a-mi păstra biblioteca în bună rînduială. În caz de incendiu mă pot bizui pe ea. Dacă aş fi construit o făptură după planurile mele, n-ar fi ieşit atît de folositoare. Are aptitudini bune. Este îngrijitoarea înnăscută. Are idei sănătoase. În inima ei nu s-a cuibărit nici un individ din gloata analfabeţilor. Ar putea să-şi întreţină şi ea un iubit, vreun brutar, vreun măcelar, vreun croitor, cine ştie ce barbar, ce maimuţoi. Nu e în stare să facă una ca asta. Inima ei aparţine cărţilor. Ce e mai simplu decît să te căsătoreşti?»

Lui Confucius nu-i mai acordă nici o atenţie. Cînd privi întîmplător în direcţia lui, pierise. Mai auzi doar vocea lui, slabă, dar rostind limpede: « Să vezi ce-i bine şi să nu-l faci, înseamnă lipsă de curaj».

Kien nu avu timp să-i mulţumească pentru această ultimă îmbărbătare. Se repezi glonţ la bucătărie şi întinse mîna cu violenţă spre uşă. Clanţa se frînse. Therese şedea în faţa perniţei şi se făcea că citeşte. Cînd îl simţi că era în spatele ei, se ridică şi descoperi privirii lui cartea, Nu-i scăpase impresia produsă asupra lui Kien de discuţia precedentă. De aceea era din nou la pagina 3. Kien şovăi o clipă, nu ştiu ce să spună şi-şi privi mîinile. Atunci observă clanţa ruptă; o aruncă furios pe duşumea. Apoi luă poziţia de drepţi în faţa ei şi spuse: « Dă-mi mîna dumitale!» Therese îngăimă: « Dar, vă rog!» şi-i întinse mîna. Acum urmează seducerea, gîndi ea şi începu să transpire toată. «Nu aşa», spuse Kien, nu se referea la mînă în sensul propriu, «vreau să te iau în căsătorie!» Therese nu se aşteptase la o decizie atît de grabnică. Emoţionată, îşi aplecă brusc capul pe partea celaltă şi răspunse mîndru, luptînd cu bîlbîiala: « Îndrăznesc s-o fac!»

SCOICA

Cununia avu loc într-o linişte perfectă. Drept martori au slujit un hamal bătrîn, care smulgea ultimele mici eforturi trupului său dărîmat, şi un cizmar chefliu, care scăpase prin şiretenie de la orice cununie proprie, dar căruia îi plăcea să asiste în schimb la cununii străine de propria-i viaţă petrecută în beţii. Pe clienţii mai de soi, îi îndemna cu insistenţă să-şi căsătorească cît mai curînd fetele şi băieţii. Găsea cuvinte convingătoare pentru a demonstra valoarea căsătoriilor de timpuriu. « Cînd copiii au apucat să se culce împreună, ei, atunci urmează îndată nepoţii. Apoi vedeţi să se căsătorească şi nepoţii curînd, că atunci e rost de strănepoţi». La urmă atrăgea atenţia asupra costumului său bun, care-i permitea să participe la orice ocazie. Înainte de căsătoriile mai distinse îl dădea la călcat în oraş, la cele obişnuite şi-l călca el însuşi acasă. Dar îi implora pe toţi un singur lucru, să-l anunţe din timp. Dacă nu mai participa o vreme la nici o cununie, se oferea — el, care din fire era mocăit la treabă — să facă pe gratis reparaţii rapide. Deşi în alte privinţe nu te puteai bizui pe el, îşi ţinea cu punctualitate promisiunile de acest soi şi cerea într-adevăr un preţ derizoriu. Copiii, care erau atît de degeneraţi încît să se căsătorească pe ascuns împotriva voinţei părinţilor, dar nu chiar atît de degeneraţi încît să renunţe la cununie, în special fetele, obişnuiau să recurgă uneori la serviciile lui. El, care era o adevărată întruchipare a limbuţiei, în asemenea cazuri tăcea chitic. Nu se da de gol nici prin cea mai uşoară aluzie, atunci cînd povestea pe larg şi cu emfază mamelor complet neştiutoare despre cunu-

https://biblioteca-digitala.ro

nia propriilor lor fiice. Înainte de-a se duce la « idealul său» — cum îi spunea — atîrna la uşa atelierului o pancartă imensă. Pe ea se putea citi, scris în cărbune cu litere tremurate şi negre: « Sînt după treburi. Poate mă întorc. Subsemnatul: Hubert Beredinger».

El a fost primul care a aflat de norocul Theresei. S-a îndoit o vreme de adevărul spuselor ei, pînă cînd ea l-a invitat, ofensată , la Oficiul stării civile. După ce s-a celebrat cununia, martorii au urmat perechea în stradă. Hamalul şi-a primit plata şi a mulţumit frîngîndu-se de mijloc. S-a depărtat mormăind felicitări «... nevoie din nou de mine...», i-a răsunat lui Kien la ureche. Chiar şi după ce ajunsese la zece paşi, gura goală se arăta încă plină de zel. Dar Hubert Beredinger era crunt decepţionat. Avea anumite rezerve faţă de asemenea cununie. El îşi dăduse costumul la călcat, în timp ce mirele îşi făcuse apariţia ca în orice zi de lucru, cu pingelele scîlciate, cu haina lustruită, fără plăcere şi fără dragoste, uitîndu-se într-una la acte şi nu la mireasă. « Da»-ul îl rostise de parcă ar fi spus mulţumesc; după aceea nu-i dăduse hodoroagei nici braţul şi nici sărutul din care cizmarul trăia săptămîni de-a rîndul — un sărut străin îl fericea cît douăzeci ale sale proprii — sărutul pentru care făcea cinste cu un rînd, sărutul care era etichetat ca « treburi» pe pancarta de la uşa atelierului, sărutul în public la care asista un funcţionar, sărutul întru cinstire, sărutul pentru veşnicie, sărutul , sărutul nici măcar n-avusese loc. La despărţire, cizmarul refuză să le dea mîna. Jignirea suferită şi-o ascundea îndărătul unui rînjet ostil. « Un moment, vă rog», chicoti el, ca la fotograf; Kienii şovăiră. Apoi se plecă deodată în jos spre o femeie imaginară, o ciupi de guşuliţă, spuse tare « Gulugulu» şi-i măsura pofticios formele pline. Chipul lui rotund se făcu tot mai plin, obrajii se întinseră, o guşă dublă se revărsă excesiv pe piept, în jurul ochilor zvîcniră şerpi mici, sprinteni, mîinile lui rigide descriau curbe din ce în ce mai largi. De la o clipă la alta, femeia creştea în dimensiuni. Două priviri îi fură destinate ei, cu a treia îl îmbărbătă pe mire. Apoi o strînse brusc la piept şi o apucă, obraznic, cu mîna stîngă de sîn.

De fapt, femeia cu care cizmarul îşi permitea toate astea nu exista, dar Kien înţelese neruşinatul joc şi o trase de-acolo pe Therese, care privea la el.

« Ăsta o ia cu beţia dinainte de prînz!» spuse Therese şi se agăţă de braţul soţului; şi ea era revoltată.

La staţia următoare aşteptară tramvaiul electric. Pentru a sublinia, că orice zi era la fel cu celelalte, chiar şi aceasta, Kien nu luă taxi. Le veni tramvaiul; el sări, primul, sus. Ajuns pe platformă, îşi aduse aminte, că întîietatea i se cuvenea soţiei sale. Coborî cu spatele înainte şi se izbi extraordinar de violent de Therese. Vatmanul dădu furios, cu clopoţelul, semnalul de plecare. Tramvaiul porni fără cei doi. « Ce e?» întrebă Therese cu reproş. Pesemne că-i pricinuise o durere intensă. «Voiam să-ţi ajut dumitale să te urci — ţie — pardon». « Aha, spuse ea, asta mai lipsea!»

Cînd luară loc, în sfîrşit, în tramvaiul următor, Kien plăti pentru amîndoi. În felul ăsta spera să-şi răscumpere stîngăcia. Taxatorul îi dădu ei biletele în mînă. În loc să mulţumească, Therese făcu gura pînă la urechi; îl ghionti cu umărul pe bărbatul de lîngă ea. « Da?» întrebă Kien. « S-ar putea crede», îşi dădu ea cu părerea, ironic, şi flutură biletele îndărătul spatelui osînzos al vatmanului. Rîde de el, îşi zise Kien şi tăcu.

Începu să se simtă jenat. Vagonul se umplu de lume. În faţa lui se aşeză o femeie. Avea cu ea în total patru copii, unul mai mic decît altul. Doi îi ţinea strîns în poală, doi rămaseră în picioare. Un domn, care şedea în dreapta Theresei, coborî. « Uite, colo!» strigă mama şi le făcu vînt, repede, puştilor ei. Copiii se înghesuiră într-acolo, un băiat şi o fată, nici unul încă de vîrsta şcolii. Din partea cealaltă se apropia un domn mai în vîrstă. Therese apără cu mîinile locul rămas liber. Copiii se vîrîră pe dedesubt. Erau grăbiţi să facă şi ei ceva. Căpşoarele lor răsăriseră chiar lîngă bancă. Therese îi

https://biblioteca-digitala.ro

împinse într-o parte cu mîna, de parcă ar fi șters praful. « Copiii mei!» strigă mama, « ce v-a apucat? »

« Dar vă rog», ripostă Therese, privind semnificativ spre soțul ei. « Rîndul copiilor e la urmă». Între timp domnul mai vîrstnic ajunse pînă lîngă scaun, mulțumi și se așeză.

Kien înțelese privirea nevestei lui. Tare ar fi vrut ca fratele său Georg să fie acolo. Acesta se stabilise ca doctor de femei la Paris. Nici nu împlinise treizeci și cinci de ani și se bucura de o faimă suspect de bună. La nici măcar doi ani de la terminarea studiilor era luat cu asalt de înalta societate — în măsura în care era bolnavă, și era totdeauna, — și de toate femeile ei bolnave. Acest succes de suprafață i-a adus dispre-țul meritat din partea lui Peter. Poate că frumusețea i-ar fi iertat-o lui Georg, asta era înnăscută, nu era el de vină pentru ea. Să încerce o desfigurare artificială, pentru a scăpa de efectele supărătoare ale unei asemenea frumuseți, nu-i stătea în caracter, era din păcate o fire slabă. Cît de slab era, o dovedea împrejurarea, că-și trădase specialitatea odată aleasă și trecuse cu surle și tobe la psihiatrie. Acolo se pare că realizase cîte ceva. În adîncul inimii însă rămăsese tot doctor de femei. Avea în sînge, odată pentru totdeauna, viața imorală. Sînt aproape opt ani de cînd Peter, revoltat de inconstanța lui Georg, încetase brusc orice corespondență cu el și rupsese o serie de scrisori ce-i fuseseră remise. De fapt, la scrisorile pe care le rupea obișnuia să nu răspundă.

Căsătoria de-acum ar fi putut oferi cel mai bun prilej pentru reluarea relațiilor. Georg datora îndemnurilor lui Peter dragostea pentru cariera științifică. N-ar fi fost cîtuși de puțin o rușine să-i ceară acum sfatul, mai ales că era chiar din domeniul lui propriu, firesc, Cum să se poarte cu ființa asta sfioasă, reținută? Nu mai era tînără și lua viața în serios. Femeia din fața ei, cu siguranță mult mai tînără, avea patru copii, iar ea încă nici unul. « Rîndul copiilor e la urmă». Era foarte limpede, dar oare ce voia să spună într-adevăr cu asta? Poate că nu voia copii; nici el. Kien nu se gîndise niciodată la copii. De ce spunea Therese lucrul ăsta? Poate că îl credea pe el un om imoral. Și doar îi cunoștea viața. De opt ani era deprinsă cu obiceiurile lui. Știa ce caracter avea. Ieșea el oare vreodată noaptea în oraș? Îl vizitase cîndva vreo femeie, chiar și numai pentru un sfert de oră? Atunci, cînd Therese intrase în serviciu, Kien îi declarase textual că din principiu nu primește vizite, nici masculine, nici feminine, începînd cu sugarii și terminînd cu moșnegii. Că trebuie să facă vînt oricui o veni. « N-am niciodată timp!» Astea erau cuvintele lui. Ce demon pusese atunci, stăpînire pe ea? Poate cizmarul acela nestatornic! Therese era o făptură naivă, nevinovată, altfel cum ar fi putut, așa incultă cum era, să fie cuprinsă de-o asemenea dragoste pentru cărți? Dar ticălosul ăla murdar jucase o pantomimă prea drastică. Gesturile lui erau limpezi: pînă și un copil, care n-ar fi știut de ce face gesturile acelea, ar fi înțeles totuși că mîngîie o femeie. Asemenea oameni, care-și pierd controlul chiar și în plină stradă, trebuiesc duși și închiși în ospicii. Ei le inspiră oamenilor harnici gînduri urîte. Și ea e harnică. De la cizmar s-a molipsit. Altfel cum ar fi ajuns Therese cu gîndul la copii? Nu e exclus să fi auzit despre asta. Femeile vorbesc multe între ele. Trebuie să fi asistat la vreo naștere, într-unul din serviciile precedente. Și ce dacă știe totul? E mai bine așa, decît să trebuiască s-o inițieze chiar el. Are în privire o anumită pudoare, care la vîrsta ei face o impresie aproape comică.

Nu m-am gîndit niciodată să-i pretind cine știe ce lucruri josnice, nici pe departe. N-am timp niciodată. Am nevoie de șase ore de somn. Lucrez pînă la douăsprezece noaptea, iar la șase trebuie să mă scol. Cîinii și alte animale se pot deda și ziua la asemenea lucruri. Poate că asta o fi așteptînd ea de la o căsnicie. Puțin probabil. Rîndul copiilor e la urmă. Cap sec. A vrut să spună, că știe de toate. Cunoaște înlănțuirea de fapte, la al cărei capăt se află copiii gata făcuți. A exprimat asta într-un mod de-

https://biblioteca-digitala.ro

licat. A pornit de la o mică aventură, copiii erau infigăreţi, fraza a urmat de la sine, dar privirea mi-era adresată mie, în loc de orice altă mărturisire. Uşor de înţeles. Asemenea cunoştinţe sînt, doară, penibile. M-am însurat de dragul cărţilor, copiii vin la urmă. Asta nu trebuie să însemneze nimic. Altă dată a găsit că prea învaţă puţin copiii de azi. i-am citit un fragment din Arai Hakuseki. Era buimăcită de fericire. În felul ăsta s-a trădat pentru prima oară. Altfel cine ştie cînd mi-aş fi dat seama de atitudinea ei faţă de cărţi. Atunci ne-am apropiat unul de altul. Poate că vrea numai să amintească acest lucru. Ea nu s-a schimbat. Părerea Theresei despre copii nu diferă de cea de atunci. Prietenii mei sînt şi prietenii ei. Duşmanii mei rămîn duşmani şi pentru ea. Sensul nevinovat al cîtorva cuvinte rostite. Despre alte relaţii n-are habar. Trebuie să fiu atent. S-ar putea speria. Am să fiu prevăzător. Cum să i-o spun? De vorbit, este greu. Cărţi despre problema asta n-am . Să cumpăr. Nu. Ce-o să gîndească librarul? Eu nu sînt porc. Să trimit pe cineva să cumpere? Pe cine? Chiar pe ea — ptiu — pe propria mea nevastă! Cum poate fi cineva atît de laş?. Trebuie să încerc chiar eu. Eu însumi. Dacă n-o să vrea. O să strige. Casa împărţită în tabere — portarul — poliţia — gloata. Nu pot să-mi facă nimic. Sînt însurat. Dreptul meu incontestabil· Respingător. Ce m-a apucat? *Eu* m-am molipsit de la cizmar, nu ea. Să-ţi fie ruşine. Patruzeci de ani bătuţi pe muchie. Şi deodată. Am s-o cruţ. Rîndul copiilor e la urmă. Dacă aş şti ce-a vrut să spună cu adevărat. Sfinx.

Deodată mama celor patru copii se sculă. « Atenţie?» îi avertiză ea şi-i împinse pe stînga înainte. Pe dreapta, pe partea Theresei mergea ea, ca un ofiţer vajnic. Împotriva aşteptărilor lui Kien, ea îşi salută prietenos duşmana şi spuse:! « Ţi-e uşor, eşti încă nemăritată!» şi rîse, dinţii de aur din gura ei se iviră o clipă în chip de rămas bun. Abia cînd femeia ajunse pe trotuar , Therese sări în sus ca arsă şi strigă cu o voce disperată: « Poftim, bărbatul meu, poftim, bărbatul meu. Noi nu vrem copii. Poftim, bărbatul meu.» Arată spre el, îl smuci de braţ. Trebuie s-o liniştesc, gîndi Kien. Scena îi era penibilă, Therese avea nevoie de ajutorul lui şi striga şi striga. În cele din urmă se ridică în picioare, cît era de lung şi spuse în faţa tuturor pasagerilor: « Da!». Fusese insultată, trebuia să se apere. Riposta îi era la fel de nedelicată ca şi atacul. Dar n-avea nici o vină. Therese căzu îndărăt pe scaunul ei. Nimeni nu-i luase partea, nici măcar domnul de lîngă dînsa, căruia îi păstrase locul. Lumea era infestată de simpatia pentru copii. Două staţii mai departe coborîră şi Kienii. Therese mergea înainte. Kien auzi deodată pe cineva spunînd în urma lui: « Singurul lucru bun la ea e fusta». « O adevărată fortăreaţă». « Bietul bărbat». «Ce vrei, amarnică hoaşcă!» Toţi rîseră. Taxatorul şi Therese, care şi ajunsese pe platformă, nu auziseră nimic. Taxatorul rîse totuşi. Pe trotuar, Therese îşi întîmpină bărbatul cu bună dispoziţie şi spuse: « Ce vesel e omul ăsta!» Omul se apleacă în afară din vagonul în mers şi rosti două silabe ininteligibile. Se zguduia tot, de bună seamă de rîs. Therese îi făcu semn cu mîna şi, în faţa privirii nedumerite a lui Kien, se scuză cu cuvintele: « Parcă-l văd căzînd din vagon».

Kien, însă, privi pe furiş la fusta ei. Era mai albastră ca de obicei şi apretată mai tare. Fusta i se potrivea ca o cochilie unei scoici. Să poftească cineva să încerce a deschide cu forţa valvele unei scoici închise. Ale unei scoici uriaşe, cît fusta asta de mare. Trebuie călcată în picioare, trebuia făcută mîzgă şi ţăndări, cum a procedat pe vremuri, cînd era copil, pe malul mării. Scoica nu ceda şi nu se ivea nici o crăpătură. Încă nu văzuse nici una goală puşcă. Ce animal ţinea cu atîta forţă valvele închise? Voia să afle numaidecît, avea în palmă făptura aceea dură, încăpăţînată, se chinuia cu degetele şi cu unghiile, scoica se chinuia şi ea. A jurat să nu facă nici un pas din locul acela, pînă cînd n-o va deschide cu forţa. Ea a jurat contrariul, nu voia să fie văzută. De ce i-o fi ruşine, s-a gîndit el, că pe urmă îi dau drumul să se ducă, despre partea mea pot s-o şi închid la loc, nu-i fac nici un rău, promit solemn, dacă e surdă să-i transmită bunul Dumnezeu promisiunea mea. A dus tratative cu ea vreme de cîteva ceasuri

https://biblioteca-digitala.ro

Cuvintele lui erau la fel de slabe ca şi degetele. Ura căile ocolite, nu-i plăcea să meargă decît de-a dreptul la ţintă. Spre seară a trecut un vapor mare, departe în larg. El s-a repezit la literele imense, negre de pe bordul lui şi a citit numele « Alexandru ». Atunci l-a umflat rîsul, cît era de furios, şi-a încălţat ca fulgerul ghetele, a izbit scoica de pămînt cu toată puterea şi a executat un dans gordian al bucuriei. Ghetele au zdrobit scoica. În curînd zăcea goală puşcă în faţa lui, o grămăjoară jalnică, mîzgă şi înşelăciune şi încolo nici un animal.

Therese nu există fără cochilie — fără fustă. Fusta ei e totdeauna scrobită ireproşabil; e coperta ei, legătura în pînza albastră. Ea ţine la coperţile în bună stare. De ce oare cutele nu se fleşcăiesc cu vremea? E limpede că-şi calcă fusta foarte des. Poate că are două. Nu se observă însă nici o deosebire. Îndemînatecă fiinţă! Totuşi nu trebuie să-i mototolesc fusta. Are să leşine de supărare. Ce mă fac dacă leşină pe negîndite? Am să-i cer mai întîi iertare. Apoi n-are decît să-şi calce fusta iar, numaidecît. Între timp eu trec în altă cameră. De ce nu îmbracă pur şi simplu fusta cealaltă? Prea multe dificultăţi îmi pune în cale. Era menajera mea, am luat-o de nevastă. Să-şi cumpere o duzină de fuste şi să le schimbe mai des. Atunci e destul chiar dacă le scrobeşte mai puţin. Scrobitul exagerat e ridicol. Oamenii din tramvai au dreptate.

Nu era uşor de urcat scara. Fără să-şi dea seama, Kien încetini pasul. La etajul al doilea avu impresia că şi ajunsese la el, sus, şi se sperie. Deodată veni fuga, cîntînd, micul Metzger. Cum dădu cu ochii de Kien, arătă cu degetul spre Therese şi se plînse:

« Nu mă lasă să intru! Îmi trînteşte totdeauna uşa-n nas. Certaţi-o domnule profesor!»

« Ce-nseamnă asta? » întrebă Kien ameninţător, recunoscător că un ţap ispăşitor îi ieşise deodată în faţă, ca la comandă.

« Dar mi-aţi dat voie. I-am spus eu ei!»

« Cine e „ea"? »

« Asta.»

« Asta?»

« Da, maică-mea a spus să nu fie obraznică, că nu e decît o slujnică».

« Javră de mitocan!» strigă Kien şi ridică mîna să-l plesnească. Băieţaşul se apleca, se împiedică, căzu cît colo şi se agăţă de fusta Theresei ca să nu se ducă de-a dura pe scară. Se auzi zgomotul pe care-l fac rufele scrobite cînd se rup.

« Ce!» ţipă Kien, « mai eşti şi obraznic!» Puşlamaua îşi bătea joc de el. Ieşindu-şi din fire de furie, Kien îi trase cîteva picioare, îl ridică de chică în sus, gîfîind, îi lipi două, trei palme cu degetele lui osoase şi-l repezi apoi cît colo. Micuţul o luă la goană pe scară în sus, plîngînd. « Am să-i spun mamei! Am să-i spun mamei!». Sus se deschise o uşă şi se închise la loc. Un glas de femeie începu să ocărească.

« Păcat de fusta asta frumoasă», scuză Therese loviturile nemiloase, se opri locului şi privi într-un anume fel la ocrotitorul ei. Acum era momentul s-o pregătească. Trebuia să-i spună ceva. Se opri şi el locului.

« Da, într-adevăr, fusta asta frumoasă. Ce-i oare durabil?» cită el, fericit de inspiraţia de-a face aluzie, prin cuvintele unui poem frumos, vechi, la ceea ce avea să urmeze oricum mai tîrziu. Printr-un poem se pot spune mai bine toate cele. Poemele se potrivesc în orice situaţie. Ele numesc lucrurile cît mai pe ocolite şi cu toate astea le înţelegi. Mergînd înainte, se întoarse spre ea şi-şi dădu cu părerea.

« Frumoasă poezie, nu-i aşa?»

« Oo, da, poeziile sînt totdeauna frumoase. Numai că trebuie să te pricepi».

« La toate trebuie să te pricepi», spuse el, încet şi apăsat, şi roşi.

Therese îl ghionti cu cotul în coaste, zvîcni din umărul drept, aruncă brusc capul în partea neobişnuită şi spuse înţepat şi provocator:

« O să vedem noi. Apele line sînt adînci.»

https://biblioteca-digitala.ro

Kien avu impresia că face aluzie la el. Tălmăci spusele ei ca un fel de dezaprobare. Regretă aluzia sa neruşinată. Tonul batjocoritor al răspunsului ei îi răpi şi ultimul pic de curaj.

« Eu — n-am spus-o cu înţelesul ăsta», se bîlbîi el.

Uşa apartamentului îl scăpă din încurcătură. Fu bucuros să vîre mîna în buzunar şi să caute cheile. În felul ăsta, cel puţin putea lăsa privirea în jos fără să bată la ochi. Dar nu le găsi.

« Am uitat cheile», spuse el. Acum trebuie să forţeze uşa apartamentului, ca odinioară, scoica. Greutăţi peste greutăţi, nimic nu-i mergea în plin. Abătut, căută în buzunarul celălalt al pantalonului. Nu, cheile nu erau nicăieri. Mai căută, cînd auzi un zgomot la broască. Spărgători! — îi trecu fulgerător prin minte. În aceeaşi clipă observă mîna ei la broască.

« În schimb le am pe-ale mele», spuse ea, radiind de mulţumire.

Norocul lui Kien, că nu apucase să strige « ajutor». Fusese cît pe-aci s-o facă. După una ca asta ar fi trebuit să se ruşineze de ea pînă la sfîrşitul vieţii. Se purta ca un băieţaş. I se întîmpla pentru prima oară să nu aibă cheile la el.

În sfîrşit, iată-i în apartament. Therese deschise uşa dormitorului lui şi-i făcu semn să intre. « Vin numaidecît», spuse ea şi-l lăsă singur.

Kien privi în jur şi respiră uşurat, ca scăpat dintr-o puşcărie şi redat libertăţii.

Da, asta e patria lui. Aici nu i se poate întîmpla nimic. Zîmbi la gîndul că i s-ar putea întîmpla ceva aici. Evită să privească în direcţia divanului. Orice om are nevoie de o patrie, dar nu de una cum o înţeleg patrioţii adepţi ai dreptului pumnului, şi nici de vreo religie, anticipare a unei patrii de pe lumea cealaltă, nu, ci de o patrie care să reunească pămîntul, munca, prietenii, destinarea şi spaţiul înţelegerii spirituale într-un tot firesc, bine orînduit, într-un cosmos propriu. Cea mai bună definiţie a patriei este biblioteca. Lucrul cel mai înţelept este să ţii femeile departe de patria ta. Dacă totuşi te hotărăşti să-ţi iei o femeie, trebuie să cauţi mai întîi s-o asimilezi pe deplin patriei, aşa cum a făcut şi el. În opt ani lungi, tăcuţi, de muncă tenace, cărţile au înfăptuit aducerea la supunere a acestei femei. El, personal, n-a clintit nici măcar un deget pentru asta . Prietenii lui, cărţile, au cucerit femeia în numele său. Desigur că se pot spune multe împotriva femeilor, numai un nebun se însoară fără un răstimp de încercare. *El* a fost atît de înţelept, încît să aştepte pînă într-al patruzecilea an de viaţă. Să poftească cineva să mai treacă, asemenea lui, şi prin acest răstimp de încercare de opt ani. Ceea ce trebuia să se întîmple, s-a copt pe îndelete. Doar omul, singur, este stăpînul destinului său. Dacă te gîndeşti mai bine, nu-i mai lipsea decît o femeie. El nu e un om de viaţă — la « om de viaţă» vede în fata sa, aevea, pe fratele Georg, doctorul de femei —, este orice, dar numai om de viaţă nu. Dar visele apăsătoare din ultima vreme trebuie să fi fost în legătură cu viaţa sa exagerat de austeră. Acum totul o să fie altfel.

E ridicol să continue să se mai eschiveze de la obligaţia sa. E bărbat doar, ce trebuie să se întîmple acum? Întîmple? Asta merge prea departe. În primul rînd trebuie stabilit cînd urmează să se întîmple. Acum, iar ea se va opune cu disperare. Dar el nu trebuie să se împiedice de atîta lucru. Poţi înţelege, cînd o femeie îşi apără ultimul lucru pe care-l mai are. De îndată ce se va fi întîmplat, însă, îl va admira, pentru că este bărbat. Se pare că toate femeile sînt aşa. Deci se întîmplă acum. Lucru hotărît. Îşi dă cuvîntul de onoare.

În al doilea rînd: unde urmează să se întîmple? Urîtă întrebare. Tot timpul şi-a imaginat de fapt un divan. Privirea îi lunecase de-a lungul rafturilor, divanul se deplasa şi el o dată cu privirea. Scoica de pe malul mării era lungită pe el, imensă şi albastră. Oriunde îşi odihnea privirea, se înfiinţa şi divanul, degradat şi grosolan. Arăta de parcă suporta povara rafturilor. Înainte, cînd ajungea în apropierea divanului ade-

https://biblioteca-digitala.ro

vărat, Kien smucea capul într-o parte și parcurgea lungul drum îndărăt. Dar acum, cînd a luat o decizie pe cuvînt de onoare, îl examinează mai scrutător și mai îndelung. De fapt privirea mai ricoșează încă de cîteva ori, probabil din obișnuință. Dar, în cele din urmă, se fixează totuși asupra lui. Divanul, divanul cel adevărat și viu, este gol și nu are pe el nici scoici, nici poveri. Ce-ar fi dacă ar purta poveri, în mod artificial? Dacă l-ar încărca cu o stivă de cărți frumoase? Dacă ar fi complet acoperit de cărți, astfel încît aproape să nu se mai vadă?

Kien ascultă de genialul său impuls. Adună o mulțime de cărți și le așează în teancuri, cu grijă, pe divan. Ar fi preferat să aleagă unele din rafturile de sus, dar timpul e scurt, ea a spus că vine numaidecît. Renunță, lăsă scara în pace, să rămînă doar simplă mobilă, și se mulțumește cu opere alese din rafturile de jos. Pune patru cinci tomuri grele unul peste altul și le mîngîie în grabă, înainte de-a aduce altele. Nu ia din cele proaste pentru a nu ofensa femeia. De fapt ea se pricepe prea puțin, dar are el grijă de ea pentru că și ea are înțelegere și tact față de cărți. În curînd va fi aici. De îndată ce va da cu ochii de divanul supraîncărcat se va duce spre el — iubitoare de ordine, cum e — și va întreba unde e locul cărților. Astfel o va atrage în cursă pe făptura asta neștiutoare. În legătură cu titlurile cărților se poate înfiripa ușor o conversație. Va înainta pas cu pas și va dirija totul ușor spre cealaltă chestiune. Emoția care o așteaptă este evenimentul suprem din viața unei femei. Nu vrea s-o sperie, vrea să-i vină într-ajutor. Singura posibilitate e să acționeze cu îndrăzneală și hotărîre. El urăște pripeala. Binecuvîntează cărțile. Numai să nu țipe.

Încă de adineaori a auzit un zgomot ușor, ca și cum s-ar fi deschis o ușă în camera a patra. Nu-i dă atenție, are altceva mai important de făcut. De la birou, contemplă divanul blindat, să vadă impresia pe care-o face, și se topește de dragoste și de devotament pentru cărți. Deodată glasul ei spune:

« Acum, iată-mă».

Kien se întoarce spre ea. O vede în pragul camerei alăturate, într-un jupon de-un alb strălucitor, tivit cu dantele late. În primul moment, a căutat din ochi albastrul, pericolul. Speriat, lunecă cu privirea în sus: și-a păstrat bluza pe ea.

Slavă Domnului! Fusta a dispărut. Acum nu va fi nevoit s-o mototolească. Oare este decent? Ce fericire ! M-aș fi rușinat. Cum poate face ea una ca asta? I-aș fi spus: scoate-o! Eu n-aș fi putut s-o fac. Stă în fața mea atît de firesc. Trebuie să ne cunoaștem de mult. Desigur, nevasta mea. Ca la orice căsătorie. De unde o fi știind asta? A fost angajată. La o pereche, soț și soție. A asistat la toate. Ca animalele. Alea găsesc calea de la sine. Ea n-are cărți în cap.

Therese se apropie legănîndu-se din șolduri. Nu alunecă, se leagănă ca o rață. Impresia de alunecare vine așadar numai de la fusta scrobită. Therese spune bucuroasă: « Așa de gînditor? M'da , bărbații ăștia !» Îndoaie degetul, amenință și arată cu el spre divan. Trebuie să mă duc și eu într-acolo, gîndește el și, fără să-și dea seama cum, se și trezește lîngă ea. Ce trebuie să facă acum — s-o culce peste cărți? Tremură din toate mădularele de frică, se roagă cărților, ultima piedică. Therese îi surprinde privirea, se apleacă și, dintr-o lovitură învăluitoare cu brațul stîng, mătură toate cărțile aruncîndu-le pe jos. Kien face o mișcare neputincioasă spre ele, vrea să răcnească, oroarea îl gîtuie, înghite în sec și nu poate scoate nici-un sunet. O ură îngrozitoare crește încet în el: a îndrăznit ea una ca asta. Cărțile!

Therese își scoate juponul, îl împăturește cu grijă și-l pune peste cărți. Apoi se instalează comod pe divan, îndoaie degetul mic, rînjește și spune: « Așa!»

Kien se repede, cu pași mari, afară din cameră, se încuie în closet, singura încăpere fără cărți din apartament, își lasă mecanic pantalonii în jos, se așează pe colacul de lemn și plînge ca un copil mic.

https://biblioteca-digitala.ro

« Doar n-o să mînînc singură la bucătărie, ca o slujnică. Stăpîna casei mănîncă la masă».

« Masă nu există».

« Asta spun şi eu mereu, trebuie adusă o masă. Unde s-a mai pomenit ca într-o casă ca lumea omul să mănînce pe birou. De opt ani mă tot gîndesc la asta. Acum trebuie să-mi vărs focul».

Masa a fost cumpărată, împreună cu o sufragerie de lemn de nuc. Lucrătorii au instalat-o în camera a patra, care era cea mai depărtată de birou. În fiecare zi mîncau, mai adesea tăcuţi, pe noile mobile, atît la prînz, cît şi seara. După nici măcar o săptămînă, Therese spuse:

« Azi aş avea o rugăminte. Avem patru camere. Bărbatul și femeia au drepturi egale. Aşa sînt legile în ziua de azi. Fiecăruia din noi îi revin cîte două. Ceea ce-i convine unuia, îi este şi celuilalt pe plac. Ei iau sufrageria şi camera de-alături. Bărbatul îşi păstrează biroul cel frumos şi camera mare de-alături. Aşa e cel mai simplu. Mobilierul rămîne cum e. În privinţa asta nu e prea mult de chibzuit. Că e păcat de timpul pierdut. Chestia trebuie rezolvată. Apoi ambele părţi nu mai sînt împiedicate de nimic. Bărbatul se duce în birou, nevasta la treaba ei».

« Aşa, şi cărţile?»

Kien îi intuieşte intenţiile. Pe el nu-l înşeală nimeni. Chiar dacă e nevoit să piardă un timp preţios, cam cît ar fi scris două fraze, trebuie totuşi s-o descoasă.

« Alea o să-mi ocupe în curînd tot spaţiul din cameră».

« Am să le iau dincoace la mine».

Glasul îi e mînios. Vezi doamne, el nu dă nimic din mînă cu dragă inimă. Îi pare rău de cele cîteva mobile mărunte.

« Dar de ce, mă rog? Trambalatul de colo-colo nu le face bine cărţilor. Ştiu ce trebuie să facem. Lasă cărţile aşa cum sînt . Nu mă ating de nimic. În schimb am să iau tot eu şi camera a treia. În felul ăsta se compensează totul. Că tot nu e nimic în camera aia. Biroul cel frumos îl rămîne numai bărbatului».

« Te obligi în schimb să taci la masă?»

Mobilele îi sînt lui Kien perfect indiferente. I le cedează scump Theresei. La masă ea e cea care începe uneori să vorbească.

« Dar desigur, îmi place să tac.».

« Mai bine să facem convenţia în scris!»

Cu cea mai mare agilitate Therese lunecă spre birou, el după ea. Contractul, pe care Kien îl aşterne rapid, nici nu s-a uscat bine cînd îşi pun amîndoi semnăturile în josul lui.

« Ştii ce-ai semnat!» spune el, ridică hîrtia în sus şi, pentru mai multă siguranţă, îi citeşte cu glas tare frazele sale.

« Adeveresc prin prezenta, că toate cărţile aflate în cele trei camere care-mi aparţin, sînt proprietatea legală a soţului meu şi că nimic nu se va schimba niciodată, cu nici un preţ, în această stare de fapt. În schimbul cedării celor trei camere, mă oblig să tac în timpul meselor pe care le luăm împreună».

Amîndoi sînt satisfăcuţi. Îşi dau mîna pentru prima oară de la ofiţerul stării civile.

Astfel Therese, care mai mult tăcea din obişnuinţă, află cît preţuieşte tăcerea ei. Respectă cu sfinţenie condiţia, de care depinde darul ce i s-a făcut. La masă îi întinde mîncarea fără un cuvînt. Renunţă de bună voie la o dorinţă mai veche, de-a explica soţului ei cum merg lucrurile la bucătărie în timpul gătitului. Textul convenţiei îl

https://biblioteca-digitala.ro

avea bine în minte. Faptul de-a trebui să tacă îi era mai greu de suportat decît tăcerea în sine.

Într-o dimineață, cînd Kien ieșea din cameră gata să pornească la plimbare, ea îi aține cale și-i spune:

« Acum pot să vorbesc. Nu-l vremea mesei. Pe divan n-aș putea dormi. Nici nu se potrivește cu biroul. O piesă atît de scumpă, de veche, și divanul ăla răpănos. Într-o casă ca lumea trebuie să fie un divan ca lumea. Ți-e mai mare rușinea, dacă vin oameni în vizită. Divanul m-a urmărit totdeauna. Chiar ieri voiam să ți-o spun. Dar m-am abținut. Stăpînei casei nu-i convine să fie refuzată grosolan. Divanul este mult prea tare! Unde s-a mai pomenit un divan atît de tare? Tare nu e plăcut. Nu sînt imorală, asta nu poate s-o spună nimeni despre mine. Dar omul trebuie să poată dormi. Culcat devreme și un pat bun, așa se cade, nu unul atît de tare! »

Kien o lasă să vorbească. Sigur de tăcerea ei în tot restul zilei, redactase contractul greșit și stipulase condiția tăcerii numai pentru vremea meselor. De fapt se produsese o încălcare în sens juridic. De fapt ea se dăduse de gol moralicește. Unei făpturi de teapa ei nu-i păsa de așa ceva. Kien se gîndi să fie mai înțelept rîndul viitor. Dacă vorbea acum, îi oferea și ei motiv să vorbească. Ca și cum ea ar fi fost mută sau el surd. Kien se dădu într-o parte și-și văzu de drum.

Totuși ea reveni la atac. În fiecare dimineață se posta înaintea ușii și punea divanul în discuție din ce în ce mai dur. Vorbăria ei devenea tot mai interminabilă, dispoziția lui mereu mai proastă. Deși nici nu clipea măcar, Kien o asculta pînă la capăt, din scrupulozitate. Părea bine informată în privința divanului, de parcă ar fi dormit pe el de ani de zile. Impertinența ei îl impresiona. Divanul era mai curînd moale, decît tare. Se simțea adesea ispitit să-i închidă gura proastă cu o singură frază. Se întreba cît de departe va merge cu obrăznicia ei și, pentru a afla acest lucru, îndrăzni să facă o mică experiență perfidă.

O dată, cînd ea se dezlănțui din nou dur, dur și iar dur împotriva divanului, el îi privi ironic, de-aproape, chipul — doi obraji puhavi, un bot negru — și declară:

« Asta n-ai de unde s-o știi tu. Eu dorm pe el! »

« Dar știu totuși că divanul e tare ».

« Aha! Și de unde, mă rog? »

Ea rînji.

« Asta n-am s-o trădez. Mai are și omul amintirile lui. »

Deodată ea și rînjetul ei îi părură foarte cunoscute. Un jupon, alb de-ți lua ochii, decupat de dantele, îi reveni în minte, un braț grosolan se abătu asupra cărților. Iată-le zăcînd pe covor, ca moarte. Un monstru, pe jumătate despuiat, pe jumătate în bluză, își împăturea cu grijă juponul și-l așternea peste ele, lințoliul lor.

În ziua respectivă munca lui Kien se contură tulbure. Nu fu în stare să realizeze nimic; de mîncare îi era silă. Cîndva izbutise să-și revină cu ajutorul uitării. În schimb acum totul îi era cu atît mai viu în memorie. Noaptea nu dădu geană de geană. Îl obseda o amintire obscenă. Se sculă de cîteva ori și netezi divanul pentru a înlătura povara de pe el. Dar femeia era grea și rămînea acolo, unde avea poftă. O aruncă pur și simplu jos de pe divan. Dar, cum se culcă la loc, simți din nou imaginea. Nu putea adormi din cauza urii. Și doar avea nevoie de șase ore de somn. Iar soarta muncii sale să fie și mîine aceeași ca azi. O idee fericită îl salvă către ora patru spre ziuă. Se hotărî să sacrifice divanul.

Aleargă cît putu de repede spre camera nevestei sale, care se afla lîngă bucătărie, și bătu cu pumnii în ușă pînă cînd Therese își reveni din spaimă. Căci nu dormea nici ea. De cînd era măritată dormea puțin. Nopți de-a rîndul a tot așteptat pe nemărturisite marele eveniment. Acum iată-l. Îi trebuiesc minute întregi pentru a putea să creadă. Se ridică încetișor din pat, scoate cămașa de noapte și-și pune juponul tivit

https://biblioteca-digitala.ro

cu dantele. Noapte de noapte l-a scos din cufăr şi l-a atîrnat pe speteaza scaunului de la picioarele patului, pentru orice eventualitate, cine ştie! Pe umeri îşi pune un şal mare ajurat, cea de-a doua şi, de fapt, principală piesă din trusoul ei. Acea primă înfrîngere o atribuise bluzei. Picioarele uriaşe, lăbărţate, sînt vîrîte în nişte papucei roşii. Ajunsă lîngă uşă şopteşte tare:

« Pentru numele lui Dumnezeu, să deschid?» De fapt voia să spună: « Ce s-a-ntîmplat?»

« Pentru numele diavolului, nu!» strigă Kien, furios din cauza presupusului ei somn adînc.

Ea îşi dă seama de greşeala făcută. Tonul poruncitor al vocii lui îi mai menţine o clipă iluzia vie.

« Mîine se cumpără patul pentru mine!» urlă el. Ea nu răspunde nimic.

« S-a-nţeles?»

Ea face uz de toată arta ei şi şopteşte prin uşă, abia auzit:

« Cum vrei tu».

Kien face cale întoarsă, trînteşte uşa răsunător ca un ultim semn de întărire şi adoarme numaidecît.

Therese îşi smulge şalul de pe umeri, îl pune cu menajamente pe scaun şi se aruncă cu piepţii grei pe pat.

Astea sînt maniere? Se face una ca asta? S-ar putea crede, că insist pentru asta. Ce şi-o fi închipuind un bărbat ca ăsta! Bărbat e ăsta! Mi-am pus pantalonaşii cei mai frumoşi cu dantele scumpe şi nici măcar nu s-a atins de ei. Ăsta nu poate fi bărbat. doar am mai avut şi eu şi alte dragoste. Ce bărbat impozant la stăpînii dinainte, ăla care venea mereu în vizită! Cînd intra, mă prindea de la uşă de guşuliţă şi spunea de fiecare dată: « Devii din zi în zi mai tînără!» Aşa bărbat zic şi eu, înalt şi zdravăn, ăla om, nu un schelet ca ăsta !Şi cum se uita la mine! Doar muu... să fi făcut la el şi... O dată cînd era în vizită, m-am dus în salon şi am întrebat:

« Ce preferă coniţa şi domnul pentru mîine? Rasol de vacă cu varză roşie sau friptură cu varză crudă şi găluşti?

Cei doi bătrîni nu se înţelegeau. El era pentru găluşti, ea pentru varză roşie. Atunci m-am adresat vizitatorului şi l-am întrebat:

« Să spună domnul nepot!»

Parcă mă văd şi azi cum stam în faţa lui, şi cum obrăznicătura a sărit în sus şi m-a bătut cu amîndouă mîinile pe umeri — ce om voinic!

« Rasol de vacă cu varză roşie şi cu găluşti».

Să te umfle rîsul, nu alta. Carne de vacă cu găluşti ! Unde s-a mai pomenit una ca asta? Aşa ceva încă n-a existat.

« Totdeauna bine dispus, domnul nepot!» am zis eu.

Era funcţionar de bancă, concediat, fără slujbă, primise o despăgubire bănească frumoasă, e drept, dar ce te faci după ce ai păpat despăgubirea? Nu, eu nu iau decît un bărbat cu pensie sau, la urma urmei, un domn mai bine, care să aibă, şi el, ceva. Acu' ar cam fi vremea. Dar nu trebuie să strici totul pentru că te-ai amorezat. Trebuie să fii deşteaptă! În familia noastră toţi trăiesc pînă la adînci bătrîneţi. Şi ce te prinde mirarea, dacă duc o viaţă atît de cumpătată? Contează şi asta, să te culci devreme şi să stai mereu acasă. Mama, femeia aia zdrenţăroasă, a murit, şi ea, abia la 74 de ani Şi cînd te gîndeşti că nici n-a murit! A crăpat de foame, fiindcă la bătrîneţe nu mai avea ce înfuleca. Aia a risipit tot. În fiecare iarnă îşi făcea cîte-o bluză nouă. Nici nu trecuseră şase ani de la moartea tatii, că-şi şi luase un drăngălău la ea acasă. Ce poamă şi ăla, măcelar, ce-o mai bătea şi cum umbla într-una după toate fetele. Ce fain l-am zgîriat pe faţă! Vrea să mă aibă, dar mie mi-era silă de el. L-am lăsat să se apropie numai ca să se necăjească mama. Că ea todeauna s-a sacrificat numai pentru copiii ei.

https://biblioteca-digitala.ro

Ha, ce mai ochi a făcut, cînd a venit de la lucru acasă și l-a găsit pe hăndrălău cu fata! Dar el încă n-apucase s-o facă. Măcelarul vrea să sară jos de pe mine. Eu îl țin strîns, ca să nu se poată desprinde, pînă ce nu ajunge bătrîna în cameră, lîngă pat. Atunci să fi văzut răcnete. Cu pumnii l-a dat mama pe bărbat afară din cameră. Pe mine m-a strîns la piept a plîns și a vrut chiar să mă sărute. Dar eu nu m-am lăsat și am zgîriat-o. « Ești o mamă vitregă, da, asta ești!» am strigat. Pînă la moarte a crezut că omul ăla mi-a luat fecioria. Și cînd colo nici nu e adevărat. Eu sînt o persoană cinstită și încă n-am avut nimic a face cu nici-un bărbat. Da, dacă nu te-ai feri, te-ai pomeni cu cîte zece de fiecare deget. Da' pe urmă ce te faci? Toate se scumpesc din zi în zi. Cartofii costă deja de două ori mai mult. Nimeni nu știe unde o să ajungem. În privința asta, nu mă joc. Acu' sînt măritată și mă așteaptă o bătrînețe singuratecă...

Din mica publicitate — singura ei lectură — Therese învățase diferite formulări frumoase, pe care le împletea cu gîndurile proprii în orele de excitare sau după anumite decizii capitale. Asemenea cuvinte aveau un efect calmant asupra ei. Repetă: mă așteaptă o bătrînețe singuratecă, și adormi.

A doua zi, Kien nu stătea prea prost cu lucrul, cînd doi oameni aduseră patul cel nou. Divanul dispăru , împreună cu tot ce era în legătură cu el. Patul fu așezat în același loc. La plecare, oamenii uitară să închidă ușa. Apoi aduseră deodată înăuntru un lavoar. « Ăsta unde vine?» se-ntrebară ei.

« Nicăieri!» se apără Kien. « N-am comandat nici un lavoar.»

« Da' e plătit», spuse cel mai mărunt dintre cei doi. « Noptiera așijderea», completă al doilea, și-o aduse repede de afară — dovadă lemnoasă palpabilă.

În prag își făcu apariția Therese. Venea de la cumpărături. Înainte de-a intra, bătu în ușa deschisă. « E voie?»

« Da!» răspunseră oamenii în locul lui Kien și rîseră.

« Ați și sosit, domnilor?» Lunecă cu buna-cuviință spre soțul ei, îl salută familiar cu umărul și capul, de parcă ar fi fost de ani de zile cei mai buni prieteni, și spuse:

« Nu-i așa că-s pricepută? Pentru aceiași bani! Bărbatul așteaptă o piesă, și nevasta aduce trei acasă.»

« Nu le vreau. N-am nevoie decît de pat.»

« Ei, în definitiv de ce nu; omul trebuie să se și spele.»

Oamenii, își făcură semn cu cotul. Credeau pesemne că pînă acum Kien nu se spălase niciodată, Therese îi impunea o discuție casnică. Dar el n-avea poftă să se facă de rîs. Dacă o să înceapă să vorbească de lavoarul pe rotile, oamenii îl vor crede smintit. Așa că e mai bine să tolereze acolo măsuța nouă, în ciuda plăcii ei de marmură rece. Putea fi ascunsă pe jumătate îndărătul patului. Pentru a rezolva mai repede problema dezagreabilei mobile, puse și el mîna la cărat.

« Noptiera este inutilă», vorbi el apoi, arătînd cu mîna spre obiectul zvelt și scund, care producea o impresie comică în mijlocul încăperii înalte, unde mai adăsta încă.

« Și oala de noapte?»

« Oala de noapte?» Ideea unei oale de noapte în bibliotecă îl lăsă perplex.

« Îi fi vrînd s-o pui, așa, sub pat?»

« Ce te-a apucat?»

« Trebuie să-ți faci nevasta de rîs în fața unor oameni străini?»

Așadar, ea nu urmărea decît să vorbească. Voia să vorbească, să vorbească, nimic altceva decît să vorbească. În scopul ăsta abuza de prezența muncitorilor. Dar el nu îngăduia să-i impună nici o palavrageală. Față de vorbele ei, o oală de noapte conta cît o carte.

« Puneți-o colo, lîngă pat!» spuse el răstit celor doi oameni. « Așa, acum puteți pleca.»

https://biblioteca-digitala.ro

Therese îi însoţi pînă afară. Era de o politeţe aleasă şi, împotriva obiceiului, le dădu un bacşiş din buzunarul soţului ei. Cînd reveni în cameră, Kien întoarse cu spatele spre ea, scaunul pe care se aşezase la loc. Nu mai voia să aibă nimic comun cu ea, nici măcar un schimb de priviri. Cum în faţa lui se afla biroul, Therese nu se putu apropia din faţă şi se mulţumi să-i arunce pieziş o căutătură urîtă. Simţea cît de necesară era o justificare şi se plînse de vechiul lavoar pe rotile.

« De două ori pe zi aceeaşi treabă. O dată dimineaţa, o dată seara. E înţelept oare? Trebuie să-ţi menajezi şi nevasta. O slujnică primeşte...»

Kien sări în sus şi porunci, fără să se întoarcă spre ea:

« Linişte! Să nu mai aud nici un cuvînt. Mobilierul rămîne aşa cum e. Orice discuţie e inutilă. De azi înainte voi ţine încuiată uşa spre camerele tale. Îţi interzic să mai calci în încăperea asta, cîtă vreme sînt eu în ea. Cărţile care-mi trebuiesc de dincolo, mi le iau singur. La unu fix şi la şapte fix îmi fac apariţia la masă. Te rog să binevoieşti să nu mă strigi, că ştiu şi eu să citesc ceasul. Dacă sînt deranjat, voi lua măsuri. Timpul meu e preţios. Te rog să ieşi!»

Îşi împreună mîinile, lipind vîrfurile degetelor unele de altele. Găsise cuvintele potrivite: limpede, concret şi distant. Cum ar fi mai cutezat ea să riposteze ceva cu vorbăria ei greoaie. Ieşi şi trase uşa după ea. Kien izbutise să-i încurce socotelile, în privinţa flecărelii. În loc de-a mai încheia cu ea contracte, a căror intenţie tot n-o respecta, îi va arăta el cine e stăpîn în casă. Sacrifica şi el ceva: priveliştea deschisă prin camerele întunecate şi pline de cărţi, curăţenia mobilelor din camera lui de lucru. Dar ceea ce cîştiga în schimb, reprezenta pentru el mult mai mult; posibilitatea de a-şi continua lucrul, fapt pentru care liniştea era prima şi suprema condiţie. Simţea nevoia tăcerii, aşa cum alţii o simt pe aceea a aerului.

Oricum, mai întîi trebuia să se deprindă cu modificările esenţiale ale mediului său ambiant. Timp de cîteva săptămîni îl chinui îngustimea noului său fîrtai de locuit. Redus la un sfert din spaţiul precedent, Kien începu să simtă mizeria întemniţaţilor pe care înainte vreme îi considera, prin contrast cu opinia publică, fericiţi — ce ocazie rară să înveţe, căci în libertate oamenii nu învaţă niciodată! Se terminase cu plimbatul în sus şi-n jos, atunci cînd îi venea vreo idee măreaţă. Pe vremea, cînd toate uşile erau încă deschise, adia prin bibliotecă un curent plăcut. Oberlihturile lăsau să intre aerul şi gîndurile. În momentele de încordare se putea scula omul de pe scaun şi putea merge de cîteva ori patruzeci de metri încolo, patruzeci de metri încoace. Priveliştea nestînjenită spre înălţimi corespundea acestei lărgimi înviorătoare. Prin geamul ferestrelor din tavan putea simţi starea generală a cerului, mai atenuat şi mai tăcut decît era în realitate. Un albastru palid spunea: soarele străluceşte, dar nu pînă la mine. Un cenuşiu deopotrivă de palid: va ploua, dar nu pe mine. Un foşnet uşor trăda stropii ce cădeau. Omul îi înregistra de foarte departe, dar nu era atins direct. Ştia doar că soarele străluceşte, că norii se duc, că ploaia cade. Era ca şi cum ar fi construit o cabină împotriva a tot ceea ce e doar sistem material de raportare, împotriva a tot ceea ce e doar planetar; o cabină imensă, atît de mare încît să fie suficientă pentru a cuprinde puţinul pămînt care e mai mult decît pămînt şi mai mult decît praful în care se descompune din nou viaţa; o cabină pe care o închisese ermetic şi o umpluse cu acest puţin. În ciuda călătoriei prin necunoscut omul se simţea ca şi cum n-ar fi fost în călătorie. Era suficient, să se convingă, prin hublourile pentru observaţii, de existenţa în continuare a cîtorva legi ale naturii — alternarea zilei cu noaptea, bîntuirea capricioasă şi necontenită a climei, scurgerea timpului — şi călătorea ca de la sine.

Acum cabina se contractase. Cînd Kien ridica privirea de la biroul său, care tăia pieziş un colţ al camerei, dădea cu ochii de o uşă fără sens. Dincolo de ea se afla, cu siguranţă, trei sferturi din biblioteca sa, o simţea, ar fi simţit-o printr-o sută de uşi;

https://biblioteca-digitala.ro

dar îl amăra faptul că acum doar simţea de la distanţă ceea ce altă dată putea atinge cu mîna. Uneori îşi făcea reproşuri că tăiase în bucăţi, de bună voie, un organism unitar, propria sa creaţie. Cărţile n-aveau viaţă, mă rog, le lipseau sentimentele, aşadar şi durerea, pe care le resimt animalele şi probabil şi plantele. Dar oare cine a dovedit vreo dată cu adevărat insensibilitatea lumii anorganice, cine ştie dacă unei cărţi nu-i este dor de altele cu care a stat alături, într-un mod care ne este necunoscut şi pe care, de aceea, îl trecem cu vederea? Orice fiinţă gînditoare este copleşită uneori de momente în care limita tradiţională trasată de ştiinţă între organic şi anorganic apare artificială şi depăşită, ca toate limitele omeneşti. Contradicţia noastră tainică cu această diviziune se trădează în expresia « materie moartă». Ceea ce e mort, înseamnă că a trăit. Dacă trebuie să recunoaştem că o materie nu trăieşte, totuşi dorim ca ea să fi trăit vreodată. Mai straniu îi apărea lui Kien faptul că lumea avea o părere mai proastă despre cărţi decît despre animale. Aşadar elementul cel mai puternic care ne defineşte ţelurile, deci chiar şi existenţa noastră, să participe mai puţin la viaţă, decît neputincioasele jertfe pe care le măcelărim, animalele? Asemenea îndoieli îl stăpîneau, totuşi se supunea părerii curente. Tăria unui savant constă în limitarea tuturor îndoielilor la domeniul său special. Aici, Kien le dă curs liber — clocot veşnic, îndîrjit al valorilor; în rest şi în general, se supune ideilor care tocmai predomină în acel moment. Se îndoieşte cu argumente temeinice de existenţa filozofului Lie-Tse. Consideră ca un lucru definitiv stabilit faptul că pămîntul se învîrteşte în jurul soarelui, iar luna în jurul nostru.

De altfel Kien avea lucruri mai importante de cumpănit şi de rezolvat. Mobilele îi produceau aversiune. Îl deranjau, pentru că perseverau şi se înfigeau în studiile sale. Locul pe care îl ocupau era în contradicţie cu importanţa lor insignifiantă. Era la cheremul lor, al acestor butuci necioplţi; ce-l interesa pe el unde dormea şi unde se spăla? În curînd o să înceapă să vorbească şi el despre mîncare, ca nouă zecimi din omenire; cei care au prea multă vorbesc şi mai mult decît cei care-i duc lipsa.

Tocmai era adîncit în reconstituirea unui text; cuvintele foşneau. Dornic ca un vînător, cu ochiul încordat, surescitat, dar rece, se strecura furiş de la o frază la alta. Deodată avu nevoie de o carte, se ridică şi o aduse. Dar, încă înainte de-a o avea în mînă, blestematul de pat i se înfipse din nou în minte, sfîşiind corelaţia stringentă şi îndepărtîndu-l cu mile întregi de vînatul său. Cele mai frumoase urme ale vînatului erau întretăiate de lavoare. Se văzu dormind ziua-n amiaza mare. Dacă se aşeza la birou, era nevoie s-o ia de la capăt, să cerceteze sectorul, să reintre în atmosferă. Pentru ce această pierdere de timp? Pentru ce această risipă de forţe şi de atenţie?

Încetul cu încetul începu să-l cuprindă ura împotriva patului grosolan. Dar Kien nu-l înlocui cu divanul, căci acela era şi mai rău. Nici nu puse să-l îndepărteze, întrucît odăile celelalte aparţineau, vezi bine, nevestei. Şi ea n-ar fi consimţit niciodată să cedeze ceea ce era în posesia ei. Kien o simţea fără să fi discutat vreodată despre asta cu ea. El nici nu voia să înceapă tratative. Căci avea acum un avantaj de nepreţuit asupra ei. De săptămîni întregi nu schimbau nici un cuvînt. El se ferea de bună seamă să rupă tăcerea. Mai bine suportă noptiera, lavoarul şi patul decît să fie atît de nebun încît s-o încurajeze la o nouă pălăvrăgeală. Pentru a consfinţi starea de lucruri existentă, evită să intre în camerile ei. Cărţile care-i trebuiau de dincolo le lua la prînz sau seara după masă, cînd avea oricum treabă în sufragerie, după cum îşi spunea el. În timpul meselor privea pe-alături de ea. Uşoara teamă, că Therese ar putea totuşi să spună deodată ceva, nu-l părăsea niciodată cu totul. Dar oricît îi era de penibil, trebuia totuşi să recunoască un lucru: Therese se ţinea de litera contractului.

Cînd se spăla, Kien închidea ochii în faţa apei. Asta era o veche deprindere a lui. Strîngea pleoapele mult mai tare decît era nevoie, pentru a împiedica pătrunderea apei. Nimic nu i se părea destul de sigur cînd era vorba de ochii lui. Acum, vechea

https://biblioteca-digitala.ro

deprindere îi folosi faţă de noul lavoar. De cum se trezea dimineaţa, se bucura la gîndul spălatului. Căci în ce alt moment al zilei mai era eliberat de mobile? Aplecat deasupra ligheanului, nu vedea niciunul dintre obiectele felone. (Tot ceea ce-l abătea de la lucru era în fond felonie.) Cufundat în lighean, cu capul în apă, îi plăcea să viseze la anii trecuţi. Atunci se instăpînea un vid tainic, tăcut. Conjuncturi fericite fluturau prin aer, dar nu se poticneau nicăieri. Un divan nu făcea mare caz de el însuşi, aproape îţi venea să crezi că nu era acolo, că era o nălucire care apăruse chiar deasupra orizontului şi dispăruse numaidecît.

Rezulta de la sine că ochii închişi îi prilejuiau lui Kien o deosebită plăcere. Cînd era gata cu spălatul, totuşi nu-i deschidea încă. Mai rămînea o vreme cu iluzia mobilelor dispărute deodată. Şi, încă înainte de-a ajunge la lavoar, cînd abia se sculase din pat, închidea ochii cu presentimentul unei uşurări iminente. Ca unul dintre oamenii care luptă împotriva slăbiciunilor proprii, dîndu-şi astfel lor înşile socoteală de ele şi făcînd eforturi să le înnobileze, Kien îşi spunea că asta nu e o slăbiciune, ci o tărie. Trebuie cultivată, chiar dacă ar urma să se transforme într-o imensă manie. Cine ar afla că el trăieşte singur, fapt care foloseşte ştiinţei, ar depăşi în importanţă opinia mulţimii. Therese cu greu l-ar putea prinde asupra faptului, cum ar putea îndrăzni să-l ia prin surprindere chiar la el în cameră, împotriva interdicţiei lui.

La început prelungea orbirea pînă după îmbrăcatul hainelor. Apoi găsea drumul spre birou tot orbeşte. În timpul lucrului uita de tot ce se afla îndărătul său, cu atît mai mult cu cît nu văzuse ce era acolo. Lăsa ochii să rătăcească în voie în faţa biroului. Se bucurau că sînt deschişi, cîştigau în agerime. Poate că-şi adunau forţele în răstimpurile de odihnă pe care li le acorda cu atîta dărnicie. Îi asigura împotriva unor atacuri neaşteptate. Îi utiliza doar unde erau rodnici: la citit şi scris. Cărţile de care avea nevoie le căuta orbeşte. La început rîdea de unul singur de asemenea trăsnăi rare. De cîte ori nu lua cîte o carte greşită şi se întorcea neştiutor, cu ochii închişi, îndărăt la birou. Aici observa de bună seamă că scosese a treia carte din dreapta sau prima din stînga celei căutate, ori că nimerise uneori chiar cu un raft mai jos! Asta nu-l necăjea, avea răbdare şi pornea încă o dată după carte. Nu rareori îi venea poftă să privească o clipă printre pleoapele întredeschise, ca să zărească cotorul cărţii încă înainte de-a ajunge la locul cu pricina. Atunci clipea din ochi, uneori privea furiş într-acolo şi apoi repede în altă parte. De cele mai multe ori însă se stăpînea şi aştepta să ajungă la birou, unde privitul nu mai implica nici un fel de primejdii.

Exerciţiile de mers orbeşte l-au făcut să devină un adevărat maestru. După trecerea a trei-patru săptămîni găsea în cel mai scurt timp ceea ce voia, fără subterfugii sau şiretlicuri, cu ochii într-adevăr închişi, o legătură la ochi nu i-ar fi împiedicat mai sigur vederea. Îşi păstra instinctul chiar şi pe scară. O punea cu precizie, acolo unde voia s-o aibă. O apuca de ambele laturi cu degetele sale lungi, viguroase şi urca orbeşte pe stinghii. Iar sus, ca şi la coborît, îşi păstra echilibrul jucîndu-se. Dificultăţile, pe care nu le învingea deplin pe vremea cînd vedea, pentru că îi erau indiferente, le înlătura cu uşurinţă din cale. Astfel, ca orb, se deprinse să-şi folosească picioarele. Înainte vreme îl incomodau la fiecare mişcare; erau mult prea subţiri pentru lungimea lor. Acum păşeau apăsat şi calculat. Păreau că s-au împlinit, cu muşchi şi grăsime; se putea bizui pe ele îl susţineau. Vedeau pentru el, orbul; în schimb, el venea în ajutorul picioarelor odinioară paralizate cu altele noi, mai bune.

Lăsă de-o parte multe din deprinderile sale, cîtă vreme încă nu se putea bizui întru totul pe arma, pe care şi-o făurea în ochi. La plimbarea matinală nu mai lua cu el taşca plină de cărţi. Dacă ar fi stat vreme de-un ceas nehotărît în faţa rafturilor, prea uşor s-ar fi putut întîmpla ca o privire să-i cadă pe cele trei rele — astfel numea ele trio-ul de mobile care-l dispăreau, din păcate numai treptat, din conştiinţă. Mai tîrziu succesele îl făcură să devină îndrăzneţ. Temerar şi orbecăind, îşi umplea taşca.

https://biblioteca-digitala.ro

Dacă, deodată conținutul ei nu-i convenea, o golea și căuta din nou, de parcă totul ar fi rămas la fel: el, biblioteca, viitorul și împărțirea precisă, practică a orelor.

Oricum, camera personală era în stăpînirea lui. Știința înflorea. Studiile creșteau din birou ca ciupercile. Înainte vreme, batjocorise și disprețuise orbii, ca și bucuria vieții care-i stăpînea în ciuda infirmității lor. Dar, de-ndată ce prejudecata sa față de un asemenea avantaj se schimbă, interveni de la sine și filozofia corespunzătoare.

Orbia este o armă, împotriva timpului și a spațiului; existența noastră — o singură, imensă orbire, cu excepția puținului pe care-l aflăm prin simțurile noastre modeste — modeste atît ca esență cît și ca rază de acțiune. Principiul care domnește în cosmos este orbia. Ea prilejuiește o concomitență a lucrurilor, care ar fi imposibilă dacă ele s-ar vedea reciproc. Ea permite curmarea bruscă a timpului atunci cînd nu-l putem infirma. Căci, de pildă, ce altceva sînt sporii persistenți, decît fragmente de viață, ce se învăluiesc în orbie pînă la revocarea acesteia? Nu există decît un singur mijloc pentru a scăpa de timpul care este o curgere continuă: faptul de a nu-l vedea din cînd în cînd îl fărîmă în fragmentele pe care i le cunoaștem.

Kien nu inventează orbia, doar o utilizează ca pe o posibilitate firească din care trăiesc cei ce văd. Oare nu se folosesc în ziua de azi toate energiile pe care le putem capta? Pe ce posibilitate încă n-au pus mîna oamenii? Niște neghiobi umblă cu electricitatea și cu atomii complicați. Alcătuiri, față de care sînt orbi, și unii și alții, umplu camera, degetele și cărțile lui Kien. Această pagină tipărită, atît de clară și de articulată ca oricare alta, este în realitate o grămadă infernală de electroni turbați. Dacă și-ar da seama totdeauna de asta, ar trebui ca literele să-i joace înaintea ochilor! Degetele ar simți apăsarea acelor mișcări rele ca niște înțepături fine de ac. N-ar putea realiza decît un biet rînd pe zi, nu mai mult. E dreptul lui să transpună orbia, care-l ferește de asemenea excese ale simțurilor, asupra tuturor elementelor tulburătoare din viața sa. Mobilele nu există pentru el, cum nu există nici armata de atomi din el, și din jurul lui. *Esse percipi*, a fi înseamnă a fi perceput; ceea ce nu este perceput, nu există. Vai de făpturile slabe, care se lasă să vadă și să meargă cum se nimerește.

De unde rezultă, cu o logică stringentă, că Kien nu se înșela cîtuși de puțin pe sine însuși.

În românește de MIHAI ISBĂȘESCU

https://biblioteca-digitala.ro

ELIAS CANETTI

e s e u r i

NOTAȚII FARĂ CONCLUZII

Există cîte o carte pe care o purtăm uneori chiar douăzeci de ani cu noi, fără să citim nici măcar un singur rînd din ea, pe care o luăm cu noi în peregrinările din oraș, din țară în țară, pe care o împachetăm cu grijă deși nu dispunem decît de foarte puțin spațiu pentru ea, pe care o răsfoim uneori, doar cînd o scoatem din geamantan ; ne ferim să parcurgem totuși o singură pagină din ea. Iar apoi, după douăzeci de ani, se ivește deodată o clipă cînd, parcă sub imperiul unei irezistibile constrîngeri, nu ne mai rămîne altceva decît s-o citim, pe nerăsuflate, de la un capăt la altul. Ne trezim deodată ca în fața unei revelații și ne dăm seama de ce soarta ei a fost aceea care a fost. A trebuit să fie numai a unuia singur, a trebuit să călătorească, a trebuit să ocupe un spațiu, a trebuit să fie o povară, pentru ca abia acum, ajungînd la capătul călătoriei, să se dezvăluie deplin, să arunce abia acum o lumină deplină asupra celor douăzeci de ani care s-au scurs, timp în care a trăit ca o mută. Și dacă nu ar fi fost mută, n-ar fi putut spune cîte spune azi, chiar dacă unii slabi de minte afirmă că în tot răstimpul acesta nu și-a schimbat conținutul.

Cea mai bună consolare rămîne tot muzica, deoarece ea nu creiază cuvinte noi. Chiar dacă ar fi compusă din cuvinte, preponderentă ar rămîne tot magia ei proprie, deoarece anihilează pericolul cuvintelor. Dacă ar fi cîntată numai în sine și prin sine, ar fi și mai pură. Curgerea ei este mai liberă decît tot ceea ce omenește este posibil, și în această libertate sălășluiește mîntuirea. Pe măsură ce populația pămîntului devine mai densă, pe măsură ce structura vieții devine mai mașinală, pe atît muzica trebuie să devină mai indispensabilă. Va veni o vreme cînd numai prin intermediul ei vor ieși la iveală slabele legături funcționale. A-i lăsa calitatea de uriaș și neinfluențabil rezervor de libertate, constituie una din problemele spiritualității viitoare. Muzica este istoria cea mai reală, cea mai plină de viață a omenirii, istoria din care nu păstrăm deocamdată decît epocile

https://biblioteca-digitala.ro

moarte. Nu va trebui să creiem din muzică nimic nou, fiindcă ea este în permanență în noi și este suficient s-o ascultăm cu modestie, fiindcă de învățat, învățăm în zadar.

Analiticii cred că ei dispun de firul Ariadnei cu care pot conduce pe cineva prin labirint ; în fapt ei dispun doar de nodurile care au fost făcute oridecîte ori firul s-a rupt ; între noduri însă nu există nimic. Labirintele sînt multiple, doar analiticii cred că se află mereu în unul și același labirint.

E ciudat și neliniștitor în același timp că după trecerea a două mii de ani problema etică de bază a rămas aceiași ; a devenit doar mai stringentă, deși cel ce spune : « iubiți-vă», știe cît de puțin timp există pentru așa ceva.

Adevărul este ca o mare de spice de iarbă : se vrea simțit ca mișcare, respirat ca aerul. Stîncă nu este decît pentru cel care nu-l simte, nu-l respiră ; dar acela își frînge gîtul lovindu-se de el.

O rugăciune făcută la timp de către Ananda ar fi putut prelungi viața lui Budha. Dar Ananda nu a făcut-o și atunci Budha s-a hotărît ca în decurs de trei luni să treacă în Nirvana. Nimic din viața lui Budha nu m-a impresionat mai mult decît această posibilitate ratată. Viața maestrului se afla în mîinile învățăcelului. Dacă Ananda și-ar fi iubit ma mult maestrul, dacă dragostea sa ar fi fost mai plină de atenție, poate că Budha ar existai și azi. Faptul acesta ne arată ce rol de seamă joacă atenția în iubire. Abia în cadrul acestei atenții sentimentul dobîndește un sens deplin, care salvează — sau stinge — viața ființei iubite.

Ce ușor se poate spune : Găsește-te pe tine însuți! Dar ce înfricoșător cînd se realizează în adevăr.

Celebritățile vor să ajungă pînă la stele, fiindcă acestea sînt foarte departe : primele vor să se pună la adăpost.

Adevărații scriitori își întîlnesc personajele abia după ce le-au creiat.

Poetul este un om care simte ceea ce a fost pentru a prevesti ceea ce va fi. Așadar, poetul nu suferă realmente : își amintește doar și nu face nimic, fiindcă e preocupat să prevestească.

Nu crede celui ce spune numai adevăruri.

Unele fraze nu-și dau în vileag otrava decît după ani de zile.

Parcurgem o epocă în care apar numeroase lucruri noi, dar nici o idee nouă.

În măsura în care le cunoaștem mai bine, animalele se apropie de oameni. Cînd vor ajunge atît de aproape de om, ca în miturile străvechi, aproape că nu vor mai exista animale.

Cîte obiecte a trebuit să fabrice omul pînă să poată ajunge la filozofia materialistă.

https://biblioteca-digitala.ro

Vindecarea geloziei

Dintre toate acțiunile cîte se întreprind pe lumea aceasta, cea mai grea este aceea de a vindeca pe un gelos. Nici nu ne-am dumirit bine asupra naturii geloziei, și în aceiași clipă ne dăm seama că ea este aproape incurabilă. E un fel de îngustare a gîndurilor, o rarefiere a aerului, întocmai ca într-o cămăruță în care sîntem obligați să trăim fără perspectiva vreunei evadări. Cînd și cînd, mai deschidem cîte o fereastră, dar ea, obiectul geloziei își aruncă pentru o clipă privirile înăuntru, dispare și fereastra trebuie închisă. În timp ce ea rătăcește, încoace și încolo, după bunul ei plac, noi sîntem captivi și nu ne putem deplasa în niciun fel. Gelozia se naște tocmai din faptul că sîntem legați locului. Căile pe care ar fi trebuit să le străbatem împreună cu ea nu le-am străbătut. Și există atîtea căi libere, dar pe care nu am pășit niciodată, atît de libere încît fiecare poate face ce vrea acolo. Dar tocmai cel care a străbătut nenumărate căi este parcă înadins creiat să fie ros de morbul geloziei. Este oare posibil să fii totdeauna alături de ea, indiferent de propria-ți stare sufletească? Pentru așa ceva ar trebui să fii satelit sau, mai degrabă cîine : cîinii procedează cu mai multă înțelepciune : nu merg decît pe drumul pe care-l străbate stăpînul. Dar un bărbat nu poate fi cîinele credincios al unei femei. De îndată ce s-ar lăsa în voia ei, ar înceta să mai fie el însuși ; iar asta reprezintă prea puțin pentru a-i putea veni în ajutor.

Există, în sfîrșit, tipuri de nefericiți care rămîn cu dragă inimă acasă, printre cărți și hîrtii ; asemenea tipuri își țes o existență liniștită în care femeile nu prea au ce căuta. Ținîndu-le în preajma lor, riscă să li se spulbere liniștea ; lăsîndu-le să plece, riscă să afle imediat ceea ce fac ele. Așadar, bărbații care se claustrează sînt obligați s-o claustreze și mai abitir pe femeia din preajma lor.

Dacă femeea este claustrată undeva în depărtări, pentru a se întoarce are un drum lung de străbătut, iar drumul care trebuie străbătut poate prinde uneori viață. Aerul are propriile sale ispite și acestea se aseamănă uneori cu vorbele rostite de un bărbat. Orice drum care nu a fost străbătut împreună, din pricina refuzului bărbatului, este urmat de un alt drum pe care ea îl străbate cu altcineva. Și chiar în cazul în care, la un moment dat, ea s-ar sătura de toate aceste drumuri noi, ele constituie de fiecare dată un început de viață, alta decît cea anterioară. În consecință, locul în care ne claustrăm va trebui să rămînă necunoscut femeii de care fugim. Dacă o lăsăm să vină acolo, ea vine cu toate ezitările ei și în consecință claustrarea își pierde înțelesul. Dacă nu o lăsăm să vină acolo, ea, neputîndu-și imagina locul claustrării noastre, își va căuta un alt loc.

Jertfa adusă geloziei este și mai grea în epocile moderne. El poate telefona și, fără niciun fel de îndoială, poate dovedi oricînd vina celui ce nu este de față ; în acest caz însă i se răpește pînă și speranța că s-ar fi putut înșela. Nefericirea este evidentă : nu poate exista niciun fel de refugiu, nu există nici un fel de consolare.

Dar oare n-ar putea fi spre folosul gelosului faptul că iubește mai multe femei, că-și împarte dragostea? De fel, deoarece dragostea lui, în măsura în care există, este totdeauna mare. Și în acest caz, oamenii pe care el îi « iubește», îi sînt sau indiferenți adică nu există în adevăr pentru el și deci nu-l interesează ceea ce fac ei ; sau îi iubește, și în acest caz el îi asboarbe cu totul în sine ; o dată absorbit însă, respectivul îl poate oricînd tulbura de moarte. Divizarea aduce foloase doar în cazul în care sentimentele nu sînt luate în serios. Pentru așa ceva însă nu face să trăiești ; mult mai bine este să fii absolut singur, dedicat exclusiv propriei tale persoane, adorînd un Dumnezeu imposibil de conceput. Cei mulți nu reprezintă decît un număr sporit de motive de gelozie.

Ar putea fi atunci de vreun folos alt fel de a iubi, adică fără probleme decisive în ceea ce privește moartea și viața, fără răspunderi, fără a tremura pentru viața altuia, viață

https://biblioteca-digitala.ro

care este primejduită în fiecare clipă? Gelozia este sfîşietoare pentru cel care are răspunderi faţă de cineva, pentru cel care se teme totdeauna de viaţa cuiva. Ca deobicei tocmai claustraţii sînt aceştia, fiindcă teama nu le permite să pornească pe vreo cale. Dacă nu ar exista moartea, gelozia ar putea fi suportabilă, fiindcă am şti că omul pe care l-am pierdut temporar, există totuşi undeva, îl vom mai putea întîlni cîndva, se va mai întoarce cîndva. Moartea însă vrea cu totul altfel . Fiinţa iubită poate adeseori să-şi încheie existenţa tocmai în clipa în care a dispărut din raza noastră vizuală, iar dacă a murit, nimeni nu o mai poate readuce în viaţă. De ce oare am lăsat-o pradă morţii? Dar există oare o iubire atît de scurtă încît să nu se gîndească la moarte, o dragoste atît de slabă încît să nu întreprindă nimic pentru a îngenunchea moartea? O cale de vindecare a geloziei ar fi posibilă numai dacă n-ar exista moarte. Dar aşa ceva nu există. Leacul trebuie căutat deci tot în această viaţă limitată.

Etnologia, ştiinţa despre popoarele «simple», este cea mai dezolantă dintre toate ştiinţele.

În ciuda patimei, a dîrzeniei, a stricteţii cu care au ţinut la vechile lor orînduiri, popoarele au pierit totuşi.

Ar fi frumos dacă, începînd de la o anumită vîrstă, devenind an de an tot mai mici, am putea păşi în sens invers pe aceleaşi trepte ale vieţii, pe care cîndva le-am urcat cu multă mîndrie. Păstrîndu-ne demnitatea şi onorurile cuvenite vîrstei, am deveni nişte oameni foarte mici, asemenea băieţaşilor de şase sau opt ani, dar foarte înţelepţi şi foarte experimentaţi. Regii bătrîni ar deveni şi ei foarte mici ; Papi nu ar mai exista fiindcă episcopii i-ar dispreţui pe cardinali, iar aceştia, la rîndul lor, pe Papi. Niciun copil nu ar mai dori să devină o celebritate. Datorită vîrstei, istoria n-ar mai prezenta nici o importanţă, evenimentele petrecute în urmă cu trei sute de ani, fiind considerate că s-au petrecut în lumea unor creaturi asemănătoare cu insectele. Trecutul s-ar putea, însfîrşit, bucura de fericirea de a fi ignorat.

Omul ţine foarte mult la armele pe care le făureşte. Ce s-ar putea face împotriva acestor arme? Poate ceva ca uneori şi pe neaşteptate ele să se întoarcă împotriva celui care le foloseşte. Dar şi în acest caz spaima ar fi doar unilaterală, fiindcă şi inamicul operează cu aceleaşi mijloace. Oamenii ar trebui învăţaţi să se teamă mai mult de arma pe care o poartă, decît de inamic. Ar fi o soluţie. Realizabilă?...

Îndoiala îşi croieşte mai repede drum decît încrederea.

Cît de mult trebuie să vorbeşti în viaţă pentru ca să fii ascultat atunci cînd taci.

Toate făpturile din epoca de dinaintea erei atomice, sînt antedeluviene.

Sătulul

Se satură încă înainte de a i se face foame. Se teme de propria-i foame. Cunoaşte din relatări, tot felul de întîmplări, care l-au tulburat profund, despre oamenii înfometaţi. De cîte ori trece pe lîngă oameni zdrenţoşi, hămesiţi, se înspăimîntă într-atît, încît intră în primul şi cel mai scump restaurant şi-şi potoleşte stomacul care-i tremură. Este extrem de milos şi în fiecare înfometat se vede pe sine ; atît de milos încît nu poate suporta vederea unui înfometat. În general evită asemenea chipuri. Uneori însă, chiar sătul fiind, doreşte totuşi să vadă un înfometat, fiindcă vrea să vadă de aproape cum arată unul cu maţele

https://biblioteca-digitala.ro

goale. Nu poate pricepe cum pot exista flămînzi. Orice discuţie asupra cauzelor care generează foamea se încheie cu o masă copioasă.

Sătulul are şi argumente; dece, se întreabă el, flămînzii nu fură? De ce nu se vînd? De ce nu falsifică cecuri? De ce nu ucid? Fiindcă el ar fi în stare de orice numai să nu simtă foamea, nici măcar pentru o clipă. Nesfîrşitele mese au o singură justificare : nu-şi poate permite luxul să-i fie foame.

De îndrăgostiţi îşi bate joc, fiindcă aceştia împart între ei tot ce au. Acest « tot ce au» este pentru el cel mai odios gînd. Cînd aude rostindu-se «ultima bucăţică de pîine», izbucneşte în plîns. Iar prin perdeaua lacrimilor vede oameni care mănîncă şi mănîncă.

Opiniile sale despre locuinţe se formează în bucătărie. Cînd trece pe stradă, simte imediat pe unde se află bucătăria. Şi vai de casa care ar îndrăzni să-l inducă în eroare!

Este invitat adeseori şi cu foarte multă plăcere, fiindcă cei care-l văd mîncînd, nu-l mai uită niciodată.

Doreşte să-şi încheie viaţa, fără să fi suferit o singură zi de foame. Acestui suprem scop îi subordonează totul. O dată a invitat la masă un flămînd şi i-a demonstrat dece nu ar trebui să existe oameni înfometaţi. După părerea lui, toate catastrofele lumii se datoresc foamei.

Se consideră om bun şi demn de toate onorurile, fiindcă, după părerile lui, mesele nu ar trebui să fie niciodată goale. De îndată ce felurile dispar, altele trebuie să le ia locul şi pentru asta trebuie să existe cineva care să se îngrijească mereu ca să fie de toate, din belşug...

Uneori sătulul se duce după tîrguieli. Magazinele alimentare sînt pentru el, ceea ce sînt bordelurile pentru ceilalţi. Alege vreme îndelungată, dar cu cît un magazin este mai mare, cu atît cumpără mai puţin. Ar dori să existe cîte un magazin cu mai multe etaje, pentru fiecare fel de mîncare pe care doreşte să-l mănînce. În timp ce-şi alege mărfurile, vorbeşte, vorbeşte ; o plăcere şi mai mare îi face însă cînd i se vorbeşte. Îi place să fie convins asupra splendorilor, vrea să fie tratat cu excepţională prietenie, cu dragoste şi multă grija.

Sătulul nu este nici bărbat, nici femeie. Foloseşte, în funcţie de dispoziţie şi necesităţi, însuşirile unui gen sau ale celuilalt. Ştie să sărute felurile de mîncare şi să le soarbă izurile. In funcţie de mîncărurile rîvnite solicită : « Daţi-mi scaunul acela, sau pe celălalt», fiindcă ştie că unele mîncăruri pot fi consumate la masă, altele în pat, altele în timpul plimbărilor. În unele localuri se aşază la fereastră şi în timp ce consumă îi priveşte pe trecători cu nişte ochi, de parcă ar vrea să-i simtă în stomac. Manifestă înţelegere faţă de societăţile umane din trecut, iubeşte toate popoarele lumii, imaginîndu-şi felurile de mîncăruri. Personal, călătoriile nu-i fac niciun fel de plăcere. Dintre toate locurile vizitate, în tinereţe bineînţeles, păstrează o deosebită simpatie mînăstirilor deoarece călugării sînt consideraţi mari mîncăi. În timp de război se dedublează, şi-şi însuşeşte raţiile altora. Invită cu plăcere oaspeţi, dar numai pe acei care-i aduc ceva de mîncare. Îi place să cunoască cît mai multă lume, de dragul bucătăriilor. Mirosurile acestora constituie împărăţia cerurilor. Simpatizează pe oamenii slabi, în stare să mănînce cît mănîncă el, fără să se îngraşe. Îl preocupă mîncărurile pe care nu le-a mîncat încă.

Pentru sătul pînă şi lumea se prezintă sub alte aspecte, decît pentru um om obişnuit. Un piton de pildă, ghiftuit, îi trezeşte invidia. Îi pare rău că ţesuturile trupului nu pot suporta mai mult decît suportă, că nu poate cheltui înzecitul salariului pe care îl primeşte, că-şi păstrează în general, supleţea, că pentru a-şi consuma salariul are nevoie de ore, de zile, de săptămîni. O deosebită plăcere îi face prezenţa printre alţi oameni care mănîncă. Compune mental tot felul de planuri : cum ar putea zmulge dumicatul pe care cel din faţa sa îl duce la gură. Creşte cîini, fiindcă îi place să le privească dinţii cînd aceştia sfărîmă oasele. Ar dori să ştie ce se mănîncă pe lumea cealaltă. Nu este de fel entuziasmat

https://biblioteca-digitala.ro

de hrana viitorului, despre care a auzit că va fi constituită din pilule. Întrebat dacă îl impresionează numărul mare de înfometaţi de după ultimul război, răspunde cinstit : Nu, deoarece cu cît numărul înfometaţilor creşte, îşi poate justifica propria sa viaţă. Îi dispreţuieşte pe toţi cei care nu au izbutit în viaţă şi continuă să mănînce.

Sîntem răi fiindcă viaţa este prea scurtă. Oare o viaţă mai lungă nu ne-ar face şi mai răi ?

Desprinde-te de tot ceea ce-ţi poate răpi moartea. Ce-ţi mai rămîne ?

Biblia este croită pe măsura nefericirii oamenilor.

Istoria dispreţuieşte pe cei care o îndrăgesc.

Care poate fi păcatul originar al animalelor ? De ce trebuie să moară şi ele ?

Sîntem recunoscători înaintaşilor noştri, fiindcă nu-i cunoaştem.

MASSELE ŞI PUTEREA

Convertirea spaimei de necunoscut

Nimic nu ne înspăimîntă mai mult decît contactul cu necunoscutul, fiindcă ţinem să vedem ceea ce atingem, ceea ce urmează să recunoaştem sau cel puţin să catalogăm. Pretutindeni şi oricînd omul a fugit de contactul cu ceea ce îi este străin. Noaptea, mai ales, spaima provocată de atingerea neaşteptată a unui obiect străin creşte pînă la paroxism. Nici îmbrăcămintea nu ne poate proteja ; ce uşor poate fi ea ruptă, sfîşiată, ce uşor se poate ajunge la carnea despuiată, netedă, lăsată la cheremul atacatorului!

Toate distanţările pe care omul le-a creat în jurul său sînt datorate spaimei de atingere. Ne închidem în casă, unde nimeni nu are dreptul să pătrundă, fiindcă numai acolo ne simţim oarecum mai în siguranţă. Spaima pe care ne-o produce un spărgător nu se datoreşte atît intenţiilor pe care acesta le nutreşte , ci mai ales faptului că atacul este neaşteptat, subit, venit de undeva din întuneric. Adeoseori drept simbol al acestei spaime a fost folosită imaginea mîinii în formă de gheară. Cuvîntul « a ataca» are cel puţin două accepţii în cazul unor asemenea fapte. O atingere neintenţionată ca şi actul agresiv sînt acoperite de acest cuvînt; prima noţiune se interferează adesea cu cea de a doua. « Atacul», ca substantiv, se referă totdeauna la un act agresiv.

Această aversiune faţă de orice fel de atingere nu ne părăseşte nici cînd circulăm printre oameni. Felul în care ne mişcăm pe stradă, printre oameni, în restaurant, în tren şi în autobuz este dictat de această spaimă. Chiar atunci cînd ne aflăm în vecinătatea nemijlocită a oamenilor, cînd îi putem observa foarte bine şi-i putem cîntări, evităm în limita posibilului, să-i atingem. Dacă totuşi o facem, înseamnă că am găsit la el ceva plăcut şi într-un asemenea caz apropierea se face de la sine.

Promptitudinea cu care ne scuzăm la orice atingere involuntară, tensiunea cu care aşteptăm o scuză, reacţia violentă şi adeseori tradusă în fapte atunci cînd această scuză nu este exprimată, aversiunea şi ura pe care o simţim faţă de « infractor», chiar în cazul cînd nu sîntem siguri că avem de-a face cu un infractor—acest mod de reacţii sufleteşti faţă de atingerea extrem de labilă a unui străin, ne dovedeşte că este vorba de ceva foarte

https://biblioteca-digitala.ro

profund, de ceva în continuă stare de trezie, de un lucru penibil care nu ne părăseşte din clipa în care ne-am conturat profilul personalităţii. Insuşi somnul poate fi tulburat foarte uşor de această spaimă, tocmai fiindcă atunci sîntem mai lipsiţi de apărare.

Massele reprezintă singura realitate care poate salva pe om de această teamă de atingere.

Ele reprezintă unica modalitate prin care spaima se converteşte în contrariul ei. E vorba de massele compacte, de acele mulţimi în mijlocul cărora trupurile se înghesuiesc unele în altele, pătrunzînd aproape pînă în constituţia sufletească într-o asemenea măsură, încît nu ne mai dăm seama care este cel ce « se înghesuie» în celălalt. De îndată ce ne lăsăm în voia masselor, nu ne mai temem de atingerea cu ele. În unele cazuri ideale, se creează chiar o identitate între « masse» şi « atingere». Nu mai sînt luate în consideraţie particularităţile, nici măcar sexul. Cînd cineva se înghesuie în celălalt este ca şi cum s-ar înghsui în sine. Il simţim, întocmai cum ne simţim pe noi înşine. Şi deodată totul *se petrece ca şi cum ar fi vorba de un singur trup. Poate că aceasta este cauza pentru care massele caută să fie cît* mai *compacte; ele vor să se selibereze de orice fel de spaimă de atingerea, pe care fiecare o resimţim singuri fiind. Cu cît oamenii se înghesuie mai mult unii într-alţii, cu atît simt cu şi mai mare siguranţă că nu le este teamă de ceilalţi. Această calitate de a converti* spaima de atingere *aparţine massei. Sentimentul de uşurare pe care-l insuflă massa şi despre care vom vorbi mai pe larg în altă parte, ajunge la o limită maximă cînd massele ating* gradul *maxim al densităţii lor.*

Eliberarea

Cel mai important fenomen care se derulează în mijlocul masselor este acela al eliberării. *De altfel massa ca atare nu există decît abia după ce se constituie procesul eliberării. Este clipa în care toţi cei din massă se eliberează de toate diferenţierile de pînă atunci, cînd toţi se simt* egali.

Prin diferenţieri înţelegem particularităţile impuse din afară : deosebirile de rang social, stare materială, avere. Oamenii sînt în permanenţă conştienţi de aceste deosebiri care cîntăresc greu în existenţa lor. Fiecare ocupă un anumit loc în ierarhia socială, este sigur de sine şi de tot ceea ce este în jurul său, intuieşte totul şi-şi exprimă siguranţa prin mimică. E asemenea unei mori de vînt pe o cîmpie nesfîrşită, uriaşă, plină de expresivitate şi mişcată din toate direcţiile ; în plus, pînă la moara învecinată nu mai este nimic. Întreaga viaţă aşa cum o cunoaşte omul, este formată din distanţări : casa în care-şi păstrează avutul şi pe sine, funcţia pe care o îndeplineşte, situaţia spre care tinde — toate acestea servesc la formarea distanţelor. *Libertatea sentimentului care să-l lege mai profund de cineva îi este interzisă. Reacţiile şi contra-reacţiile sînt secătuite întocmai ca apa din deşerturi. Nimeni nu cunoaşte apropierea de celălalt, nimeni nu poate ajunge pînă la înălţimea celuilalt. Ierarhia stabilită în fiecare domeniu al vieţii nu permite nimănui să se atingă de cel care se află pe o treaptă superioară, ci doar, şi numai aparent, să se aplece spre cel care se află pe o treaptă inferioară. Aceste distanţări sînt în mod felurit compensate în societate. In unele societăţi nota caracteristică o constituie diferenţa de origine, în altele, diferenţa preocupărilor sau diferenţele de stare materială.*

Nu intenţionăm să caracterizăm în parte fiecare treaptă a ierarhiei sociale. Esenţial este faptul că ierarhia există pretutindeni şi ideea aceasta se încuibăreşte în conştiinţa oamenilor şi modelează în mod decisiv comportamentul lor. Satisfacţia de a se afla pe o

https://biblioteca-digitala.ro

treaptă socială mai înaltă nu este compensată nici măcar de pierderea libertății de mișcare. Omul se rigidizează, se secătuiește în cadrul distanțărilor pe care singur le creează. Se tîrăște sub povara acestora, fără să se clintească totuși. Uită că el singur și-a creat aceste poveri și tînjește să scape de ele. Dar oricît de decisive ar fi măsurile pe care le plănuiește, se pomenește mereu sub jugul altor poveri, care anulează orice efort. Pe măsură ce ține la asemenea distanțări, omul se află la egală distanță de orice punct.

Împreună însă, oamenii se pot elibera de sub povara acestor distanțări. Massele produc tocmai acest efect. Într-o asemenea eliberare, toate distanțările sînt aruncate peste bord și toți se simt egali. Doar în mijlocul mulțimilor compacte, unde trupurile se înghesuie unele în altele, acolo unde nu se găsește nici măcar un locșor liber, acolo simțim că fiecare este la fel de aproape de celălalt, întocmai cum ne simțim aproape de noi înșine. Sentimentul de ușurare este *enorm. De dragul unei asemenea clipe fericite, nimeni nu* este mai mult *decît celălalt, nimeni nu* este mai bun *decît celălalt, fiecare* este massă.

Dar clipa de eliberare, atît de mult rîvnită și în stare să fericească, are și aspectele ei periculoase. Suferă de o iluzie fundamentală : oamenii care se simt dintr-o dată egali, nu sînt însă și nu vor rămîne pentru totdeauna egali. Ei continuă să se întoarcă la casele lor, să se culce și să doarmă în paturile lor. Ei își păstrează bunurile, nu renunță la numele lor. Nu-și izgonesc rubedeniile și pe cei apropiați lor. Nu-și părăsesc familia. Numai în cazul unei convertiri cu adevărat hotărîtoare, omul renunță la vechile sale legături și-și crează altele noi. Acele societăți care prin natura și existența lor nu pot primi decît un număr limitat de membri și care trebuie să-și asigure existența respectînd o serie de reguli stricte, *le consider* cristale de massă. *Despre funcțiunea lor voi vorbi pe larg în altă parte.*

Massa însă se și dezagregă : simte chiar că se dezagregă. Se teme de dezagregare. Ea nu poate rămîne constituită. Ea nu se poate menține decît dacă, în cazul prelungirii procesului de eliberare, i se alătură oameni noi. Doar prin expansiunea ei, massa poate împiedica pe componenții ei să nu se mai întoarcă la poverile lor personale.

Forță și putere

De obicei, forța este *asociată cu* ceva *care* este *foarte aproape și foarte prezent. Are un caracter de constrîngere si* este *nemijlocită. La modul grosier, se vorbește despre forța fizică. Pe treapta ei inferioară și mai ales în domeniul animalelor, puterea poate fi considerată drept forță. O pradă se obține prin forță și se devorează prin forță. Cînd însă forța dispune de un anumit timp pentru a se putea exercita, devine putere. Doar în clipele critice, care pot apărea oricînd, în clipele unor decizii și a unor măsuri irevocabile, ea redevine forță pură. Puterea este mai generală și mai largă decît forța, ea* conține *mult mai mult și nici nu este prea dinamică. Este și mai sociabilă și dispune de o mare doză de răbdare. Cuvîntul însuși*[1] *derivă din vechea limbă a goților « magan» care însemna « a putea», « a dispune»* și nu este deloc *înrudit cu* originarul *« machen»*[2].

Deosebirea dintre forță și putere poate fi reprezentată într-un mod foarte simplu și anume recurgînd la raportul care există între pisică și șoarece.

1 Cuvîntul german *Macht*, bineînțeles (n. tr.)

2 *Machen* = *a face*, în limba germană (n. tr.)

https://biblioteca-digitala.ro

De îndată ce a fost prins, șoarecele se află sub imperiul forței pisicii. Aceasta îl ține strîns, vrea să-l ucidă. Dar de îndată ce începe să se joace cu el, apare un aspect nou. Îl lasă liber, îl permite chiar să fugă pe o anumită distanță. De îndată ce a întors spatele pisicii și a început să alerge, șoarecele nu se mai află sub imperiul forței pisicii. Aceasta însă dispune de puterea de a-l readuce. Dacă l-ar lăsa să fugă definitiv, ar însemna să-l elibereze complet de sub puterea ei. Atîta vreme cît șoarecele rămîne în raza de acțiune a pisicii, care-l poate domina, pisica dispune încă de puterea ei. Spațiul în care acționează pisica, clipele de speranță pe care le oferă șoarecelui aflat sub permanentă supraveghere, în așa fel încît nici nu scapă și nici nu este ucis îndată, pot fi considerate substanța propriu zisă a puterii sau mai simplu, puterea în sine.

Spre deosebire de forță, deci, puterea are nevoie de un teren mai mare pe care să se poată exercita și de un timp mai îndelungat. În acest sens s-a emis chiar o presupunere și anume că închisoarea poate fi asemuită cu un bot. Raportul dintre aceste două noțiuni exprimă întru totul raportul dintre forță și putere. De îndată ce a ajuns în botul pisicii, timpul și spațiul șoarecelui se comprimă. Închisoarea nu este altceva decît un bot ceva mai extins. Poți face cîțiva pași, în sus și în jos, întocmai cum face șoarecele sub ochii pisicii ; dar totdeauna undeva în spate există ochii parznicilor. În închisoare dispunem și de spațiu și de speranță, iar intervalul de timp poate sluji la o evadare sau la eliberare ; în același timp însă simțim că mecanismului aparatului represiv în a cărui celulă ne aflăm are tot interesul să se distrugă , deși aparent celula nu există.

Dar deosebirea dintre forță și putere poate fi constatată și în alte domenii, de pildă în dăruirea religioasă. Oricine care crede în Dumnezeu se află în permanență sub imperiul puterii acelui Dumnezeu cu care toți ne aranjăm în felul nostru propriu. Unii însă nu se mulțumesc cu atît. Așteaptă o intervenție drastică, un act care să exprime nemijlocit forța divină, care să fie simțită ca atare. Asemenea oameni se găsesc într-o permanentă stare de așteptare a unui ordin, întrucît Dumnezeul lor are toate caracteristicile unui conducător. Voința activă a acestor oameni de a se supune, de a activa în orice împrejurare, formează nucleul credinței lor. Asemenea religii au tendința de a subsuma totul predestinării ; discipolii unor astfel de credințe au la îndemînă modalitatea de a considera că tot ceea ce li se întîmplă reprezintă expresia nemijlocită a voinței divine. Acestei voințe li se supun ei de multe ori, uneori chiar definitiv. Au impresia că trăiesc în gura lui Dumnezeu, care în clipa următoare îi poate strivi între dinți. Și totuși ei continuă să trăiască fără spaime, fără această prezență înfricoșătoare, și să-și vadă de treabă.

Islamismul și calvinismul sînt în general cunoscute ca avînd asemenea tendințe. Adepții lor sînt însetați după forța divină. Puterea lui Dumnezeu nu le este însă suficientă, întrucît o socot prea generală și îndepărtată și le lasă prea multă libertate. Efectul acestei permanente stări de așteptare a unor verdicte împotriva omenirii, verdicte cărora trebuie să li se supună definitiv și irevocabil întreaga omenire se extinde și asupra comportamentului acestor oameni, chiar dacă urmările pentru semenii lor sînt din cele mai grele. Efectul acesta dă naștere tipului de soldat al credinței, pentru care bătălia reprezintă cea mai concretă expresie a vieții, a unei vieți fără spaime, fiindcă se desfășoară într-o continuuă spaimă...

https://biblioteca-digitala.ro

Mîna își datorează existența ei, vieții în copac. Prima ei caracteristică constă în particularitatea degetului mare : aspectul puternic al acestuia și marele interval dintre ele care inițial a fost gheară, și celelalte degete oferă posibilitatea de a cuprinde crengile, chiar foarte groase. Cățărarea pe copaci, în orice direcție, devine mai ușoară și o preocupare naturală. Abia la maimuțe ne dăm seama de valoarea pe care o reprezintă mîna. Sensul străvechi al mîinii este cunoscut și nu poate fi pus la îndoială de nimeni.

Ceea ce nu s-a studiat încă îndeajuns este raza de acțiune, funcția foarte variată a mîinii în timpul cățărării. Nici una din mîini nu efectuează același lucru. În timp ce una se întinde spre o creangă, cealaltă ține strînsă prima creangă. Această stringere are importanță cardinală : în timpul unor mișcări rapide împiedică prăbușirea din copac. În nici un caz mîna care susține greutatea corpului nu trebuie să se desprindă de obiectul de care se ține. Ea dobîndește o deosebită dîrzenie, care însă nu este totuna cu dîrzenia cu care strînge o pradă. Deoarece de îndată ce cealaltă mînă a ajuns la o nouă creangă, cea care a ținut o creangă, trebuie să se elibereze acum. Dacă lucrul acesta nu se realizează cu o anumită repeziciune, făptura cățărătoare nu izbutește să se deplaseze. Eliberarea rapidă constituie o nouă capacitate a mîinii, cîștigată de-a lungul vremii ; inițial, se știe, prada nu era eliberată decît sub imperiul unei constrîngeri extreme și împotriva tuturor habitudinilor.

În timpul cățărării, deci, activitatea fiecărei mîini în parte se constituie din două faze : prindere-eliberare ; prindere-eliberare. Cealaltă mînă face același lucru, dar devansat cu o anumită fază. Într-o singură clipită deci, ambele mîini execută două acțiuni contrare. Ceea ce le deosebește pe maimuțe de celelalte animale, constă în rapida succesiune a acestor mișcări. Prinderea și eliberarea se produc atît de repede, încît conferă maimuței o agilitate demnă de admirat.

Chiar și în cazul maimuțelor mari, care au coborît din copaci pe sol, această capacitate esențială, ce caracterizează mîinile, a rămas intactă.

Un exercițiu îndelung experimentat de oameni amintește în totul de modul în care se produce acest fenomen. Este vorba de comerț. Aceasta constă în a primi ceva, în schimbul a altceva. O mînă ține strîns obiectul cu care partenerul vrea să-l incite pe celălalt partener la comerț. Cealaltă mînă se întinde cupidă spre obiectul pe care ar vrea să-l acaparezе pentru sine. De îndată ce ea atinge obiectul, cealaltă mînă eliberează obiectul, dar nu mai înainte de a lua în stăpînire obiectul din prima mînă. Această crasă formă de înșelătorie, cînd cineva deposedează pe altcineva de un ban, fără a oferi ceva în schimb, corespunde, transpus în procesul de cățărare, cu căderea din pom. Pentru a evita un asemenea lucru, trebuie să existe o supraveghere continuă a mișcărilor partenerului în tot timpul procesului de vînzare-cumpărare. Mult răspîndita și adînca bucurie a omului de a face comerț poate fi explicată parțial prin aceea că una din cele mai vechi confligurații de mișcare se perpetuează pe plan sufletesc. Nimic nu-l apropie pe om atît de mult de maimuță, chiar astăzi, decît comerțul, schimbul de bunuri.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar să revenim din acest excurs, care s-a produs mult mai tîrziu, la mînă şi la începuturile ei. Mîna care apucă o creangă de copac şi-a desăvîrşit un comportament care nu mai serveşte exclusiv hranei. S-a întrerupt în felul acesta drumul scurt şi fără abateri de la mînă la gură. După ce creanga a fost ruptă cu mîna, ea a devenit ciomag. Cu el, adversarul putea fi ţinut la distanţă. Prin el, şi-a creeat spaţiu o făptură anterioară, care se asemăna mult cu omul. Privit din perspectiva copacului, ciomagul reprezenta arma cea mai la îndemînă. Omul i-a rămas fidel şi nu l-a părăsit niciodată. L-a folosit ca să lovească, l-a ascuţit şi a făcut din el săgeată, l-a îndoit şi a întins o coardă între capete : arcul. Indiferent însă de transformările pe care le-a suferit, a rămas ceea ce a fost la început : un instrument cu care se poate realiza o distanţare, un instrument cu care te poţi ţine la distanţă de orice atingere, cu care ţii la distanţă gheara înfiorătoare a omului. Aşa cum mersul în ţinută dreaptă nu şi-a pierdut niciodată complet patosul, nici ciomagul nu şi-a pierdut, în ciuda multiplelor transformări, niciuna din atributele lui : sub formă de baston magic şi de sceptru s-a perpetuat devenind atributul a două importante aspecte ale puterii.

În româneşte de L. VOITA

https://biblioteca-digitala.ro

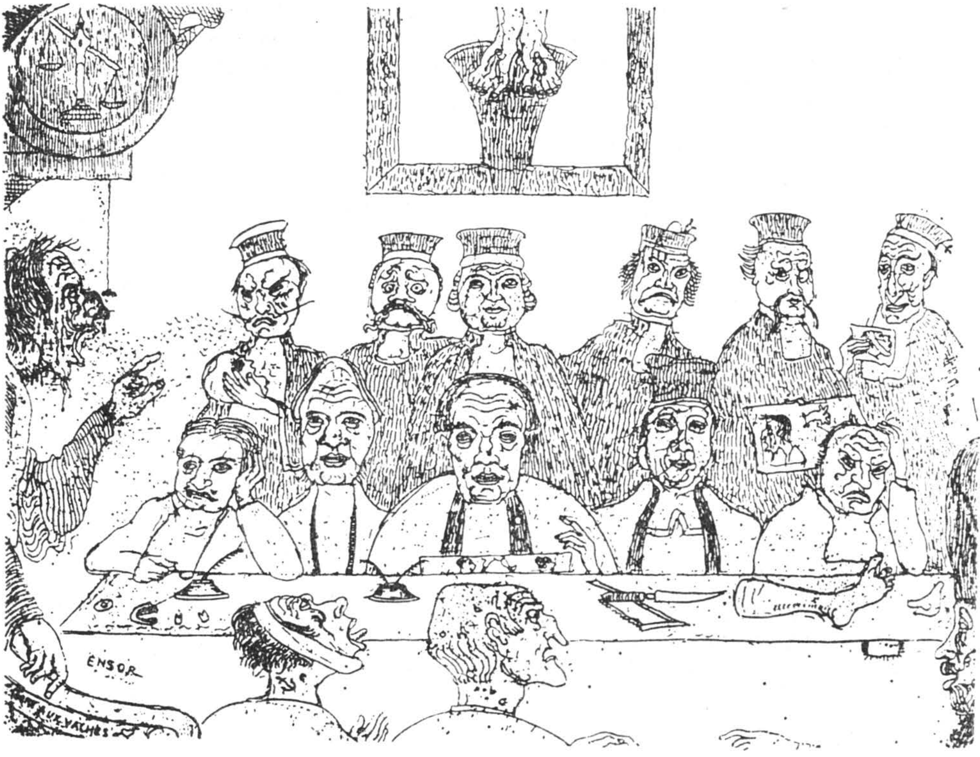

ÎN UNIVERSUL EXPRESIONISMULUI

https://biblioteca-digitala.ro

OVIDIU COTRUŞ

LITERATURA ROMÂNĂ ŞI EXPRESIONISMUL

Studiul lui Ov. S. Crohmălniceanu « Literatura română şi expresionismul» îşi propune — după cum indică titlul — clarificarea raporturilor dintre literatura română şi un curent literar străin — în primul rînd german — faţă de care conştiinţa artistică românească s-a arătat receptivă de-abia după primul război mondial (în special în deceniul al treilea) atunci cînd în patria sa de baştină expresionismul era considerat de foarte mulţi — şi chiar de către unii teoreticieni de frunte ai curentului, ca W.Worringer, drept un episd artistic încheiat. Cartea sprijinită pe o documentaţie cu totul remarcabilă, are meritul de a ridica o serie de probleme, fără a silui realităţile în vederea obţinerii unor concluzii definitive (există oare concluzii definitive în afara celor prestabilite?) de a propune conştiinţei critice un nou material de meditaţie, contribuind astfel la lărgirea perspectivei în care trebuie situată o problemă atît de spinoasă ca aceea a influenţelor şi a corespondenţelor literare. Conştient că se află pe un teren alunecos, Ov. S. Crohmălniceanu înaintează cu prudenţă imprimînd tezelor sale un caracter ipotetic, lăsînd pe seama timpului confirmarea sau infirmarea lor.

M-am oprit şi eu în două rînduri, asupra raporturilor dintre literatura română şi expresionismul german: prima dată în studiul « Universalitatea poeziei lui Lucian Blaga» (1966) în care încercam tă descifrez în ce măsură influenţa expresionistă a avut un rol structurator în creaţia marelui poet, şi a doua oară în studiul « Elemente expresioniste în poezia românească» (1970). Referindu-mă exclusiv la poezie, consideram că nu putem găsi adevărate influenţe expresioniste decît în opera lui Blaga şi a lui Aron Cotruş, doar influenţe accidentale în poezia lui Ion Barbu, Adrian Maniu,

◀ Gravură de JAMES ENSOR

https://biblioteca-digitala.ro

Ion Vinea şi Camil Petrescu, iar în cazul lui Tudor Arghezi de o simplă corespondenţă literară în afara oricărui raport de filiaţie. Adoptînd un punct de vedere istorico-literar, m-am ocupat, în prim plan, de scriitorii care au intrat în legătură nemijlocită cu poezia şi arta germană a epocii, înainte de a se afirma ca personalităţi poetice distincte, iar poeţilor formaţi sub influenţa precumpănitoare a modelelor franceze, şi ulterior sensibilizaţi la realizările artei expresioniste, le-am acordat un spaţiu mai restrîns, mulţumindu-mă cu semnalarea « incidenţelor» dintre poezia lor şi cea expresionistă. Prin această opţiune, am vrut să alung ispita ipostazierii expresionismului într-o modalitate artistică fundamentală sau « într-o formă particulară a frumosului artistic» — cum ar spune Hegel — de tipul artei simbolice, clasice şi romantice. Printr-o prea mare extensiune a conceptelor, ele se golesc de conţinutul lor concret, aşa cum i s-a întîmplat lui Eugenio d'Ors cu conceptul de baroc, sau lui G. R. Hocke cu acela de manierism. Ispita era primejdioasă fiindcă expresionismul — mai mult decît oricare altă mişcare artistică a veacului nostru — a fost însoţit de o aparatură teoretică atît de spectaculoasă, încît ne putem întreba dacă teoriile s-au născut din nevoia comentării creaţiilor artistice, sau acestea au apărut ca întrupări mai mult sau mai puţin izbutite ale programelor teoretice. Lăsîndu-se stăpînit de demonul său speculativ, Lucian Blaga a căzut el însuşi în aceeaşi capcană, dînd o definiţie atît de lărgită a expresionismului, încît dacă o acceptăm ca atare, întreaga literatură romantică (Novalis şi Hölderlin, Blake şi Coleridge chiar şi Nerval sau Rimbaud), pictura lui Grünewald, a lui El Greco, Hyeronimus Bosch, etc. pot fi anexate artei expresioniste. De fapt, spunînd că « de cîte ori un lucru este astfel redat, încît puterea, tensiunea sa interioară îl transcendează, trădînd relaţiuni cu cosmicul, cu absolutul, cu ilimitatul, avem de a face cu un produs artistic expresionist», Blaga îşi definea propriul ideal artistic. Faptul acesta e de o deosebită importanţă fiindcă Blaga — prin opera sa de poet, dramaturg şi filozof — depune cea mai grăitoare mărturie despre capacitatea geniului românesc de a-şi încorpora fenomenul expresionist.

Cartea lui Ov. S. Crohmălniceanu, nefiind o simplă expunere ci o dezbatere incitantă a problemei, mă obligă să reiau firul meditaţiei mele critice (de unde inevitabilele repetiţii) şi în acelaşi timp să-l extind asupra unor domenii neabordate pînă acum: elementele expresioniste din proza şi teatrul românesc.

Pentru a atinge scopul propus — stabilirea unor aproximaţii pe care cititorul să le confrunte cu cele ale lui Ov. S. Crohmălniceanu — voi încerca să circumscriu graniţele (descurajator de largi) ale conceptului de artă expresionistă, pînă la pragul de unde încetează riscul anulării eficienţei critice a conceptului. În al doilea rînd, ţinînd seama de criteriul istoric voi încerca să arăt în ce măsură influenţa expresionistă a modificat fizionomia literaturii române. Numai astfel ne putem da seama, dacă în cadrul procesului de sincronizare cu experienţele şi experimentele artei europene, momentul expresionist a îndeplinit, cu adevărat o funcţie catalitică, prilejuind actualizarea unor virtualităţi creatoare ale fondului nostru originar, sau a constituit doar o modă trecătoare, un simplu fenomen de epigonism cultural. În acest sens, e bine venită o scurtă viziune comparatistă asupra literaturii române înainte şi după consumarea experienţei expresioniste. În ce priveşte corespondenţele dintre literatura expresionistă germană şi literatura noastră, înregistrate sub această etichetă, e necesar să le apreciem ponderea, pentru a şti dacă avem dreptul să vorbim despre un expresionism românesc născut din propriile noastre imbolduri spirituale sau numai despre un proces de asimilare creatoare — deci cu notele ei diferenţiale şi specifice — a unei influen-

EDVARD MUNCH: „Oraşul", 1895 ▶

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ţe din afară. Pe calea aceasta vom vedea dacă e posibilă subsumarea la acelaşi concept, a operei lui Lucian Blaga şi a producţiilor literare ale lui H. Bonciu, sau dacă nu cumva în ciuda unor influenţe comune suferite de cei doi scriitori, fiecare dintre ei poate fi integrat mai firesc într-o comunitate de simţire şi de expresie cu alţi scriitori care n-au avut nici un contact — sau contacte nesemnificative — cu expresionismul, decît să fie alăturaţi.

Încercînd ră reconstituie atmosfera spirituală în care s-a născut expresionismul, Gottfried Benn scria următoarele: « În Europa... nu mai exista realitate, rămăsese din ea cel mult caricatura. Realitatea era o noţiune capitalistă. Realitatea însemna parcelări, produse industriale, înregistrări ipotecare, tot ce putea fi enunţat în cifre de afaceri. Realitatea însemna darwinism, steeple-chase internaţional şi tot ce ţinea de vreun privilegiu. Apoi realitatea a însemnat războiul, foametea, umilinţele istorice, ilegalitatea, puterea. Spiritul nu avea nici o realitate, el s-a întors înspre realitatea sa interioară, înspre fiinţa sa, biologia sa, structura sa, înspre interferenţele sale de natură fiziologică şi psihologică, înspre creaţia sa şi strălucirea sa. Metoda pentru a ajunge la aceste ţeluri, pentru a fi sigur de luarea lor în stăpînire, era intensificarea laturii sale productive, ceva indian, era un extaz, un anumit fel de beţie interioară». În bilanţul său retrospectiv, marele poet german consideră expresionismul drept un lanţ de reacţii succesive ale unei subiectivităţi exasperate de vidul interior generat de o serie de cauze obiective. Destul de vagă, profesiunea de credinţă a lui Benn este aplicabilă nu numai expresionismului, ci tuturor curentelor de avangardă, născute înainte, în preajma şi imediat după primul război mondial, realităţile sociale, economice şi spirituale fiind aproximativ aceleaşi pe întreg continentul. De sigur, în centrele de cultură germană — München, Dresda, Viena, Praga — unde a apărut mişcarea expresionistă, conştiinţa instabilităţii şi a catastrofei iminente era mai acută decît la Londra sau la Paris, fapt care determina, printr-o reacţie compensatorie, şi desvoltarea mai sectaculoasă a instinctelor de agresivitate.

Reţinem din spusele lui Benn expresia « ceva indian» (ea poate fi înlocuită cu « ceva demonic» sau « ceva dionisiac», etc) şi voinţa de ec-stazie, de ieşire din sine, de salt dincolo de îngrădirile spirituale ale epocii. Dar este greu de acceptat că toate aceste aspiraţii ar reprezenta o metodă, după cum se exprimă poetul german. Ele ne ajută la înţelegerea unei simptomatologii culturale, nicidecum la definirea unui curent artistic. Acest fapt devine evident prin compararea sintezelor dedicate romantismului cu acelea dedicate expresionismului. Primele au reuşit să degajeze, dincolo de profundele diferenţieri dintre scriitorii şi artiştii romantici, o serie de linii directoare, care ne revelează caracterul mult mai unitar şi mai coerent al acestui curent, chiar dacă tot în romantism — după cum a semnalat cu îngrijorare Goethe şi a formulat cu luciditate Hegel apar simptomele de disoluţie ale artei. Sintezele critice dedicate expresionismului, reprezentînd fiecare opţiunile personale — deseori foarte arbitrare — ale criticului, pentru una sau alta din tendinţele contradictorii pînă la exclusivitate, manifestate în cuprinsul mişcării, n-au reuşit pînă în prezent să descopere dincolo de această derutantă diversitate, principiul unităţii lor spirituale. Ar fi prea simplist să atribuim această situaţie numai distanţei istorice care ne separă de romantism. În timp ce romanticii se defineau în primul rînd prin afirmaţiile lor care dădeau o legitimare refuzurilor lor, afirmaţiile expresioniştilor au fost strivite sub răsunetul strident şi contagios al unui lanţ de negaţii succesive. Arta romantică instituia o ruptură faţă de trecut, expresioniştii se instalează în starea de permanentă ruptură făcînd, din acest punct de vedere, cauză comună cu toate tendinţele predominante ale avangardei.

« Futurismul ca stil, numit şi cubism, în Germania cunoscut mai ales ca expresionism» (G. Benn) nu înseamnă — după opinia poetului german decît « cîteva inteli-

gențe risipite pe continent cu o nouă realitate și cu nevroze noi,». E limpede că o definire atît de largă a unei mișcări artistice, face imposibilă descripția ei fenomenologică. Max Scheler spunea că pentru înțelegerea unei personalități a unei epoci, a unei mișcări spirituale, e necesar să descifrăm direcția spre care se orientează dragostea sa și ura sa, ceea ce filozoful german numea « ordo amoris». În cazul expresioniștilor este ușor să urmărim direcția negativă a acestei « ordo amoris», să sistematizăm refuzurile lor, iar în ce privește direcția pozitivă să încercăm s-o identificăm la fiecare artist în parte, fie că el s-a declarat expresionist ca Benn, Däubler, Kandinsky, Meidner, Nolde, etc. sau a fost anexat acestei orientări fără să fi făcut vreo declarație de principiu în acest sens, ca Trakl, Kafka, etc.

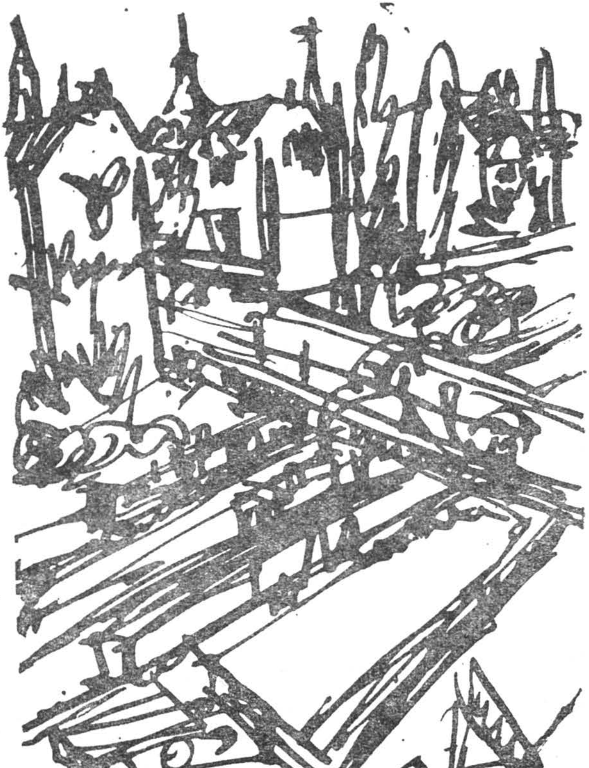

KIRCHNER,
desen în peniță, 1914

https://biblioteca-digitala.ro

Deci ceea ce are un conținut afirmativ și ar trebui să constituie elementul esențial al unei orientări artistice, devine — în cazul expresionismului — element accidental, iar ceea ce ar trebui să fie element accidental, simplă consecință a atitudinii afirmative, se preschimbă în mod paradoxal, în esențial. Această răsturnare a raporturilor dintre cele două niveluri la care se desfășoară orice experiență spirituală, pun sub semnul întrebării legitimitatea însăși a acestor curente, care au proliferat în ultimul secol, cu o asemenea repeziciune, încît se autoanulau în timp ce încercau să se definească. De aceea înțelegerea operei unui mare artist din epoca noastră, beneficiază foarte puțin din studierea sa în cadrul curentului sau mai bine zis a grupului căruia i se afiliază. Ni se pare mai nimerit să vorbim despre grupul suprarealist, despre grupul de scriitori și artiști reuniți în jurul revistei « Der Sturm», sau a altor publicații expresioniste, despre grupul futuriștilor italieni, decît despre curentele respective. Nu vrem, prin aceasta, să infirmăm eforturile istoriei literare, ci doar să atragem atenția asupra faptului că în fața experimentelor artistice moderne, istoria literară devine tot mai mult o istorie de indvidualități, discutarea programelor artistice și a manifestărilor zgomotoase a grupurilor și grupulețelor artistice, căzînd în sarcina jurnalisticii literare, de tipul celei practicată de un Maurice Nadeau. E mai în ordinea lucrurilor scrierea unei cronici a suprarealismului sau a futurismului, decît a unei sinteze riguroase.

S-ar părea că lucrurile nu stau chiar așa în cazul expresionismului, care a fost precedat și urmat de o sumedenie de teoretizări filozofice și critice. Această « cointeresare» a filozofilor, a esteticienilor și a istoricilor artei în procesul expresionismului, imprimă incontestabil o demnitate teoretică acestei tendințe, demnitate refuzată celorlalte orientări. Croce s-a ținut la o distanță severă de « insolențele» futuriste, iar Bergson a ignorat delirurile vizionare ale suprarealiștilor, în care nu s-a recunoscut nici măcar Freud. Cu toate acestea chiar și așa zisele sinteze critice ale lui Walter Sokel, Armin, Arnold și celelalte, bine cunoscute lui Ov. S. Crohmălniceanu, rămîn în fond tot niște cronici, mai mult sau mai puțin detaliate, ale fenomenului, sprijinite însă pe un material de referințe teoretice, mult mai vast decît cel al lucrărilor similare din literaturile franceză, engleză, italiană, etc.

Însuși Walter Sokel — citat de Crohmălniceanu — susține « că nu se poate stabili nici o unitate stilistică între expresioniștii germani» și « că între versetele lui Stadler și coloanele de vorbe ale lui Stramm, între montajele de cuvinte ale lui Döblin și proza precisă a lui Kafka, între limbajul dramelor lui Barlach și Sternheim nu există nimic comun decît voința de ruptură cu ceea ce există». Majoritatea expresioniștilor se caracterizează prin respingerea modelului clasic raționalist, încorporat în arta grecoromană și în arta Renașterii; prin refuzul atitudinii respectuoase față de natură și față de orice concepție despre artă ca imitație a naturii; prin considerarea tuturor modalităților artistice care se revendică de la modelul clasic sau de la concepția mimetismului, ca academiste și neaderente fie la « spiritul epocii», fie la « noua problematică spirituală»; prin refuzul oricăror îngrădiri canonice care ar stingheri expresia intuiției vizionare a artistului sau a elanurilor sale constructiviste. Acest fapt nu poate fi infirmat prin observația că Däubler, Heym sau Benn au respectat, de cele mai multe ori, structurile metrice tradiționale, îngăduindu-și în schimb îndrăzneli tematice sau de vocabular poetic, care contrariau habitusurile poetice acreditate. Ruptura radicală este resimțită nu numai pe planul relațiilor cu realitatea obiectivă, ci și pe acela al raporturilor dintre conștiința trăită și conștiința reflectată. Deschizînd procesul epocilor, artiștii expresioniști se simt ei înșiși în stare de înprocesuați. Un sentiment acut al vinei îi face să-și asume o parte din răspunderea acestei crize radicale a valorilor, de unde conștiința responsabilității tragice, a obligațiilor morale de a restaura — fie

https://biblioteca-digitala.ro

pe planul realității imediate (cazul artiștilor militanți), fie pe acela al transfigurării ei spirituale — unitatea pierdută. Noul dialog instituit între om și mașină este resimțit de fiecare factor nou de înstrăinare, ca o alunecare pe pragul apocalipsului. Dar în timp ce unii propun evaziunea în spiritual și redescoperirea, prin teomorfizarea lumii, a căilor, astăzi închise, de comunicare între eul interior și sufletul cosmic — natura și cosmosul fiind gîndiți, în prelungirea spiritului romantic, nu numai ca termen distincți, ci chiar antinomici (Worringer, Kandinsky, Nolde, Ed. Schmidt, Jawlonsky, Däubler, Mombert, etc.), alții, — respingînd soluțiile metafizice — propun găsirea unor modalități de a răspunde solicitărilor epocii, al cărei specific se manifestă în viața metropolelor, exprimînd-o în revărsări halucinante de linii și culori, încercînd să deslușească în haosul instaurat de uluitcarea precipitare a ritmurilor existenței, liniile prefiguratoare ale viitorului cosmos. Climatul obsesional din pictura lui Meidnar se ex-

SCHMIDT
ROTTLUFF
gravură în lemn
1971

https://biblioteca-digitala.ro

plică prin convingerea pictorului că realitatea specifică vremii lui în perpetuă dezarticulare şi reîntocmire, invadează tumultuos privirea celui care o contemplă, dezorganizînd vechile sisteme de reprezentare. Distanţa dintre impresionişti şi expresionişti nu era — din această perspectivă — decît distanţa dintre două generaţii care se mişcau în lumi deosebite. Lumea contemplată de pictorul impresionist îngăduia tonalităţi fragede, luminoase, variaţii cromatice sugestive, dar fără efecte de contrast atît de izbitoare ca lumea privită de pictorul expresionist în neistovita ei revărsare de energie. « Oare nu lasă o impresie mai puternică dramatismul unui coş de fabrică bine desenat decît incendiul borgiac şi bătăliile constantiniene ale lui Rafael,» se va întreba Meidner într-un spirit foarte înrudit cu acela al futuriştilor (al unei revoluţii de conţinut care atrage după sine şi o revoluţie formală) care îşi pogramau zgomotos adeziunea la toate aspectele vieţii moderne, continuînd — după opinia lui Döblin — gustul pentru actualitate şi spiritul de precizie al naturaliştilor.

Din toate aceste declaraţii rezultă că luările de atitudine ale expresioniştilor continuă fie unele direcţii dezvoltate în sînul romantismului, fie anumite poziţii naturaliste, adaptate spiritului timpului. De aceea, deşi împărtăşim punctul de vedere al lui St. Aug. Doinaş, după care expresionismul exprimă « subiectivismul exacerbat al *unei* (s.n.) epoci de ruptură», nu putem fi de acord cu afirmaţia că « expresionismul reprezintă o constantă a spiritului uman». Din perspectiva istoriei literare, expresionismul ne apare ca o formă de romantism extremist, mai crispat şi mai puţin organic, întrucît poartă stigmatele dezintegrării spirituale ale epocii noastre, proaspăt desprinsă din mlaştina naturalistă. Faţă de marii romantici, expresioniştii, chinuiţi de nostalgia unui absolut în care nu mai cred, bîjbîie într-o zare sugrumată, fără să întrezărească lumina zăvorîtă în miezul nopţii originare. Poate expresionismul nu este decît un episod mai spectaculos al procesului de descompunere al romantismului prevăzut de Hegel în *Estetica* sa, şi care asemeni suprarealismului, literaturii objectualiste, antiteatrului sau antiromanului contemporan, anunţa amurgul artei? Sau poate, e doar un semn al crizei îndelungate traversată de arta modernă în drumul ei impleticit spre noi limanuri făgăduite? Este însă neîndoielnic faptul că în timp ce căutările romanticilor se săvîrşeau sub văpaia unor certitudini interioare, gestul metafizic al expresioniştilor se frînge la jumătatea drumului, transformîndu-se în spasm, în grimasă desnădăjduită, iar dacă îşi întorc privirile spre lumea dimprejur, străduindu-se s-o înţeleagă şi s-o slăvească în datele ei imediate, ei nu înfăptuiesc cu simplitate această mişcare, ci siluesc realitatea sub un torent de culori, de ritmuri şi de cuvinte, care se alungă unele pe altele într-o goană febrilă, fără de hotar. Prolixitatea şi truculenţa multor expresionişti reprezintă moduri de exprimare a unei tensiuni interioare ce nu se poate niciodată obiectiva pe deplin, deoarece antinomiile nu se rezolvă într-o sinteză unificatoare.

Poziţia lui Blaga faţă de expresionism a fost în mare măsură influenţată de tezele lui Worringer din cunoscutele sale studii « Abstracţie şi Intropatie» şi « Geneza şi Natura goticului » precum şi de eseul « Gînduri critice despre arta nouă ». Opunînd antropomorfizării lumii, caracteristică pentru tipul de cunoaştere sensorială încorporat în arta clasică, teomorfizarea lumii ca ideal pentru cunoaşterea spirituală realizată de arta nouă, Worringer deschidea drumul teoretizărilor blagiene asupra « noului stil». Dar teoreticianul goticului şi al artei primitive avea încă din 1919 conştiinţa că această « nouă artă spirituală» nu are rădăcini organice în viaţa unei comunităţi unitare ci este fructul conştiinţei iremeadiabil însingurate a omului modern. Intensificării elementului sensorial din arta barocă, acestei biciuri a simţurilor, îi corespunde în arta expresionistă biciuirea eului: « Biciuirea simţurilor în baroc, biciuirea eului în expresionism: două căi către acelaş scop, pînă în cele din urmă de neatins. Crisparea»

https://biblioteca-digitala.ro

intensificarea, supraîncălzirea, exagerarea expresionismului: toate acestea și-au avut preludiul sensorial în baroc. Numai că acum tensiunea dintre mijloc şi scop a devenit mai tragică, mai desnădăjduită, mai lipsită de speranțe. Barocul era un strigăt cu voce tare, expresionismul trebuie să țipe. Numai în țipăt se șterge răsunetul personal al vocii, mult prea personal, numai în țipăt vocea capătă în sfîrșit o valoare asemănătoare oricărei alte voci, numai în țipăt are o uimire, altfel interzisă, și dă *iluzia* (s.n.) unei corelații suprapersonale. Aceasta înseamnă atitudine expresionistă. Omul țipăt: acest titlu, stă nescris pe toată creația expresionistă. Acest țipăt de durere, această înțepenire în țipăt, această paralizare și împietrire a convulsiunii coardei vocale spirituale, ceea ce Kerr numeşte, cu o glumă serioasă, letargia pentesilică a expresionismului, nu s-o fi aflînd în el ceva în sensul unui avertisment al dezvoltării istorice! (« Gînduri critice despre arta nouă»). Meditația lui Worringer împinsă dintr-o prea radicală voință de absolutizare, pînă la limitele nihilismului estetic, preconizînd o pictură pentru o « catedrală nevăzută», sfîrşeşte prin cîteva întrebări foarte tulburătoare pentru destinul artei moderne: « Și pentru această catedrală nevăzută, mai este cazul să se picteze tablouri de văzut? Mai este cazul să tîrăști pe scenă drame sublime făcute pentru citit? Și asta, numai fiindcă s-a pictat mereu, fiindcă s-a practicat mereu cultul intuiției? Ajungem acum în punctul cel mai şoptit al monologului. Aici monologul se oprește în pragul dincolo de care se află nihilismul estetic» (ibid). « Cine știe, dacă unor generații viitoare, expresionismul nu le va apărea ca o atitudine eroică de declin a artei, ca o ultimă mare svîrcolire înaintea abdicării ei. Poate că aceea ce face să ne apară arta aceasta atît de apocaliptică şi pe măsura unui sfîrşit de lume este tocmai această extindere spirituală a ei, această căutare, cu gesturi desnădăjduite, a unor ultime posibilități de expresie, a unor condensări, această răsuflare extremă a artei, care-și caută aerul necesar, întorcîndu-se pînă la primitivismul copilăros. Căci In orice apocalips străfulgeră gîndul declinului unui imperiu de o mie de ani». (Ibid).

Acestor întrebări patetice, ridicate în 1919, gînditorul german le va răspunde peste doi ani în eseul « Probleme artistice actuale» în care își exprimă dezamăgirea față de« expresionismul de atelier»» față de pictura de şevalet realizată în prelungirea vechilor tradiții artistice. Distanțîndu-se de iluzionările sale, teoreticianul expresionist, influențat între timp de viziunea apocaliptică a lui Spengler, va confirma indirect, teza hegeliană despre declinul artei: « Arta a stat cîndva înăuntrul textului — în centrul lui — astăzi ea este irevocabil la margine și toate afirmațiile potrivnice se sprijină pe o ficțiune inconștientă... Să devenim, în fine, din nou modeşti în pretențiile noastre față de artă: numai atunci mai poate ea transfigura uşor ceasurile de seară ale culturii noastre». Teoreticianul țipătului, transformat în apologet al modestiei, va reliefa climatul extremului individualism. Singura consecință fericită a acestei agitații sterile din punct de vedere creator este o anumită « sensorialitate a gîndirii teoretice», deprinsă din familiarizarea cu problemele artei, din reflexia asupra fenomenului artistic: « Trebuie cu adevărat să ne înspăimîntăm de faptul că lucrări de interpretare ca acelea ale lui Gundolf, Bertram sau Scheler sînt opere de artă mai mari şi mai în miezul timpului nostru decît cele care se pictează astăzi pe pînză». Deşi teza despre sen sorialitatea gîndirii și acceptarea opiniei lui Keyserling după care filozofia însăşi a devenit o artă, nu este deloc hegeliană, întrebările lui Worringer care cuprind în ele şi propriul lor răspuns, ar fi fost subscrise cu satisfacție și de autorul «Fenomenologiei spiritului»: Unde este mai la ea acasă noua perspectivă picturală, în tablourile expresioniste, sau în întreaga ambianță a cercetării fenomenologice? Unde sînt dezvăluite mai adînc și mai clar ultimile raporturi ale vibrațiilor din fizica specială: în tablourile cubiste sau în teoriile relativității?»Dar în timp ce istorismul viguros al lui Hegel prevedea cu seninătate ca pe o necesitate a mersului dialectic al spiritului o asemenea stare de

https://biblioteca-digitala.ro

fapt, în accentele deprimante ale lui Worringer străbate spiritul relativist al perspectivismului lui Simmel și patosul denunțător al gîndirii spengleriene, considerată drept acel tip de « istorism clarvăzător, pînă la a ajunge vizionar, caracteristic epocilor de prăbușire, lucidității unui creer golit de sînge». Worringer se desparte de epidosdul expresionist cu dezamăgirea profetului, care, înșelat în așteptările sale, nu vrea să se mai lase mistificat de ficțiuni. Cel mai mare teoretician al curentului își încheie meditația sa critică, recunoscînd indirect afirmația lui Hegel, după care « dezvoltarea noastră spirituală pare să fi depășit punctul în care arta este modalitatea cea mai importantă de a cunoaște Absolutul. Particularitatea producției artistice și a operelor sale nu mai satisface nevoia noastră cea mai înaltă. Gîndirea și reflecția au depășit arta frumoasă » (Prelegeri de estetică).

Iluzionările din tinerețe ale lui Blaga asupra sensului artei expresioniste, deși n-au fost urmate de consemnarea lucidă a eșecului, ca la Worringer, au fost abandonate în sintezele sale teoretice de mai tîrziu. Spirit filozofic mult mai complex decît predecesorul său german, Lucian Blaga era în același timp plăsmuitorul unei lumi proprii care-și extrăgea substanțele necesare creșterii sale de unde le găsea, prelucrîndu-se însă întotdeauna conform propriilor sale norme interioare. El n-a fost dezamăgit, ca Worringer, de expresionism, pentru că nu și-a legat destinul de acest curent, pe care l-a depășit după primele sale volume de versuri și piese de teatru. S-ar putea spune că Lucian Blaga prin totalitatea operei sale, și în special prin reflexia sa filozofică, a propus un model posibil de expresionism românesc. Nici unul dintre scriitorii germani care l-au influențat în perioada sa de formație nu și-a afirmat potențialul creator pe planuri atît de diverse și într-un mod atît de unitar ca Lucian Blaga. Ar fi de-a dreptul ridicol să reliefăm cu insistență influențele lui Franz Werfel, scriitor prolix, animator literar plin de entuziasm, care a sfîrșit prin a scrie biografii romanțate și melodramatice, asupra marelui nostru poet și gînditor. O influență de profunzime nu numai catalitică ci și modelatoare a exercitat asupra lui Blaga, încă de pe vremea teoretizărilor sale asupra expresionismului, Goethe. De la eseurile sale « Fenomenul originar» și « Daimonion» pînă la evoluția din urmă a liricii sale, influența goetheană s-a adîncit, prilejuind poetului întîlniri tot mai rodnice cu propriile sale adîncimi interioare. Influența lui Rilke, poet ce nu poate fi considerat expresionist, decît dacă acceptăm definiția mult prea încăpătoare dată acestei mișcări de Blaga, a avut la rîndul ei un rol catalizator, — dar nu și modelator, ca influența goetheană. Întîlnirea lui Blaga cu expresionismul a fost o ocazie fericită de a-și defini propriul său ideal artistic și spiritual, care, dacă poate fi aplicat unora dintre reprezentanții acestei orientări — fapt explicabil, fie prin anumite afinități elective, fie prin corespondențe spirituale legate de climatul epocii — este cu totul inaplicabil altor artiști, înregistrați de istoria literară sub aceeași etichetă. Dacă în lucrarea lui Ov. S. Crohmălniceanu, Lucian Blaga se nimerește alături de scriitorii cu care nu are nimic comun, vina nu este a criticului, ci a ceea ce poartă în mod convențional numele de expresionism. Citatul din Walter Sockel, pe care l-am reprodus mai sus după lucrarea lui Crohmălniceanu este edificator în acest sens. De altfel, spre deosebire de Sockel, nu cred că se poate stabili nici măcar între Georg Heym și Georg Trakl, decît o legătură exterioară și superficială. Obsesiile lui Heym rămîn cantonate în sfera unei psihologii exasperate și delirante (în ciuda rigorii formale a versurilor sale), în timp ce vocea oraculară a lui Trakl nu exprimă propria lui singurătate într-un univers ostil, ci singurătatea fundamentală a omului căzut în lume, ontologic înstrăinat de propria sa esență. Drama lui Trakl (ca și a lui Kafka) se desfășoară la nivel soteriologic: « Sufletul e un lucru ciudat pe acest pămînt ». Continuîndu-l pe Hölderlin și pe Rilke, Trakl suferă de imposibilitatea de a se desprinde din contingent, spre a contempla lumea în puritatea ei aurorală. Conștiința sa nu mai poate decît intrezări (și cît de dureroasă este această între-

https://biblioteca-digitala.ro

zărire!) strălucirile Edenului prin negurile unui sfîrşit de lume. Dacă lui Georg Heym i se pot aplica cele spuse de Gottfried Benn despre fenomenul expresionist, geniul lui Trakl se situiează dincolo de orice determinări de aest gen.

Literatura română de la începutul secolului se caracterizează printr-o criză a modelelor artistice autohtone. Poezia eminesciană, trecută prin filiera retorică și didactică a lui Vlahuță, despuiată de marele ei suflu vizionar, nu mai putea constitui un impuls către noi forme de artă. Semănătorismul, prelucrînd, alături de clișeele vahuțiene, clișeele poeziei lui Coşbuc şi a lui Goga, realizări artistice valabile în sine, dar prea închise în limitele lor pentru a determina o mutație a conștiinței estetice, a împiedicat procesul de sincronizare a liricii românești cu lirica modernă. Pe acest plan, meritele lui Macedonski, al grupului de la « Literatorul» și mai tîrziu a grupului de la « Viața nouă» sînt neprețuite. În mod paradoxal, Macedonski a influențat poezia românească, nu prin ceea ce îl definea ca mare poet — prin romantismul său vizionar — ci prin disponibilitățile sale pentru noile forme de experiment artistic. Prin el și prin discipolii săi s-a realizat deschiderea poeziei românești înspre parnasianism, simbolism etc. Mai mult decît atît, se poate susține că adversarul lui Eminescu a pregătit atmosfera literară necesară receptării operei marelui poet, prin acțiunea sa de deseminescianizare, de eliminare a influenței vlahuțiene din poezia noastră. Ecourile eminesciene din poezia lui Arghezi, Bacovia, Săulescu și alții n-ar fi prezentat o configurație deosebită de influența eminesciană exercitată asupra poeților din generația anterioară, dacă toți aceștia n-ar fi trecut în prealabil prin purgatoriul macedonskian. Poe, Baudelaire, Verlaine, Laforgue, Mallarmé, Rimbaud, Verhaeren, Whitman, etc. pătrund în poezia română împreună cu alți simboliști minori, care dacă n-au exercitat o influență durabilă, și-au împlinit funcția de fermenți literari, grăbind astfel procesul de spargere a clișeelor învechite, în care Nicolae Iorga voia să încătușeze literatura română. Faptul că un N. Davidescu a văzut în Eminescu primul poet simbolist român nu e de conceput, fără cunoaşterea nemijlocită a noilor orientări. Chiar și experiența artistică a lui Coşbuc sau Alecsandri, — în cazul lui Ion Pillat — a putut fi fructificată, fără să constitue o invitație la epigonism, datorită formației moderniste a poetului. Redescoperirea tradiției, reîntoarecerea « lîngă pămînt» a acestor poeți, formați sub influență franceză — ceea ce pune sub semnul îndoielii distincţia prea categorică propusă de Blaga între caracterul catalitic al influenței germane şi cel modelator al influenței franceze — constituie o dovadă a organicității literaturii române care a depășit faza mimetismului, a ceea ce Maiorescu denumise « formele fără fond». De fapt influența poeziei germane asupra lui Coșbuc, Iosif (conjugată cu influența lui Verlaine) şi a lui Goga, (sensibil şi la poezia romantică maghiară) n-a avut decît indirect un rol catalitic prin mijlocirea lui Eminescu. Influența marelui predecesorl, mai mult decît a unor romantici minori ca Bürger, Uhland, sau a unor neoclasici ca Platen, a îndeplinit rolul de catalizator artistic al creației urmașilor săi. Influențele germane citate, n-au avut însă în nici un caz o funcție sincronizatoare, şi de aceea, oricît de importanți sînt în istoria literaturii noastre Coşbuc şi Goga, ei sînt mai puțin contemporani cu literatura europeană a timpului lor, decît poeții de la « Literatorul» şi în primul rînd Macedonski. Prin Aron Cotruş şi Lucian Blaga (enumerarea ţine de cronologie) influența germană nu are numai o funcţie catalizatoare ci și una sincronizatoare, aceşti poeți intrînd în circuitul sensibilităţii europene cu profundele lor trăsături de specificitate națională.

Trebuie să ţinem seama de faptul că România, de la începutul secolului pînă după primul război mondial, n-a cunoscut fenomene de criză socială și spirituală de amploarea celor descrise de Gottfried Benn, care au dus prin reacţie la naşterea expresio-

https://biblioteca-digitala.ro

nismului. Înstrăinarea de natură a unei lumi tehnicizate, fervoarea şi disperarea, de care era pătruns dialogul dintre om şi maşină, dintre conştiinţă şi realitate, starea de *Heimatlosigkeit*, specifică literaturii germane şi austriece, n-a avut la scriitorii români din acea perioadă, ale căror energii erau îndreptate înspre făurirea idealului de unitate naţională, răsunetul paralizant caracteristic pentru o lume obosită de excesele civilizaţiei. România a intrat în vîltoarea primului război mondial, cu speranţa că din această învălmăşeală apocaliptică a lumii (latura aceasta este prezentă în poeziile lui Aron Cotruş şi Camil Petrescu) va lua fiinţă (aşa cum s-a şi întîmplat), ca urmare a dezmembrării imperiului austro-ungar, un Stat românesc cuprinzător. Această tinereţe spirituală a culturii noastre explică şi iluzia lui Blaga că « Europa e pe cale de a crea o nouă dogmă şi un nou colectivism spiritual sau o biserică». Blaga formulase această teză, după ce Worringer consemnase «cu luciditatea unui creer golit de sînge» eşecul expresionismului. Este evident astăzi că arta expresionistă n-a dus nici spre o nouă ecumenicitate, nici spre naşterea unui nou tip de religiozitate, ci că ea reprezintă doar o etapă tragică în procesul de secularizare a absolutului. Dar pentru înţelegerea « expresionismului» lui Blaga, interpretarea dată de el acestui fenomen este de o covîrşitoare importanţă. Poate, gîndirii lui Blaga i se pot aplica cele spuse de Worringer despre « sensorialitatea gîndirii» în mai mare măsură decît filozofilor şi criticilor germani, cu care teoreticianul expresionismului şi-a ilustrat teza, şi — din această perspectivă — gîndirea filozofică a lui Blaga poate fi considerată drept o încoronare a expresionismului românesc. Analogiile cu lirica expresionistă germană explică foarte puţin creaţia blagiană, ele fiind aplicabile doar primelor sale volume de versuri şi primelor piese de teatru. De la volumul « În marea trecere» Blaga nu mai poate fi anexat decît arbitrar expresionismului, dar dacă ţinem neapărat să atribuim creaţiei lui această etichetă, n-o putem face decît reliefînd existenţa unui expresionism blagian (deci a unei manifestări specifice a geniului românesc) deosebit de expresionismul născut pe alte plaiuri spirituale. Neliniştea metafizică, identificarea cu viaţa ascunsă a cosmosului, regresiunea înspre elementar, spaima şi cutremurul făpturii în faţa absolutului sau a neantului, sînt trăsături general romantice (pe care le regăsim în expresionism, doar în măsura în care acesta e un caz particular al romantismului) prezente la Novalis, la Hölderlin, la Coleridge, în gîndirea lui Schelling şi a lui Kierkeggard, iar Blaga reia, de fapt, firul marilor romantici, în forme atît de personale, încît pentru a înţelege semnificaţiile de profunzime ale operei sale, trebuie să punem în paranteză eventualele analogii, pe care ni le sugerează o bună informaţie în literatura europeană a epocii. Altfel riscăm să derivăm opera poetică şi dramatică a lui Blaga, din cea a unor scriitori mult mai neîmpliniţi (Werfel, Toller, Unruh, Kayser) care păstrează azi mai mult valoarea unor documente literare de epocă. Faptul că unele procedee amintesc de cele ale expresioniştilor, ca de pildă, lipsa de individualizare psihologică a personajelor din teatrul blagian (valabilă mai mult pentru primele sale piese) şi numele generice pe care le poartă, nu trebuie să ne inducă în eroare. Lui Avram Iancu, nu Blaga (expresionistul) îi iînlocuieşte fiinţa istorică cu una mitică, ci însuşi poporul cutremurat de soarta tragică a căpeteniei răsculaţilor. Legenda păsării fară somn e folklorică, după cum codrul deţine o învestitură mitică nu numai la Blaga ci şi la Eminescu, la Coşbuc, la Goga, deci înainte de apariţia expresionismului. Tot astfel piesa « Meşterul Manole» conţine chiar în miezul ei ideea jertfei ca preţ al împlinirii omului creator, fiindcă această ideie există şi în legenda anonimă prelucrată de poet. De sigur, coregrafia extatică remarcată de Crohmălniceanu poate fi pusă în legătură cu exprsionismul, ca şi fabulaţia mitică din « Meşterul» lui Adrian Maniu, dar dacă acordăm prea multă importanţă unor asemenea analogii, riscăm să considerăm drept consecinţe ale unor influenţe străine, legătura organică a acestor opere cu substratul lor originar. Moartea

https://biblioteca-digitala.ro

icarică a Meşterului lui Adrian Maniu este mai în spiritul legendei decît sinuciderea lui Manole — personaj prea psihologizat — în piesa lui Blaga. S-ar putea ca « să *ne trezim* (s.n.) cu finalul piesei din Maniu în plină Verkundigungsdrama», dar această întîlnire este strict întîmplătoare, ea fiind determinată de voinţa poetului de a respecta cît mai riguros datele legendei populare. « Meşterul» este, poate, cea mai deplină realizare poetică a lui Maniu, spre deosebire de succesiunea manieristă de tablouri din care se alcătuieşte « Lupii de aramă ».

În măsura în care expresionismul a însemnat şi o întoarcere la anumite forme de artă, născute în afara idealului clasic şi rinascimental — istoricul literar Werner Marholz distingea patru tendinţe principale în cuprinsul acestei orientări: activistă, primitivistă, gotică şi barocă — un expresionism românesc nu poate reprezenta o reîntoarcere la gotic sau la baroc (forme de artă care nu s-au dezvoltat niciodată pe pămîntul ţării noastre), ci o reîntoarcere înspre arta bizantină, cu modificările ce i le-a impus geniul românesc în procesul de asimilare a ei. Ne este îngăduit deci să vedem — deşi nu e absolut necesar — în interesul pentru arta bizantină şi pentru tipul de spiritualitate înlăuntrul căruia a apărut această artă, o manifestare a expresionismului românesc. Dacă am opta pentru un asemenea punct de vedere, atunci studierea poeziei lui V. Voiculescu — mai mult decît a hibridei sale piese — şi chiar a unor aspecte ale poeziei clasicizante, deloc expresioniste, a lui Pillat, este profund edificatoare, iar reîntoarcerea spre obîrşii — fondul tracic, componenta spirituală bizantină , marile mituri populare — provovată în paginile « Gîndirii», reprezintă un expresionism autohton, cristalizat doar prin contactul cu alte mişcări spirituale europene. Nu trebuie să uităm însă că imaginea unei Dacii preistorice cotropite de păduri ca şi străvechile noastre mituri, l-au fascinat şi pe Eminescu — cu o jumătate de secol mai devreme — şi că reîntoarcerea spre originar, spre rădăcinile mitice ale culturii şi ale spiritualităţii naţionale, este o trăsătuă eminamente romantică, reactualizată numai parţial de către expresionişti, în măsura în care aceştia îşi depăşeau starea de *Heimatlosigkeit,* de apatridism spiritual, ce n-a ispitit vreodată pe niciunul dintre scriitorii reprezentativi pentru geniul românesc.

Foarte interesante sînt consideraţiile lui Ov. S. Crohmălniceanu despre Aron Cotruş, primul poet român asupra căruia s-a exercitat în mod direct influenţa expresionismului german şi a futurismului italian. Primul război mondial îl găseşte pe Aron Cotruş ca student în litere la Universitatea din Viena. În timpul războiului, fiind trimis pe frontul italian, dezertează şi petrece doi ani în Italia într-o semicaptivitate care îi îngăduie să ia contactul cu cercurile literare futuriste. Obsesia gigantismului din poezia lui Aron Cotruş, înfiorarea sa în faţa grandiosului sinistru, sincronizarea sa « aeriană» cu poeţii revoluţionari ruşi, formaţi şi ei în atmosfera futuristă —trăsături semnalate de G. Călinescu — îşi trag obîrşia din frecventarea literaturii expresioniste şi futuriste a epocii (Marinetti, Döblin, Walden etc.). « Trebuie să ne lăsăm dominaţi de rîsete nefireşti» — spunea Meidner, « trebuie să ţipăm» — spunea Worringer. Nicăieri mai mult ca în poezia lui Aron Cotruş această estetică expresionistă a ţipătului şi a rîsetelor nefireşti nu-şi găsesc expresia adecvată. În primele sale volume de versuri întîlnim individualismul exacerbat, teama de vid, delirurile vizionare, obsesia spaţiilor nemărginite, caracteristice multor expresionişti. Faptul că tocmai acest poet hiper-individualist a devenit cîntăreţul gloatelor desmoştenite, primul poet de formaţie modernă, receptiv la inspiraţia socială şi naţională, continuînd astfel, cu mijloace noi, tradiţiile militante ale poeziei ardelene, constitue o dovadă concludentă a funcţiei catalitice îndeplinită de influenţa expresionistă în formaţia sa artistică. Sugestiva formulă a lui Crohmălniceanu: «Descoperim un adevărat imperialism al sufletului în poezia lui Aron Cotruş. O sete nebună de expansiune simte nevoia să se cheltuiască; tot ce e mărginit constitue pentru ea dureroase oprelişti-hotarele,

https://biblioteca-digitala.ro

zarea, inerţia materiei, cuvintele,» precum şi legăturile stabilite de critic între poezia lui Aron Cotruş şi «noul pathos» al poeţilor expresionişti reprezentativi pentru direcţia activistă, receptivi la influenţa lui Whitman şi Verhaeren, aduc un sensibil spor de înţelegere a operei poetului ardelean.

În afară de Aron Cotruş, un alt poet remarcabil, influenţat de Verhaeren este Mihail Săulescu. Teza susţinută de Stefan Aug. Doinaş despre expresionismul lui Săulescu este, pe bună dreptate respinsă de Crohmălniceanu. Ea are însă o relativă acoperire în prestigiul de care s-a bucurat poetul belgian în cercurile expresioniste, ceea ce dovedeşte că ruptura cu trecutul nu era chiar atît de radicală precît era teoretizată şi că se pot descoperi rădăcini expresioniste chiar şi în simbolism. Dealtfel, titlul unor volume ale lui Verhaeren: « Oraşele tentaculare»« Ţarinile halucinate», « Forţele tumultoase» etc. ar putea denumi multe culegeri de versuri sau tablouri expresioniste. Sîntem iarăşi de acord cu subtila argumentaţie a lui Ov. S. Crohmălniceanu împotriva tezei — susţinută, cu motivaţii diferite, dar cu o egală subtilitate de M. Petroveanu şi Şt. Aug. Doinaş — despre expresionismul lui Bacovia.

Formaţi sub diferite influenţe, manifestîntîndu-şi fiecare propriul temperament artistic, Lucian Blaga, V. Voiculescu, Adrian Maniu, Ion Pillat, Aron Cotruş şi alţii, aparţin unei orientări spirituale profund înrădăcinată în realităţile noastre originare. Pentru unii dintre scriitorii aparţinînd acestei familii, « expresionismul aducea — după cum spune Crohmălniceanu — o satisfacere a nevoii de specificitate, prin interesul acut pe care l-a arătat tradiţiilor locale, miturilor, credinţelor străvechi, reacţiilor omeneşti primare, naturii, Uhrphänomenelor». Într-o oarecare măsură şi Tudor Arghezi aparţine aceleaşi familii, dar în structura geniului arghezian intră şi alte componente care îl singularizează în climatul artistic al vremii. Autorul « Florilor de mucigai» este comparat de Ov. S. Crohmălniceanu — pentru a reliefa elementele expresioniste din creaţia sa — cu Gottfried Benn. Comparaţia nu ni se pare convingătoare, deoarece evocările din « Morga» lui Benn sînt realizate cu minuţiozitatea unui clinician, dintr-o perspectivă care exclude orice ideie de răscumpărare. Cadavrul lui Ion Ion este contemplat în schimb de Arghezi cu emoţie şi cu un profund sentiment de solidaritate socială. Versuri ca « departe de vatră şi prins de boieri departe de jalea mămuchii» sînt de neconceput în poezia lui Benn. Deasemenea nu credem că Arghezi « supune batjocurii mitul paulian al resurecţiei», ci dimpotrivă prin tonul său familiar, ni-l aduce în imediată vecinătate. Arghezi semnalează cu graţie deseori (« Cel de sus şi din veac binevoieşte/să-şi scoboare sfintele scule/ pînă la tubercule») participarea ingenuă şi complice a « puterilor» la rosturile zilnice ale naturii şi ale omului. Cu aceeaşi rezervă întîmpinăm analogia dintre viziunile infernale ale lui Bosch şi caricaturizarea împinsă pînă la monstruos a faunei noastre politicianiste în proza lui Arghezi. Bocsh este profet al iremediabilului, care-după cum spune Malraux — introduce omul într-un univers demonic, de unde nu mai există nici un fel de scăpare, în timp ce Arghezi ne desvăluie prin îngroşare expresivă un rău social care, pentru a fi remediat, trebue în prealabil cunoscut în toată întinderea lui. Atitudinea satirică a lui Arghezi vizează un tip de umanitate, nu umanitatea însăşi, în timp ce universul lui Bosch nu este decît o minusculă gînganie prinsă în plasa unui sabat infernal. Arghezi îşi alternează cu o uimitoare virtuozitate mijloacele de expresie, în timp ce Bosch este prizonierul iluminat al propriului său univers oniric. Expresionismul lui Arghezi se poate de altfel susţine doar printr-o extindere a conceptului, fapt care îl determină desigur pe Ov. S. Crohmălniceanu să-l încadreze la capitolul consacrat incidenţelor expresioniste din literatura română.

În ce priveşte ipoteticul expresionism al lui Camil Baltazar, el rămîne exterior, iar în cazul lui Bacovia, criticul a observat cu multă pătrundere că poezia autorului « Plumbului» rămîne expresia propriei sale subiectivităţi exacerbate, în timp ce la Trakl

https://biblioteca-digitala.ro

« tocmai ridicarea acestei subiectivități la valoarea de singură *realitate esențială* (s.n.) e expresionistă». În cazul lui Camil Baltazar, acesta este adevărat poet întrucît rămîne înăuntrul coregrafiei sale lirice. Ca și poezia lui Adrian Maniu, poezia lui Camil Baltazar, săracă în substanță lirică și-a găsit o compensație în voința de *stilizare*, consiratâ de Worringer drept un pseudoexpresionism. Aş defini manierismul (bine înțeles într-un sens complet diferit de cel al lui G. R. Hocke) drept rezultatul căutării obstinate a unui stil. Adrian Maniu își « stilizează» tablourile distribuind inegal pasta picturală, reliefînd cîte un detaliu în vederea obținerii efectelor de surpriză, Camil Baltazar își « stilizează» gestica proprie sau a personajelor prin care-și substituie eul, proiectînd-o asupra peisajului, căruia îi împrumută, astfel, o aparență de hieratism serafic. Amîndoi poeții, spre deosebire de Arghezi sau Blaga, au intrat într-un impas creator din care n-au mai putut ieși, deoarece maniera nu se poate substitui vreme îndelungată substanței lirice deficitare.

Vizualitatea exaltată, explozia de vitalitate a elementelor naturii din poezia lui Fundoianu, îl apropie pe acest poet de fauviști, cei mai înrudiți cu expresioniștii dintre descendenții direcți ai impresionismului. Dar poeziile românești ale lui Fundoianu — mai valoroase decît poeziile sale franceze — rămîn în fond niște « priveliști». îngroșate, cărora desigur duhurile demonice care umblă, din cînd în cînd, pe sub arături, le împrumută o tonalitate mult mai modernă ce nu permite alăturarea lor de lirica senină a lui Pillat, sau de focul bengalic al imaginilor din poezia lui Voronca, după cum a procedat — în mod arbitrar — G. Călinescu. Deosebit de interesante sînt considerațiile lui Crohmălniceanu asupra neliniștilor sufletului iudaic, prezente nu numai în « Herța VI», ci în întreaga activitate poetică a lui Fundoianu. Legătura dintre pictura lui Chagall, Soutine și poezia lui Fundoianu, subliniată de Crohmălniceanu, se explică prin fidelitatea acestui viitor discipol al lui Cestov față de rădăcinile sale spirituale, ceea ce conferă operei sale o profundă autenticitate.

Aceeași remarcă se poate formula, parțial, și în legătură cu opera lui Ion Călugăru, In comentariul lui Crohmălniceanu, Ion Călugăru este anexat expresionismului prin mijlocirea tezelor lui S. Friedländer despre funcția existențială a grotescului « de a ne desvălui cît de aproape, sau cît de departe mai sîntem cu sufletul de ceea ce e autentic». După afirmația — iarăși prea generală — a lui Friedländer, capriciile lui Goya ar trebui să reprezinte o pictură mai expresionistă decît a oricărui pictor expresionist.

Neconvingătoare ni se pare argumentația referitoare la expresionismul lui Felix Aderca. Talent precumpănitor jurnalistic, inteligență mobilă și polemică, ademenit de teoretizări pripite — vezi «falsul tratat de estetică»— cu un gust deschis pentru tot ce i se părea ostentativ modern, spirit lipsit de criterii și de aceea, absolutizînd ideea de sincronizare (fapt care a atras obiecții chiar din partea lui Lovinescu) obsedat de idiosincraziile sale (specificul național, tradiționalismul, etc.), Aderca a avut multe calități de natură să creieze falsa convingere că ne aflăm în fața unui adevărat scriitor. Acuratețea stilistică a producțiilor acestui literator abil, iconoclastica sa afișată, demonul de animator întotdeauna în contradicție cu linia oficială, asigură lui Aderca un loc respectabil de ferment cultural, dar opera lui — privită din perspectiva timpului — e perimată tocmai prin latura care o menținea altădată în interesul actualității. Personajele sale sînt atît de inorganice, încît chiar și obsesiile lor sexuale par contrafăcute prin excesul de cerebralitate, iar cinismul și amoralismul demonstrativ al autorului ne desvălue un diletant veșnic în disponibilitate pentru noi experimente, și tocmai de aceea incapabil de experiențe autentice. Scrisul neîngrijit, dar mult mai sugestiv, al lui Gib Mihăescu reușește să comunice sarcina exis-

https://biblioteca-digitala.ro

tenţială a unei obsesii sexuale (fapt care ne îndreptăţeşte să descoperim elemente expresioniste în opera sa), ceea ce nu este cazul în « Femeia cu carne albă» a lui Aderca, suită de exerciţii sexuale în afara oricărei problematici sufleteşti. Merită să fie reliefată priceperea şi informaţia cu care Crohmălniceanu construieşte un Aderca expresionist. Astfel ilizibilul roman « A fost odată un imperiu» la fel de ilizibil ca şi romanul lui Klabund care i-a servit drept model — considerat drept cea mai expresionistă scriere a lui Aderca — recurge la stilul cinematografic (« kino-still» al lui Döblin) şi la derealizarea ultimei părţi a romanului printr-o dramatizare expresionistă, datorită incapacităţii scriitorului de a construi un adevărat roman realist (există indicaţii în scrisul lui că ar fi dorit să realizeze aşa ceva). Aderca a avut isteţimea de a-şi disimula isteţimea sa intelectuală. Expresionismul l-a interesat întrucît era « o noutate», deci într-un sens radical opus celui pe care i l-a acordat Lucian Blaga.

În limitele destul de largi acordate expresionismului de Crohmălniceanu, ne miră că nu este cuprinsă creaţia unui scriitor remarcabil ca M. Blecher, în care Ov. S. Crohmălniceanu vede un scriitor înrudit cu Kafka, cu Bruno Schultz şi cu Robert Walzer, situat deci în climatul expresionismului (chiar dacă dintre aceşti scriitori, numai Kafka a fost revendicat de către teoreticienii mişcării). De altfel un titlu ca « Întîmplări în irealitatea imediată» este el însuşi expresionist; ideia că realul conţine în sine germeni de ireal, năzuinţa de reintegrare în elementar, agresivitatea protoplasmei originare, noroiul în care se scufundă cu voluptate eroul romanului, sînt elemente expresioniste, iar literatura lui Blecher reprezintă cu adevărat o anticipaţie literară importantă — după opinia noastră este cea mai prebeckettiană literatură pe care o cunoaştem, spre deosebire de aceea a « franctirorului» H. Bonciu. Producţiile literare, în versuri şi proză, a acestui epigon stăruitor şi harnic colportor de literatură expresionistă, sînt o transpunere în limba română a procedeelor uzate pînă la clişeu de expresionişti. Nefiind decît un imitator productiv, toate focurile lui Bonciu au fost trase în gol. Să încercăm să ne imaginăm reacţia lui Blaga în faţa unor versificaţii de acest gen: « Măi surdule, n-auzi? glumeaţă-mi strigă ea/ Femeia mea, femeia mea, femeia mea / Ea plînge şi nu plînge deloc frumos / Jos, cortina! Jos!»

Deoarece teatrul lui Blaga şi al lui Maniu au fost tratate separat, sarcina cea mai dificilă îi revine lui Ov. S. Crohmălniceanu în capitolul « În lumea oamenilor de teatru», adevărată acţiune de arheologie literară. Prezentarea pieselor expresioniste ale lui G. M. Zamfirescu şi Isaaia Răcăciuni, interesantă din punct de vedere documentar, nu este însă deloc concludentă în ce priveşte valoarea acestor producţii. Desvoltînd o observaţie a lui Al. Piru asupra expresionismului teatrului lui G. Ciprian, Ov. S. Crohmălniceanu probează cu o argumentaţie convingătoare că nu numai « Omul cu mîrţoaga», ci şi piesa « Capul de răţoi» are « structura unei verwandlungsdrama». Poate ar fi fost util să se amintească şi de anumite experienţe regizorale (în deosebi Ion Sava) care s-au resimţit de frecventarea teatrului expresionist.

Dacă acest capitol este cel mai puţin convingător, vina aparţine nu lui Ov. S. Crohmălniceanu ci lipsei de ecou a teatrului expresionist în literatura noastră, cu toate eforturile depuse pe vremuri de Ion Sîn-Giorgiu, dramaturg fără importanţă, dar istoric pătrunzător al expresionismului, după cum a arătat Ov. S. Crohmălniceanu.

Poate ar fi meritat o menţiune cele trei piese ale lui Victor Papilian intitulate « Mistere», care intenţionau, la rîndul lor, un soi de Verwandlungsdrama, ca o replică adusă teatrului blagian. De asemenea proza fantastică a lui Victor Papilian, nu străină de ispitele unor teze ştiinţifice moderne, faţă de care mişcarea expresionistă s-a ară-

https://biblioteca-digitala.ro

tat receptivă, credem că ar fi putut prilejui iscusinței critice a lui Ov. S. Crohmălniceanu, cîteva analogii și disociații norocoase.

Prelungind expresionismul în timp dincolo de o anumită linie demarcațională, cartea l-ar fi putut îngloba și pe Emil Botta, a cărui sensibilitate tragică se disimulează sub dialogurile ambigue și intenționat afectate, dintre om și măștile sale, și, în deosebi, pe Geo Bogza, scriitor a cărui operă răspunde întru totul, chiar și conceptului lărgit al lui Blaga despre expresionism. « Țările de piatră, de foc și de pămînt», evocate de Geo Bogza aparțin în același timp unei imediate actualități sugerate printr-o tehnică artistică a reportajului de factură expresionistă, (selectarea cîtorva elemente purtătoare de semnificație pe care le răsfrînge convergent în toate ungherele tabloului) și unei vîrste atemporale, geologice. Relația dintre om și natură revelează — în scrisul lui Geo Bogza — o relație mai profundă: aceea dintre om și Cosmos. Oltul izvorăște și se varsă într-un loc determinat, dar dincolo de geografia sa reală, se profilează geografia sa fantastică. Asemeni unui rîu mitic el izvorăște din genunile primordiale, croindu-și extatic albia către absolut: « De la un timp lucesc în noaptea atît de multe stele, deasupra și dedesubtul plutelor, de jur împrejur, încît pare că marele fluviu a pătruns în cele din urmă în cer. Largul lui șuvoi revarsă acum oamenii și brazii printre stele, ca pe niște meteori ciudați, ducîndu-i tot mai adînc în cosmos... În noaptea aceasta care și-a desfăcut splendoarea, de la un capăt la altul al lumii, ca o crizantemă gigantică, oamenii dorm. Iar marele fluviu îi poartă în zumzetul lui imens departe

ALEXEJ JAWLENSKY, desen, 1912

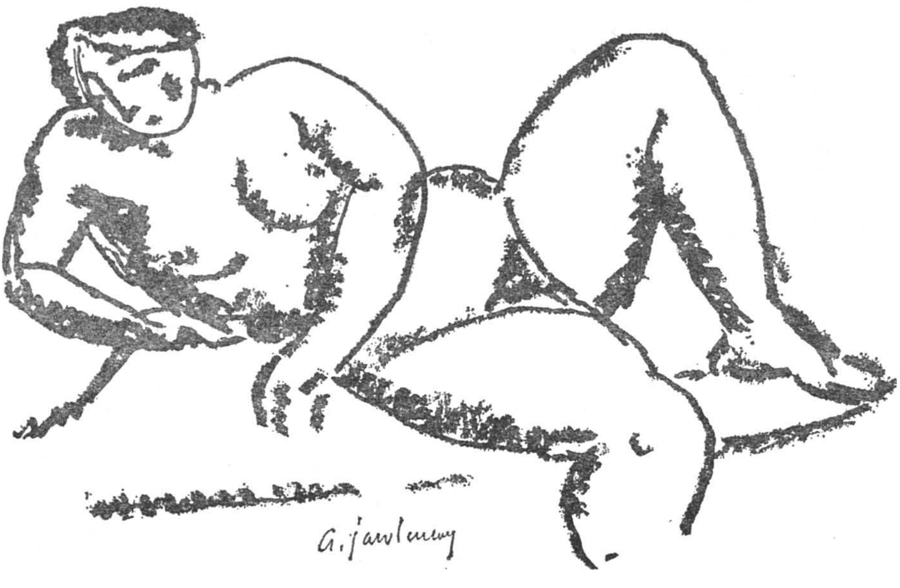

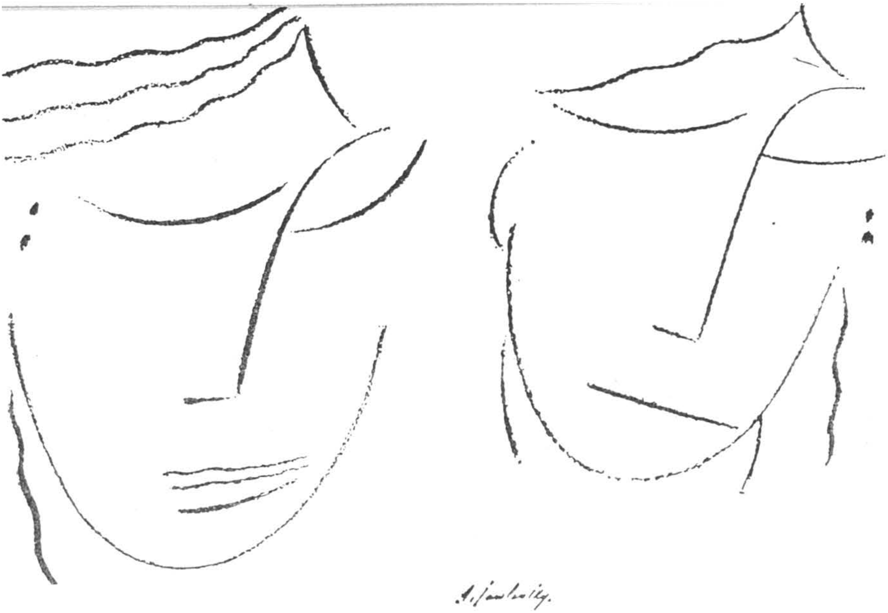

printre stele». (« Cartea Oltului»). Nu cunosc în literatura noastră contemporană, nici o poezie mai *explicit* expresionistă, în sensul blagian al cuvîntului, decît « Copacul simfonic» al lui Geo Bogza, în care toate elementele contribuie la stabilirea unei « relațiuni cu cosmicul, cu absolutul, cu ilimitatul»: « Printre ceilalți copaci liniștiți, el / părea aproape nebun. / Mutliplu se ridica din pămînt cu / zeci de brațe / pe care și le flutura patetic în / vînt. / — Dezlănțuit era și străbătut de / atîtea fluide / încît privirile noastre păru un / frenetic dirijor / conducînd, plin de pasiune, mersul / simfonic al lumii... — Unul lîngă altul atunci am / auzit / zvonul chemat de brațele lui / din materie, / un cîntec imens, un zumzet / cosmic, nemărginit, / — Teribilă dimineață de iarnă cu / cerul senin / cînd tot universul vibra, ca / un bloc de cristal / sunetul fiindu-i atunci marele / mod, esențial. — Sub ramurile lui deslănțuite,/ pa tetice, / totul fu muzică: întinderea / lumii și durata ei. / păduri, mări și oceane în albia lor îndelung au cîntat. — Arătînd stelelor drumul, iar / vremii ritmul decadelor / el ne aducea în auz, ca pe / o vibrantă imensitate / tălăzuirea sonoră a lumii /spre eternitate. — Acesta e universul de sunete, / uriaș care ți-l dăruiesc, / Și căruia tu însuți îi ești / foșnetul oceanic misterios. / Copacul deslănțuit, copacul frenetic / va fi totdeauna acolo, / să ți-l aducă, oridecîte ori vei / vrea, în gravul auz.»

Deosebit de prețioasă prin sugestiile ei, lucrarea lui Ov. S. Crohmălniceanu merită toată lauda și pentru sistematizarea informațiilor anterioare asupra pătrunderii expresionismului în țara noastră, (Ion Sîn-Giorgiu, O. W. Cisek), cît și pentru sublinierea raporturilor de colaborare spirituală existentă după întîiul război mondial între artiștii și scriitorii germani și maghiari din Transilvania și scriitorii și artiștii reuniți în jurul revistelor Gîndirea și Contimporanul.

Ar fi fost însă de dorit o delimitare mai apăsată a tipurilor de literatură, practicată de scriitorii receptivi la influențele expresioniste. Ne întrebăm ce poate fi comun între iluminarea estetică din « Cruciada copiilor » și « Pensiunea doamnei Pipersberg», între « Avram Iancu», sau « Misterul» lui Maniu și aventurile personajului căruia « i-a venit gustul la începutul veacului douăzeci / stil terestru / să viețuiască

https://biblioteca-digitala.ro

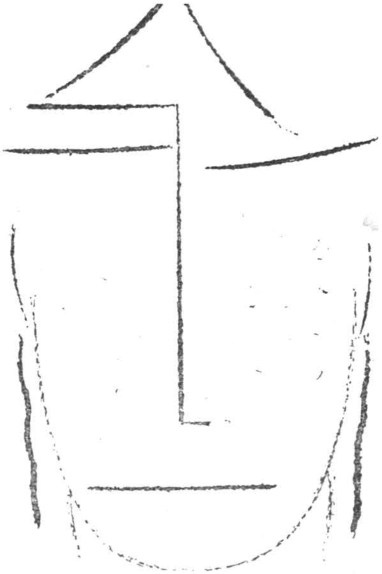

ALEXEJ JAWLENSKY,
din mapa de litografii, 1932
„Cap abstract"

ncarnat într-un individ de pe pămînt / Europa—România — punctul București /, răspunzînd pentru circumstanțe de planetă, continent, țară, oraș și prefectură de poliție la numele de Ionel Lăcustă — Termidor», între explozia de seve a poeziei lui Fundoianu și piesele nepublicate ale lui G. M. Zamfirescu. În felul acesta s-ar fi putut face o distincție netă între scriitorii care au găsit în expresionism o cale către făurirea universului lor artistic autonom și cei care s-au lăsat seduși de latura de noutate și de agresivitate a acestei mișcări.

Răspunzînd unei întrebări a lui Paul B. Marian formulată în termenii următori: « Ce credeți despre noile curente poetice: expresionism, futurism dadaism etc.», Ion Barbu a dat următorul răspuns: « În măsură în care au însemnat o revenire la imaginativ și romantic, tot binele. În măsura în care au însemnat obraznică insurecție, confuziune pederastă, reclamă desmățată, tot răul ». Deși declarația lui Barbu, ea însăși prea agresivă, seamănă cu o răfuială a poetului cu adversari nevăzuți, și ca atare nu trebuie absolutizată, ea poate prilejul, totuși, punctul de plecare al unor fericite discriminări și judecăți de valoare asupra operelor și scriitorilor formați sub influența diverselor curente moderniste. Noutatea absolută, ruptura radicală cu trecutul, s-a dovedit o ficțiune, fiecare mișcare de avangardă sfîrșind prin a-și căuta o tradiție, prin a-și descoperi surse uneori chiar în trecutul îndepărtat al artei. În ce privește creația lui Brâncuși, Blaga sau Arghezi, ea nu poate fi explicată prin pseudoconcepte ca modernism și tradiționalism. Modernitatea acestor artiști a însemnat în primul rînd întoarcerea înspre originar; ea le-a revelat sensuri încă neexplorate ale universului tradițional. Adevărata tradiție — ne spune un mare modern, T. S. Eliot — nu se moștenește, ci se recucerește prin fiecare creație autentică. Acesta e singurul sens valabil al ideii de noutate. Restul este simplu epigonism, indiferent dacă modelul artistic este Vasile Alecsandri sau Ezra Pound. Există în mod netăgăduit o ierarhie a valorilor, dar nu există o ierarhie a epigonilor. Strălucirea modelului nu se revarsă decît asupra aceluia pentru care imitația n-a fost decît lucrarea premergătoare punerii în mișcare a propriilor energii creatoare.

https://biblioteca-digitala.ro

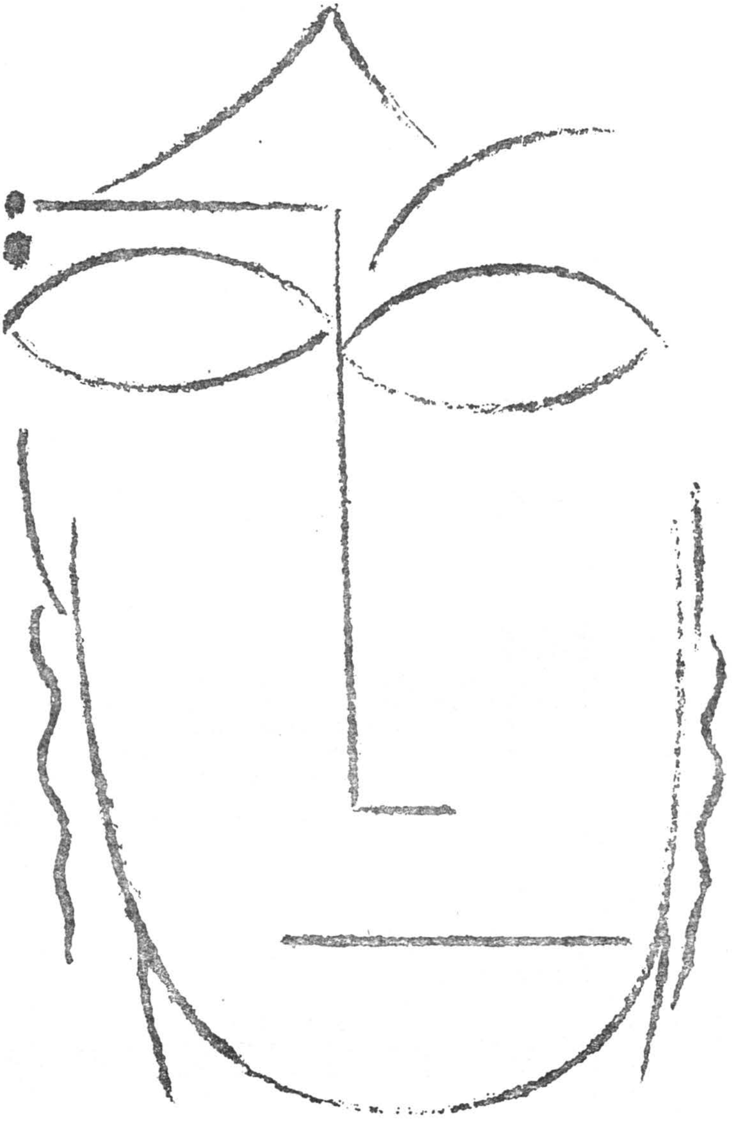

https://biblioteca-digitala.ro

AMELIA PAVEL

COORDONATE PLASTICE ALE EXPRESIONISMULUI

Unde ar putea fi descoperită substanța cea mai limpede și mai pură a expresionismului artistic, decît în înseși intențiile grandioase, atît de ingenuu mărturisite de cei doi semnatari ai prefeței almanahului « Der Blaue Reiter» — Kandinsky și Franz Marc.

« În epoca înfloririi celei mai intensive » — aparent vorbind — și a « victoriei definitive» cîștigate de satisfacțiile materiale, adică în anii abia încheiatului secol al XIX-lea, s-au format, aproape pe nesimțite, primele noi elemente « noi» ale atmosferei din care se va hrăni și se hrănește, de pe acum, înflorirea valorilor spiritului.

Arta, literatura și chiar știința « pozitivă» se așează la intersecția acestei cotituri. Toate îi sînt însă subordonate. « Oglindirea evenimentelor artistice, direct legate de această cotitură, ca și a faptelor necesare unei elucidări a acestor evenimente și în alte domenii ale vieții spiritului, iată primul și cel mai important țel al nostru». « ...Opera pe care o luăm în seamă este cea care are o *viață interioară*. Și lucrul este firesc, de vreme ce nu ne trebuiesc lucruri moarte ci lucruri vii». « Viață» înseamnă aici tot una cu « adevăr»: « și acesta este al doilea țel al nostru: să încercăm, prin orice mijloc, să demascăm goliciunea lucrurilor înșelătoare».

Iată-le concentrate în cîteva cuvinte acele idealuri absolute pe care o întreagă generație de artiști s-a străduit să le încarneze în creații denumite de noi astăzi expresioniste. O reconfruntare cu unele din ele ne-a fost prilejuită de recenta expoziție a expresionismului german la București. Într-adevăr, la mai bine de o jumătate de secol, aceste opere, fie și numai spicuite dintr-o recoltă de concepții și viziuni încă și mai bogată și mai diversă decît putea să apară în numita expoziție, confirmă în perspectivă contemporană fertilitatea unei interpretări teoretice a expresionismului oferită de artiști. Fertilitatea este a însuși paradoxului, a experienței de șoc care se naște în fața unor opere izvorîte din dorința de a ajuta gîndului și afectivității omenești

să-şi depăşească greul condiţiei, să învingă natura, încorporînd-o însă, şi nu fugind de ea. Poate că momentul expresionist al artei începutului de veac XX este acela care a deschis cel mai larg poarta urîtului degradării, a brutalităţii şi agresivităţii materiei nedomesticite, a aptitudinii ei de a se deforma dureros. Cu toate acestea tot expresionismul este cel care a adunat în « strigătul» său impudic cele mai imateriale aspiraţii. De la Munch la Iawlensky, şi de la Rouault la August Macke, o încleştare dramatică între conştiinţa lucidă a destinelor materiei şi hotărîrea de a o înălţa pe treptele purificării, pare să prefigureze în chip straniu problematica de astăzi a ecologiei: spaimele poluării, dramele cantităţii, dar şi lirismul romantic al însetării de integrare: în tradiţie, în umanism, în valorile lui inalterabile, în acea « totalitate» a acţiunilor spiritului pe care Kandinsky o compara, în « Privirile retrospective», cu o simfonie. O simfonie obţinută însă prin victoria asupra unor imense contradicţii: « Pictura este o ciocnire zgomotoasă între universuri deosebite între ele, din a căror luptă se naşte o lume nouă: opera. Fiecare operă se naşte aşa cum s-a născut şi cosmosul — din catastrofe, din urletul haotic al unor instrumente care, pînă la urmă ajung să se reconstituie în simfonie, într-o armonioasă muzică a sferelor. A crea o operă înseamnă a crea un univers». Deşi această comparaţie este valabilă în primul rînd pentru propriul proces creator al lui Kandinsky, şi nu numai pe ansamblul evoluţiei sale, ci şi pentru fiecare operă în parte, ea se poate aplica şi lui Kirchner, lui Klee, admirabilului Christian Rohlfs, pe care l-am putut acum cunoaşte în România, prin cîteva gravuri şi două picturi cu aspra lor înseninare, şi se poate de fapt interpreta ca o explicaţie istorică a trecerii mai tuturor marilor inovatori ai secolului XX prin faza expresionistă: a lui Matisse, Picasso, Mondrian, Dufy, Derain, etc. Aceeaşi comparaţie devine şi mai semnificativă prin incursiunile ei adînci în problemele istoriei culturii din vremea noastră, atunci cînd o aplicăm felului în care a evoluat întreaga pictură de tip expresionist în perioadele ei de maximă înflorire. Vom observa într-adevăr, cum instrumentajului de stridenţe voit exterioare folosit de reprezentanţii mişcării « Die Brücke», mai ales în prima lor fază — cea de la Dresda —, ceva mai puţin în cea de-a doua — anii berlinezi (1910—1914), printre care se află Heckel, Schmidt-Rotluff şi Kirchner, şi influenţei exercitate de sonorităţile acestui instrumentaj asupra începuturilor lui Iawlensky de pildă, îi urmează « simfoniile» reacordate ale lui August Macke, Franz Marc, Lyonel Feininger, Gabriele Münter, Paula Modersohn-Becker, Otto Müller, sau unele momente mai tîrzii ale lui Kokoschka, Beckmann şi chiar şi — sub forme mai fruste — Emil Nolde. Nu este însă o reacordare prin temperanţă, o îndulcire a mijloacelor — confuzia nu trebuie făcută —, ci, efectiv, o absorbţie a violenţelor, o întoarcere a tensiunii către interior, o captare a energiilor vitale în reţelele suple ale spiritului, pe care atît de expresiv şi sugestiv le simbolizează structurile luminii în pictura lui August Macke, şi nu o dată în cea a lui Marc Chagall sau Campendonk. Alteori, descoperim aceleaşi simboluri în căutările înfrigurate, în « delirul muncii», autodiagnosticat de Alfred Kubin, menite să obţină, cu ajutorul universului întretăierilor şi reţelelor lineare, o « psihografică», capabilă să-şi reporteze apoi sensurile, deschise, spre vastităţile universului exterior.

O altă zonă a încleştărilor dramatice pe care, programatic, unele dintre principalele nume ale expresionismului şi le-au propus ca experienţă artistică fundamentală, se află în raporturile lor cu tradiţia — în sensul cel mai larg al cuvîntului. Despre caracterul exploziv al acestor raporturi, care trebuie să exprime şi ele un eveniment, un mod de a trăi creator, şi nu doar un act reverenţial, ne vorbeşte cel mai simptomatic tot Kandinsky: « Evoluţia artei nu constă în noi descoperiri care ar anula vechile adevăruri şi le-ar pecetlui ca erori definitive (după cum se pare că se întîmplă în ştiinţă). Evoluţia artei constă din iluminări subite, asemănătoare fulgerului, din explozii

https://biblioteca-digitala.ro

KOKOSCHKA, studiu în peniță, 1919

care izbucnesc ca niște focuri de artificii pe bolta cerească, pentru a risipi în jur un întreg « buchet» de stele diferit strălucitoare. Această aprindere indică, prin lumina intensă, noi perspective, noi adevăruri, care, în fondul lor, nu sînt altceva decît evoluția organică, creșterea organică a trecutelor înțelepciuni»...

Nu întîlnim aici doar niște cuvinte frumos potrivite. Studiul concepției expresioniste despre tradiție, ca și examenul « urmelor» lăsate de tradiție în structura imaginii picturale, plastice ori grafice sau în gestul scrierii plastice în general, ne vorbește despre o adevărată stare de revelație a artistului modern în fața unor valori artistice străvechi. De la obiectul de artă neagră introdus, cu funcții simbolice și expresive, în naturile moarte, scenele de gen sau chiar în recuzita portretistică, de E.L. Kirchner, la repertoriul de măști folosit de Emil Nolde pentru o insolită exegeză critică a expresivității în fiziognomica modernă; de la ardoarea național-folclorizantă a lui Kandinsky în admirabila serie a peisajelor de la Murnau, și elementele de gotic germanic brusc reînviate în grafia lui Heckel și Schmidt-Rotluff, la candorile primitiviste amintind pe alocuri de Gauguin, ale lui Otto Müller, — și la interpretările parodistic-enciclopedice ale lui Picasso, o revelație revoluționară are drept efect nu să pulverizeze tradițiile, ci să le redescopere și să le reanexeze, în structuri artistice active.

https://biblioteca-digitala.ro

Cred că aici stă una din marile contribuții ale momentului expresionist: în această absorbție nu eclectică, ci nemăsurată, nedrămuită a valorilor spirituale de pretutindeni și de oricînd, absorbție confirmată în continuare pînă astăzi, de istoria secolului nostru. Imnul — se poate spune — închinat de August Macke « Măștilor » — prin care el denumește tot ceea ce artistul găsește pe lume ca energie vitală încarnată fixată în creații artistice — poate fi socotit drept un manifest al acelei voințe de cultură prin viață, cu care, în zorii secolului XX, arta modernă și-a făcut loc în istoria spiritului.

Pe drumul căutării unui absolut care să le garanteze autenticitatea și sensul experiențelor și deci al propriului lor loc în lume, expresioniștii, oprindu-se la valorile vitale ale culturii, le-au asociat din primul moment cu valorile polemice ale adevărului. Militantismul viziunii expresioniste, dincolo de caracterul istoric localizat al creației unora dintre ei — de pildă aceea a Käthei Kollwitz — are un caracter structural și în sine pragmatic.

https://biblioteca-digitala.ro

« Demascarea goliciunii lucrurilor înşelătoare», despre care vorbea Kandinsky, o demascare prin masca sarcasmului, am putea adăoga, gîndindu-ne la Rouault şi Nolde, la Beckmann şi Kokoschka, la Otto Dix şi Iawlensky, la Ensor şi Munch, la Iser, a fost şi continuă să fie o *acţiune* în istorie. La fel ca şi reîmprospătarea revoluţionară a conceptului de tradiţie, amplificarea valorilor de adevăr-individual şi social — ale artel a avut, pentru expresionişti, un caracter dinamic, opus contemplaţiei. Putem astăzi mai bine înţelege aceste lucruri, şi ne uimeşte acum faptul că în 1927, un gînditor atît de pătrunzător ca Erwin Panofsky, opunînd, în cartea sa *Idee*, impresionismului expresionismul, definea căutările acestuia prin esenţa lor psihologică: o metafizică a experienţei individuale de trăire. Este o interpretare care a dăinuit vreme îndelungată şi este de mirare cum; de fapt, dacă studiem cu atenţie portretistica şi autoportretistica perioadei expresioniste, chiar şi în opera unor artişti care ulterior au evoluat spre alte forme de expresie, ne izbeşte tocmai depăşirea individualului în tratarea fizionomiilor. Strigătul lor este al singurătăţii, dar împotriva ei. Pecetea socialului — a « grupului uman » de orice fel ar fi —, este imprimată adînc în operele expresioniste. Chiar şi la Klee, în măsura în care întîlnim trăsături expresioniste în opera lui, se simte prezenţa unui « hinterland », teren de confruntare între individual şi social în experienţa umană. Evoluţia, diversificată, a acestui aspect al viziunii expresioniste, pe care-l regăsim şi la Bacon şi la Dubuffet şi, ca o tendinţă generală, la mulţi dintre realiştii lumii socialiste, atestă vitalitatea lui. O atestă, pe alte coordonate şi metamorfozele expresionismului în lirica gestuală, sau în alte manifestări ale informalului energetic; împrejurări care ne îndeamnă încă odată să reflectăm, dincolo de tot ceea ce a putut să însemne expresionismul în evoluţia limbajului plastic, la semnificaţiile lui pentru istoria prezentă şi viitoare a omului, sursă de energie spirituală într-un univers fizic, după cum s-ar părea, mai fragil decît el.

◀ KANDINSKY
„Compoziţie", 1911

Desen pentru „Compoziţia VII", 1913 ▶

https://biblioteca-digitala.ro

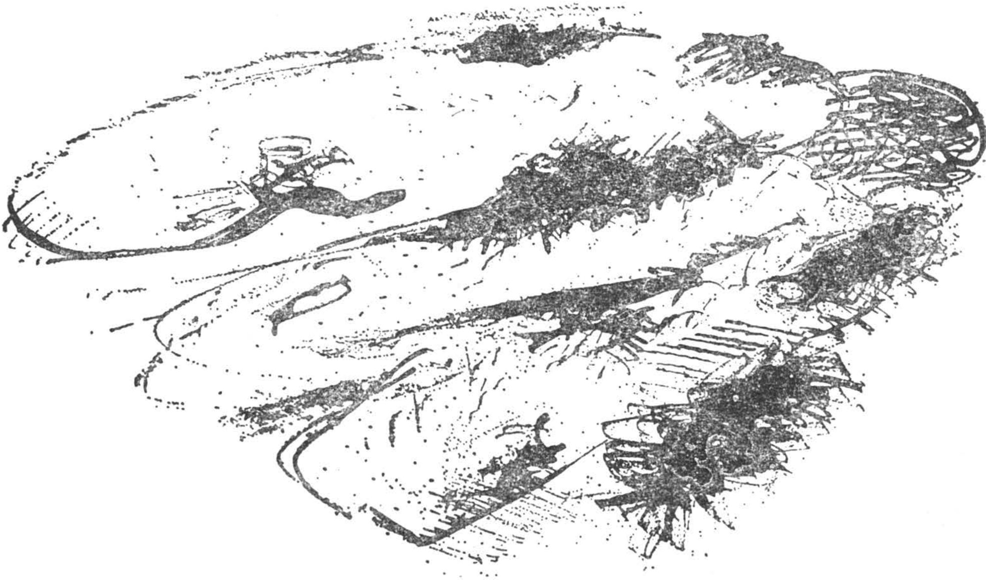

INTERFERENȚE SUD-AMERICANE

https://biblioteca-digitala.ro

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Un moşneag cu aripi uriaşe

După trei zile de ploaie, casa se umpluse de crabii pe care îi omorîseră şi Pelayo fu nevoit să iasă în curtea inundată ca să-i arunce în mare. În timpul nopţii pruncul abia născut avusese fierbinţeală şi se temeau să nu-i facă rău mirosul de mortăciune. De marţi, lumea întreagă se posomorîse. Cerul şi marea păreau de cenuşe iar nisipurile plăjii, care în nopţile de martie scînteiau ca o pulbere incandescentă, se transformaseră acum într-un fel de terci de mîl şi scoici. La amiază lumina era atît de slabă încît Pelayo, întorcîndu-se acasă, după ce isprăvise cu crabii, trebui să facă un efort ca să desluşească ce anume era acel *ceva* care se mişca şi se tînguia în fundul curţii. Apropiindu-se, descoperi un bătrîn, foarte bătrîn, care căzuse în mocirlă cu faţa în jos şi încerca zadarnic să se ridice, împiedicîndu-se în nişte aripi uriaşe.

Înspăimîntat de acea arătare, Pelayo se repezi să-şi cheme nevasta — pe Elisenda — care tocmai punea prişniţe copilului bolnav. Ieşiră repede în curte şi priviră cu mirare tăcută trupul celui prăbuşit la pămînt. Era îmbrăcat ca un cerşetor. Mai avea doar cîteva fire decolorate pe ţeasta pleşuvă şi cîţiva dinţi în gură, iar jalnica lui înfăţişare de moşulică murat de ploaie îi răpea orice urmă de măreţie. Aripile de vultur, jumulite şi năclăite, se împotmoliseră pentru totdeauna în mocirlă. Îl cercetară îndelung şi cu atîta luare aminte încît, pînă la urmă, dezmeticindu-se, Pelayo şi Elisenda sfîrşiră chiar prin a-l găsi aproape familiar. Atunci cutezară să-i vorbească şi el le răspunse într-un grai de neînţeles, dar cu un glas puternic, de marinar. De aceea, trecîndu-i cu vederea ciudăţenia aripilor, hotărîtă cu mult bun simţ că era vorba de un naufragiat de pe cine ştie ce corabie străină, scufundată de furtună. Totuşi, cînd chemară o vecină cunoscătoare a rosturilor vieţii şi morţii, aceasta pricepu dintr-o singură privire că se înşelau.

— E un înger — le spuse ea. Pesemne că a venit pentru copil, dar, bătrîn cum este, nu e de mirare că l-a doborît ploaia, bietul de el.

A doua zi toată lumea află că în casa lui Pelayo se găsea, ţinut prizonier, un înger în carne şi oase. În ciuda sfatului vecinei celei înţelepte, pentru care îngerii din vremea

https://biblioteca-digitala.ro

noastră ar fi numai nişte fugari, supravieţuitori ai unei răzmeriţe celeste, nu avuseseră inima să-l omoare cu ciomegele. Înarmat cu bastonul lui de jandarm, Pelayo rămăsese la pîndă, în bucătărie, toată seara şi înainte de a duce la culcare scoase moşneagul din mocirlă şi îl purtă tîrîş pînă la un coteţ împrejmuit cu sîrmă ghimpată, unde îl închise la un loc cu găinile. La miezul nopţii, cînd se opri în sfîrşit ploaia, Pelayo şi Elisenda încă nu prididiseră cu omorîtul crabilor. Nu mult după aceea, copilul se trezi lecuit de febră şi cu poftă de mîncare. Atunci îi cuprinse mărinimia şi se hotărîră să urce îngerul într-o barcă, să-i pregătească apă dulce şi merinde pentru trei zile şi să-i dea drumul pe valuri, în voia soartei. Dar cînd, în zorii zilei, ieşiră din curte, îi găsiră pe toţi vecinii strînşi grămadă în faţa coteţului, jucîndu-se cu îngerul, fără pic de evlavie. Îi aruncau de mîncare prin ochiurile gărduţului de sîrmă ghimpată de parcă n-ar fi fost o făptură supra-naturală, ci o vietate de circ.

Puţin înainte de ceasurile şapte, sosi şi părintele Gonzaga, alarmat de nemaipomenita ştire. La acea oră, acolo se adunase deja un grup de curioşi, ceva mai puţin nechibuziţi decît cei din zorii zilei, care îşi tot dădeau cu presupusul. Cei mai săraci cu duhul gîndeau că va fi numit Primarul lumii. Alţii, mai haini din fire, se prindeau că-l vor face general, cu cinci stele, ca să cîştige toate războaiele. Cîţiva vizionari recomandară chiar să fie păstrat ca exemplar de prăsilă pentru a popula pămîntul cu o nouă stirpe de oameni înaripaţi şi înţelepţi, care să ia în mînă frînele universului. Dar părintele Gonzaga, înainte de a se face preot, fusese un vînjos tăietor de lemne. În faţa sîrmei ghimpate îşi rememoră, cît ai clipi din ochi, catehismul şi apoi ceru să i se deschidă poarta pentru a cerceta de-aproape acea fiinţă nenorocită care, în mijlocul celorlalte găini mirate, semăna şi ea cu un uriaş păsăroi jumulit. Zăcea într-un colţ, printre cojile de fructe şi resturile de mîncare zvîrlite de vizitatorii din zori, uscîndu-şi aripile întinse pe jos. Nepăsător la obrăznicia oamenilor, cînd părintele Gonzaga intră în coteţ şi-i dădu bineţe în limba latină, abea dacă-şi ridică ochii împovăraţi de ani şi murmură ceva în dialectul său straniu. Luînd aminte că nu cunoştea limba lui Dumnezeu şi nici nu-i respecta pe slujitorii acestuia, parohului începu să-i miroasă a prefăcătorie. Mai băgă de seamă că, privit de aproape, părea din cale afară de pămîntesc: răspîndea un miros nesuferit de furtună, iar pe dedesubt aripile îi erau presărate cu alge, în timp ce penele de deasupra îi fuseseră rupte de vijelii terestre. Nimic din trupul lui mizerabil nu amintea de demnitatea aleasă a îngerilor. Atunci Gonzaga ieşi din coteţ şi, într-o scurtă predică, vorbi mulţimii de gură cască despre primejdiile naivităţii. Le aminti că demonul avea prostul obicei să recurgă la scamatorii de carnaval ca să-i înşele pe cei nechibzuiţi. Le mai spuse că de vreme ce aripile nu puteau reprezenta elementul esenţial în determinarea diferenţelor dintre un uliu şi un aeroplan, cu atît mai puţin serveau ele la recunoaşterea îngerilor. Cu toate acestea, promise să trimită o scrisoare episcopului, pentru ca acesta să scrie o alta cardinalului, care la rîndul lui să scrie Pontifului suprem, în aşa fel încît verdictul final să vină de la forurile cele mai înalte.

Prudenţa lui se risipi în deşert. Vestea despre îngerul prizonier se împrăştie cu atîta repeziciune încît, după numai cîteva ceasuri, în curte domnea o larmă de iarmaroc şi gospodarii trebuiră să cheme garnizoana, înarmată cu baionete, pentru a pune la respect gloata care era gata-gata să le dărîme casa. Elisenda, cu şalele încovoiate de atîta măturat gunoaiele, avu buna idee să îngrădească curtea şi să ceară cinci parale de căciulă celor ce vroiau să vadă îngerul.

Curioşii veniră tocmai de hăt-departe. Sosi chiar şi un bîlci ambulant cu un acrobat zburător care pluti de mai multe ori pe deasupra capetelor mulţimii, fără ca cineva să-l bage în seamă, pentru că aripile lui erau de liliac celest şi nu de înger.

https://biblioteca-digitala.ro

Bolnavii cei mai nenorociţi din lume veniră să-şi caute vindecarea: o biată femeie care de copilă începuse să-şi numere bătăile inimii şi acum nu-l mai ajungeau cifrele; un portughez ce nu putea să doarmă fiindcă îl chinuia zgomotul stelelor; un somnambul care se trezea noaptea ca să desfacă ce făcuse în timpul zilei şi mulţi alţii, mai mult sau mai puţin loviţi de soartă. În mijlocul acelui tămbălău, ca de sfîrşit de lume, care făcea să tremure pămîntul, Pelayo şi Elisenda erau sfîrşiţi de oboseală, dar fericiţi. În mai puţin de o săptămînă îşi umpluseră deja dormitorul cu bani, iar şiragul de pelerini ce-şi aşteptau rîndul să intre la înger se întindea încă pînă dincolo de marginea zării.

Îngerul era singurul care nu participa la propria sa păţanie. Zorii îl găseau cuibărit în culcuşul lui de împrumut, năucit de căldura de iad, încinsă de la candelele şi luminările de ofrandă agăţate de sîrma ghimpată. La început , au încercat să-i dea să mănînce cristale de camfor — hrana îngerilor — după spusele vecinei celei înţelepte Dar el le dispreţuise, la fel cum dispreţui, fără să le guste, bucatele gustoase aduse de păcătoşi şi nu s-a ştiut niciodată dacă sfîrşise prin a mînca numai terci de vinete pentru că era înger, sau pur şi simplu pentru că era bătrîn. Singura lui virtute supranaturală părea să fie răbdarea, vădită cu deosebire în primele zile cînd, în căutarea paraziţilor stelari care-i mişunau pe aripi, găinile îl ciuguleau de zor şi cînd invalizii îi zmulgeau penele ca să-şi frece cu ele mădularele bolnave. Cei mai necunviincioşi îl loveau cu pietre ca să-l facă să se scoale de pe jos, pentru a-i putea privi trupul din cap şi pînă în picioare. O singură dată izbutiră într-adevăr să-l întărîte, împungîndu-l în coaste cu un fier înroşit de însemnat taurii, ca să vadă dacă nu cumva murise, pentru că stătea nemişcat de o grămadă de vreme. Se trezi cu un răcnet şi, blestemînd în limba lui neînţeleasă, cu ochii în lacrimi, începu să-şi fîlfîie aripile, stîrnind un nor de găinaţ şi de praf lunar, o vîntoasă venită parcă de pe altă lume. Deşi unii s-au gîndit că izbucnirea lui se datora mai degrabă durerii decît supărării, de-atunci încolo s-au ferit să-l mai necăjească, pentru că cei mai mulţi credeau că pasivitatea lui nu era cea a unui serafim ieşit la pensie, ci a unui cataclism aflat în stare de repaos.

Cît timp aşteptă sosirea verdictului final asupra originii captivului, părintele Gonzaga trebui să înfrunte frivolitatea oamenilor cu formule născocite slugarnic. Din corespondenţa purtată cu Roma dispăruse orice noţiune de urgenţă. Vremea se scurgea în încercări de a stabili dacă împricinatul avea sau nu buric, dacă dialectul lui avea de a face cu araba, dacă putea să stea în vîrful unui ac, sau dacă nu cumva era doar un simplu norvegian înaripat. Acele scrisori cumpătate ar fi continuat să circule încoace şi încolo veacuri la rînd, dacă o întîmplare provindenţială nu ar fi pus capăt chinurilor parohului.

Se nimeri ca în acele zile, printre multe alte atracţii ale bîlciului, să sosească în sat şi spectacolul ambulant al unei femei ce se preschimbase în păianjen, fiindcă nu dăduse ascultare părinţilor ei. Ca să o vezi, nu numai că plăteai mai ieftin decît la înger, dar pe deasupra puteai să-i pui orice fel de întrebări legate de dureroasa ei păţanie şi erai lăsat să o examinezi şi pe faţă şi pe dos, ca să nu poată exista nici o îndoială cu privire la adevărul grozăviei. Era o tarantulă înfricoşătoare, de mărimea unui berbec, cu chip de domnişoară tristă. Dar mai sfîşietoare decît înfăţişarea-i stranie era sincera durere cu care povestea amănuntele nenorocirii sale. Pe cînd era o puştoaică, fugise de-acasă fără ştirea părinţilor, ca să se ducă la un bal; după ce dansase toată noaptea, la întoarcere, pe cînd traversa o pădure, un trăsnet cumplit despicase cerul în două şi din acea crăpătură ţîşnise un fulger de pucioasă care o pre-

https://biblioteca-digitala.ro

făcuse în păianjen. Nu mînca decît fiertură de carne tocată și asta numai dacă un sulflet milostiv se îndura să i-o bage în gură. Oferind o pildă atît de înfricoșătoare, era de la sine înțeles ca o asemenea priveliște să se bucure de mai multă căutare decît cea a unui înger disprețuitor ce de-abia dacă catadicsea să-i privească pe muritori. Pe deasupra, rarele miracole atribuite îngerului — un orb nu-și recăpătase vedea, în schimb îi ieșiseră trei dinți de lapte, un paralitic nu-și regăsise agerimea picioarelor, în schimb fusese cît pe ce să cîștige la loterie, și un lepros căruia din răni îi răsăriseră tulpini de floarea-soarelui — dovedeau o anumită rătăcire a minții. Acele minuni, săvîrșite parcă pentru consolare, aduceau mai degrabă a glume făcute din plictiseală și zdruncinaseră faima înaripatei făpturi, mai înainte chiar ca femeia păianjen să l-o răpească cu totul. Și iată că astfel părintele Gonzaga se vindecă pentru totdeauna de insomnie, iar curtea lui Pelayo redeveni pustie ca în vremurile cînd plouase trei zile în șir și crabii mișunau prin dormitoare.

Stăpînii casei nu avură de ce plînge. Cu banii cîștigați întemeiară un conac cu două etaje, cu balcon și grădină, cu ziduri foarte înalte ca să nu pătrundă crabii, și cu zăbrele de fier la ferestre, ca să nu poată intra îngerii. Părăsind pentru totdeauna nenorocita lui slujbă de jandarm, Pelayo înjghebă în apropierea satului o crescătorie de iepuri, iar Elisenda își cumpără o pereche de pantofiori satinați, cu tocuri înalte și multe rochii de mătase pestriță, așa cum purtau pe atunci, duminica, numai cucoanele cele mai pizmuite. Cotețului de găini nu i se mai dădu nici un pic de atenție. Dacă uneori îl mai spălau cu creolină sau ardeau înăuntru cîteva bobițe de smirnă, nu o făceau de dragul îngerului, ci ca să îndepărteze duhoarea de găinaț, care bîntuia ca o fantomă prin toată casa.

La început, cînd copilul învăță să meargă, avură grijă să nu se apropie prea mult de coteț. Dar mai pe urmă le trecu teama și se obișnuiră chiar și cu mirosul, așa că, înainte chiar să-i fi căzut dinții de lapte, puștiul se juca deja în cotețul a cărui sîrmă ghimpată atîrna în bucăți. Cu copilul îngerul nu se purtă mai puțin ursuz decît cu ceilalți muritori, în schimb însă îi îndură, cu o blîndețe de cîine fără speranță, cele mai neașteptate blestemății, ceea ce dădu Elisendei răgaz să vadă mai atent de treburile casei.

Amîndoi se îmbolnăviră de variolă în același timp. Medicul care îl îngriji pe copil nu putu rezista ispitei de a-l consulta și pe înger; îi găsi în inimă și în rărunchi atîtea zgomote, încît nu-i veni să creadă că mai e încă viu. Fără doar și poate, cel mai mult trebuie să-l fi uluit logica desăvîrșită a aripilor lui. Păreau atît de naturale, pe acel trup deplin omenesc, încît devenea de neînțeles cum de nu le aveau și ceilalți oameni.

Cînd sosi vremea ca puștiul să meargă la școală, casa cea nouă îmbătrînise de mult. Soarele și ploaia sfărîmaseră în cele din urmă cotețul. În sfîrșit slobod, îngerul se tîra anevoie de colo colo, ca un animal pe moarte. Stîlcise toate răzoarele cu legume. Îl dădeau în brînci afară din dormitor și, o clipă mai tîrziu, îl regăseau în bucătărie... Părea că se află în același timp în toate colțurile, așa că pînă la urmă începură să creadă că se dedubla, că avea darul să-și repete făptura prin toată casa. Din cînd în cînd, Elisenda își ieșea din fire și începea să strige că era o adevărată nenorocire să trăiești într-un asemenea infern plin de îngeri. În ultima iarnă însă, îmbătrînise necrezut de mult. De-abia dacă se mai putea mișca și ochii lui străvechi se încețoșaseră în așa hal, că se împiedica de frînghiile de rufe întinse în curte. Pe aripi nu-i mai rămăseseră decît cotoarele jumulite ale ultimelor pene. Pelayo îl înfășură într-o pătură și-și făcu pomana să-l culce în șopron; de-abea atunci luară aminte că nopțile zăcea de febră

https://biblioteca-digitala.ro

şi se jeluia cu un glas plîngăreţ, de norvergian bătrîn. Aceea fu una din puţinele dăţi cînd se neliniştiră, crezînd că trăgea să moară, pentru că nici măcar vecina cea înțeleaptă nu le-ar fi putut spune ce se face cu îngerii morţi.

Și totuși, nu numai că ieşi cu bine din iarna lui cea mai grea, dar, odată cu primele raze de soare, începu chiar să se înzdrăvenească. Cîteva zile rămase nemişcat, în colțișorul cel mai îndepărtat al curţii. Ochii săi își recăpătaseră strălucirea, iar pe aripi îi creșteau pene mari şi puternice, pene de pasăre bătrînă, ce păreau că se pregătesc mai degrabă pentru moarte decît pentru zbor. Uneori, cînd nu-l auzea nimeni, murmura la lumina stelelor cîntece de marinar.

Într-o dimineață, Elisenda tocmai tăia ceapă pentru mîncare cînd deodată i se păru că o rafală venită din largul mării zmucise din ţîţîni uşile balcoanelor, năpustindu-se cu zgomot în casă. Cînd se uită însă pe fereastră, în grădină, văzu că îngerul încerca, pentru prima oară, să-și ia zborul. Era așa de greoi, încît distruse un răzor cu legume, de parcă ar fi ținut în ghiare un plug de arat, şi mai-mai să facă țăndări șopronul cu zburătăcelile lui jalnice ce întunecau lumina zilei. Și totuși reuşi să ia înălțime. Cînd îl văzu trecînd pe deasupra ultimelor case, Elisenda răsuflă uşurată, pentru ea şi pentru el. De bine de rău, fîlfîind trudnic din aripi, ca un vultur senil, izbutea să-și păstreze echilibrul. Femeia continuă să-l vadă pînă cînd termină de tăiat ceapa, îl văzu şi după ce nu-l mai putea vedea, chiar şi atunci cînd el nu mai era o piedică în viața ei, ci numai un punct imaginar pe orizontul mării.

1968, Barcelona.

În româneşte de MANUELA GHEORGHIU

https://biblioteca-digitala.ro

MARIO VARGAS LLOSA

(Patru povestiri și o narațiune cinematografică de Gabriel García Márquez)

HEGEMONIA IMAGINARULUI

Între ianuarie şi iulie 1969, García Márquez scrie patru povestiri scurte, în ordine aurmătoare: *Un moşneag cu aripi uriaşe, Înecatul cel mai frumos din lume, Blacamán cel Bun, vînzătorul de miracole,* și *Ultima călătorie a vasului fantomă.* Avea de gînd să scrie o carte de povestiri pentru copii (primele două poartă mențiunea « povestire pentru copii»), dar a renunțat la ea și a început să lucreze la un scenariu cinematografic intitulat *Incredibila şi trista poveste a candidei Erendira şi a nemiloasei sale bunici.* Cînd a terminat scenariul, a început un roman, *Toamna patriarhului,* la care mai lucrează și acum.

Continuitatea existentă între aceste texte şi cele anterioare este evidentă: după *Un secol de singurătate,* opera lui García Márquez se desvoltă mai departe pe baza amplificărilor, aprofundărilor şi corectărilor aceluiaşi univers narativ. Atît în povestiri, cît şi în scenariu, realitatea de ficțiune confirmă caracteristicile pe care le avea în romanul anterior: o hegemonie a imaginarului care se accentuează uneori pînă la evaporarea realității obiective, o tendință de a elimina ca suport al acestei realități tot ceea ce nu este mitic-legendar, miraculos, magic sau fantastic. În cazul Erendirei, totuşi, se manifestă destul de puternic realul obiectiv şi în acelaşi sens ca în *Un secol de singurătate*: miracolele alternează cu ambianțe şi personaje identificabile în realitatea reală, fantezia cea mai liberă se grefează pe motive « pitorești» și se îmbină cu satira politică și cu aluziile istorice. În mod previzibil, aceste scrieri denotă apropierea romanului *Un secol de singurătate* şi îi reflectă procedeele atît de fericite, dînd uneori impresia că preiau mecanic unele modalități, care nu mai au însă eficacitatea din roman. Dar nu trebuie să uităm că este vorba de lucrări de respirație mai scurtă, de exerciții de recuperare şi dibuiri, după efortul superb pe care l-a reprezentat scrierea romanului *Un secol de singurătate.* În pofida caracterului întrucîtva derivat, în povestirea *Ultima călătorie a vasului fantomă* apare o trăsătură stilis-

https://biblioteca-digitala.ro

tică diferită: un nou tip de frază, largă, învăluitoare, plină de ramificații și de schimbări în ceea ce privește punctele de vedere spațial, temporal și al nivelului realității, un experiment de găsire a unui nou limbaj.

Macondo și lumea lui au dispărut din cele patru povestiri, dar trei dintre ele se petrec într-un mic port pe care-l putem identifica cu localitatea marină atît de bine cunoscută. Au ca trăsături comune, pe lîngă faptul că sînt anonime și minuscule, cîteva detalii precise: în *Un moșneag cu aripi uriașe*, Pelayo și nevastă-sa Elisenda omoară și aruncă în mare crabii care le invadează casa, lui Tobías din *Marea timpului pierdut*, care își petrecea aproape toată noaptea «speriindu-i și azvîrlindu-i din pat». Localitatea unde se petrece acțiunea pevestirii *Înecatul cel mai frumos din lume* nu are cimitir și pe morți « trebuia să-i arunci de pe faleză», la fel ca în localitatea marină unde cadavrele erau azvîrlite în mare de pe o stîncă. Înecatul din povestire pare să fi navigat pe « oceane îndepărtate» și pe « ape adînci», înainte de a ajunge pe plaja satului; în *Marea timpului pierdut* înecații, asemeni nevestei bătrînului Iacob, navigau și ei, la adîncimi diferite, pe « toate mările lumii». Afinitățile sînt și mai mari: localitățile nu au grădini și nici flori, și așa cum înainte un « parfum de trandafiri» ieșea din mare și numai Tobías îl putea simți, în *Înecatul cel mai frumos din lume* se pomenește de un viitor ipotetic în care pasagerii de pe vapoarele ce trec în larg putînd fi văzute din micul port «se vor trezi sufocați de un parfum de grădini în largul mării». Portul din *Ultima călătorie a vasului fantomă* este la fel de mic și de lipsit de viață ca localitatea marină binecunoscută, și în povestire se vorbește de părul « desfăcut al înecaților», ceea ce amintește de « înecații care navighează», din roman. În ultima povestire, în afară de micul port, mai apare « un oraș colonial fortificat împotriva atacurilor piraților de partea cealaltă a golfului, cu vechiul său port unde se făcea negoț de sclavi negri și cu vechiul său far...», oraș care, după cît se pare, va fi cel de al patrulea loc central unde se va desfășura acțiunea romanului *Toamna patriarhului*. Încă o dată avem în fața ochilor acest sistem retroactiv, prospectiv și introspectiv pe care-l posedă realitatea de ficțiune pentru a se putea restructura și renova de la o ficțiune la alta, fără să rupă niciodată complet legăturile cu stadiile sale anterioare, crescînd în toate direcțiile, înainte, înapoi și în interior, dar păstrînd mereu legătura (uneori foarte subtilă) cu elementele pe care aparent le aban-

---

Una din notele caracteristice pentru scriitorii noului-roman latino-american este conștiința acută a unității mișcării. Este, desigur, o unitate în diversitate, care permite manifestarea unor personalități foarte distincte ca modalitate artistică și asemănătoare doar ca program și orientare generală. Această conștiință a unei unități superioare, care nu anulează originalitatea fiecăruia dintre ei, explică interesul viu arătat colegilor, interes concretizat prin articole critice și chiar studii ample, uneori minuțioase pînă la tehnicism (cum este, pe alocuri și studiul García Márquez — istoria unui deicid *de Mario Valgas Llosa, din care am ales cîteva fragmente). Spre exemplu, Fuentes a scris unul dintre cele mai pătrunzătoare eseuri despre noul roman latino-american, Asturias și Carpentier se interesează permanent și își exprimă curent opinia despre evoluția celor mai tineri, Cortázar este autorul celui mai subtil eseu despre creația lui Lezama Lima, iar acesta , la rîndul său, a scris despre Carpentier, Cortázar, Vargas Llosa, Garcla Márquez. Prin publicarea povestirii* Un moșneag cu aripi uriașe *și a comentariului semnat de Vargas Llosa, revista noastră își propune să completeze imaginea pe care cititorul român a putut să și-o formeze despre Garcla Márquez din lectura nuvelei* Funeraliile lui Mamá Grande *și a fragmentelor din romanul* Un secol de singurătate, *publicate de noi în numerele anterioare.*

https://biblioteca-digitala.ro

donează în fiecare etapă nouă. Localitatea marină din *Marea timpului pierdut*, un simplu loc de tranzit uitat în drumul spre miraculosul Macondo din *Un secol de singurătate*, reînvie, îmbogăţită, în trei noi povestiri, care-i completează imaginea şi-i consolidează existenţa în realitatea de ficţiune. În aceste texte se percepe dubla mişcare prin intermediul căreia vedem cum creşte realitatea de ficţiune: un impuls spre necunoscut, spre creaţia de noi subiecte şi personaje, şi altul de afirmare şi amintire a celor deja existente. Procesul de edificare a realităţii de ficţiune nu este exclusivist, nici selectiv, ci universal. În *Un secol de singurătate* materialele pe care romanul le prezintă nu sînt mult mai numeroase decît cele recuperate din ficţiunile anterioare. Acelaşi lucru se petrece şi cu aceste texte, în care se întîlnesc numeroase reminiscenţe din opera anterioară, în afară de locul acţiunii. În ceea ce priveşte materia, legătura cea mai trainică dintre aceste ficţiuni şi cele mai vechi este petrecerea populară, bîlciul, circul, spectacolul pe care-l oferă în plină stradă ghicitorii, magii şi alte fiinţe pitoreşti. Această temă străbate aproape toate romanele şi naraţiunile lui García Márquez; ea ocupă un loc important în trei din povestiri şi în naraţiunea despre Erendira. În *Un moşneag cu aripi uriaşe* bătrînul înger care cade în curtea lui Pelayo şi a Elisendei determină organizarea unui bîlci identic cu cel înfăţişat în primele pagini din *Un secol de singurătate*; bătrînul înaripat este închis într-un coteţ de păsări şi arătat curioşilor, ca un « animal de circ », cu cinci cenţi intrarea, şi puţin după aceea vine în sat un « bîlci ambulant ». Motivul omului care zboară sau se înalţă de la pămînt, atît de frecvent în *Un secol de singurătate*, reapare în această povestire sub două înfăţişări: îngerul bătrîn căzut din cer, care la sfîrşit reuşeşte să zboare din nou, şi acrobatul zburător care se roteşte de cîteva ori pe deasupra capetelor mulţimii, asemeni covorului fermecat din Macondo. Imaginea finală a naraţiunii, în care Elisenda vede înălţîndu-se îngerul prin văzduh, aminteşte de înălţarea la cer a frumoasei Remedios: « L-a văzut pînă cînd a terminat de tăiat ceapa, l-a văzut pînă cînd era cu neputinţă să-l mai poată vedea... » Această reluare a temei omului care zboară simbolizează un fenomen esenţial pe care-l prezintă în aceaste naraţiuni realitatea de ficţiune: cufundarea ei tot mai profundă în domeniul imaginarului. Lumea verbală se desprinde din ce în ce mai mult de realitatea obiectivă pentru a se pierde în nişte nori magici, fantastici sau miraculoşi. Printre numeroasele atracţii de bîlci care ajung în satul unde se află îngerul captiv, este amintit « spectacolul ambulant al femeii care s-a prefăcut în păianjen din pricină că nu şi-a ascultat părinţii ». La unul din bîlciurile din Macondo, care sînt înfăţişate la începutul romanului, José Arcadio Buendía asistă la « tristul spectacol al bărbatului care s-a prefăcut în viperă din pricină că n-a dat ascultare părinţilor săi ». Imaginea din roman străbate povestirea cu unele schimbări: bărbatul a devenit femeie, şi imaginea prinde viaţă într-o scurtă naraţiune (o fetiţă a fugit de-acasă pentru a merge la un bal şi, cînd se întorcea acasă trecînd printr-o pădure, un fulger albastru a prevăcut-o într-o tarantulă de mărimea unui berbec; de atunci se hrăneşte numai cu bucăţele de carne). În povestire există de asemenea un preot din dinastia preoţilor deliranţi ai realităţii de ficţiune: se numeşte părintele Gonzaga şi originalitatea lui constă în aceea că este singurul care se îndoieşte de natura divină a îngerului căzut. Argumentul său e simplu şi dement: dacă aripile nu erau elementul esenţial pentru a determina diferenţa dintre un uliu şi un aeroplan, cu atît mai puţin ar putea fi pentru a recunoaşte îngerii. Preoţii din ficţiunile anterioare erau, prin opoziţie faţă de mediul lor, puţin nebuni; părintele Gonzaga, prin opoziţie faţă de mediul său, are mintea întreagă: în cadrul realităţii de ficţiune religia apare atinsă de o oarecare « irealitate ». Alte legături: miracolul din finalul povestirii — îngerul din largul mării, la fel de misterior ca şi cel care face să dispară Macondo. La fel ca în roman, în povestire miraculosul se amestecă acesea

https://biblioteca-digitala.ro

cu banalul: îngerul refuză « mesele papale » ale penitenților și nu mănîncă decît salată de vinete.

Trăsătura comună cea mai pronunțată a acestor texte este precumpănirea elementului imaginar asupra celui de realitate obiectivă. Fragilul echilibru care există în romanul anterior între aceste două dimensiuni ale realului (cu toate că imaginarul domina și acolo) face loc unei disproporții enorme în ceea ce privește importanța și funcționalitatea fiecăreia dintre ele: imaginarul domină suveran, reduce realul obiectiv la ceva cu totul secundar și, în unele cazuri, chiar îl elimină. În fiecare povestire predomină o formă particulară a imaginarului: miticul legendar, miraculosul, magicul, fantasticul. În cele cinci ficțiuni există o sporire la fel de importantă a « exoticului », ca o consecință a creșterii rolului jucat de elementul imaginar: tratarea repetată și meticuloasă a « pitorescului local » transformă această materie într-un pur produs estetic, cu alte cuvinte mental, « ireal », la fel ca în tablourile localiste ale unui pictor « naiv ». În opera anterioară, acest procedeu era unul dintre multele procedee folosite de autor, nu cel principal, pentru a întrona imaginarul în realitatea de ficțiune: în aceste texte a devenit procedeul principal, iar uneori unic. Un lucru asemănător se petrece cu umorul, care aici nu mai e o contrapondere la truculență sau un antidot împotriva « irealului », ci în primul rînd un agent de des-realizare, un instrument al imaginarului: menirea lui este să sublinieze aspectul « ireal » al unui personaj, al unei situații sau al unui obiect. Este vorba, prin urmare, de un umor întrucîtva forțat, în care ingredientele-cheie sînt artificiul și jocul. Factorul estetic își face loc din ce în ce mai mult în realitatea de ficțiune, chiar în sporadicele aluzii la realitatea socială și politică, care în felul acesta se « des-obiectivează ».

În *Un moșneag cu aripi uriașe* forma imaginarului este miracolul: minunile se nutresc dintr-o imaginație de tip religios. Acțiunea se desfășoară într-o realitate contaminată de « supranatural »: în casa lui Pelayo și a Elisendei cade « un bătrîn, foarte bătrîn, cu niște aripi uriașe » și o vecină decretează pe loc că este un înger bătrîn, pe care l-a doborît ploaia. Reticențele părintelui Gonzaga, care nu e dispus să accepte originea divină a bătrînului cu aripi, nu diminuează condiția miraculoasă a personajului: preotul tăgăduiește că ar fi un trimis al lui Dumnezeu, dar nu și al diavolului, care uneori recurge la « artificii de carnaval pentru a semăna confuzie în sufletele nechibzuiților ». Îngerul face « miracole », dar « puține » și, ceea ce e și mai rău, « greșite »: pune dinți orbilor, face să răsară tulpini de floarea-soarelui din rănile leproșilor. Umorul ireverențios stabilește o flagrantă distanță între narator și narațiune, o perspectivă ironică ce face ca povestirea să fie complet lipsită de religiozitate. Aceasta nu anulează natura « miraculoasă » a imaginarului: îngerii nu apar în realitatea de ficțiune ca expresie a unei « credințe », justificarea lor este pur estetică. Nici înălțarea la cer a frumoasei Remedios din *Un secol de singurătate* nu dovedește existența lui Dumnezeu, nici îngerul căzut și miracolele sale confuze nu confirmă existența îngerilor din doctrina creștină: este vorba de imagini « uzurpate » din tradiția catolică, golite de esența lor « religioasă », tratate (maltratate) cu fantezie și umor și transformate în vehicule ale imaginarului. « Miraculosul » în opera lui García Márquez trebuie înțeles în acest sens strict literar. O formă a imaginarului nu le exclude pe celelalte: acrobatul care zboară e « fantastic », femeia prefăcută în păianjen din pricină că nu și-a ascultat părinții ar fi « miraculoasă » dacă pedeapsa ei ar fi divină, sau diabolică, « magică », dacă ar fi consecința unei vrăjitorii, sau « fantastică » în toate celelalte cazuri.

În românește de ANDREI IONESCU

https://biblioteca-digitala.ro

ANDREI IONESCU

GARCÍA MÁRQUEZ şi dialectica „realismului fantastic"

Despre celebrul roman al lui Gabriel García Márquez, *Un secol de singurătate*, s-a afirmat că este cel mai bun roman apărut în limba spaniolă de la *Don Quijote* încoace. Sinteză a literaturii latino-americane, cu întreg evantaiul său amplu de orientări, de la Borges la Asturias, opera lui García Márquez întruneşte armonios trăsăturile cele mai pregnante ale acestei literaturi pe care, încercînd s-o caracterizeze succint, criticii au numit-o literatura « realismului fantastic». Formula este, desigur, ca orice formulă, inerent simplificatoare, dacă nu i se adaugă acele lămuriri şi precizări indispensabile, în stare să-i dea viaţă şi s-o justifice.

Se poate observa cu uşurinţă că, încă de la primele scrieri care-i surprind peisajul, Lumea Nouă apare ca o lume fantastică. Însemnările lui Columb şi ale cerlorlalţi descoperitori şi cuceritori sînt dominate de un sentiment de uimire şi încîntare. America este în ochii lor tărîmul tuturor posibilităţilor, o lume în care fabulosul şi magicul constituie realităţi palpabile. Întreaga istorie literară a Americii latine consemnează această notă de magie şi de mit care invadează realitatea cotidiană, făcînd ca însăşi noţiunea de realism să devină insuficientă la meridianul american. În acest context se impune o lărgire a sferei realismului, care să poată cuprinde referiri la trăsăturile magice şi fantastice, specifice Americii latine.

Sub influenţa lui Breton, cîţiva din scriitorii latino-americani care trăiesc la Paris în deceniile trei şi patru (Uslar Pietri, Asturias, Carpentier) încep să vorbească despre o literatură magică. La Uslar Pietri apar chiar formulele « realism fantastic» şi « realism magic» (1931), atît de des folosite mai tîrziu. Dar suprarealismul francez nu este un model propriu-zis, ci mai curînd un simplu impuls pentru realismul magic latino-american, care vine de departe, nutrindu-se din tradiţii proprii.

https://biblioteca-digitala.ro

Magicul din arta latino-americană nu este decît aparent înrudit cu literatura onirică a suprarealiştilor, în fond, după Alejo Carpentier, sceptici faţă de creaţiile propriei lor fantezii, ci rodul unei orientări profund realiste, care înregistrează mentalitatea magică existentă pe continentul american. Teoria lui Carpentier despre *lo real marvilloso* — « realul miraculos» (*Tientos y diferencias*, La Habana, 1966, pp. 85—90) poate servi ca punct de plecare pentru cîteva observaţii generale privitoare la noul roman latino-american. America latină, susţine romancierul cubanez, este un continent încă nedescoperit, ale cărui realităţi încă n-au fost denumite cu termeni proprii. Departe de a-şi fi epuizat rezervele mitologice, continentul american oferă scriitorului numeroase elemente de magie care *se petrec* în miraculoasa realitate de toate zilele. Scriitorul latino-american, trăind într-o atmosferă magică, nu are senzaţia că desfigurează realitatea cînd scrie o literatură fantastică. El nu cultivă deliberat motive onirice, nu are nevoie de complicate elaborări imaginative prin care să producă artificial atmosfera magică, pentru că respiră această atmosferă şi împărtăşeşte adesea, total sau parţial, atitudinea magică a personajelor faţă de realitate. De aceea nu simte nevoia să justifice caracterul misterios al evenimentelor, aşa cum face de obicei scriitorul european de literatură fantastică, la care supranaturalul se dezvoltă într-o lume supusă raţiunii. În literatura realist-magică misterul palpită sub fiecare obiect, sub fiecare fiinţă, şi pentru surprinderea lui scriitorul exaltă simţurile pînă la stările limită care să-i permită înregistrarea unor nuanţe şi conexiuni altfel imperceptibile.

Asemeni lui Carpentier, marii romancieri de astăzi ai Americii latine vorbesc cu insistenţă despre caracterul magic, mitic şi miraculos al realităţilor latino-americane. Asturias a declarat în repetate rînduri că mentalitatea lui este foarte apropiată de gîndirea magică a indienilor din Guatemala, descendenţi ai civilizaţiei maya, pentru care există permanent două realităţi: o realitate palpabilă şi o realitate a visului, iar García Márquez consideră că romanul său *Un secol de singurătate* este o carte fantastică şi extrem de realistă totodată: « Cred că sînt un scriitor înspăimîntător de realist, deoarece consider că în America latină totul este posibil, totul este real. Cred că trebuie să încorporăm în cărţile noastre această realitate fantastică a Americii latine şi să facem astfel ca literatura să corespundă vieţii noastre, unde se întîmplă în fiecare zi lucrurile cele mai extraordinare.»

Evoluţia lui García Márquez este extrem de semnificativă pentru triumful orientării realist fantastice. Pînă la publicarea romanului *Un secol de singurătate*, creaţia lui se caracterizează printr-o voinţă tenace de realism social, pe linia literaturii regionaliste a lui Rómulo Gallegos. Desigur, faza regionalistă reprezentată de Gallegos este de la început depăşită de García Márquez: literatura sa nu mai este subordonată unor scopuri extraliterare, ca la ilustrul înaintaş, ale cărui romane, animate de cele mai nobile idealuri sociale şi politice, nu conving, artistic vorbind, fiindcă nu fac altceva decît să ilustreze lupta dintre « civilizaţie şi barbarie» (cum o numise Sarmiento în secolul trecut) prin conflicte schematice între personaje naiv simbolice. Răspunzînd unei exigenţe de autenticitate, García Márquez cultivă o literatură de experienţă. Romanul *La mala hora* (*Ceasul rău*) marchează momentul culminant al acestei faze realiste care se înscrie în tradiţia romanului autohtonist şi de protest social. Dorinţa, deocamdată confuză, de a depăşi limitele regionaliste se face simţită prin crearea unor situaţii « exasperate» şi printr-o discretă alegorizare a motivelor esenţiale. Dar procesul nu se opreşte aici. Împingerea la extrem a împrejurărilor nu-i satisface pe deplin noile exigenţe stilistice. Abia o dată cu *Un secol de singurătate*, unde elementele descriptive, psihologice, dramatice etc. trec pe planul al doilea şi naraţiunea e stăpînită de elementele pe care el le nu-

https://biblioteca-digitala.ro

mește « extranaturale», García Márquez consideră că și-a găsit în sfîrșit drumul propriu. Narațiunea de tip fantastic pe care o cultivă acum, și care este în fond forma cea mai veche de narațiune, se înscrie în tradiția marilor naratori ai Renașterii: Rabelais, Cervantes, autorii romanelor picarești, tradiție caracterizată printr-un realism stilizat, prin acea impresie de realitate supranaturală pe care o produce tocmai excesul de realism, minuția și aglomerarea detaliilor concrete. În *Un secol de singurătate* temele și motivele binecunoscute ale romanului de protest social sînt permanent prezente. De-a lungul interminabilei narațiuni (în care timpul e magic, nesupus servituților cronologiei) despre viața din satul Macondo, pierdut în pădurea tropicală a Columbiei, se pune mereu accentul pe violența politică, pe exploatarea economică a țării de către capitalurile străine și autohtone, pe fraude și abuzuri. Universul romanului este un univers totodată magic și extrem de real, în afara timpului și în același timp legat foarte strîns de un anumit timp și loc, pe care le proiectează în absolut. Temele sînt vechi, dar perspectiva și mijloacele artistice sînt noi, ceea ce permite depășirea naturalismului regionalist și înălțarea romanului la un plan de universalitate și de eternitate. Fiindcă marea artă este întotdeauna arta veșniciei, a ceea ce nu are vîrstă. Ea exprimă un adevăr estetic, ceva ce nu este o simplă întîmplare, ci o întîmplare necesară, o întîmplare imprevizibil necesară. Numeroși critici columbieni au declarat că abia după lectura romanului *Un secol de singurătate*, grație viziunii estetice totalizatoare a lui García Márquez, au înțeles în profunzime istoria socială și politică a Columbiei și a întregii Americi latine. Protestul social nu este mai puțin violent decît în operele anterioare, iar eficiența artistică este net superioară. Ultimele lucrări ale lui García Márquez confirmă efortul de elaborare mitică și critică a realității care caracterizează cele mai bune romane latino-americane din ultimii ani. Declarînd că este un scriitor realist, chiar « înspăimîntător de realist», García Márquez revendică insistent dreptul la fantezia creatoare, tocmai pentru a sluji realismul. « Cea mai mare parte a lucrurilor din lumea noastră de azi, observă el într-un interviu recent, de la furculiță la transplantul de inimă, au existat în imaginația oamenilor mai înainte de a exista în realitate. Socialismul a existat în mintea lui Marx mai înainte de a exista în Uniunea Sovietică». García Márquez simte acut nevoia unei alianțe strînse între critica socială și imaginația investigatoare. Nutrindu-se din realitatea socială, operele lui nu se mulțumesc să o comenteze plat, ci o îmbogățesc și o potențează.

Studiul « de simpatie» pe care romancierul Vargas Llora îl consacră lui García Márquez compară permanent universul real al experiențelor scriitorului cu universul operei și, din comparația celor două universuri, încearcă să surprindă trăsăturile caracteristice pentru procesul de creație și, desigur, pentru creația însăși. În analiza povestirilor scrise de García Márquez după romanul *Un secol de singurătate*, accentul cade pe « hegemonia imaginarului», pe reelaborarea tot mai liberă a elementelor oferite de experiență. Procedeele specifice prin care García Márquez transformă materialele universului real în elemente ale universului de ficțiune (exagerarea, enumerarea, repetiția, alterarea proprietăților obiectelor etc.) sînt folosite acum, mai sistematic decît în roman, pentru a elimina ca suport al realității de ficțiune «tot ce nu este mitic-legendar, miraculos, magic sau fantastic». Dar, cum am văzut, prin această aparentă îndepărtatre de realitate, García Márquez reușește să o investigheze mai amplu, în conexiunile ei nebănuite, să o surprindă în profunzime, în adevărul ei artistic, etern, devenind un scriitor în același timp fantastic și « înspăimîntător de realist».

https://biblioteca-digitala.ro

AUGUSTO ROA BASTOS

Excavația

Prima surpare de pămînt se produse la vreo trei metri în spatele lui. Nu i se păru la început nimic alarmant. Putea să fie vreo vînă slabă din terenul de deasupra. Întunericul deveni puțin mai dens în orificiul îngust prin care puteai să înaintezi sau să te retragi numai tîrîndu-te pe brînci. Acum însă nu mai putea să se oprească. Continuă să avanseze cu talerul de tablă, care îi servea de perforator. Umiditatea crescîndă care continua să impregneze crusta dură îi insufla curaj. Poate că rîpa nu este prea departe, cel mult la vreo patru sau cinci metri, ceea ce ar echivala cu încă douăzeci și cinci de zile în plus de muncă pînă la deschizătura salvatoare dinspre rîu.

Alternîndu-se în ture de patru ore, șase deținuți înaintau cu excavația cîte douăzeci de centimetri zilnic. Ar fi putut să înainteze mai repede , dar capacitatea de lucru era limitată de posibilitatea îndepărtării pămîntului excavat în lada de gunoaie, fără să se observe. Se abțineau să urineze în cutia de tablă care intra și ieșea de două ori pe zi. Foloseau colțurile celulei umede și crăpate și dacă sporeau în acest fel duhoarea sinistră a recluziunii, cîștigau în schimb cîțiva centimetri mai mult de beci pentru contrabandă de pămînt scos din excavare.

Războiul civil se terminase cu șase luni în urmă, iar perforarea tunelului începuse de patru luni. Între timp, decedaseră din diferite cauze, nu chiar atît de pașnice, șaptesprezece din cei optzeci și nouă de deținuți politici, care se aflau îngrămădiți în această celulă inospitalieră, un fel de peșteră, de closet, de carceră pestilențială, și în care în timpurile mai calme nu încăpuseră niciodată mai mult de opt sau zece deținuți de drept comun.

Din cei șaptesprezece deținuți care au avut stupida inspirație de a muri, nouă au decedat datorită diferitelor boli contractate înainte sau după arestarea lor, patru din cauza constrîngeri lor intense din camera de torturi, și doi, ca urmare a ftiziei galopante. Alți doi s-au sinucis, deschizîndu-și venele, unul cu acul de la catarama centurii, altul cu talerul de tablă, căruia i-a ascuțit marginile pe peretele celulei și de care se serveau acum pentru deschiderea tunelului.

https://biblioteca-digitala.ro

Această statistică dirija acum viaţa acestor nefericiţi. Speranţele şi descurajările lor. Zbuciumul lor tocit, dar încă sensitiv. Setea lor, foamea, durerile, mirosul pestilenţial, ura lor aprinsă în sînge, în ochi, ca la candelele cu ulei, care le cîţiva metri de aici — poate numai la o sută — străluceau în catedrală, înaintea imaginilor.

Unica lor speranţă venea prin orificiul încă orb, încă inexistent, care creştea ca un fiu în vintrele acestor oameni neliniştiţi. Pe acolo le venea mirosul pur al libertăţii, un suflu proaspăt şi strălucitor printre excremente. Şi acolo se întîlnea, într-un fel de vîrtej ameţitor, tot ce se afla dincolo de deschizătura neagră.

Asta simţeau deţinuţii cînd scormoneau cu talerul de tablă în noaptea îngustă a tunelului.

O nouă surpare îl îngropă de această dată pînă la brîu. Vru să se mişte, să-şi tragă picioarele prinse, dar nu putu. Deodată avu conştiinţa exactă de ceea ce se întîmplase, în timp ce durerea creştea cu surde împunsături în carne, în oasele membrelor îngropate. Nu fusese o simplă vînă înmuiată. Era probabil o pană de piatră, dintr-un bloc dens care ajungea la suprafaţă. Probabil o temelie întreagă se scufundase în falia provocată de surpare.

Nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să sape înainte. Să sape cu toată forţa, fără să se oprească, să sape cu talerul, cu unghiile pînă unde o putea. Poate nu erau cinci metri, cît îi lipseau; poate nu erau chiar douăzeci şi cinci de zile de săpături, care să-l despartă de ieşirea în rîpa rîului. Poate era mai puţin: numai cîţiva centimetri, cîteva minute în plus de sfredeliri adînci. Se transformă într-o cîrtiţă frenetică. Simţi de fiecare dată tot mai umed pămîntul. Pe măsură ce îi lipsea aerul, se simţea mai pornit. Speranţa îi creştea în acelaşi timp cu asfixia. Un pic de nămol călduţ între degete îl făcu să izbucnească într-un strigăt aproape de fericire. Dar era atît de absorbit de emoţia sa, exasperantul întuneric din tunel îl învăluia într-atîta, că nu putea să-şi dea seama că nu era în apropierea rîului, că nu infiltraţiile acestuia făceau nămolul călduţ, ci propriul său sînge care ţîşnea de sub unghii şi din vîrful degetelor rănite. Acum, în epilogul duelului mortal început cu mult timp în urmă, pămîntul compact şi impenetrabil, îl sfîşia şi pe el fără încetare şi începuse să-l mănînce încă de viu şi cald. Deodată i se păru că se îndepărtează puţin. Gesticulă în gol. Rămăsese în urmă, suspendat în aer, ca piatra care începuse să-l stranguleze. Încercă să înainteze, dar picioarele sale formau parte iremediabil din blocul care se prăbuşise peste ele. Şi nici nu le mai simţea. Îşi dădea seama numai de asfixie. Se îneca într-un rîu solid şi obscur. Încetă să se mai mişte, să lupte fără rost. Tortura se transforma lent într-un inexplicabil deliciu. Se lăsă invadat de amintiri.

Îşi aminti de o altă mină subterană, de aceea din războiul din Chaco[1], ce avusese loc de mult. Un timp pe care acum îl dorea să fie fabulos. Şi-l amintea, desigur, în mod clar, cu toate amănuntele sale.

Pe frontul din Gondra, războiul stagnase. De peste şase luni paraguaianii şi bolivienii, încleştaţi faţă în faţă, în poziţiile lor inexpugnabile, schimbau împuşcături şi insulte. Nu erau mai mult de cincizeci de metri între unii şi ceilalţi.

În pauzele din anumite nopţi, pe care melancolica uitare le făcuse repede memorabile, în loc de focuri de mitraliere, se schimbau cîntece din ţările respective.

Întreg podişul, pietros şi dezolat, cobora adus de tînguirea ritmurilor de cuecas[2]; o rasă întreagă clădită din cupru şi bîntuită de necazuri; cobora din platforma sa cos-

---

1) E vorba de războiul tragic din 1936 dintre Paraguay şi Bolivia, terminat cu pierderi imense de o parte şi de alta.

2) Dans popular din Bolivia, Peru şi Chile.

https://biblioteca-digitala.ro

mică pînă în pulberea mistuitoare a tranşeelor. Şi tot pînă aici coborau de pe marile fluvii, din marile păduri paraguaiene, din inima însăşi a lumii de acolo, absurd şi crud persecutată, polcile şi guarani-ele[1] alăturîndu-se, înfrăţindu-se cu un alt suflu melodios care urca de pe tărîmurile morţii. Şi toate acestea pentru ca lumea americană să continue să moară, să se ucidă, pentru ca anumite lucruri să se exprime corect în termeni statistici şi de piată, de trocuri şi de expolieri cinstite, cu cifre şi numere exacte, în buletinele internaţionale de presă.

Într-una din aceste pauze, împreună cu alţi patruzeci de voluntari, Perucho Rodi, student la inginerie, fiu bun, frate excelent, frumos şi suav, brunet cu ochii verzi, începuse excavarea unui tunel care trebuia să iasă în spatele poziţiilor boliviene, cu o deschizătură, care în momentul stabilit trebuia să intre în erupţie ca un crater de vulcan.

În optsprezece zile, cei optzeci de metri din grosul perforaţiei subterane au fost realizaţi întocmai. Şi vulcanul intră în erupţie cu lava solidă de mitraliere, de grenade, de proiectile de toate calibrele, pînă au fost rase de pe faţa pămîntului poziţiile inamiec.

Îşi aminti de noaptea albastră, fără lună şi de strania tăcere care precedase masacrului, şi de asemenea de aceea care a urmat, după ce totul se terminase. Două tăceri identice, sepulcrale. Între ele, numai poziţia aştrilor produsese o mutaţie, într-o scurtă secvenţă. În rest, totul rămăsese la fel. Cu excepţia rămăşiţelor acestui îngrozitor măcel, care cel mult adăugase, poate, un nou amănunt, de-abia perceptibil, în decorul peisajului nocturn.

Îşi aminti, o secundă înainte de atac, viziunea inamicilor cufundaţi într-un somn liniştit, din care nu aveau să se mai deştepte niciodată. Îşi aminti că şi-a ales victimele, cuprinzîndu-le în rotirea încă tăcută a mitralierei sale. Mai ales, pe una din ele: un soldat care se zvorcolea în vîrtejul unui coşmar. Poate visa în acel moment la un tunel identic, dar invers celui care îl apropiase de exterminare. Într-o gîndire îndestulător de extinsă şi de flexibilă, în realitate, aceste deosebiri erau lipsite de importanţă. Era vrednică de dispreţ împrejurarea că unul fusese exterminator, şi altul victima iminentă. Dar în acel moment, nu se putea şti.

Îşi aminti numai că îşi descărcase în întregime mitraliera. Şi că atunci cînd, spre sfîrşit, arma i se încinsese prea tare, o abandonase şi continuase să arunce grenade de mînă, pînă ce amîndouă mîinile îi amorţiseră din umeri. Cel mai straniu lucru era că, în timp ce se succedau acestea, îi veneau în minte amintirile altor fapte, reale sau imaginare, care în aparenţă nu aveau între ele nici o conexiune şi accentuau în schimb senzaţia de somn în care el însuşi plutea. Se gîndi, de exemplu, la şalul de culoare roşu-închis al mamei sale (real), la imensul panambi de bronz de la mormîntul poetului Ortiz Guerrero (fictiv), la surioara lui, Maria Isabel, numită învăţătoare de curînd (real). Aceste pîlpîiri incoerente ale imaginaţiei durară tot timpul agoniei sale.

Tunelul acela din Chaco şi acest tunel, pe care tot el sugerase să fie săpat în solul închisorii, pe care el personal începuse să-l sape şi care, în sfîrşit , numai lui i-a servit de capcană mortală. Şi acest tunel şi celălalt erau acelaşi tunel, o singură gaură neagră şi dreaptă cu o deschizătură la intrare, dar nu şi la ieşire. O gaură neagră şi dreaptă, care în pofida faptului că pornea în linie dreaptă, îl înconjurase de cînd s-a născut, ca un cerc subteran, irevocabil şi fatal. Un tunel care avea, acum, pentru el, ptruzeci de ani, dar care în realitate era mult mai vechi, din timpuri imemorabile.

Noaptea aceea albastră din Chaco, populată cu trăznete şi cadavre, născocise o ieşire. Dar nu fusese decît un vis: decorul fantastic al unui viitor vis în mijlocul fumului bătăliei.

---

1) Dansuri şi cîntece populare paraguaiene, faimoase prin frumuseţea lor melodică şi delicateţea lor sensitivă.

https://biblioteca-digitala.ro

Cu o ultimă suflare, Perucho Rodi începuse să viseze, adică, să trăiască. Numai acum visul acela îndepărtat era real. Şi acum, într-adevăr, zărea deschizătura orbitoare, cercul perfect al ieşirii.

Visa (îşi aminti) că era gata să iasă prin acel crater în erupţie spre noaptea albăstrie, metalică, stridentă. Începu să simtă mitraliera încinsă care se zbătea în mîinile lui. Visă (îşi aminti) că începuse să tragă rafală după rafală şi că începuse să arunce grenadă după grenadă. Visă (îşi aminti) faţa fiecăreia din victimele sale. Le văzu foarte clar. Erau optzeci şi nouă în total. Trecînd peste limita secretului, le recunoscu într-o bruscă străfulgerare şi se îngrozi: aceste optzeci şi nouă de chipuri vii şi teribile ale victimelor sale erau (şi vor continua să fie într-un flash fotografic fără sfîrşit), acelea ale tovarăşilor săi de la închisoare. Inclusiv cei şaptesprezece morţi , la care se mai adăugase unul. Visă că dormeau într-un tunel. Se văzu zvîrcolindu-se într-un coşmar, visînd că săpa, că lupta, că ucidea. Îşi aminti limpede de soldatul inamic pe care îl doborîse cu mitraliera sa în timp ce se zvîrcolea într-un coşmar. Visă că soldatul acela inamic îl dobora acum pe el cu mitraliera lui, care semăna atît de mult cu el, că s-ar fi putut spune că era fratele lui geamăn.

Visul lui Perucho Rodi rămase înmormîntat în crăpătura aceea, ca un diamant negru hărăzit să lumineze o altă noapte.

Deţinuţii din celula 4 (denumită Valle-i), mai puţin evadatul Perucho Rodi, găsiră în noaptea următoare, în mod inexplicabil, porţile neîncuiate. Scrutară cu ochii lor noaptea sinistră din curtea închisorii. Găsiră de asemenea culoarele pustii. Înaintară. Nu întîlniră în întuneric umbra nici unei sentinele. În mod cu totul de neînţeles, clădirea circulară părea pustie, iar poarta din spate care da într-o străduţă, întotdeauna înainte încuiată, era acum întredeschisă. O împinseră şi ieşiră. Atunci, odată cu suflul prosapăt , îi fulgeră pe toţi, doborîndu-i pe pietre, focul încrucişat al mitralierelor pe care întunecatele creneluri ale panopticului îl îndreaptară asupra lor timp de cîteva minute.

În ziua următoare, oraşul află numai că vreo cîţiva deţinuţi fuseseră lichidaţi în momentul în care se pregăteau să evadeze printr-un tunel. Comunicatul putea să mintă cu aparenţe de adevăr. Exista o dovadă irefutabilă — tunelul. Ziariştii fură invitaţi să-l examineze şi rămaseră convinşi văzînd deschizătura de intrare din celulă. Evidenţa anula cîteva detalii neînsemnate: inexistenta ieşire, pe care nimeni nu ceru să o vadă, petele de sînge încă proaspăt din străduţa dosnică.

Puţin după aceea orificiul fu astupat cu pietre şi celula 4 (Valle-i) fu iarăşi dată în folosinţă.

Mlaştina

Mergeam în pasul calului. Mîrţoaga colonistului şchiopăta de un picior. Avea la gleznă o rană purulentă în jurul căreia se învîrtea bîzîind o muscă verde, aproape tot atît de mare ca un tăun.

Plecasem din sat de aproape trei ore. Colonistul polonez călărea nepăsător. Vorbea arareori, numai atunci cînd eu încercam să leg conversaţia, dar se vedea clar că prefera să rămînă tăcut. Făcea impresia că nu-l interesează absolut deloc ce-i în jurul

https://biblioteca-digitala.ro

lui. De mult încetase de a mai fi străin. Dacă n-ar fi fost pletele mătăsoase şi argintii care îi cădeau de sub pălăria de paie jegoasă şi ochii lui mici, albaştri şi vicleni, ar fi putut fi luat drept indigen. În rest, aparţinea de acum ţării, mediului în care trăia. Pasivitatea bătrînului părea mai mult un fel de fericire inconştientă, elementară: starea aceea indiferentă şi extatică, în acelaşi timp, care anulează amintirile şi împiedică omul să se confrunte cu pămîntul unde îşi duce traiul.

De pildă, atenţia bătrînului în acest moment părea să se concentreze asupra zborului muştei verzi în jurul gleznei mîrţoagei sale. Dar această grijă, nu era faţă de atitudinea sa contemplativă, decît un fel de a se exprima; o aparenţă momentană a duratei care se imobilizase în fiinţa lui.

O lăcustă ţîrîi pe neaşteptate în urma noastră; o prepeliţă îşi lua zborul la trecerea noastră cu un fluierat metalic, strident. Dar amîndouă încetară imediat, lăsînd senzaţia că liniştea amiezii devenise mai întinsă şi mai elastică. Pentru a mă elibera de o asemenea influenţă, l-am întrebat:

— Mai e mult pînă să ajungem?

Dar însoţitorul meu părea că nu mă înţelege. Era absorbit de eforturile pe care le făcea musca pentru a pătrunde pînă la plagă. Îşi scoase pălăria de paie şi coborî ca s-o prindă. Musca verde descrise o spirală sclipitoare şi continuă să ne escorteze într-un bîzîit circular.

Mă informai din nou, adresîndu-mă în mod maşinal:

— Mai avem mult timp pînă să ajungem, domnule Miscowsky?

— De, poate, dacă nu ne grăbim, îmi răspunse arătîndu-mi piciorul bolnav al calului. Şi tocmai atunci începurăm să coborîm spre mlaştină.

Culoarea vegetaţiei se schimba puţin cîte puţin. Se putea observa după tonul mai verde şi mai întunecat, care se zărea de departe, unde începeau mlaştinile. Am şi simţit emanaţia caracteristică a mlaştinilor; un miros aspru şi înţepător, ca acela lăsat de miliardele de musculiţe strivite, care îmi intrau pe nas şi pe gît şi care la început îmi produseră o uşoară strîngere de inimă şi o oarecare greaţă.

În acele locuri domnea, implacabilă, umiditatea destructivă şi creatoare, care transformă necontenit moartea în viaţă şi viaţa în moarte. Învolburări vegetale monstruoase de ferigi şi de mărăcinişuri care formau mănunchiuri dese în gelatina neagră a noroiului, ca într-o epocă geologică preistorică; o împărăţie haotică şi vibrantă a gîngăniilor vorace, a viperelor şi a păsărilor de pradă, în care era de neînchipuit cum puteau să trăiască fiinţe umane.

Mlaştina din Ybyra-Caigüe se bucura de un prestigiu misterios şi nefast în toată regiunea. Numai simpla menţionare a ei schimba tonul conversaţiei. Vocea sătenilor, cînd vorbeau cu un nou venit şi se refereau în treacăt la mlaştină dvenea deodată maliţioasă. Şi dacă noului venit îi plăcea să-şi aplece urechea, atunci i se povestea o întreagă istorie despre Serge Miscowsky şi despre nepoata sa, relatată de fiecare în felul său, desigur, dar întotdeauna cu acelaşi ton perfid şi echivoc faţă de protagonişti şi mai ales cu o teamă superstiţioasă faţă de primul. Era ceea ce se petrecea de obicei. Şi se deducea, cu toate că nu se cunoştea locul, că ambele poveşti, care în fond nu erau decît una singură, aveau în ele ceva din răsuflarea otrăvită a mlaştinilor.

Le-am auzit pe amîndouă la hanul de lîngă gară. Istorisirea patroanei, confuză şi impregnată de propria sa animozitate perversă, m-a determinat să-i cer lui Serge Miscowsky îngăduinţa de a-i face o vizită la ferma lui.

Serge Miscowsky, ultimul descendent al unui tehnician polonez pe care mareşalul López îl angajase la arsenalul din Asunción cu puţin înainte de războiul cu Tripla Alianţă, era acum singurul cultivator de orez din mlaştina din Ybyra-Caigüe. Proprietatea lui nu era prea întinsă, dar orezul lui era cel mai bun din regiune. Nici un alt colonist nu s-a aventurat să-i urmeze exemplul în acele locuri pustii şi insalubre.

https://biblioteca-digitala.ro

Serge Miscowsky trăise acolo împreună cu sora lui, înainte de a se fi declanşat drama din mlaştină. Nimeni din partea locului nu-şi amintea nici cum, nici cînd au sosit ei acolo. Îşi aduceau aminte doar de frumuseţea ţărăncii poloneze. Patroana nu mi-a spus nimic despre ea, dar acuzaţiile răuvoitoare, ranchiuna ei ascunsă, erau cele mai bune dovezi că sora lui Miscowsky se făcuse urîtă de această femeie, tocmai din cauza frumuseţii sale.

— Totul a fost diabolic, mi-a zis amfitrioana cea grasă, scuipînd înspre perete cocoloşul de tutun negru, pe care-l morfolise în gură. Poloneza a venit în sat cu fratele său cînd lucrările luaseră o întorsătură proastă la Ybyra-Caigüe. Era însărcinată şi a murit cînd a născut, aproape în acelaşi moment. Un an mai tîrziu, străinul s-a întors în mlaştini cu copilul. Şi acolo a rămas, neruşinatul, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

Iată de ce era rău văzut. Pentru că era străin şi pentru că sfida, prin îndîrjirea lui încăpăţînată, ceea ce de mult timp era un tabu tragic pentru aceste locuri, sub pretext că semăna orez.

De altfel, mai era şi un alt motiv, şi mai puternic, ca polonezul din Ybyra-Caigüe să fie văzut cu ochi răi în sat: nepoata lui, Isabel Miscowsky. Sub acest nume fusese înregistrată la oficiul de stare civilă din sat.

— Ca un eretic adevărat, străinul nu şi-a botezat nepoata. Nimeni nu ştie cine-i tatăl. Nu ne-am bătut capul să aflăm.

Miasmele din mlaştină exalau prin gura acestei femei. După ce şi-a trecut tutunul de mestecat în jurul gingiilor, astfel că vorbele ei erau pronunţate cu un sunet straniu ce-i ieşea din gură şuierat, mi-a şoptit cu perfidie la ureche:

— Dar eu ştiu. Un surîs de triumf, aproape inocent prin forţa obişnuinţei, îi destinse fălcile căzute. Îşi vîrî un deget între sînii proeminenţi şi conchise cu o mişcare de cap scurtă, dar accentuată:

— Unchiul e tatăl copilei. Pînă la urmă se află tot, señor. Dar asta nu e totul. Aceşti eretici îşi bat joc de Dumnezeu, acolo în mlaştini. Locul ăsta e blestemat. Păcatul a pus stăpînire pe el. Abatele González aşa spune la biserică într-una.

— Şi continuă să-şi bată joc de Dumnezeu? o întrebai eu, nu atît pentru a şti, cît mai curînd pentru a vedea pînă unde era capabilă să meargă această şopîrlă veninoasă. Această răutate, mereu aceeaşi devenită inofensivă prin repetarea ei de sute de ori, mă amuza şi mă amăra totodată. Conştiinţa oamenilor din sat era oarecum înregistrată, ca într-un disc, pe limba acestei femei. Dar altceva nu puteai să înţelegi. Oricare nou venit din afară putea numai să sesizeze întreaga meschinărie sumbră a acestor bieţi oameni abrutizaţi de lipsa de viaţă a acelor locuri.

— He, he, şuieră femeia. Gestul ei devenea grotesc. Îi vedeam vinişoarele roşii de pe albul ochilor, ce se bulbucau, deodată, în orbitele lor. Micul cocoloş de tutun fu zvîrlit spre peretele pătat de scuipături.

— Nu numai că fratele se culca altădată cu sora, dar iată că acum tatăl şi cu fiica trăiesc împreună. Dumnezeu nu poate să nu pedepsească una ca asta!

— Ptiu, drace! mormăi alături de mine Serge Miscowsky. Mi-a trebuit o anumită sforţare să şterg din spiritul meu imaginea patroanei, fixată între două fluierături ale unui tren de marfă. Am văzut căzînd peste ea, ca un trăznet, pălăria de paie a colonistului. Şi imaginea s-a estompat în plină reverberaţie a amiezii. Nu eram la han, lîngă gară, ci în plină cîmpie joasă, aproape de terenurile mlăştinoase. Musca verde reuşise să pătrundă în craterul purulent al rănii. Miscowsky ridică pălăria şi şi-o puse pe cap. Borul ei se mînjise puţin de puroi.

— Musca naibii, bombăni el încet. Dar imediat îşi reluă atitudinea sa nepăsătoare. Şi-a lăsat ouăle în rana mîrţoagei. Acum plaga se va acoperi de larve.

Peisajul, lucrurile, faptele, de-abia atingeau sufletul lui Serge Miscowsky. El le purta înlăuntrul său şi întreaga lui fiinţă se afla iremediabil răsfrîntă în afară. Sub pie-

https://biblioteca-digitala.ro

lea arsă de soare şi zbîrcită, exista o lume inalterabilă, asemenea lumii aspre şi primare care ne înconjura. Aceste şuviţe de păr de culoare argintie, ca a stepei, acești ochi mici, spălăciți, erau detalii întîmplătoare, ceva ca niște fluturi dintr-o țară îndepărtată care ar fi zburat în duhoarea mlaştinilor, după o migrație fabuloasă. Şi rămăseseră acolo, de asemenea, puri și inalterabili.

Mă gîndeam la Isabel Miscowsky. Cum o fi? Patroana n-a știut să mi-o descrie, la fel cum n-a ştiut să mi-o descrie nici pe mama ei. Chipul enigmatic și frumos ca acela al mamei sale plutea înaintea mea ca o revelație iminentă, pe deasupra insinuărilor răuvoitoare ale patroanei, pe deasupra fluturilor străini albaştri și argintii, care populau ochii și timpul lui Serge Miscowsky.

Nimeni nu o cunoștea. Niciodată nu s-a dus în sat. În cei cincisprezece ani ai săi, nu părăsise niciodată coliba de scînduri şi cărămidă nearsă pe care Serge Miscowsky o construise pe o ridicătură, într-un loc degajat din fundul mlaştinilor.

Prezența ei invizibilă plutea în aerul mlaștinii la fel ca povestea şi prezența estompată a straniului mesia din care ea ieşise şi rămăsese ca un vestigiu viu al lui, o floare imaculată în vasta mocirlă care o înconjura, ca un templu dar şi ca un mormînt.

Cîteva detalii simple și înduioşătoare scăpaseră de vocea de fonograf a matroanei de la han. Serge Miscowsky se ducea din cînd în cînd în sat pentru a încheia o afacere cu patronul bazarului. Cumpăra din prăvălii provizii pe care le aducea la înapoiere în saci aşezați peste crupele gloabei sale. Uneori cumpăra de asemenea țesături şi chiar unele lucruşoare pentru tînăra fată. Femeile bătrîne îi spionau cu neliniște aceste tranzacții de neînțeles pentru ele. La hanul de lîngă gară, se știa cîtă stofă, cîtă stambă de bumbac, cîte dantele, cîte din astea, cîte din celelalte cumpărase bătrînul în timpul şederii lui. Şi tocmai aceste informații ale burduhănosului fonograf mă apropiau din ce în ce mai mult de Isabel. Stofele, stămburile de bumbac, lucruşoarele făceau într-un anumit fel tangibilă silueta misterioasă a adolescentei din mlaştini.

Îmi aduceam aminte de conversaţia cu patronul bazarului. Îl consultasem înainte de a-i cere lui Serge Miscowsky să mă ducă să-i văd proprietatea.

— Dumneata crezi că va accepta?

— Nu ştiu, mi se pare destul de greu. Au mai încercat și alții. Dar bătrînul i-a refuzat. E foarte neîncrezător. Spuneţi-i lui, dar nu-i oferiți bani, fiindcă asta nu vă va ajuta cu nimic. Poate să aveţi mai mult noroc decît alții. Dar vă previn că nu o veți vedea pe tînăra fată. Dacă asta vă atrage spre Ybyra-Caigüe, trebuie să vă resemnați de pe acum. Nimeni nu a văzut-o niciodată.

— Dar ea nu lucrează la fermă?

— Nu. Trăiește, se pare, închisă în colibă, sau iese la anumite ore cînd nimeni nu o poate vedea. Mai mult, la orezărie nu sînt decît cinci bătrîni surdo-muţi pe care polonezul îi foloseşte ca peoni.

— Şi ţesăturile, podoabele pe care bătrînul i le aduce?

Negustorul ridică încet umerii pînă la urechi, într-un gest de ignoranță comică.

— Asta e, dragă domnule, să ştii ce e în capul acestor străini.

A doua zi ne-am întîlnit în biroul negustorului. Intră tîrîndu-şi picioarele şi legănîndu-şi uşor corpul în mers. Îşi scoase pălăria şi o şuviţă de păr, căruntă, îi căzu pe frunte. Bătrînul mă atrase de la prima vedere. Miasma rău mirositoare a patroanei de la han plutea în jurul lui fără să-l atingă.

L-am luat repede, pe neaşteptate.

— Încărcarea lucrurilor dumneavoastră va lua mult timp și ar trebui să aştept aici cîteva zile. Cred că m-aşi plictisi. Aţi fi de acord să fac o plimbare la proprietatea dumnevoastră? M-ar interesa să cunosc Ybyra-Caigüe.

https://biblioteca-digitala.ro

Fața lui precoupată și mîndră se îndreptă spre mine. Legenda mlaștinei îl făcea enigmatic. Am simțit că mă cerceta. Mi-am dat seama că nimeni nu putea să înșele cu ușurință ochii aceia mici care te pătrundeau, nemișcați o clipă, cînd își declanșau privirile lor albastre, sfredelitoare. Apoi se întoarse și spuse, ca și cum ar fi pronunțat aceste cuvinte în vînt.

— Bine, luăm un cal și plecăm.

Și iată cum am ajuns să coborîm acum încet spre mlaștină, în mersul șchiopătat al mîrțoagei colonistului.

Mici turme de vite costelive păreau pe alocuri pete întunecate în peisaj. Ulii înceți, visînd la hoituri, se roteau sus, în înălțimi, bizuindu-se pe vînt și pe timp. Iarba era galbenă, uscată, din cauza secetei de vară. De aceea ospățurile nu prea le-au lipsit uliilor. Cîțiva arbori pipernicițí, rămășițe ale unei culturi dispărute, se ridicau pe marginea drumului. Caii stîrneau nori de praf asemenea fumului de la incendiile subterane. Mai în jos, la o cotitură, ne-am întîlnit cu o căruță plină cu saci de orez. Era o parte din încărcătura colonistului care se îndrepta spre sat. Miscowsky își salută peonii cu un gest. Aceștia făceau impresia de a fi întocmai cum spusese negustorul, întocmai cum confirmase patroana hanului.

— Străinul se are foarte bine cu peonii lui. Niciodată n-a folosit la orezărie alți oameni decît pe acești bătrîni surdo-muți. Și cei care vin aici și lucrează, aici își lasă pielea. Sînt partizani fanatici ai străinului și îi rămîn devotați cu trup și suflet pînă la moarte.

Un vîrtej de praf ne acoperi deodată și mă orbi. Cînd am deschis ochii, Miscowsky strîmba ușor din nas. Bătrînul se făcea respectat chiar și de elementele naturii.

Lucrul cel mai bizar era că pe măsură ce ne apropiam de misteriosul refugiu din mlaștini, colonistul devenea din ce în ce mai invulnerabil la reprobările mele. Singura lui credință, obscură și goală, dar impenetrabilă, făcea parte, într-un anumit fel, din lumina stranie a acestui peisaj. Mi se impunea din exterior, provocînd în mine o acceptare tacită și anticipată a tot ce ar fi avut vreun raport cu el sau cu tînăra fată. Înțelegeam puțin cîte puțin că ceea ce a fost cauza sau rezultatul la ceea ce făcea Serge Miscowsky , servea unui scop care era mult mai de preț decît însăși propria sa viață. Iată ce îl făcea respectabil în ochii mei. El putea să fie eronat, dar eroarea lui era pentru el adevărul suprem. Și el subordonase totul cultului acestui adevăr. Oare văzuse el în mine o asemenea dispoziție de spirit? Mă alesese tocmai din cauza aceasta, pentru a-mi oferi ceea ce nu oferise nimănui și nu ar fi oferit altei persoane? Atunci nu mă gîndeam la aceasta. Nu mă gîndeam nici că bătrînul, cu o subtilitate și o îndemînare care mi s-au părut mai tîrziu prodigioase, mă făcuse părtaș la scopul său, transformîndu-mă într-un martor aparent ocazional și spontan al secretului său. Nu al întregului secret, ci numai al părții pe care avea el interes să o arate. Totuși, vorbind astfel, eu mi-am trădat propriul meu gînd. Nu cred că bătrînul a calculat ceva, a speculat ceva cu privire la mine. El luase, pur și simplu, ceea ce i se oferise, cu un șiretlic inconștient. Fiindcă el lua totul astfel, transformîndu-l în propria lui substanță, așa cum clorofila își asigură în mod inconștient elementele sale.

Mergeam acum de-a lungul vastei potcoave a mlaștinilor, care pătrund adînc în vegetație și rămîn aici la pîndă, sub învelișul lor de ramuri și de frunze uriașe. Nimeni nu cunoștea adîncimile lor de noroi negru și pestilențial.

În acest mormînt, pe jumătate lichid, de bitum, se aruncaseră cu cincisprezece ani în urmă, douăzeci sau treizeci de familii, mai mult de o sută de bărbați, femei și copii, urmînd omul care îi fascinase și-i făcuse nebuni prin nebunia lui strălucitoare și stranie. În acea epocă Ybyra-Caigüe era un sat primitiv, sub-uman. Încercam să-mi închipui unde au putut să-și ridice casele, dar nu era ușor de spus. Nu mai rămăsese din ele nici o urmă. Flora și fauna înghițiseră tot, digeraseră tot, și ploile ávîrși-

https://biblioteca-digitala.ro

seră distrugerea. Ybyra-Caigüe se reîntorsese, desigur, în lumea sa originară. Singurii supraviețuitori erau acum Serge Miscowsky și Isabel Miscowsky.

Pe măsură ce mă apropiam de scena acestei drame, istoria acestui mesia al mlaștinilor punea tot mai puternic stăpînire pe imaginația mea. Povestea fără cap și fără coadă a patroanei hanului își recăpătă echilibrul, devenind mai vie, mai coerentă. Era cu neputință să nu vezi printre aceste ferigi arborescente figura sfrijită, dar magnetică a lui Aparicio Ojeda, asemeni unui vampir turbat, care suge nu numai sîngele, ci și sufletul nefericiților locuitori ai satului, pentru a-i tîrî, după ce au rămas numai piele și oase, în mocirla în care au murit înecați.

— Nebunia îl făcuse niște ochi teribili, ca de foc, îmi spusese patroana. Putea să doboare oameni la pămînt numai cu uitătura lui infernală. Era înalt și slab. Avea un glas ca un răget de zebu, dar știa să imite și țipătul de bufniță. Înainte ca spiritul său să se altereze în întregime, a fost o dată sau de două ori în sat. Atunci venea pînă aici și voia ca eu, personal, să mă ocup de el. Nu avea încredere în nimeni. (Patroana se întrerupse să scuipe cocoloșul de tutun pe care-l mestecase.)

— Venise să caute mai multă lume, continuă ea, mușcînd cu dinții o altă bucată din legătura de tutun negru. Dar singurul pe care a reușit să-l aducă a fost feciorul lui Pamfilia Nune,un băiat care încă nu fusese chemat la recrutarea militară. Ultima dată cînd a venit în sat a fost cînd l-a atacat cu focuri de pușcă împreună cu hoții și bandiții lui, sau armata lui, cum îi plăcea s-o denumească. Casa mea a fost una din puținele clădiri pe care el le-a respectat. Avea o ură de moarte împotriva satului.

— Dar el nu era de aici?

— Ba da, Aparicio Ojeda s-a născut aici, în satul ăsta. Uitați-vă colo sus, pe costișa aceea. Și îmi arătă prin fereastră o ridicătură înconjurată de arbori. E « ensula» San Miguel. Acolo s-a născut Aparicio Ojeda. Dar cînd s-a înapoiat nebun din războiul din Chaco, cu ideile lui smintite, tot satul i-a întors spatele. La început nu, la început toți îl ascultam. Venea în piață, se urca pe un scaun și începea să vorbească. Spunea că a murit în războiul din Chaco. Și asta pînă la un anumit punct era adevărat, fiindcă numai la trei zile după terminarea unei lupte, a fost scos din întîmplare dintr-o grămadă de cadavre aruncate într-o groapă comună. Un soldat din serviciul sanitar l-a auzit gemînd și l-a salvat. Iată pentru ce Aparicio Ojeda spunea că el era mort.Zicea că se urcase la cer timp de trei zile și că acolo Dumnezeu îi conferise misiunea de a salva lumea. Din acest motiv el inviase dintre morți a treia zi, ca Isus Cristos. Explica cu lux de amănunte cum era în paradis. După spusele lui, se afla la extremitatea unei culmi de aur și argint, în lună. La început noi îl ascultam uimiți. Spunea că Tatăl Ceresc nu poartă barbă, ca în imaginile din catehism, dar că este un bărbat aproape la fel de tînăr ca și Isus Cristos, un om la fel ca mine, spunea el închizînd ochii și intinzînd brațele, cu fața ridicată spre cer. Scotea de două sau de trei ori un suspin adînc și rămînea așa multă vreme, iar noi începeam să ne rugăm. El mai spunea că Fecioara Maria i-a dat o fîșie din mantia ei și Crucificatul un spin din coroană. Scotea din buzunarul bluzei sale fîșia de mantie, strălucitoare, și învelit în ea, lungul și negrul spin din coroană. Îl ridica în aer cu brațele în cruce. Dar noi aproape nu îndrăzneam să-l privim, cuprinși de teamă. Fiindcă el ne insulta și ne amenința, pentru răutatea și indiferență noastră față de Dumnezeu. Auzindu-l cum vorbea, mulți plîngeau copleșiți de tristețe.

— Și dumneavoastră la fel, nu-i așa? întrebam eu iscoditor.

— Da, răspundea patroana, fără să acorde atenție întrebării. Și eu credeam la fel la început. Aparicio Ojeda ar fi putut să înnebunească lumea. El spunea că Dumnezeu îl însărcinase să remedieze anumite erori din planul originar: « După crearea lumii, zicea Aparicio Ojeda, Dumnezeu nu s-a gîndit decît la fericirea oamenilor în cer. Acum nu mai vrea ca oamenii să aștepte atîta. Vrea ca ei să fie fericiți, aici jos,

https://biblioteca-digitala.ro

în această vale a plîngerii. Mi-a dat un sistem politic complet, ca să obținem aceasta Eu nu sînt numai un mîntuitor religios, ci și un mîntuitor politic. Voi toți trebuie să mă ascultați și să mă urmați dacă nu vreți ca o teribilă pedeapsă să se abată asupra acestui sat și asupra întregului pămînt. Eu vă aduc mîntuirea, dar în același timp și pedeapsa.» Aparicio Ojeda ne ardea cu privirea lui. Începuse să fie chemat încă de pe atunci « micul nostru Dumnezeu».

— Pe naiba! Și atunci cum ați avut curajul să nu-i dați ascultare?

— Pînă la urmă satul s-a obișnuit, și ar fi continuat să-l asculte dacă nu s-ar fi întîmplat ceva care l-a discreditat definitiv.

— Ce s-a întîmplat? A căzut de pe scaun în timpul predicilor?

— Nu, ceva și mai rău. Un cîrcotaș nerușinat, un cărăuș, pe care-l chema Mînă Cruntă, în trecere prin satul nostru, i-a pus sub scaun — n-am aflat niciodată cum — un cuib de viespi. În momentul în care el ne amenința cu o teribilă pedeapsă, ca întotdeauna, dacă noi nu făceam caz de el, viespile începură să-l atace, se lipiră de el ca o unsoare neagră de ceară topită, țîșnind de jos ca o ploaie de-adoaselea. Reînviatul a fugit țopăind ca o maimuță și cerînd ajutor în gura mare. Era crispat, desfigurat de înțepăturile viespilor și de mînie. Nu puteam să rîdem din cauza fricii care ne stăpînea. La început, n-am înțeles ce s-a petrecut.

— Săracul de el, ce sfîrșit!

— Începînd de atunci nimeni n-a mai avut încredere în el. O luam la fugă sau ne băteam joc de el, fără nici un fel de menajamente. În cele din urmă se retrase în insula lui, iar puțin după aceea s-a dus să trăiască în mlaștină la Ybyra-Caigüe.

De aici povestirea patroanei devine mai nehotărîtă și încă și mai încurcată. Am încercat să-mi imaginez, în felul meu, viața lui Aparicio Ojeda în mlaștină.

Evident, intensul său misticism nu l-a împiedicat să fie un idealist practic și expeditiv. El era cu un picior în cer și cu altul pe pămînt, ceea ce dădea dezechilibrului său o însușire teribilă. Era un profet, un om de stat înnăscut, mai ales în felul cum se interpretează, după concepția noastră modernă, religia și politica. Deficiențele sale teologice nu erau deloc perceptibile. Erorile sale politice nu au fost altceva, poate, decît exces de sinceritate și lipsă de suplețe. Amîndouă l-au dus la ruină, dar în schimb i-au permis să reînoiască, în scurta perioadă cînd și-a jucat rolul, unele metode care lîncezeau pe nedrept în arsenalul ideilor politice și religioase ale timpului său.

Furios pe sat fiindcă acesta batjocorise esența sa divină, Aparicio Ojeda se refugie cu credința sa cu tot în templul mocirlos al mlaștinilor, și acolo se pregăti nu numai de răzbunare, prin care el credea că va repara injuria adusă lui Dumnezeu, ci și pentru a-și duce la îndeplinire misiunea practică ce-i fusese încredințată.

Își organizează milița și insuflă membrilor săi o energică convingere a cauzei sale. Furturile de vite, atacurile înarmate, violurile, diferite atentate de mai mică importanță se înmulțesc. Se recunoaște în ele, în mod sigur, mîna profetului. El promisese teribile pedepse și începuse să se țină de cuvînt.

Micul comisariat deveni îndată neputincios să preîntîmpine actele lui de răzbunare, sălbatice și fulgerătoare. Furia lui Ojeda crește: în cursul ultimului atac, în fruntea oamenilor săi, apostolul răzbunător din mlaștini mitraliază și incendiază comisariatul, ucide sau rănește pe toți oamenii de ordine. Apoi pune stăpînire pe armele lor și continuă să mitralieze și să incendieze cea mai mare parte a satului, pînă la istovirea sa fizică.

Una din puținele case crușate de el a fost a mea, îmi spusese patroana hanului.

Dar nu totul era violență la cel care era depozitarul acestei doctrine capricioase. Anumite aluzii ale patroanei m-au făcut să înțeleg că, în pofida divinei sale uri, slăbănogul dar excesivul propagator nu disprețuia amorul uman. Dimpotrivă, caracterul său de profet îl obliga să se încline în fața dragostei și să-i permită să depășească chiar

https://biblioteca-digitala.ro

limitele permise. El voia ca şi bărbaţii, nu numai femeile din turma lui, să ia parte la binefacerile graţiei pe care el era singurul în măsură să o repartizeze. În afară de « corul fecioarelor» (care erau înlocuite progresiv pe măsură ce încetau să mai fie), el a format totodată şi un grup ales de tineri apostoli.

Cei care nu acceptau « apropierea de divinitate» dispăreau în mlaştină, sau li se impunea o cură de repaos la închisoarea din mlaştini. Aparicio Ojeda era extrem de exigent şi necruţător faţă de prozeliţii lui.

El era extrem de exigent şi implacabil faţă de doi dintre ei: faţă de străinul Serge Miscowsky şi mulatrul Eusebio Zumè. Îi considera eretici şi răzvrătiţi şi-i trata fără milă pentru a da o lecţie celorlalţi. Îi condamnă la o lungă perioadă de închisoare purificatoare în teribila cuşcă din cărămizi, asemănătoare unui cuptor, care juca rolul de închisoare. Ei n-ar fi ieşit de acolo, decît pentru a fi aruncaţi de vii în mormîntul lichid din mlaştini.

Serge Miscowsky a reuşit să evadeze, cu complicitatea surorii sale, şi a fugit cu ea în sat. Mulatrul Zumé, care n-a voit sau n-a putut să scape, a rămas acolo pînă la sfîrşit.

Şi sfîrşitul începu cînd Aparicio Ojeda constată într-o bună zi că un regiment de armată (şi ce ironie, era un vechi regiment din războiul din Chaco) asediase mlaştinile cu mitraliere şi mortiere. Profetul înţelese imediat, puţin cam tîrziu pentru el care era profet, că vremelnica lui glorie pămîntească ajunsese la capăt. În timp ce trupele se pregăteau să atace, el şi-a adunat credincioşii aproape de mlaştină şi le transmise ultimul mesaj al lui Dumnezeu, zicîndu-le că noroiul negru din mlaştini era poarta cerului, neagră numai în afară, dar strălucitoare înlăuntru. Şi au dispărut cu toţii între marile frunze ale mlaştinii ţinîndu-se de mînă, cu Aparicio Ojeda în frunte, ca un şarpe uriaş care se descolăcea şi se înfunda în mocirlă.

— Primele patrule, îşi încheie patroana povestirea, găsiră satul tăcut şi toate casele pustii. Bule mari de aer se spărgeau din cînd în cînd în mocirla cleioasă a mlaştinilor. N-au întîlnit decît pe mulatrul de la închisoare, Zumé. Cînd l-au scos din cuşcă, Zumé a izbucnit în hohote de rîs. (Aici patroana s-a oprit pentru a bombarda din nou zidul cu cocoloşul de tutun amestecat cu salivă.)

— Bietul om trebuie să fi fost tare mulţumit că a fost eliberat, am completat eu venindu-i în ajutor.

— Soldaţii au crezut la început că el era foarte bucuros. Dar şi-au dat seama îndată că bietul Zumé era nebun de-a binelea. Repeta aceleaşi cuvinte: « micul nostru dumnezeu», pe un ton identic, şi zicea că el este mîntuitorul lumii. S-ar fi zis că era un miracol. Sufletul şi vocea lui Aparicio Ojeda trecuseră în corpul mulatrului, ajustate la mărimea scheltului acestuia, acoperit cu o piele plăpîndă asemănătoare unei ţesături murdare şi uzate, şi se exteriorizau prin gura lui băloasă. S-ar fi zis că era un miracol!

Peisajul acela sinistru şi apăsător revela pentru mine, în întreaga sa forţă inumană, istoria celui ce fusese un mesia al mlaştinilor. Aveam impresia că mă stăpîneşte o forţă obscură, misterioasă şi irezistibilă, ca un vis urît în faţa unui peisaj lunar din mocirlă. Şi totuşi alături de mine, viu şi nepăsător, înainta pe mîrţoaga lui unul din principalele personaje ale acestei drame care nu începuse acolo, dar nici nu se terminase aici. La han am putut să ascult povestea acestei drame cu un surîs ironic. Dar în prezent situaţia era deosebită.

Ajunsesem. Mi-am dus mîna instinctiv la un fel de ploscă din bambus pe care o purtam în bandulieră. I-am oferit-o cu un gest însoţitorului meu, dar el m-a refuzat:

— Nu beau.

— Eu da, îi spusei, în anumite cazuri, şi trăsei două, trei înghiţituri.

Mîrţoaga lui Miscowsky şchiopăta şi mai tare.

— Săraca, o să fiu nevoit s-o biciuiesc. Vocea bătrînului era lipsită de emoţie.

https://biblioteca-digitala.ro

Lua chestiunile grave, de viață și de moarte, cu aceeași indiferență cu care trata problemele mărunte. Numai astfel se putea înțelege pentru ce ținea închisă în coliba de scînduri și cărămizi, aproape de la nașterea ei, o tînără fată de șaptesprezece ani. Pentru el era numai un început, sfîrșitul nu exista. Timpul era pentru el acum o prelungire nedefinită, o succesiune imobilă sau, cel mult, ceva care se învîrtea în jurul unui punct, care nu era marcat de nici unul din acele lucruri care se produc și alunecă în urmă în mod vertiginos: un salut, o muzică ce se termină, oameni care se cunosc și apoi se despart, cuvinte ca Paraguay sau altă țară.

Însăși viețile lui Serge și Isabel Miscowsky nu erau decît două imagini în oglinda neagră a mlaștinilor. De acolo își trăseseră imobilitatea lor, stagnarea în chip misterios fericită și a căror profunzime era greu de cercetat. În acest moment am avut certitudinea că Isabel Miscowsky era fericită în captivitatea ei și nu dorea nimic altceva și nimic nu putea să o schimbe. Țesăturile, dantelele, mărgelele, erau tocmai acizii inocenți folosiți de bătrîn pentru a activa această renunțare. El n-ar fi vîndut un singur bob de orez pentru ceva de prisos. Fiindcă își trăia atît de intens propria sa existență, pe care viața din jurul lui trebuia, desigur, să o diminueze pînă la a deveni un lucru inuman, spectral, pînă la a nu fi decît un fel de umbră a visului acestui bătrîn plecat peste mlaștini.

Trecînd de o pădure de arbuști, am zărit coliba sau, mai bine zis, nu i-am zărit decît acoperișul. Era așezată de cealaltă parte a colinei. Și m-a invadat o stranie agitație. Eram pe punctul de a afla în ce constă misterul tinerei fete. Bătrînul pricepu imediat ce se petrecea în sufletul meu. Eu am zis că lumina crudă și goală din acest peisaj era într-un anumit fel gîndirea sa. Aici nici o umbră străină nu putea să se strecoare fără ca ochii lui să nu o observe într-o clipă. Descălecă și se apropie de mine. La rîndul meu am oprit calul. Își puse mîna pe brațul meu și simții că degetele lui mă strîngeau cu blîndețe. Îmi spuse fixîndu-mă cu ochii săi albaștri care erau mai spălăciți ca niciodată, aproape inexpresivi:

— Dumneavoastră ați venit ca să aflați taina, nu-i așa? Privirea lui nu era agresivă. Dimpotrivă, devenise delicată ca reversul unei petale uscate.

— Da. Pentru asta am venit.

— Bun, dar n-o s-o puteți vedea. Nici un bărbat nu o va vedea, nici chiar după moartea ei.

Era în tonul glasului său o certitudine implacabilă și în același timp blîndă și cuprinzătoare. Nuanța singulară a ultimelor sale vorbe: « nici chiar după moartea ei », mă făcură să mă gîndesc că acest bătrîn, în felul lui, trebuia să cunoască sau cel puțin să aibă presentimentul viitorului. Glasul lui părea că vine de foarte departe, cînd adăugă:

— Ea a fost « destinată ». Nu va cunoaște nici un bărbat și nici un om nu o va vedea, fiindcă ea a fost destinată.

— Destinată...? întrebai, încercînd să opresc, după dorința mea de a înțelege, această voce hotărîtă.

Fața lui Serge Miscowsky era serioasă și fără umbre. Vorbea calm, fără grabă.

Da, nepoata mea Isabel e fiica lui Aparicio Ojeda, trimisul lui Dumnezeu. Sora mea l-a iubit pînă în ultima clipă a vieții. Ea l-a părăsit numai pentru ca să mă salveze pe mine. Eu îl detestam, dar după ce am venit aici cu fetița lui de cîteva luni, am început și eu să-l iubesc pe Aparicio Ojeda și să-l venerez. Mă înțelegeți acum? Eu nu sînt decît paznicul fiicei sale. Acum ați înțeles, nu-i așa?

Copleșit, mă lăsai să cad pe un mușuroi de termite. Acoperișul casei dispăru din privirile mele. Vocea lui Serge Miscowsky ajungea la mine din nou, halucinantă, îndepărtată. Dar n-am mai vrut să-l privesc.

https://biblioteca-digitala.ro

— Am botezat-o cînd era micuță în apa neagră a mlaștinii, în locul unde tatăl ei se reîntorsese la Dumnezeu. În toate nopțile cu lună, noi ne apropiem de malurile mlaștinii și el vine să vorbească cu fiica sa.

Îmi ridicai ochii spre cerul decolorat de vară. Mi-o închipuiam pe Isabel Miscowsky aplecată sub lună, căutînd în oglinda mlaștinii ochii întunecați ai tatălui său, confundîndu-i cu stelele ce se reflectă în apele vîscoase, negre și scînteietoare. Mi-o închipuiam învăluită în aburii dezgustători ca o creatură spectrală, înmormîntată ea însăși într-un mormînt fără fund. Dar n-am mai putut să mă las în voia gîndurilor, fiindcă în aceeași clipă clevetitorul fonograf de la han începu să toarcă surd ca o pisică și din nou mi-a revenit în fața ochilor gura patroanei încercînd să atingă o țintă imposibilă cu cocoloașele sale de tutun morfolit.

În aceeași noapte împărțeam cu fanaticii peoni surdo-muți cocioaba lor infectă din marginea mocirlei. Făceau de gardă cu schimbul, în fața colibei. Se înlocuiau la fiecare două ore. Vedeam sentinela fumînd liniștit, impasibilă, în fața ușii. Fumul cenușiu al țigării se amesteca cu norul gros de țînțari și musculițe. În lumina lunii lama cuțitului său lung pe care-l ținea în mînă căpătă o strălucire sinistră. Toți patru m-ar fi tăiat în bucăți, fără pic de milă, la prima mea tentativă de fugă. Bătrînul le-a transmis consemnul fără ca eu să-mi dau seama. Și-a dat seama. Și-a dat seama că o curiozitate disperată mă atrăsese spre marginile mlaștinilor. Și nu putea să-și întrerupă ritul numai pentru că un străin își băgase în cap să afle adevărul. Coliba era cu spatele la mlaștină. Nu se vedea prin ușa deschisă decît noaptea vastă și profundă înălbită de lună.

Serge Miscowsky era șiret. Prevăzuse curiozitatea mea. Și își luase măsuri de asigurare împotriva ei. Mă lăsase în paza credincioșilor săi cîini umani. Numai două detalii neglijase: plosca mea plină cu rachiu, și setea paznicilor mei.

Mi-a trebuit ceva caznă pînă i-am făcut să înghită primele « înghițituri ». Dar destul de repede plosca s-a golit și jandarmii mei surdomuți începură să resimtă efectele băuturii aceleia tari, în stare să doboare și un taur. Turele de gardă s-au întrerupt. Țigara, semnul veghii, nu mai făcea să iasă fumul prin ușa colibei. Scînteierea tăișului « machete »-i alături de sentinela adormită sub efectul băuturii devenise acum inofensivă. Am sărit peste trupurile paznicilor adormiți și am apucat cu precauție drumul spre mlaștini.

Dar Serge Miscowsky era mult mai șiret decît îmi închipuisem eu. El examinase, desigur, și această posibilitate îndepărtată a indiscreției mele: că puteam să înșel vigilența paznicilor.

Fata era absentă în seara aceea. N-am văzut la marginea mocirlei negre decît pe bătrîn, aplecat ca o umbră a unei statui în rugăciune, încoronat de părul argintiu, alb și luminos.

În romînește de LAURENȚIU SILVIAN

https://biblioteca-digitala.ro

LAURENŢIU SILVIAN

Un precursor şi un model AUGUSTO ROA BASTOS

Paraguayanul Augusto Roa Bastos este unul din cei mai de seamă scriitori ai Americii latine. În primul rînd povestitor de mare talent, dar şi poet merituos şi dramaturg de calitate, s-a distins mai ales datorită originalităţii prozei sale.

După îndelungi şi anevoioase căutări, în care a trebuit , depunînd eforturi tenace, să escaveze în carapacea dură a convenționalismelor locale și să anihileze falsele tabuuri, care se acumulaseră peste izvoarele de creaţie, Augusto Roa Bastos a reuşit să obţină o ajustare a literaturii sale la ritmul de dezvoltare a literaturii moderne, redîndu-i o amplă umanitate şi modernitate. Totodată a reușit s-o scoată din imobilismul și marasmul devenite tradiţionale în literatura paraguayană, limpezindu-i şi repunîndu-i în circulație sursele de creaţie atrofiate. Scriitori tineri nu numai din Paraguay, ci și din alte ţări latino-americane, văd în el — aşa cum a afirmat de curînd Gabriel García Márquez — un precursor și un model al literaturii latino-americane actuale.

Opera lui Roa Bastos se încadrează în larga mişcare de renovare a literaturii latino-americane, care, pornind de la realitățile subdezvoltării, cerea o reîntoarcere la cea ce e național, american, mişcare ce a avut un amplu răsunet în jurul anilor 1950, mai cu seamă în Brazilia, Argentina, Uruguay și Paraguay. Opera lui Roa Bastos are meritul de a fi dus la redescoperirea omului paraguayan, la cunoașterea psihologiei sale, la revelarea lui sociologică, a valenţelor sale spirituale. El a desacralizat mitul despre existenţa omului cu masca de fier, condamnat să rămînă veşnic necunoscut.

Îmbinînd observaţia sociologică cu cea psihologică, Roa Bastos obţine în scrierile sale, prin stilul său elevat, ce se sprijină pe o notaţie precisă şi lapidară, în care amănuntul e sugestiv și puternic reliefat, crearea unei galerii de tipuri variate şi a unei atmosfere de cuprinzătoare tensiuni, electrizantă nu în puţine cazuri. Limbajul său, cu fulgerări intuitive, clădește un climat de mister şi duce uneori povestirea pînă la

https://biblioteca-digitala.ro

frontierele magicului. Mediul potrivnic ființei umane și climatul, fie el istoric sau social, sînt puternic proiectate în afară și denunțate cu violență și fermitate de autor.

Roa Bastos nu intervine ca autor în dezvoltarea povestirilor sale, el nu năzuește să reproducă lucrurile aidoma, fotografic, ci se strădueşte să le reprezinte, proiectîndu-le dinăuntru, desprinzîndu-le din opacitatea și ambiguitatea lumii, prinzînd în lumina vie a artei sale nu numai realitatea lor fizică, ci și realitatea lor psihică. În mare parte, în proza lui Roa Bastos peisajul e sublimat. El nu emite judecăți de valoare asupra oamenilor, asupra vieții, ci lasă această funcție personajelor, faptelor, atmosferei grele de sensuri multiple, împreună cu dreptul și libertatea de a se autovalorifica.

Țesătura de idei a cărților sale, întrebările acute care le străbat ca niște puternice fluvii subterane, psihologia traumatizată a unor eroi ai săi, aptă să sugereze tumultul psihic al omului modern, prins în plasa unei continue confruntări cu mediul înconjurător, zguduirile profunde ale ființei umane, provocate de război, obsesia chinuitoare a teroarei declanșate de lungul șir de dictaturi din țara sa, teama devorantă de singurătate, ca și dramele sîngeroase, întîmplările tragi-comice generate de superstiții și primitivism, petrecerile dezlănțuite în mod primejdios, etc., toate acestea se insinuează stăruitor în conștiința și afectivitatea lectorului, îl captivează și îl fac un prieten apropiat al autorului paraguayan.

Roa Bastos folosește, pentru prima oară în literatura paraguayană, o limbă metisă, care, după părerea specialiștilor, este o splendidă fuziune a limbii spaniole cu cea guaraní, nelăsîndu-se furat de limitările regionale, ci dimpotrivă imprimînd narațiunii sale o proiectare universală. El își stăpînește perfect limbajul. Își domină lumea și extrage un ca alchimist ceea ce îl preocupă și îi este de folos.

Augosto Roa Bastos s-a născut la 13 iunie 1918 la Asuancóin. Trăiește de la vîrsta de 30 de ani la Buenos, Aires, în Argentina, unde a fost nevoit să se exileze în urma războiului civil din patria lui. A fost mult timp ziarist, în timpul celui de al doilea război mondial, călătorind în calitate de coresponndent de presă prin Europa, Africa America de nord. Prima lui carte de proză, o culegere de nuvele, *El trueno entre las hojas* (*Tunetul printre frunze*), a apărut în 1953, consacrîndu-l definitiv ca scriitor. Multe din aceste nuvele sînt traduse în alte limbi și au fost cuprinse în majoritatea antologilor de proză hispano-americană. ;

L-a influențat și l-a urmărit pînă la obsesie războiul stupid din Chaco (1932—1936) și consecințele nefaste ce s-au abătut asupra țării sale. De aceea multe din scrierile sale, inclusiv romanul *Hijo de hombre* (*Fiu de om*), 1960, distins cu premiul Losada, fac referiri sau se ocupă direct de războiul din Chaco. Alte cărți: *El baldio* (*Teren viran*), 1967, *Los pies sobre el agua* (*Cu picioarele peste apă*), 1968, și *Madera quemada* (*Lemn ars*), 1968, toate trei culegeri de nuvele. (O parte din versurile scrise înainte de 1947 și le-a strîns în două volume, pe care autorului îi place să le treacă totdeauna cu vederea. Sensibilitatea de scriitor militant l-a făcut, de asemenea, să-și alăture protestul, alături de compatrioții săi, împotriva injustiției sociale și abuzurilor autorităților paraguayene, împotriva privării de libertate și a schilodirii dreptului, adevărului și rațiunii în țara sa de origine.

În cele două nuvele pe care le prezentăm în continuare, moralistul social din Roa Bastos zugrăvește cu un penel virguros, dar încărcat de o tristețe ucigătoare, drama unui condamnat politic care, cuprins de disperare, încearcă să evadeze săpînd un tunel ce se prăbușește peste el, sau frenezia religioasă a unui fost combatant din războiul din Chaco care încearcă să împrumute esențe divine unor cerințe sociale, firești, lipsa de personalitate a celor din jur, nebuni descurajatoare în care se scufundă ultimul supraviețuitor al unei tragedii pierdută în pustietățile inospitaliere ale tropicelor.

https://biblioteca-digitala.ro

ISTVÁN ÖRKÉNY

Prozator și dramaturg, István Örkény (n. 1912, Budapesta) a debutat în 1941 cu un volum de nuvele (Tengertánc — Dans marin), *cu o puternică tentă umoristic-grotescă ce va caracteriza toate scrierile sale de mai tîrziu. Dintre lucrările sale mai vechi, notabile sînt :* Voronej *(dramă, 1944)*, Furtună de zăpadă *(1947)*, Postul la Buda *(1948)*, Principesa Ierusalimului *(1966), nuvele.*

Piesele Familia Tót *(1967) și* Jocul de-a pisica *(1969) s-au bucurat de succes în multe țări. Opera sa cea mai importantă și de mare popularitate e seria intitulată* Nuvele-minut (Egyperces Novellák), *cuprinzînd proze scurte de o maximă concentrare, în egală măsură umoristice și dramatice.*

CONSTANTIN OLARIU

https://biblioteca-digitala.ro

NUVELE-MINUT

Klimax

Mirosul de gaze l-a observat administratorul. Sparse uşa. Scrisoarea de adio zăcea pe duşumeaua de piatră a bucătăriei; deasupra ei, o mică scrumieră de faianţă, în ea chiştocul ultimei ţigări.

« Azi e a patruzeci şi patra mea zi de naştere, citi administratorul. Nimeni din casă nu mă iubeşte. Intreprinderea de reparaţii nu e dispusă să-mi repare plafonul, prin care pătrunde ploaia. Vreau să mor. Văduva Berger Mihályné».

Chiştocul purta urme de ruj.

Extaz

De două zile, nevasta lui Kopp Lukács zăcea bolnavă de gripă. A treia zi, la prînz, telefonul din biroul lui Lukács, de la slujbă, începu să sune. Se prezentă o oarecare Cseténé sau Csekéné, despre care află cu acest prilej că lucrează la şcoala de coregrafie din vecinătatea casei lor, ca garderobieră, De la ea află că nevastă-sa se simte ceva mai bine, dar că mai are temperatură, şi din cauza asta nu putuse ieşi să telefoneze. Îi transmitea prin Cseténé să aducă acasă o pîine şi două sute de grame de mezel; încolo,are acasă tot ce-i trebuie.

Telefonul acesta dat prin bunăvoinţă îi provocă lui Lukács o plăcută stare de efervescenţă. Nevastă-sa, Jutka, nu-l mai rugase niciodată aşa ceva. Era o gospodină exemplară, ea însăşi mergea la cumpărături, gătea, spăla, călca şi făcea curat, îngrijea de cei doi copii şi de mama bătrînă, bolnăvicioasă, a soţului ei. Şi ori de cîte ori Lukács, în momentele sale de mare avînt, se oferea s-o ajute la gospodărie, îl refuza.

Iată de ce Lukács, care de mulţi, foarte mulţi ani nu mai trebuia să se ocupe de cumpărături, începu acum să-şi facă, emoţionat, planuri. Chiar în acea zi primise chenzina; hotărî, deci, ca în loc de mezeluri să ducă acasă şuncă, iar în loc de pîine, chifle sau cozonac, sau vreo altă specialitate fină. Apoi trecu la contabilitate, unde lucra un prieten al său.

— Spune-mi te rog — se interesă el — unde se poate găsi şuncă?

Prietenul său îl privi mirat.

— Aproape la orice magazin de delicatese. De obicei au şi-aici la colţ!

— De obicei? întrebă Lukács şi se întoarse îngrijorat la biroul de asigurări.

https://biblioteca-digitala.ro

« Dacă-i atît de problematic să cumperi şuncă, îşi spuse, atunci nu merită să încerc aici, pe străzile din preajma instituţiei. Cel mai bine-i să iau un tramvai pînă-n centru, cumpăr şunca, şi cu acelaşi bilet de transbordare merg acasă". Dar cum nu cunoaştea ora de închidere a magazinelor, intră la şeful său şi, aducîndu-i la cunoştinţă că Jutka e bolnavă, se învoi să plece cu un ceas înainte de terminarea programului de lucru.

Coborî la Franciscani şi găsi îndată un magazin de delicatese. Şi încă atît de frumos şi curat, încît inima îi fu cuprinsă de o senzaţie plăcută, festivă, ca şi cînd ar fi pătruns într-o biserică luminată feeric.

Aici sigur se găseşte şuncă, se gîndi bucuros; şi în timp ce se aşeză la coada din faţa tejghelei, observă nu numai un platou cu şuncă, ci chiar lîngă el, într-un alt platou, salam de iarnă tăiat în felioare foarte subţiri. Hotărî să ia o sută de grame de şuncă şi o sută de salam de iarnă, pe care vînzătorul i le şi cîntări prompt.

— Mai doriţi şi altceva? întrebă apoi.

— Nu, nu mai doresc nimic, spuse Lukács şi aruncă o privire rapidă spre rafturi. Aia de-acolo ce-i?

— Pastă de ficat, spuse vînzătorul.

La auzul acestor cuvinte, nu se ştie de ce, gura lui Lukács se umplu de salivă. Şi-apoi, pasta era ambalată în tub, întocmai ca pasta de dinţi. El, Lukács, nu consumase încă niciodată vreun produs alimentar ambalat în tub.

— Dă-mi un tub, spuse răguşit.

— Avem o brînză excelentă , Ementhal, spuse vînzătorul.

Vorba asta îi merse drept la inimă. Era mort după brînză, dar mai cu seamă după brînza de Ementhal. Jutka îi cunoştea slăbiciunea, şi cu toate acestea nu avuseseră de ani de zile brînză pe masă. El nu făcuse niciodată vreo aluzie; era încredinţat că nu se poate găsi brînză de Ementhal, dar acum, văzînd coloşii cît roata morii, se simţi brusc ca aţîţat, şi rosti:

— Dă-mi şi din asta un sfert de kilogram.

Vînzătorul tăie o bucată şi-o cîntări. În acest timp, pe Lukács îl părăsi furia, căreia îi luă locul un soi de părere de rău. Avea sentimentul că devreme ce cumpărase bucata asta mare de brînză pentru propria-i plăcere, i s-ar cuveni şi Jutkăi ceva, în compensaţie.

— Ce fel de peşte aveţi?

La recomandarea vînzătorului, cumpără două cutii de sardele norvegiene şi două felii de şalău în aspic. În acest timp simţi că ameţeşte. Dar nu o ameţeală ca de anemie sau rău de mare. Ameţea, de parcă ar fi fost îndrăgostit pînă peste urechi sau s-ar fi bucurat de primăvară, sau de parcă ar fi băut două spriţuri unul după altul, pe nerăsuflate. Cînd vînzătorul — de-acum cu desăvîrşire sigur de treaba pe care-o avea de făcut — îi arătă sus în raft o cutie de conserve ovală, cu pastă de ficat de gîscă cu trufe, Luckács dădu doar din cap. Nu-i mai ieşea nici un sunet din gîtlej.

Primi nota de plată. Porni spre cassă. Aproape că ajunsese cînd zări, pe o altă tejghea, movila de portocale. Inspiră adînc şi se duse clătinîndu-se la domnişoara de acolo.

Acasă trăiau cît se poate de chibzuit. Fiecare bănuţ îşi avea rostul său, ca o cifră într-un şir de cifre. Meniul era monoton, totuşi Jutka ştia să conducă atît de iscusit gospodăria, încît în ultima zi a lunii masa era doar o idee mai slabă decît în zilele următoare lefii. Însă nu trebuie să fii matematician cu diplomă pentru a citi suma totală a bonurilor ţinute în mînă şi a o compara cu banii de întreţinere pe-o zi... Dar Lukács nu mai era într-o stare normală. Îl mînca pielea. Era scăldat în valuri de dulce căldură. Nu se mai gîndea la Jutka. Nu-i mai păsa de nimic şi de nimeni. Ochii îi străluceau, şi-şi tot lipea neauzit călcîiele, în ritmul unui ciardaş închipuit.

— Dă-mi şi nişte lămîi, spuse, după ce domnişoara îi cîntări portocalele.

— Ce-s alea de colo, puişor? se întoarse apoi spre domnişoară. Nu cumva smochine?

https://biblioteca-digitala.ro

Cumpără și smochine. Cumpără și stafide. Cumpără și piersici congelate, și zmeură congelată. Era ca beat. Fredona cu glas tare, în timp ce vînzătorii și vînzătoarele cîntăreau, ambalau, făceau socoteala. Mai cumpără și cîteva legături de ceapă verde. Și cîteva ridichi de seră. Îi venea să cumpere tot mapamondul. Se îndreptă în pași de dans spre cassă și o ciupi amical de obraz pe femeia aceea căruntă, cu halat alb, care-i dădu restul de la sute. Avea atîtea pachete încît aruncă biletul de tramvai și se întoarse acasă cu un taxi.

Își depuse încărcătura în bucătărie. Dar acolo nu mai fredona.

— N-ai uitat de mezel, dragule? îl întrebă nevasta.

Jutka ieși în bucătărie și cînd se întoarse era foarte palidă. Se holbă la bărbat.

— Ce-i cu tine, dragule? întrebă speriată.

— Mă ia cu amețeală, spuse Lukács.

Jutka nu-i mai spuse nimic. Îi așternu patul, îl culcă, îi puse pe frunte un prosop ud. Îi dădu o aspirină, aducîndu-și aminte că pe vremea cînd nu era încă însurat cu așa ceva se trata după nopțile de beție.

Lukács se scufundă într-un somn adînc și tulbure. A doua zi se prezentă la slujbă cu cearcăne sub ochi și o puternică durere de cap. Toți crezură că aseară scăpase din hățuri; și el însuși avea senzația ca și cum în sfîrșit ar fi făcut un chef în lege.

Pantheon ungar

— S-a anunțat și la ziar că timp de două săptămîni avem închis, spuse la telefon portarul muzeului. Relicvele Războiului pentru libertate e închis, iar pentru Amorurile lui Liszt abia cum se adună materialele.

— Da' ce să fac cu ele? Ăsta era programul fixat pentru după amiază.

— Duceți-le la Muzeul de Arte.

— Acolo am mai fost. Gîndește-te și dumneata: astea-s din provincie, fetișcane de cincisprezece ani. Lor, orice obiect material le spune mult mai mult decît cele mai frumoase picturi din lume!

— Păi, cum Dumnezeu să le fac expoziție?! întrebă portarul. Las de-o parte că sînt numai eu singur.

Vocea profesoarei trăda atîta dezamăgire încît portarul ceru un dram de timp pentru gîndire, apoi aunnță că are să încerce să încropească un pic de material pe după masă, deși, ce-i drept, o să fie o treabă foarte sărăcăcioasă și improvizată. În lipsă de catalog, vor trebui să se mulțumească cu explicațiile date de el.

În foaier nu era afișat decît un petic de hîrtie scris la mașină: Expoziția memorială Hubauer Sándor.

În sala nr. I era expusă baioneta lui Hubauer Sándor-tatăl, pe care-o adusese acasă din primul război mondial, dar asta nu le interesă cine știe ce mult pe fete. Apoi, urma cartea de rugăciuni a bătrînei Hubauer Sándorné, născută Süle Mária, la care, la fel, abia dacă aruncară o privire, deși aceasta prezenta cît de cît interes prin faptul că era plină de rețete culinare. Dar vitrina următoare, care în sfîrșit îl înfățișa pe însuși Hubauer Sándor, la vîrsta de opt luni, gol-goluț cum l-a făcut maică-sa, întins pe burtă, recoltă cu un succes cu atît mai mare.

— Vai, ce dulce! oftă o fată, în care dăduse de pe acum glas viitoarea mamă.

Și tot acolo mai erau: găletușa mult ciocănită și hîrbuită a micuțului Hubauer, lopățica și mica roabă. Apoi un dinte de lapte. Certificatul de vaccinare. Un ciob din ochelarii săi pierduți. (După cum se știe, pînă la vîrsta de 15 ani Hubauer Sándor a fost miop, dar mai tîrziu i-a trecut.)

https://biblioteca-digitala.ro

— Şi voi, fetelor — le atrase atenţia profesoara — e bine să mergeţi regulat la examenul periodic al ochilor.

În următoarea vitrină, un bloc-notes terfelogit.

— Hubauer Sándor şi-a notat încă din adolescenţă tot ce-a cheltuit, pînă la ultimul bănuţ... Iar asta e o maşină de brodat.

Fetele se minunară, deşi nu era decît o maşină de tip vechi, acţionată cu picioarele, marca Omag, cu o deschidere de opt milimetri, la care — în timp ce Hubauer se căznea zadarnic să transforme în realitate măreţele-i planuri — soţia lui lucra de dimineaţă pînă seara... Numai cu această muncă prost plătită, cu broderia de monograme de opt milimetri izbutea să cîştige pîinea cea de toate zilele a familiei... Binecuvîntată amintirea acestei maşini de brodat! Fără ea, cum s-ar fi descurcat o familie de patru guri dintr-o anemică leafă de portar?

— Şi ce fel erau acele planuri măreţe? se interesă una din elevele nelămurite.

— De tot felul, spuse portarul. Pentru a avea o mai bună privire de ansamblu, le vom împărţi în trei categorii: preocupări de natură economică, politică şi ştiinţifică.

Din păcate, datorită prea puţinului timp de care-a dispus, din această multitudine n-a izbutit să strîngă decît aşa, cîteva mostre. Opera ştiinţifică a lui Hubauer aşteaptă încă să fie prelucrată: cert e însă că i-a trecut prin cap atît ideea unei rachete lunare (de departe mult anterioară celor de azi), cît şi ideea folosirii energiei solare. (El se gîndea la uriaşe pungi de staniol, în care energia solară putea fi înmagazinată cam aşa cum s-ar aduna căldura în castanele coapte.) Cît priveşte vederile politice ale lui Hubauer, despre ele abia dacă s-au păstrat cîteva însemnări scrise, iar discuţiile amicale au fost în parte date uitării.

— Ce păcat! Şi în ce constau aceste vederi? întrebă profesoara, după ce se văzu silită să le apostrofeze pe fete, care începuseră să trăncănească.

— După cum se ştie, Hubauer era un luptător pentru pace. Odată, spre mai mare groaza neveste-si, şi-a scuturat pumnul către trupele germane pătrunse în ţară. A dezertat de la armată şi se ascundea ici-colo, cu hîrtii false; chiar şi « Ordinul de lăsare la vatră» ce poate fi văzut în vitrina nr. 7 e un astfel de fals măiestrit, semnătura fiind opera nevestei lui Hubauer. Curajul său orbi ţi putea ridica părul măciucă; spre sfîrşitul războiului, cu patalamale false în buzunar, găsindu-se în grădina unui restaurant aflat sub observaţia agenţilor, a decretat cu glas tare: « Zilele lui Hitler sînt numărate! » De altfel, cîţiva muşterii de pe la mesele învecinate s-au şi uitat la el.

— Agenţi? se interesă o fată.

— Nu, spre norocul lui, numai cunoscuţi. Dar Hubauer era omul care-ar fi rostit acelaşi lucru chiar dacă l-ar fi ascultat nişte agenţi!

Fetele rămăseră încremenite de spaimă. Apoi trecură buluc în următoarea sală, unde se aflau o mică locomotivă-jucărie şi o cutie destul de mare.

— Asta-i o cassă de economii combinată — « Neclintit pentru patria ta», explică portarul, cu un gest dureros, ce voia să spună că din toate proiectele unui spirit genial n-a rămas, una peste alta, decît un astfel de nimic concret, pe care el însuşi îl socoteşte un moft... Dar pînă şi lîngă această cassă poate fi văzută decizia de respingere a Biroului de brevetare a invenţiilor!

— De ce « combinată»? Cum vine asta? se interesă profesoara.

— Păi, dacă se bagă bani înăuntru, aparatul cîntă « Neclintit pentru patra ta»!

O fată băgă o monedă în aparat. Aşteptară, dar nu se auzi nimic.

— Nu funcţionează, spuse portarul.

— Nu contează, lămuri profesoara. Invenţia în sine te învaţă nu numai la economie, ci şi la gînduri patriotice.

— Şi nu l-a sprijinit nimeni, niciodată? întrebă o fată.

https://biblioteca-digitala.ro

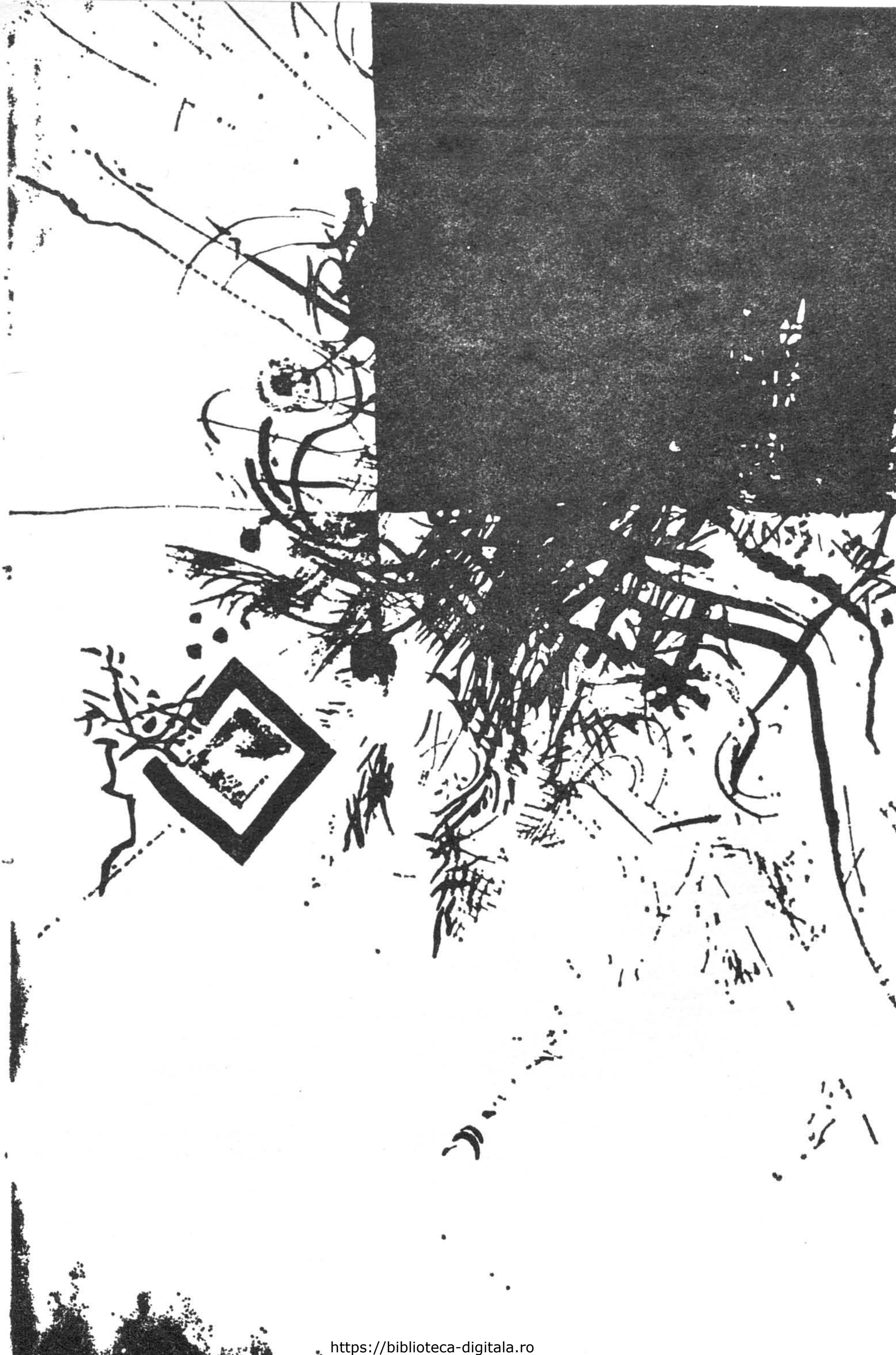

https://biblioteca-digitala.ro

— Niciodată. A îmbătrînit în izolare, fără să fie înțeles.
— Nici un plan nu i s-a realizat?
— În țara asta? dădu din mînă portarul. Așa se duce viața omului, la noi!
Toți tăceau, atinși de vîntul tragediei naționale.
— Iar acesta de aici e maiorul Gagarin! arătă portarul spre o fotografie în color.
— Se cunoșteau unul pe altul?
— Din păcate, nu.
— Din ce cauză?
— Întîlnirea n-a avut loc, rosti portarul, mai pe ocolite.
Nu mai rămăsese de văzut decît o singură vitrină.
— Asta-i Cartea de muncă, cu care mergea la lucru... Hubauer Sándor a trăit modest şi retras, n-a cerut şi nici n-a aşteptat avantaje. Priviţi, micul său dejun: o jumătate de litru de lapte, o sută de grame de parizer, pîine.
Înconjurară laptele, parizerul, pîinea. Cîtorva fete le dădură lacrimi în ochi.
Mulţumiră, se așezară în rînd și plecară. O săptămînă mai tîrziu, aveau extemporal: « Ce-am văzut cu prilejul excursiei de studii făcută la Budapesta?» Tineretul nu e însufleţit decît de lucruri excepţionale; au scris pagini întregi despre biserica Sf. Matei, despre un bufet cu autoservire, despre Steagul țării!... Despre Expoziția memorială Hubauer Sándor aproape nimic. Deh, tineretul de azi!
Dar, nu-i nimic. Poate că odată și-odată... Poate peste douăzeci, sau treizeci de ani. Ori peste patruzeci de ani. Atunci au să-și aducă aminte de Hubauer!

Moartea sticlei

La cinci după masă începu să răsufle încet, dar nimeni nu băgă de seamă. Márti se pregătea de examen, era atît de adîncită în studiul lingvisticii încît își uitase doi dinți incisivi să atîrne în afara gurii. Ceilalţi aşteptau oaspeţii, chinuiţi de emoţie.
Respirația deveni mai tare, amestecată mai tîrziu cu niște sunete gîjîitoare. Nu-i dădu nici acum nimeni atenţie, în ciuda faptului că nervii fiecăruia semnalau cum că în casă se află un fel de sursă de sunete neobişnuite. Numai că există în noi şi un organ de semnal care estompează totul, pentru a întîrzia răul. De cînd ni s-au tocit instinctele, nu ne alarmează decît pericolele iminente. Pînă nu ne atinge trupul, nu e nici o deosebire între un sîmbure de cireașă scuipat și un glonț slobozit pe țeava puștii.
Gîjîiturile deveniră tot mai dese, apoi amuțiră. Dar tocmai atunci, în această linişte de rău augur, se auzi un sunet clipocitor, ca și cum s-ar fi spart o arteră și din plămîni ar năvăli sîngele înspumat în gură. Toți se strînseseră buluc, alergînd. Mama Olga lăsă încet jos maioneza și exclamă:
— Doamne!
Márti spuse:
— Ce vină am eu, mamă?
Mama Olga spuse:
— Pentru că niciodată nu ești atentă la ce faci.
Bunicuța interveni:
— Nu vă certați , că închide băcănia.
Într-adevăr, cineva ar fi trebuit să coboare să schimbe sifonul. Dar nu aveau puterea să se miște. Stăteau și priveau sticla, pentru că nimic nu e mai greu de suportat decît suferința.
În interiorul sticlei apa sfîrîia; sfîrîitul acesta îi făcea trupul să fremete. Pe gură ieșeau bulbuci, care se spărgeau și i se scurgeau pe marigini. Era mută, dar poate

https://biblioteca-digitala.ro

că suferea; din organismul acesta închis, sunetele nu puteau răzbate afară. După un timp acidul se mistui, apa se limpezi, sticla deveni tăcută. Nu mai urcă din ea nici măcar un bulbuc. Mama Olga se aplecă deasupra ei și ascultă, dar sticla nu mai dădu semn de viață.

— Doamne, ce-o să fie cu noi? întrebă bunicuța.

Nimeni nu răspunse.

Baladă despre puterea poeziei

Pe bulevard se afla o cabină telefonică. Uşa ei era deschisă şi închisă des. Oamenii îşi rezolvau treburile, bune sau rele, chemau acasă ori la slujbă, puneau la cale o scurtă întîlnire, cereau bani împrumut de la prieteni sau îşi pisălogeau cu gelozia lor iubita. O femeie mai vîrstnică, după ce agăţase receptorul în furcă, se prăbuşise brusc peste aparat şi plînsese. Însă un asemenea caz se nimerea destul de rar.

Într-o după-amiază senină de vară intră în cabină poetul. Îl căută pe un redactor şi-i spuse aşa:

— Sînt gata ultimele patru versuri!

Şi citi cele patru versuri de pe un petic de hîrtie murdară.

— Vai, ce izbitoare, ce dure sînt! exclamă redactorul. Ia-le încă odată în lucru, fă-le ceva mai senine.

Zadarnic protestă poetul. În curînd lăsă receptorul şi plecă.

O vreme nu mai veni nimeni; cabina stătea goală. Apoi apăru o femeie între două vîrste, neobişnuit de grasă, cu sîni neobişnuit de mari, îmbrăcată într-o rochie de vară cu flori mari. Vru să deschidă uşa cabinei.

Uşa se deschise greu. La început nici nu vru să se deschidă, apoi însă se declanşă în afară atît de brusc şi de tare încît pur şi simplu o catapultă pe femeie în stradă. La următoarea încercare, uşa reacţionă atît de dur încît izbitura ei echivala cu o lovitură de picior. Femeia îşi pierdu echilibrul şi căzu pe spate, peste o cutie poştală.

Pasagerii care aşteptau autobuzul se strînseră buluc acolo. Dintre ei, se desprinse un domn cu servietă, un bărbat cu înfăţişare energică. Încercă să deschidă uşa cabinei, dar primi o lovitură atît de cumplită, încît căzu îndată lat pe pavaj. Se adunară tot mai mulţi pietoni acolo, făcură fel de fel de remarci despre cabină, despre poştă şi despre femeia cea grasă. Unii făcură pe atotştiutorii, chipurile că e vorba de un curent de înaltă tensiune ce trece prin uşă, alţii că femeia cea grasă şi complicele ei au vrut să fure fisele din aparat, dar că au fost descoperiţi la timp. O vreme, cabina le ascultă mută eronatele presupuneri, apoi se întoarse şi porni cu paşi calmi pe bulevardul Rákóczi. La colţ, unde semaforul tocmai era pe roşu, cabina se opri şi aşteptă.

Oamenii se holbară la ea, dar nu spuseră nimic: la noi, oamenii nu se miră de nimic, cel mult de un lucru normal. Sosi autobuzul, luă călătorii, iar cabina îşi văzu de drum mai departe, de-a lungul bulevardului Rákóczi, în după-amiaza aceea zăpuşitoare de vară.

Ici-colo privea galantarele. Zăbovi prin faţa florăriei, cîţiva o văzură intrînd într-o librărie, dar poate că or fi confundat-o cu altcineva. Într-o bodegă de pe o stradă lăturalnică dădu de duşcă un rom mic, apoi se plimbă pe malul Dunării şi se duse pe insula Margareta. Lîngă ruinele vechii mînăstiri zări o altă cabină telefonică. Se plimbă mai departe, apoi se întoarse, trecu în cealaltă parte a aleii şi începu să schimbe priviri cercetătoare dar insistente cu cabina cealaltă. Mai tîrziu, cînd se mai întunecă, dădu buzna într-un strat de flori, printre trandafiri.

Ce s-o fi întîmplat, ce nu lîngă acele ruine, nu mai putem şti, pentru că luminaţia pe Insulă e foarte slabă. Dar a doua zi, trecătorii matinali observară că acea cabină din faţa ruinelor e împodobită toată cu trandafiri roşii, iar aparatul funcţionă toată ziua anapoda. De cealaltă cabină, nici urmă nu mai era.

Ea părăsise încă din zori Insula şi trecuse în Buda. Urcase pe dealul Gellért, de acolo tîrîş-grăpiş se căţărase pe vîrful stîncos al Trei Hotarelor, apoi coborîse la poale şi o luase pe şoseaua naţională.

Nu mai fu văzută niciodată în Budapesta.

Mult în afara oraşului, dincolo pînă şi de ultimele case ale Văii Reci, însă binişor mai încoa de comuna Nagykovács, există o pajişte cu flori sălbatice. E atît de mică,

https://biblioteca-digitala.ro

încît un prunc o poate înconjura alegînd fără a obosi, și ascunsă între niște copaci înalți, cu trunchiul gros, ca un ochi de mare. E prea mică fie și pentru a merita să fie cosită: din pricina asta, pe la mijlocul verii, iarba, florile și bălăriile cresc acolo pînă la brîu. E locul unde cabina și-a găsit sălaș.

Excursioniștii, care nimeresc duminica pe-acolo, se înveselesc foarte la vederea ei. Îi apucă cheful să-i facă o farsă cuiva care doarme încă buștean, sau le trece prin cap să telefoneze vecinului, să pună sub preș cheia uitată în ușă. Intră în cabină — care stă un pic înclinată în pămîntul moale — și în timp ce florile sălbatice, cu cozi lungi, se apleacă înăuntru curioase, ei ridică receptorul.

Aparatul însă nu le face legătura. În loc de asta, în receptor răsună patru versuri, abia auzite, ca o vioară cu surdină... Aparatul nu restituie fisa, dar nimeni nu s-a plîns încă din pricina asta.

(1951)

Cîteva minute de politică externă

Bătusem toate depozitele de combustibil din împrejurime, am fost și la rampe, dar fără succes. Azi, orice achiziție e o problemă. Apoi cineva mi-a recomandat o anumită pivniță de la periferie, al cărei șef, un om de viață și dezghețat, poate face rost de orice fel de material combustibil, cu condiția ca omul să-i ducă olecuță de rom.

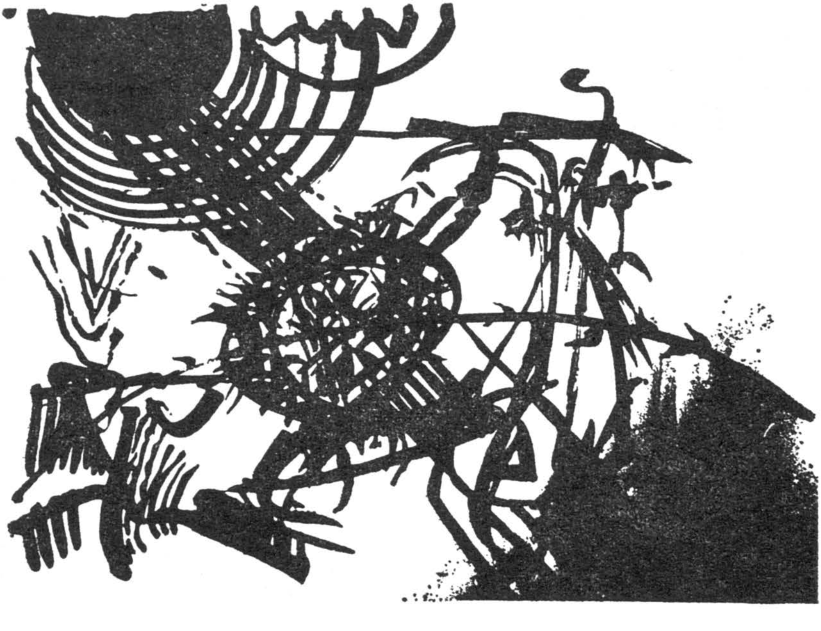

Nu mai era nevoie să cumpăr; aveam rom acasă, și încă rom cubanez veritabil. Am găsit beciul, în care ajungeai coborînd opt trepte. Încă nu ajunsesem nici la jumătatea drumului, cu romul în servietă, cînd de jos îmi strigă un bărbat:

— N-avem brichete din redege!

Am coborît, am salutat, am scos la vedere romul, punîndu-l pe o masă de tablă mînjită de praf de cărbune.

— Nici n-am nevoie de așa ceva, am zis.

— Atunci, ce-ați dori? se interesă șeful, aruncînd o privire sfredelitoare spre rom.

— Păi, aș vrea să cumpăr niște material exploziv, am zis.

Căci pretutindeni pe unde umblasem pînă acum, îmi spuseseră — ce mai la deal, la vale: n-avem. Dar el se dădu mai aproape de rom, citi eticheta, cercetă trestia de zahăr desenată pe etichetă, apoi rosti așa:

— Păi, oleacă de smoală de minereu de uraniu aș putea să vă găsesc.

I-auzi, să nu mă pufnească rîsul?

— Știi că ai haz? i-am spus. Ce ți-oi fi închipuind despre mine? Că am să mă apuc să-mi fac rezerve acasă în bucătărie?

Mi-am luat sticla de rom, am pus-o înapoi în servietă , la care cărbunarul deveni îndată mai maleabil.

— Nu e cazul să plecați ca din tun pentru o bagatelă ca asta. Binevoiți să-mi explicați mai exact ce doriți, și pe urmă vedem noi ce se poate aranja.

Se face că nu pricepe, mi-am zis, dar i-am explicat totuși pe-ndelete, cu răbdare, că am nevoie de o încărcătură atomică obișnuită, adică de-un izotop de Uraniu 233 foarte pur.

— Mă rog, dacă nu se găsește — am adăugat — poate fi și o infimă cantitate de Plutoniu 239.

Mi-am scos iarăși romul și l-am așezat pe masa de tablă. N-am mai adăugat nimic. Nici el n-a mai zis nimic, decît a luat sticla, a dus-o undeva în fund și-a băgat-o într-un scrin cu hîrțoage. La ce bun atîta vorbărie? Cu acest joc mut, ne-am declarat reciproc că afacerea s-a aranjat; cărbunarul nu mai căută nod în papură decît așa, de florile mărului.

— Dacă-mi permiteți să vă întreb — se interesă el — aveți deja rachetă volantă?

— Am, i-am spus scurt.

N-am intrat în amănunte. Dacă i-aș povesti cîtă umblătură am avut pînă să găsesc acea cooperativă meșteșugărească de pe Dealul Stelelor unde — firește, nu cu prețul unei sticle de rom, ci cu al unei pianine mecanice englezești și șase valuri de pînză de cearșaf! — cu chiu cu vai mi-au încropit o rachetă la preț mijlociu (nu prea scumpă), n-aș face decît să urc prețul materialului atomic. Socoteala mea se dovedi a fi bună. Cărbunarul rosti un preț surprinzător de mic, și eu i-am numărat banii peșin pe masa de tablă.

— Ați adus vreun vas? m-a întrebat.

— Nu, n-am la mine nimic.

— Atunci îmi dați doi forinți pentru îmbuteliere.

I-am plătit îmbutelierea.

— N-aveți nici dop? m-a întrebat.

N-aveam nici dop.

Ofță. Apoi sfîșie o filă de ziar, o răsuci, și de bine, de rău astupă cu ea o sticlă murdară de apă minerală. O scosese tot din scrinul acela hodorogit în care vîrîse adineaori romul.

https://biblioteca-digitala.ro

— S-o împachetez?

— Nu-i nevoie, i-am spus.

— Mai poftiți și altădată, spuse cărbunarul și mă conduse complezent pe trepte pînă sus. Acolo mă întrebă:

— Sper că vă folosește în scopuri pașnice?!

— Bineînțeles, i-am zis.

— Pentru că, știți, păreți mare meșter în farse, spuse și mă amenință în glumă cu degetul.

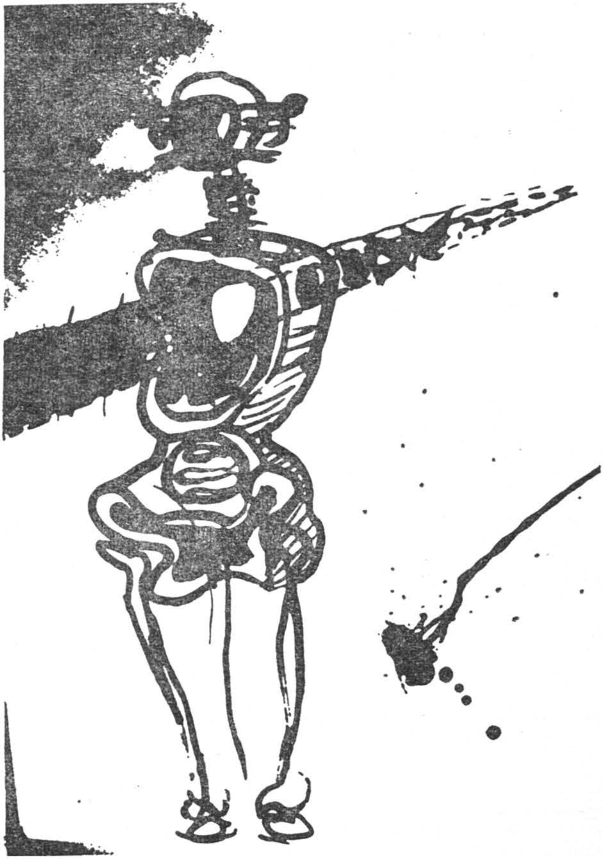

În acest grupaj, între paginile 162 și 180, grafică de ION DONCA

https://biblioteca-digitala.ro

O întîmplare erotică

Zsolozsmai trăia o zi mare.

Scrisese o cronică despre o dramă de succes pe care toți o lăudau. El însă arătase că piesa e plină de obscenități camuflate, dialogurile sînt pur și simplu niște explozii erotice, și în această atmosferă pansexuală pînă și cele două jumătăți de cortină ce cad împreunîndu-se, par avea între ele o viață sexuală.

El, Zsolozsmai, ducea un trai puritan. De pildă, abia dacă-și văzuse propriul trup. Chiar și baie făcea îmbrăcat într-o cămașă de noapte albă și lungă; în partea corespunzătoare, cămașa avea o crăpătură, și tot acolo era crăpată și cămașa neveste-si. Acestui fapt îi puteau mulțumi că pe cei trei copii ai lor îi aduseseră pe lume ca să zicem așa fără prihană.

Cu acest articol Zsolozsmai atinse culmea carierei sale. Se plimba avîntat, aproape plutind, pe bulevardul Rákóczi. Nici că-i păsa că bulevardul gemea de gesturi pornografice. De polițiști care-și desfac brațele. De stîlpi de afișaj — ptiu! Și cine-a văzut cîini mirosindu-se sub coadă, ce poate gîndi despre aceste autobuze închise? Și toate acestea el personal le-ar mai fi înghițit fără să scoată o vorbă; dar ceva mai încolo, în fața vitrinei unui magazin, se opri indignat.

Dincolo de geam ședea o fată tînără, într-un costum de baie bikini deux pièces, și ținea în mîini, deasupra capului, o uriașă minge roșie. E drept, fata era de ceară, totuși Zsolozsmai se făcu, din cap pînă-n picioare, ca pielea găinii.

Constată că goliciunea fetei stîrnește scîrbă. Constată că senzualitatea ei e sporită — dintr-o cauză ascunsă — de faptul că ridică mingea sus, deasupra capului. Și mai constată (oricît ar fi de incredibil) că fata îi face cu ochiul.

În loc să se retragă repede de-acolo, Zsolozsmai ridică stîngaci pălăria. Năucit cum era, uită că a mai salultat odată, așa că ridică și a doua oară pălăria. La care fata izbucni într-un rîs senzual, scutură de pe ea cartonașele cu prețul, năvăli afară din vitrină și se aruncă asupra lui Zsolozsmai.

Criticul o rupse la fugă, dar nu se putu descotorosi de urmăritoare. O mulțime de pietoni se avîntară după ei, iar în fața Hotelului Astoria se produse o încăierare în massă. Vînzătorul de ziare din colț, crezînd că s-a întîmplat vreo schimbare politică, începu brusc să strige nume de ziare de dinainte de război, cum ar fi *Gazeta Națională* și *Zorile*. Din asta, zăpăceala spori și mai mult, dar fata în bikini continuă să-și urmărească victima, tocmai pînă la universitate, pătrunzînd pe poartă, apoi pe trepte în sus, apoi înăuntru într-o sală de cursuri, unde-l întinse lat pe Zsolozsmai pe propria-i catedră, și-i spuse așa:

— Îți pup năsucu' ăsta mic și dulce!

Îl pupă pe Zsolozsmai — un critic distins cu premiul Kossuth! — drept pe vîrful nasului, apoi se întoarse înapoi în galantar.

Omul tînjește după căldură

Cînd își termină vizita de înainte de masă, doctorul Gróh observă, tocmai în timp ce ieșea, că unul dintre bolnavi îi face semne cu mîna.

Se duse la patul lui.

— Vă rog să nu vă supărați că vă rețin, dom' doctor — se scuză bolnavul, al cărui păr, în cele două luni de cînd zăcea la spital, crescuse pînă la umeri, ceea ce-i dădea un aspect ca de apostol, mai ales dacă îi mai adăugăm ochii albaștri și nasul blînd, mare cît un dop de șampanie. Nu voiam decît să mă interesez ce fel de încălzire aveți dumneavoastră, dom' doctor.

https://biblioteca-digitala.ro

— Dumneata ești sobar, nu-i așa, nene Kreibich? întrebă medicul.

— Sobar. Aveți sobă de teracotă, dom' doctor?

Medicul nu răspunse imediat. Trebui să se gîndească o clipă. Întîi, pentru că era vară, și vara nimeni nu se gîndește la sobă. Al doilea, pentru că era un om care nu dădea prea multă importanță binefacerilor civilizației. Suporta bine lipsa de comoditate, nu era sensibil la frig, mînca orice i se punea în față, nu cheltuia bani pe locuința sa. Nu avea acasă nici covor, nici tablouri, nici măcar un cactus. Caracteristic pentru el era că nu se stabilise asupra nici unui fel de țigări; cumpăra ce-i cădea sub ochi la tutungerie.

— N-am decît o sobă de tuci obișnuită, nene Kreibich.

Ochii sobarului se luminară.

— Și ce-ați zice, dom' doctor, de-un termococs bun, din vreme de pace?

— Mă mulțumesc și cu ce am, spuse medicul, apoi îi zîmbi bolnavului și ieși din salon.

Era obișnuit cu asalturile pacienților recunoscători. După operații reușite pacienții îi făcuseră cadou gîște grase, pernițe de divan, cafea, ceai, șosete croșetate de mînă, ba odată primise și o pereche de porumbei călători. S-a întîmplat ca unul din bolnavi să adauge și o poezie la cadou; citind de sus în jos inițialele fiecărui vers, ieșea așa:

Dumnezeu să-l binecuvînteze pe dr Gróh Mihály

Medicii de spital au leafă mică. Ținînd seama de asta, nici el n-o lua în nume de rău dacă bolnavii mai înstăriți îi vîrau discret în palmă un plic. Dar era atît de pornit împotriva recunoștinței «în natură», încît atunci cînd nenea Kreibich lansă noi apropouri despre sobă, îi declară hotărît:

— Îți mulțumesc, nene Kreibich. Dar pe de o parte nu am nevoie de acel termo... și nu mai știu cum, iar pe de altă parte n-aș vrea să te lansezi în cheltuieli.

Sobarul se ridică neliniștit în șezut și-și socase laba noduroasă a piciorului de sub pătură.

— M-ați înțeles greșit, spuse. Un termococs cît de cît bun revine la nouă mii de forinți, dom' doctor. Eu n-am vrut să vă dau cadou soba, ci mă gîndeam că v-aș face-o la prețul ei de cost, dom' doctor.

— Nu te obosi, nene Kreibich, zîmbi Gróh. De fapt, eu nu merg acasă decît ca să dorm. La ce mi-ar folosi o sobă atît de scumpă?

— Știți, dom' doctor, ce-i un termococs?

— Deloc.

La care degetul cel mare de la piciorul cioturos și noduros al lui nenea Kreibich începu să se miște sacadat.

— Nici măcar n-ați văzut un termococs?

— Încă nu.

Nenea Kreibich, căruia doctorul Gróh îi tăiase vreun metru și jumătate din intestinul subțire, zăcu încă trei săptămîni în spital. În tot acest timp asaltă, sau mai bine zis măcină opoziția medicului. Dar nu cu argumente îl înfrînse. Cînd doctorul Gróh își comandă soba, încă mai era convins că-și prăpădise banii pentru un lucru nefolositor lui. Nenea Kreibich învinsese nu numai cu argumentele, ci și cu forța pasiunii sale. Pentru că pasiunea lui nenea Kreibich era termococsul.

Ținea socoteală în cîte familii de seamă din Budapesta clădise pînă atunci sobe termococs. Cu aceste familii ținea ani de zile legătura, oarecum ca un tată care-și măritase cu frumoasă zestre fata. Trecea din cînd în cînd pe la ele, ațîța focul, curăța soba, și mijea ochii cu confidență spre gazdă. Pretutindeni era primit cu plăcere. La rugămintea lui, cîțiva dintre aceștia îl căutară telefonic pe Gróh (un funcționar poștal, un campion mondial, o cîntăreață de operă), îl felicitară pentru ideea de a-și clădi

https://biblioteca-digitala.ro

soba, și-l invitară să vină odată în vizită să le vadă termococsul. Medicul își dădu seama că dacă mai continuă să se încăpățîneze, își atrage dispreţul unor persoane respectabile. Un motiv în plus spre a comanda soba.

Timp de două luni locuința sa — aflată pe coasta nordică a dealului Gellért — deveni de nefolosit. Nenea Kreibich o umplu cu plăci de teracotă, piese de fier, grătare, corzi japoneze, rumeguș de cărămidă și moloz. Dar Gróh nu suferi din pricina asta. În viața sa, locuința jucase un rol secundar. Își iubea profesia. Adesea lucra în secția sa pînă seara, la ora cinei. Tot a doua seară și-o petrecea la superiorul său, directorul-adjunct, Varga, care era tot holtei bătrîn și stătea într-una din locuințele spitalului. În celelalte seri fie că făcea serviciu de noapte, fie că-și vizita cunoștințele de parte femeiască. La fel ca în orice altceva, nu avea preferințe nici în alegerea perechii. Făcea curte la patru-cinci femei în același timp, mai cu seamă că fiecare se arăta la fel de atentă cu el și el nu se putea decide să rupă vreo legătură. Caracteristic pentru el, nu izbutea nici măcar să le rețină numele mic, din care cauză fiecăreia îi spunea: « Mămico ».

Demult începuse sezonul de încălzit, cînd în comportarea doctorului Gróh se arătară pentru prima oară oară semnele unei oarecari schimbări. Într-o seară, Varga băgă de seamă că amicul său își consultă des ceasul.

— Ce-i cu tine? Ai o întîlnire? întrebă.

— A! dădu din mînă Gróh. Ar trebui să încarc soba.

Adjunctul căscă ochii la el nedumerit, în timp ce Gróh alergă afară să telefoneze, și cînd se întoarse, o înjura roșu ca sfecla pe vecina lui, o zgripțuroaică lățoasă căreia îi plătea o leafă lunară la dată fixă, pentru ca seara să pună o jumătate de găleată de cocs pe grătarul sobei.

— Dacă nu-mi aduceam aminte să-i telefonez, se indignă el, iar uita hoașca bătrînă!

— Și ce-i? se minună Varga. Nu dormi aici la spital?

— Tu nu te pricepi la asta, spuse doctorul Gróh cu un zîmbet de superioritate. Ăsta-i un termococs veritabil.

Abia-i mai dădea atenție amicului său. Cu timpul vizitele la el se răriră, apoi dispărură complet. La chirurgie observară că Gróh începe să care acasă pernițele brodate primite de la bolnavi. În același timp cumpără gravuri în bronz și-și făcu rost pe sub mînă și de un covor. În perioada asta își petrecea aproape fiecare seară acasă; ședea, citea, asculta radio sau își lipea spatele de sobă și se încălzea.

Începu să-și neglijeze și cunoștințele de parte femeiască. Pe una care era foarte insistentă, într-o seară o chemă acasă la el. Cînd intrară înăuntru, fata strigă de bucurie:

— Ce bine și cald e la tine!

— Te cred, se mîndri Gróh. Ia uită-te mai atentă ce fel de sobă-i asta, mămico.

O luă de mijloc pe fată și o trase lîngă sobă. Îi explică pe-ndelete că toamna soba e încărcată, și pînă primăvara nu se mai stinge niciodată.

— Și știi cît consumă soba asta? Optsprezece căldări, din toamnă pînă-n primăvară!

— E mult, sau puțin? întrebă prietena venită în vizită.

Gróh își luă mîna de pe mijlocul fetei. Toată seara se purtă rece cu ea. Era ea frumoasă, era și inteligentă, și totuși îi trecu cheful de ea... Nici că o mai chemă vreodată de atunci. După cîteva experiențe nefericite, hotărî să rupă și cu celelalte. Deveni un casnic, și un izolat nesociabil.

Își dădu cadou abonamentul la Operă. Ori de cîte ori se putea, nu mai accepta gărzi de noapte. De la spital se ducea direct acasă. Se întîmplă de cîteva ori să cheme la prînz un taxi, să dea fuga cu el acasă, unde cîteva minute își lipea spinarea de sobă, și apoi, liniștindu-se, să se întoarcă la spital.

https://biblioteca-digitala.ro

Soba funcționa perfect. Consuma puțin. Dădea o căldură uniformă. Focul nu se stingea niciodată în ea. Pe scurt: era desăvîrșită, atît de desăvîrșită, încît uneori pe doctorul Gróh îl năpădeau idei ciudate. De pildă, că nici un fel de ființă vie — inclusiv el — nu poate fi atît de desăvîrșită ca un termococs.

Încet-încet ajunse să-i cunoască fiece amănunt. Observă care șir de teracote se răcește întîi dacă deschide mai mult ușița pentru aer. Se tot chiora privind înăuntru, unde ovalele de cocs încins, roșii ca cireșele, se descompuneau și sfîrîiau încet, ca niște cari încinși... Ce minunăție! gîndea în asemenea momente Gróh. Înăuntru e fierbinte ca o forjă de fier, afară călduță ca un trup de femeie. Și îi venea să sărute soba.

Pe la sfîrșitul lui februarie anunță că e bolnav. De atunci, cînd dădea pe la spital, cînd rămînea acasă. N-avea nimic, dar nu se îndura să părăsească odaia dulce-ncălzită. Într-o asemenea zi îi trimise vorbă lui nenea Kreibich să vină pe la el urgent a doua zi.

Sobarul apăru. Scormoni focul, bătu pereții sobei, ba își mai lipi și urechea de ea, ca medicul cînd ascultă cum funcționează plămînii.

— Încălzește bine, dom' doctor? întrebă apoi.

— Excelent, spuse Gróh. Dar pentru altceva te-am chemat. M-am gîndit la ceva, nene Kreibich.

Sobarul îl privi plin de uimire.

Gróh se rezemă cu spatele de sobă. Așteptă pînă-l pătrunse căldura.

— Pînă acum — rosti apoi — oamenii au clădit case mari, și în fiecare odaie au făcut o sobă. Nu s-ar putea face invers, nene Kreibich?

— Cum adică invers? întrebă sobraul.

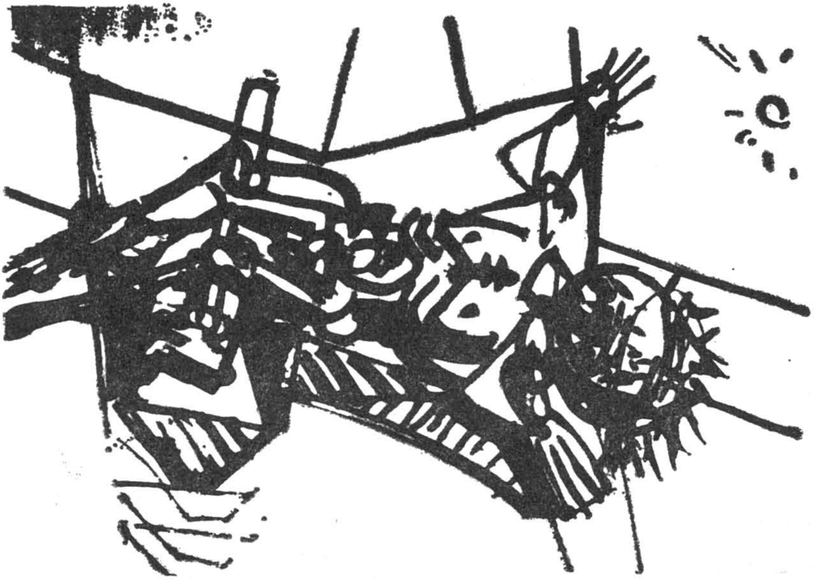

https://biblioteca-digitala.ro

— Ar trebui clădite nişte sobe mari — spuse visător Gróh — şi în aceste sobe mari nişte căsuțe... Ce zici de asta, nene Kreibich?

— Păi, mdeh... aşa, la-nceput sună puţin cam neobişnuit, rosti după o oarecare zăbavă sobarul.

Zadarnic îl rugă Gróh să mai stea, nu peste mult salută şi plecă acasă.

A doua zi doctorul Gróh fu transportat frumuşel şi în linişte de la chirurgie la secția de boli mintale. De atunci trăieşte acolo. Nu face rău nimănui și nici lui nu-i face rău nimeni. Își lipeşte spinarea de sobă şi priveşte în gol, cu un zîmbet blajin.

Pînă și cele mai temerare vise sînt realizabile!

— Dragă Feri, cîinele ăla de colo, al treilea, nu trage!

— Din păcate biciul e puţin cam scurt.

— Ba am impresia că mai şi şchioapătă un pic.

— Te cred că șchioapătă, din moment ce n-are decît trei picioare!

— Ia te uită, ai dreptate... Nu-i păcat de-un biet animal olog, să-l înhami la mașină?

— Priveşte mai atentă, Ilonka. Toţi cei doişpe cîini sînt cu cîte trei picioare.

— Vai, săracii!

— Mai degrabă deplînge-mă pe mine, scumpo! Am răscolit toate maidanele pînă am izbutit să adun doişpe cîini ologi.

— Poate că nu mă pricep la treaba asta, dar îmi vine să cred că un cîine normal trage mai bine şi e mai rezistent.

— Nu te contrazic. Numai că eu sînt un citadin sadea. Ce dracu să fac cu doişpe cîini cu cîte patru picioare?

— Doar nu ți-o fi frică de ei, Feri?

— Ba eu mă sperii pînă şi de-o ciupitură de țînțar. Trebuie să te porţi binișor cu forțele naturii. Să zicem că potăile astea ar avea patru picioare. Să zicem că turbează din cine ştie ce. Să zicem că-mi smulg hăţurile din mînă... Prefer să nici nu mă gîndesc la una ca asta, scumpo!

— Zău dacă înțeleg! Dacă ți-e frică de cîini, de ce-i înhami la maşină şi nu mergi cu ea ca tot omul?

— Pentru că șofez foarte prost.

— N-ai decît să înveți.

— Nu-i chiar aşa, scumpo... Omul şi maşina nu-s entităţi egale.

— Priveşte și tu în jur. Nu vezi nici o altă maşină trasă cu cîini! Nici măcar una!

— Destul de rău! Deşi omul, din păcate, nu mai poate ajunge din urmă tehnica. De folosit o foloseşte, dar în realitate tremură de frica ei.

— Mie nu mi-e frică de automobil.

— Numai că Simca asta prinde o sută cincizeci de kilometri pe oră...

— Vai, nu mă-nnebuni, Feri... Mor după viteză!

— Eşti puţin cam nesăbuită. În fond, am pornit doar de zece zile din Budapesta şi uite, ne şi aflăm la Siófok.

— Cu doişpe cîini nici măcar nu-i cine ştie ce scofală.

— Ai dreptate! Numai că am tras frîna de mînă încă de la Budapesta.

https://biblioteca-digitala.ro

— N-ai impresia că ești cam exagerat de prudent?
— E exact viteza pentru care sîntem făcuți.
— Ia uite ce de oameni! Vezi? Și toți cască gura la noi.
— Invidioși.
— Te cred! Doar văd și ei că pînă și cele mai frumoase vise ni le putem realiza.

În românește de CONSTANTIN OLARIU

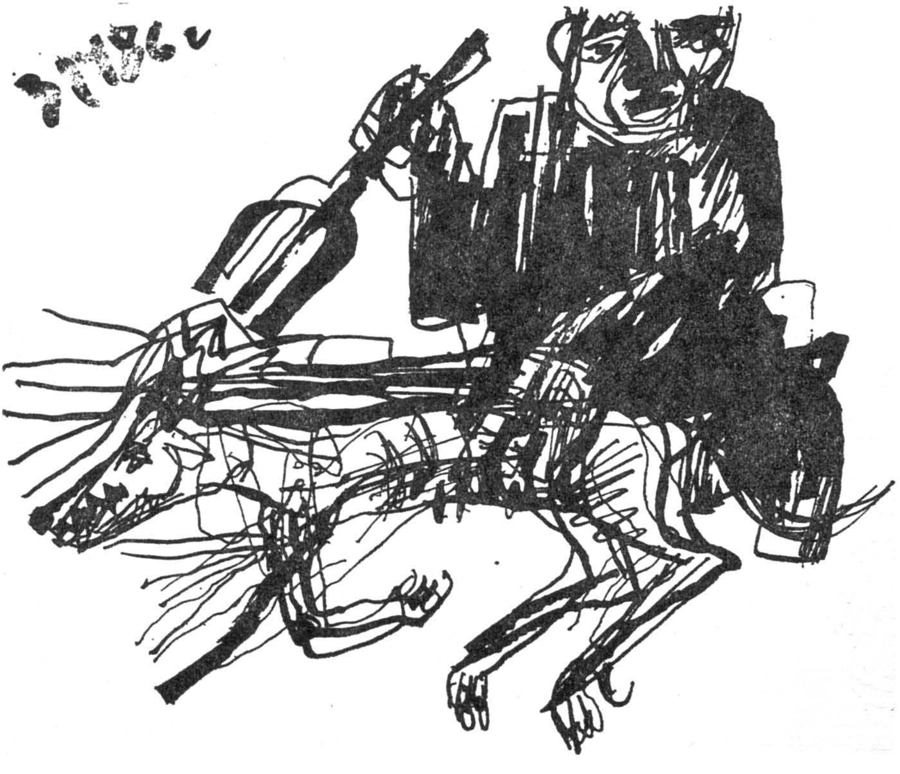

https://biblioteca-digitala.ro

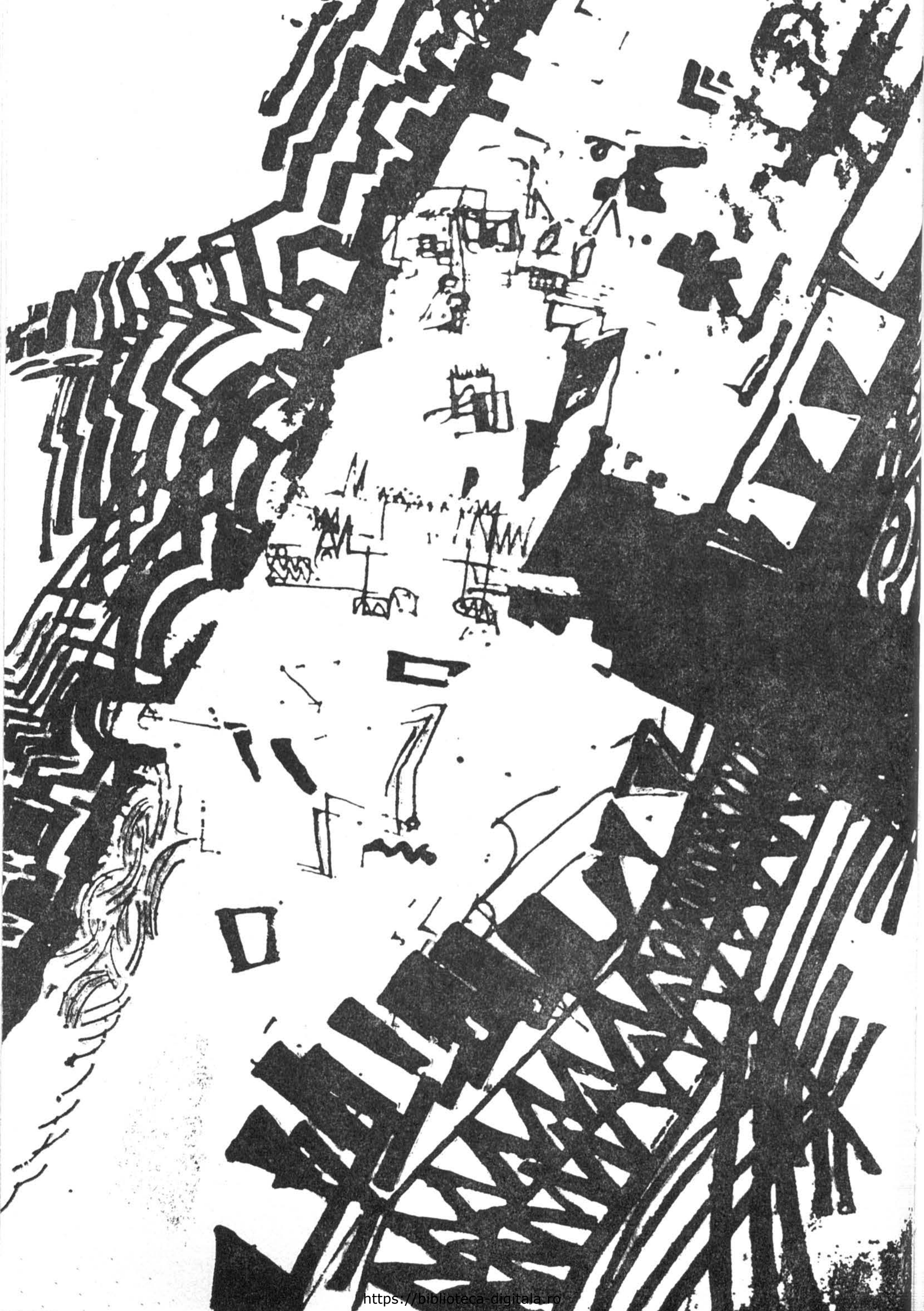

https://biblioteca-digitala.ro

MIKÓ ERVIN

Întîlniri cu ŐRKÉNY

Pe István Őrkény l-am cunoscut cu patru ani în urmă. O zăpadă întîrziată îi blocase mașina, undeva aproape de Cluj, în drum spre Budapesta, venind dinspre Tg. Mureș, de la premiera piesei sale « Familia Tót» care, de atunci, a făcut înconjurul lumii, mutîndu-se şi pe peliculă. Nevoit să facă popas, a stat o zi şi o noapte la mine, împreună cu soţia sa, Radnóti Zsuzsa, secretara literară a Teatrului de Comedie din Budapesta. Farmacistul de odinioară, al cărui talent literar a fost descoperit de József Attila, care i-a publicat primele schițe în revista sa « Cuvînt frumos», a devenit acel scriitor cunoscut printr-o proză și dramaturgie de o factură spirituală cu totul originală și contemporană. Un alchimist al sublimării cuvîntului, al esențelor tari, care a lăsat în casa mea aroma amară a unei prietenii cuibărite în colțurile intime ale meditației.

Recent i-am întors vizita la Budapesta, la el acasă. În camera sa de lucru, un birou, o bibliotecă, fotografia lui József Attila, a lui Móricz Zsigmond, o diplomă: « Grand prix de l'humour noir du spectacle 1970», un afiş din Tg. Mureș al aceleiași piese « Familia Tót», care i-a adus și diploma de la Paris. Discutăm despre teatru; în octombrie a participat la Tg. Mureş la premiera celei de a doua piese, « Jocul de-a pisica», care se va juca în curînd și la București, la Municipal.

— Credeam că o minune se poate întîmpla doar o dată în viaţă, îmi spune. După ce, acum patru ani, m-am dus Tg. Mureş cu gîndul că o să particip la un spectacol de provincie și am avut parte de o seară de teatru care îți oferă acel miracol unic al scenei unde, din momentul ridicării cortinei, uiți că ai de a face cu niște actori, cu un regizor, cu spectatori și un autor, — toți se confundă într-o participare totală la un mit al teatrului; ei, această minune, eu am trăit-o acum a doua oară la Tg. Mureș, la spectacolul cu « *Jocul de-a pisica* » pentru care orice teatru din Budapesta — cum s-ar spune — și-ar putea linge toate cele zece degete. Desigur că numai o mare cultură teatrală poate să producă asemenea efecte: un artist de talia lui Kovács György, regizor ideal al pieselor mele, actori ca Tanai Bella și Illyés Kinga, spectatori ca cei din Tg. Mureş sînt purtători ai unei tradiții teatrale solide. Aștept cu emoție prima mea întîlnire cu pu-

https://biblioteca-digitala.ro

blicul bucureştean; spectacolul de la Municipal va fi pentru mine un eveniment deosebit, căci îmi sînt cunoscute excelentele calităţi ale scenei bucureştene.

Discuţia noastră continuă abordînd hotarele dintre proză şi dramaturgie. Örkény îmi mărturiseşte amărăciunea lui de prozator faţă de succesele dramaturgului. Toate cărţile lui apărute în ultimii 25 de ani nu s-au bucurat de un ecou comparabil cu ecoul stîrnit de cele două piese ale sale din ultimii ani. Deşi piesele înseşi au fost iniţial publicate sub formă de roman sau nuvelă, ele n-au stîrnit un interes deosebit în public. Cel puţin, personal, n-a avut posibilitatea să măsoare acest efect. Nu ştie dacă în douăzeci şi cinci de ani a primit douăzeci şi cinci de scrisori de la cititori în legătură cu tot ceea ce a creat. În schimb, după fiecare premieră, îi parvin zilnic cîte douăzeci şi cinci de scrisori care, indiferent de acordul sau dezacordul lor, îi provoacă sentimentul formidabil al comunicării cu publicul său.

— Se pare că este vorba de un fenomen, de anumite mutaţii semnificative în însuşi modul de absorbţie al culturii, îmi spune Örkény.

— Dacă acum un secol, o poezie a lui Petöfi sau un roman al lui Jókai stîrnea ecou într-un popor întreg, iar actorii erau doar nişte artişti ambulanţi, uşor desconsideraţi, mereu în căutare de public, acesta fiind recrutat chiar de prin tîrguri mărunte, azi, în schimb, teatrul este foarte apreciat. Concetăţeanul nostru, după o zi obositoare de lucru, este dispus să se îmbrace în haine de sărbătoare şi să se deplaseze pînă la teatru, făcînd uneori chiar şi drumuri de o oră-două, ba unii venind chiar de la sate cu trenul sau cu autobuzul numai spre a petrece o seară la teatru. În privinţa cărţii sînt mai sceptic. Desigur, tirajele au crescut în mod considerabil în zilele noastre. Omul contemporan ţine să aibă o bibliotecă în casă; dacă intri la cineva îl judeci azi şi după cărţile pe care le are în rafturile bibliotecii. Deşi eu cred că o anchetă în legătură cu volumele citite din propria bibliotecă ar duce la date nu prea îmbucurătoare; chiar eu însumi aş ieşi prost dintr-o astfel de anchetă. Teatrul pare să fie mai atractiv pentru omul zilelor noastre care, probabil, educat de film şi televiziune, asimilează frumosul din ce în ce mai mult prin intermediul imaginii vizuale. Nu ştiu dacă aceasta este un cîştig sau o pierdere pentru omenire. Televiziunea, de exemplu, este un mijloc formidabil de răspîndire a cunoştinţelor. Dar în acelaşi timp ea te sărăceşte de o funcţie esenţială a spiritului: imaginaţia. Citind o poezie despre carul cu patru boi ţi se solicită şi imaginaţia. Mă întreb oare dacă poate carul cu boi, înfăţişat pe micul ecran, să-ţi provoace aceeaşi emoţie? Jocurile olimpice de la München au fost urmărite de 900 de milioane de oameni pe micul ecran, — spectatori de la distanţă printre care m-am numărat şi eu. Dar azi nu-mi mai amintesc nimic din tot ce-am văzut, nu mi-a rămas în suflet nici o emoţie puternică legată de cele văzute. În schimb n-am să uit o viaţă întreagă pe omul numit Paavo Nurmi, alergătorul minune de acum vreo patru decenii, pe care nu l-am văzut niciodată, dar despre care am citit atîtea lucruri care mi-au mişcat imaginaţia. Cred că este un lucru admirabil faptul că omenirea a început să se orienteze, că omul începe să-şi cunoască tot mai bine universul: lumea largă ştie astăzi tot mai multe despre felul cum arată alte continente, sau ce ascunde fundul oceanelor, sau ce conţine cabina unei nave cosmice. Dar lumea a fost şi va fi mereu pusă în mişcare de imaginaţia omului. Din închipuire s-a născut tot ceea ce îmbunătăţeşte şi înfrumuseţează viaţa. Omul nu se va putea dispensa nicicînd de imaginaţie, a cărei vigoare şi putere trebuiesc păstrate cu orice preţ. Cuvîntul din care se desprinde imaginea este păstrătorul ei în primul rînd. De aceea, eu voi rămîne în definitiv fidel rolului meu de prozator, un om care-şi *scrie* schiţele, povestirile şi romanele; radioul şi televiziunea rămîn pentru mine incursiuni de ocazie.

Îi părăsesc casa cu aceleaşi sentimente de consideraţie faţă de maestrul artei condensate, al cuvintelor puţine dar complexe, cu care se comunică multe, cu care se comunică totul.

https://biblioteca-digitala.ro

CONSTANTIN OLARIU

Interviu cu ISTVÁN ÖRKÉNY

«Aceste nuvele sînt tot atîtea ecuații »

Respectînd dorința autorului de a pătrunde chiar și cu interviul nostru în universul laconic al mini-miturilor cuprinse în Nuvelele la minut, *am renunțat la orice altă introducere.*
— *De ce* Nuvele la minut? *Credeți poate că omul zilelor noastre suferă de criză de timp ?*
— Dimpotrivă. Personal, cred că omul zilelor noastre suferă din pricina avalanșei cuvintelor. De dimineață, de cînd dă drumul la radio, pînă seara cînd închide televizorul, puhoiul știrilor și informațiilor cade asupra sa prin intermediul ziarelor, a feluritelor mijloace de transmisie, a oamenilor ce vorbesc tare și a reclamelor luminoase, seara. În urmă cu un secol, două, omului i se vorbea mult mai puțin, « foile» apăreau odată la două săptămîni, pe două pagini, tocmai pentru că erau puține, cuvîntul avea o importanță și o greutate mai mare. Azi însă ne înecăm în cuvinte, și tot ce e în cantitate mare își pierde din valoare.

— *Prin faptul că folosiți cu zgîrcenie cuvintele, vreți să le redați acestora importanța cuvenită ?*
— Ce urmăresc eu, ca de altfel orice scriitor, este priza asupra publicului. Faptul că am scris ce simt și ce gîndesc, nu are valoare decît dacă izbutesc asta. Firește, din multiple motive, despre care s-a scris enorm de mult, procesul acestei captări e din ce în ce mai dificil; uneori, cînd vrea să-și transmită ideile, scriitorul aproape că e forțat să-l ia cu asalt pe cititor. Cam așa ceva ar fi și laconismul meu.

— *N-am înțeles prea bine. Pare o afirmație puțin cam paradoxală : ceea ce-i mai puțin e mai mult, expunerea mai săracă, e mai eficientă...*
— Nu e nici un paradox în asta. Elementul cel mai esențial al scrisului e alegerea, discernerea, eliminarea. Ceea ce trec sub tăcere e la fel de important cu ceea ce ex-

https://biblioteca-digitala.ro

prim. De fapt, cu asta n-am descoperit nimic nou, şi ceea ce ar putea să pară paradox în realitate e un loc comun. De ce aş zăbovi să descriu un peisaj, un profil un interior cînd în conştiinţa cititorului, la fel ca în aparatul de developat al fotografului, la cuvîntul *cameră* apare oricum o imagine, modelul propriei camere, imagine pe care nu merită să o modifici, pentru că nu prezintă ceva esenţial. Însă tocmai prin faptul că pun în mişcare imaginaţia cititorului, pasivitatea sa ia sfîrşit, cu alte cuvinte el îmi devine tovarăş de scris, şi cu cît îi pot activa mai bine fantezia, cu atît am şanse mai mari ca ideea mea să devină şi a lui. Aşadar, am încercat să îndepărtez de pe trunchiul literaturii tot ce — respectînd esenţa — se poate îndepărta.

— *Cum aţi caracteriza «Nuvelele la minut»?*

— Pentru mine, aceste nuvele sînt tot atîtea ecuaţii matematice — ele cer un minim de expunere din partea scriitorului, şi în acelaşi timp maximum de imaginaţie din partea cititorului.

— *Cu alte cuvinte, asta ar însemna că literatura se eliberează de sarcina sa informaţională?*

— În bună parte, da. Într-un roman al său, Balzac descrie strălucit procesul tipăririi cărţii, de la fabricarea hîrtiei şi munca tipografică pînă la romanul gata legat. Pe atunci, asta era o temă-şcoală pentru scriitor — deci ceva important, prezentînd un interes acut. Azi însă presa radioul, televiziunea, aşadar un uriaş aparat informaţional explică pe larg ce deosebire este, de pildă, între un insecticid şi bomba atomică.

— *Şi, în schimb ce face arta?*

— Începe să formeze o nouă, sau mai degrabă să reînvie o antică legătură între creator şi cititor. Aş da un exemplu. Secolul al XIX-lea: un tablou, la mijloc cu o casă, pe acoperişul casei un coş din care se ridică un fuior de fum. Sufleteşte, fiecare îşi nuanţează tabloul acesta altfel, dar de exprimat el a fost exprimat într-un singur fel. Însă dacă pe pînză nu rămîne decît fuiorul de fum, atunci restul sîntem nevoiţi să ni-l imaginăm noi înşine. În noi se declanşează, ceva, anumiţi curenţi senzoriali, anumite asociaţii de idei, aşadar se instalează o stare de concentrare care-l trezeşte pe cititor din oboseală, din apatia sa, iar din moment ce am început dialogul, din potopul cuvintelor cîteva picături pătrund sub impermeabilul înveliş protector.

— *Cu alte cuvinte scriitorul ajunge la cititorul său...*

— Dă-mi voie să împrumut ideea unuia dintre meşterii mei, care afirma: ceea ce poetul din vechime exprima aşa: « Bruma strălucea ca perlele pe catifeaua de smaragd a ierbii» — poetul de azi trebuie să spună aşa: *Iarba era udă.* Dar acest « iarba era udă» trebuie să sune aşa fel, încît cititorul de azi să simtă totuşi cum că « bruma strălucea ca perlele pe catifeaua de smaragd a ierbii». Uneori am senzaţia că ideea asta nu e numai a acelui meşter, nu numai a mea, ci că e o *ars poetica* valabilă şi comună pentru scriitorii din secolul XX. Trăim într-o lume a reînnoirii, şi ca urmare e necesar să ne esenţializăm şi noi meşteşugul, — aşa fel ca *noul* să păstreze tot ce e veşnic în om.

Budapesta, 15.XI.1972

https://biblioteca-digitala.ro

WILLIAM FAULKNER

ULTIMUL FAULKNER

PORTRETUL ARTISTULUI LA BĂTRÎNEȚE

(urmare din numărul 8)

Roman

https://biblioteca-digitala.ro

Așa că încă o dată, la ceasurile două după amiază, McWillie și cu mine ne-am înfățișat călare pe caii noștri (al lui era în orice caz) nervoși — îl speriasem destul pe arbitrul de ieri așa că astăzi am tras la sorți care să fie mai aproape de stîlp și McWillie a cîștigat — și așteptăm acum semnalul arbitrului (vînătorului-omucid-antrenor-de-cîini-de-curse) de plecare.

Dar cîteva lucruri tot s-au mai întîmplat înainte de asta. Unul din ele a fost Ned. Arăta rău. Arăta groaznic. Nu numai lipsa de somn; cu toții înduram lipsa asta. Însă Boon și cu mine cel puțin petrecusem patru nopți în pat de cînd plecasem din Jefferson, pe cînd Ned nu făcuse asta decît poate două, una din celelalte, într-un vagon de marfă cu calul, și cealaltă în grajd tot cu calul, amîndouă pe fîn doar în cel mai bun caz. Erau și hainele lui. Cămașa îi era murdară și pantalonii lui cei negri nu erau nici ei într-o stare mult mai bună. Cel puțin Everbe îmi mai spălase unele din ale mele noaptea cealaltă, dar Ned nici măcar nu și le scosese de pe el pe ale lui pînă acuma; acum îmbrăcat cu o salopetă curată spălăcită de soare de-a lui Moș Parsham pe cînd Mary îi spăla cămașa și făcea tot ce se mai putea face cu pantalonii, așezat acum la masa de la bucătărie, el și cu mine mîncînd de dimineață în vreme ce Moș Parsham sta și el acolo și asculta.

A spus că puțin înainte de a se face ziuă unul dintre albi — nu fusese Mr. Poleymus, sergentul — l-au trezit acolo unde dormea pe niște grămezi de fîn și i-a spus să-și ia calul și să plece din oraș cu el.

« Numai tu cu Fulger și fără Boon și ceilalți?» am spus. « Ei unde sînt?»?

« Unde i-o fi pus albii ăia », a spus Ned. « Așa că le-am spus, Mulțumesc frumos, albilor, și l-am luat pe Fulger cu mîna mea și —»

« De ce?» am spus eu.

« Ce-ți mai pasă de ce? Tot ce mai avem noi acuma de făcut e să fim la linia aia de pornire la ceasu două azi după masă și să cîștigăm alea două curse și să punem mîna pe automobilu lui Patronu și să ne întoarcem îndărăt la Jefferson de unde nici n-ar fi trebuit să fi plecat întîi și întîi».

« Nu putem să ne întoarcem fără Boon», am spus. « Dacă te-au lăsat pe tine și pe Fulger să plecați, de ce nu i-au dat drumul și lor?»

« Uite» , a spus Ned. « Tu și cu mine avem destul de făcut cu cursele astea două. Ce nu termini acuma de mîncat și p-ormă să te duci îndărăt și să mai stai puțin și să te odihnești pînă vin eu și te chem să — »

« Nu-l mai minți», a spus Moș Parsham. Ned mînca mai departe, cu capul aplecat deasupra farfuriei, mînca grăbit. Era obosit; albul ochilor nu-i mai era acum nici măcar roz: îi era roșu.

« Mr Boon Hogganbeck nu mai merge nicăieri acuma un timp. E în închisoare de-a binelea de data asta. Au să-l ducă la Hardwick în dimineața asta unde să poată să-l pună bine sub chee. Da să nu ne mai gîndim acuma la asta. Ce-avem noi doi, tu și cu mine, de făcut e să —»

« Spune-i», a spus Moș Parsham. « A îndurat toate alelalte lucruri în care l-ați băgat voi de cînd l-ați adus aici; ce te face să crezi că n-ar mai ține la tine și la restul, decît cel mult dacă tu ai reuși să te strecori pe partea ailaltă și să-l duci înapoi acasă? N-a fost și el aici să vadă, aici în curtea mea și-n casa mea, și dincolo și pe pajiște, ca să nu mai spunem ce-ar mai fi putut să vadă și în oraș de cînd — omul ăla tot înfigîndu-se în fata aia, și ea încercînd să scape de el, și neavînd pe nimeni decît pe băiețașul ăsta de unsprezece ani spre cine să se îndrepte? nu Boon Hagganbeck și nici brațul legii și nici albii în toată firea pe care să conteze și de la care să nădăjduiască cît de puțin, nu-

https://biblioteca-digitala.ro

mai el? Spune-i.» Și deja lucrul acela din mine spunîndu-mi *Nu Nu Nu-ntreba Las-o baltă Las-o baltă.* Am spus,

« Ce-a făcut Boon?» Ned mestecа în farfuria lui, clipind din ochii lui înroșiți ca atunci cînd ți-a intrat nisip în ochi.

« L-a bătut pe omu ăla al legii. Pe Butch ăla. L-a nenorocit. Lui îi dăduse drumu înainte de-a-mi dădea mie și lu Fulger. Nici n-a mai stat să se gîndească. S-a dus drept la fata aia —»

« Miss Reba» , am spus eu. « Miss Reba a fost».

« Nu», a spus Ned. « Era aialaltă. Aia mare. Nici nu mi-au spus cum o cheamă, și-a bătut-o pe ea — și p-ormă s-a întors pe călcîie —»

« A dat în ea?» am spus. « Boon a dat în Ever — în Miss Corrie?»

« Așa o cheamă? Da — și p-ormă s-a întors pe călcîie și s-a dus drept înapoi pînă a dat de omu ăla al legii și l-a bătut măr, cu pistolu lui cu tot, pînă s-apuce cineva să se bage —»

« Boon a dat în ea», am spus. « A dat în ea»»

« Păi da», a spus Ned. « Ea-i cauza pentru care eu și cu Fulger sîntem liberi acuma. Butch ăla a văzut că nu poate s-ajungă la ea în alt fel, și cînd a mai descoperit că eu și cu Boon trebuie să cîștigăm cursa aia astăzi înainte ca să îndrăznim să ne-ntoarcem acasă, și că singurul lucru cu care-am fi putut cîștiga era Fulger, atunci l-a luat pe Fulger și l-a pus sub chee. Asta s-a întîmplat. Așa a fost; Moș Parsham ți-a spus cum a văzut c-așa o să se întîmple încă de luni și poate c-ar fi trebuit să văd și eu și poate c-aș fi și văzut dacă n-aș fi fost așa de ocupat cu Fulger, sau poate că dacă l-aș fi cunoscut nițel mai bine pe Butch ăsta —»

« Nu cred», am spus.

« Ba da», a spus el. « Așa a fost. A fost ghinionu nostru, felu de ghinion pe care nu-l socotești niciodată de dinainte. E sigur că el s-a întîmplat să fie acolo unde a fost din întîmplare atunci cînd a văzut-o luni și și-a închipuit atunci că insigna și cu pistolu lui au să fie deajuns pentru ce-avea el nevoie, că probabil că și era obișnuit să-i fie deajuns pe-aici prin partea locului. Numai că de data asta nu i-au ajuns așa c-a trebuit să caute altceva, și poți să fii sigur că a fost Fulger de care noi trebuia să depindem ca să cîștigăm cursa aia ca să putem lua înapoi automobilu lui Patronu și poate să ne și întoarcem acasă —»

« Nu!» am spus. « Nu! Nu ea a fost! Ea nici măcar nu era acolo! Ea s-a întors la Memphis cu Sam aseară! Nu ți-au spus ei! Altcineva a fost! Cealaltă a fost!»

« Nu», as pus Ned. « Ea a fost. Ai văzut de luni, de aici». O, da; și pe drumul de întoarcere în trăsurică în după amiaza aceea, și la doctor, și la hotel în seara aceea pînă-l speriase Miss Reba și-l făcuse să plece, noi — eu în orice caz — credeam că o să plece definitiv. Pentru că Miss Reba era și ea tot numai o femeie. Am spus,

« De ce n-a ajutat-o nimeni altcineva și pe ea? un bărbat s-o fi ajutat — bărbatul acela, bărbatul ăla care v-a luat pe tine și pe Fulger, care le-a spus lui Sam și lui Butch la amîndoi că pot să fie tot ce-au chef să fie la Memphis sau la Nashville sau la Hardwick, dar că aici la Possum el este cel care —» Am spus, am strigat. « Nu cred!»

« Ba da», a spus Ned. « Ea a fost aia care l-a pus pe Fulger în libertate să poată să alerge în cursa de azi după amiază. Nu vorbesc de mine sau de Boon sau de ăilalți; lui Butch nici nu i-a păsat nici atîtica de noi, decît poate ca să-l dea laoparte pe Boon din calea lui pînă astăzi dimineață. Da tot ce-avea el nevoie a fost Fulger, numai c-a trebuit să ne pună și pe mine și pe Boon și pe toți ăilalți la socoteală ca să-l facă pe Mr Poleymus ca să-l creadă. Pentru că Butch l-a înșelat și pe el, s-a folosit și de el, pînă la lucru ăla care-o fi fost care s-a întîmplat azi dimineață — și p-ormă sau Butch care-și primise plata acuma, a spus c-a fost o greșeală sau că nu ăsta-i calu, sau poate că la vre-

https://biblioteca-digitala.ro

mea asta Mr Poleymus chiar se mai gîndise și el nițel și-ncepuse să miroasă despre ce-i vorba și le-a dat drumu la toți și pînă s-apuce să-și întoarcă el capu Boon s-a dus și-a bătut-o pe fata aia și p-ormă s-a întors drept fără să stea să se mai gîndească și-a încercat să-i smulgă lu Butch capu de pe umeri, cu pistol cu tot, și el doar cu mîinile goale, și-atunci Mr Poleymus a văzut cu-adevărat cum se pune problema. Și Mr Poleymus o fi el mic, și o fi el bătrîn; da e-un om adevărat, ce mai. Mi-au spus aicea cum nevastă-sa a avut anu trecut un atac și nu mai poate să-și miște nici mîna acuma, și copiii toți însurați și pe la casele lor, așa că el a spălat-o și i-a dat de mîncare și-o pune în pat și-o scoală în fiecare zi și noapte, și pe deasupra mai face și de mîncare și ține curat în casă dacă nu vine vreo vecină să-l mai ajute. Da nici n-ai zice dacă te uiți la el și-l vezi ce face. S-a dus acolo — eu nici n-am văzut; mi-au spus ăștia și mie; doi sau trei îl țineau pe Boon și altu încerca să-l țină pe Butch să nu-l împuște cu revolveru în timp ce-l țineau ăialalți — și s-a dus la Butch și i-a smuls pistolu din mînă și și-a întins iar mîna și i-a rupt insigna aia și și juma din cămașă odată cu ea și-a telefonat la Hardwick să trimită un automobil să-i ducă pe toți la pușcărie, și femeile. Cînd sînt și femei se zice că-i bagadondaj.»

«Vagabondaj», a spus Moș Parsham.

«Așa am zis și eu», a spus Ned. «Da poți să-i spui cum vrei. Eu îi zic pușcărie.»

«Eu nu cred», am spus. «Ea s-a lăsat.»

«Atunci e sigur că noi trebuie să spunem Mulțumesc frumos că s-a apucat iar», a spus Ned. «Că altfel eu și cu tine și cu Fulger-»

«S-a lăsat», am spus. «Mi-a promis ea.»

«Nu-l avem pe Fulger înapoi?» a spus Ned. «Și-acuma nici nu mai avem altceva de făcut decît să-l punem s-alerge, nu? N-a spus Mr Sam că el se-ntoarce azi și-o să știe ce să facem, și atunci eu și cu tine și cu Boon o să fim ca și acasă îndărăt?»

Stăteam acolo. Era încă devreme. Adică, chiar și acum era numai de-abea ceasul opt. Avea să fie cald astăzi, prima zi caldă, precursoare a verii. Înțelegi, faptul că doar spuneam *Nu cred* ajuta numai un singur moment; îndată ce sunetele, zgomotul se stingeau, rămînea totul mai departe — spaima, mînia, jignirea, suferința, tot ce-ar fi fost — neschimbat. «Trebuie să mă duc în oraș chiar acuma.» I-am spus lui Moș Parsham «Dacă-mi dați voie să iau unul din catîrii dumneavoastră, vă trimit banii cum ajungem acasă.» El s-a ridicat imediat în picioare.

«Haide cu mine», a spus.

«Stați nițel», a spus Ned. «Acuma-i prea tîrziu, Mr Poleymus a și trimis după automobilu ăla. Au și plecat din oraș la vremea asta.»

«Îi prinde pe drum», a spus Moș Parsham. «Nu-i nici jumătate de milă de-aici pînă la drumul pe care trec ei».

«Eu trebuie să dorm și eu nițel», a spus Ned.

«Știu», a spus Moș Parsham. «Merg eu cu el. I-am spus de astă noapte că merg eu cu el.»

«Nu mă duc încă înapoi acasă», am spus. «Mă duc numai în oraș un moment. Pe urmă mă întorc îndărăt aici.»

«Foarte bine», a spus Ned. «Cel puțin lăsați-mă să-mi termin cafeaua.» Nu l-am mai așteptat. Unul din catîri plecase, probabil la cîmp cu Lycurgus. Însă celălalt era acolo. Ned a ieșit și el înainte de a-l fi înhămat. Moș Parsham ne-a arătat scurtătura pînă la drumul de Hardwick, dar acum nu-mi mai păsa. Vreau să spun, că nu-mi mai păsa acuma unde aveam să-l întîlnesc. Dacă n-aș fi fost complet istovit cu cursele de cai și femeile și adjuncții de șerif și cu toți ceilalți care nu erau îndărăt acasă la ei unde era locul lor, aș fi preferat ca întrevederea mea cu Boon să fi avut loc mai retras și mai repede accesibil, pentru binele nostru al amîndorura. Dar acum nu mai avea

https://biblioteca-digitala.ro

importanță; ar fi putut tot atît de bine să fie în plină șosea sau în mijlocul Pieței, în ce mă mai privea pe mine; n-aveau decît să fie de față toți cîți aveau să încapă în automobilul acela. Dar n-am prins automobilul; evident, era ceva care mă apăra; să fi fost obligat s-o fac în public ar fi fost intolerabil, gratuit de intolerabil pentru unul care slujise Non-Virtutea cu atîta credință acum patru zile și ceruse atît de puțin în schimb. Vreau să spun, că n-aș fi vrut să-i mai văd pe vreunul din ei mai mult decît ar fi fost strict necesar să-i văd. Ceea ce mi s-a acordat; automobilul încă gol de abea ajunsese la hotel cînd am ajuns și noi acolo; un Stanley Steamer de șapte locuri; destul loc și pentru bagaje pentru două persoane — nu, trei; și Minnie — femeile pentru o călătorie de două zile de la Memphis la Parsham, și care erau acum sus împachetînd, așa că chiar și furtul de cai avea grijă de oamenii lui. Ned a ținut roata să cobor. « Tot nu vrei să-mi spui de ce-am venit pînă aici?» a spus.

« Nu», am spus. Nici unul din scaunele din șirul lung de pe verandă nu era ocupat, Cezar însuși ar fi putut să-și savureze triumful aici, și era și izolarea pe care o cereau statutul cel nou al lui Boon și al lui Butch; holul era pustiu, și Mr Poleymus s-ar fi putut folosi de asta. Însă el era un om adevărat, ce mai; erau în holul pentru doamne — Mr Poleymus, șoferul automobilului (alt adjunct; oricum avea o insignă), Butch și cu Boon proaspeți și încă cu urmele bătăii. Deși pentru mine numai Boon, care-mi citise pe față (îmi cunoștea fața de destul de multă vreme) sau poate că-i spusese inima sau oricum, conștiința; a spus repede,

« Stai un pic, ce, Lucius, stai un pic!» și-și ridicase un braț cînd s-a sculat repede în picioare, trăgîndu-se îndărăt, retrăgîndu-se, eu mergînd spre el, drept spre el, nu îndeajuns de înalt nici pe jumătate atît de înalt pentru așa ceva și neavînd nimic pe ce să mă sui (finalul acesta ridicul , de rușine), trebuind să mă întind, să sar chiar, să mă forțez cît am mai putut în sus să ajung pînă la fața lui; și da, plîngeam, urlam iarăși; nici măcar nu-l mai vedeam la față acum; lovindu-l doar cît mai sus puteam, trebuind să săr în sus spre el ca s-o fac, împotriva stîncilor, și povîrnișurilor lui dure, înalte, ca Alpii, Mr Poleymus spunînd din spatele meu,

« Lovește-l, mai dă-i. A lovit o femeie, nici nu-mi pasă cine a fost femeia», și (sau cineva) ținîndu-mă pînă cînd m-am smucit, m-am eliberat, întorcîndu-mă, orb, spre ușă sau spre locul în care credem că țin minte c-ar fi fost, mîna aceea conducîndu-mă acum.

« Stai», a spus Boon. « Nu vrei s-o vezi pe ea?» Înțelegi, eram obosit și mă dureau picioarele. Eram acuma aproape complet istovit, și aveam nevoie și de somn. Dar mai mult: eram murdar. Aveam nevoie de haine curate. Ea mi le spălase luni noapte, dar eu vorbeam de haine spălate a doua oară; vroiam niște schimburi care să fi avut vreme să se fi odihnit un timp, ca acasă, să miroasă a odihnă și a sertare liniștite și a scrobeală și albăstreală; dar mai ales picioarele; vroiam niște ciorapi curați și pantofii ceilalți.

« Nu vreau să văd pe nimeni! » am spus. « Vreau să merg acasă!»

« Bine», a spus Boon. « Hei — voi cineva — vrea cineva dintre mneavoastră să-l pună pe trenu ăsta de dimineațț? Am bani — pot să vă dau —»

« Taci din gură», am spus. « Nu mă duc nicăieri acuma.» Am mers mai departe, încă orb; sau mai bine zis, mă conducea mîna aceea.

« Stai», a spus Boon. « Stai, Lucius.»

« Taci din gură», am spus. Mîna m-a întors într-o parte; acum era un perete.

« Șterge-te la ochi», a spus Mr Poleymus. Mi-a întins o batistă mare dar eu n-am luat-o; puteam să mă usuc și cu bandajul. Oricum, m-am șters și cu ciorapul de călărie. Se obișnuise acuma cu lacrimile plînse în el. Cine știe? Dacă mai rămînea mult la mine, poate că chiar avea să cîștige și-o cursă de cai. Acuma vedeam; eram în hol. Am încercat să mă întorc, dar el m-a ținut. « Stai un minut» , a spus. « Dacă tot nu vrei să vezi

https://biblioteca-digitala.ro

pe nimeni.» Miss Reba și Everbe coborau scările ținîndu-și în mîini bocceluțele, dar Minnie nu era cu ele. Adjunctul care știa să conducă automobile aștepta. Le-a luat el bocceluțele, și au ieșit afară; nu s-au uitat spre noi, Miss Reba cu fața furioasă și aspră și capul sus; dacă adjunctul nu s-ar fi dat repede la o parte, ar fi dat buzna în el cu bocceluțe cu tot. Au ieșit. « Îți cumpăr eu un bilet pînă acasă», a spus Mr Polymus. « Pleci cu trenu ăsta». Lui nu i-am spus Taci din gură. « Acuma n-ai mai rămas chiar cu nimeni, am să stau eu cu tine și-am să-i spun conductorului-»

« Eu am să-l aștept pe Ned», am spus. « Nu pot să plec fără el. Dacă n-ai fi dat dumneata totul peste cap ieri, am fi fost cu toții plecați pînă acuma.»

« Cine-i Ned?» a spus el. I-am spus. « Vrei să spui c-ai să alergi astăzi cu calu ăla, orice-o fi? tu și cu Ned, numai voi?» I-am spus. « Unde-i Ned acuma?» « Hai încoace», a spus. « Putem să ieșim pe ușa din spate.» Ned stătea lîngă catîr. Automobilul era cu spatele spre noi. Și Minnie încă nu era cu ele. Poate că se întorsese la Memphis de ieri cu Sam și Otis; poate că acuma că-l avea iar pe Otis lîngă ea n-avea să-și mai ia mîna de pe el pînă cînd n-avea să aibe dintele acela în mînă. Eu așa aș fi făcut, oricum.

« Așa că tot te-a prins pînă la urmă Mr Poleymus, ă?» a spus Ned. « Da ce-i? n-are cătușe pe măsura ta?»

« Taci din gură», am spus.

« Cînd îl duci îndărăt acasă, mă băiete?» i-a spus Mr Poleymus lui Ned.

« Eu sper că la noapte», a spus Ned; nu mai era negrul din povești, Moș Remus, nici șmecher, nici prea deștept, nici nimic acum. « Cum scap de cursa asta de cai și pot să fac ceva cu toată chestia.»

« Bani ai destui?»

« Da, vă rog», a spus Ned. « Mulțumesc frumos. Ne descurcăm noi cum se termină cursa.» A ținut roata și ne-am urcat. Mr Poleymus stătea acolo cu mîna pe capră. A spus,

« Așa, tot aveți de gînd să alergați cu calu ăla a lui Linscomb azi după masă.»

« Trebuie să-l batem pe calu ăla a lu Linscomb azi după masă», a spus Ned.

« Așa nădăjduiți voi » a spus Mr Poleymus.

« Așa știu eu sigur a spus Ned.

« Cît de bine știi tu așa sigur?» a spus Mr Poleymus.

« Aș vrea eu să am o sută de dolari numai ai mei ca să pariez pe el», a spus Ned. Se uitau unul la altul; a trecut mult timp. Pe urmă Mr Poleymus a dat drumul la capră de care se ținea cu mîna și și-a scos din buzunar o pungă uzată, cu arc, pe care cînd am văzut-o am crezut că văd dublu pentru că era exact ca a lui Ned, mototolită și uzată, și chiar mai lungă decît ciorapul de călărie, că nici nu mai știai pînă la urmă cine pe cine-l plătește și pentru ce, și a deschis-o și a scos două bancnote de un dolar și a închis punga la loc cu pocnet și i-a bancnotele lui Ned în mînă.

« Pariază astea pentru mine», a spus. « Dac-ai spus, bine, poți să-ți ții tu jumătate.» Ned a luat banii.

« Îi pun eu la pariu pentru mneata», a spus el. « Da, mulțumesc frumos. Cînd apune soarele diseară am să pot să-ți împrumut eu jumătate din de două sau de trei ori mai mult decît atît.» Am plecat atunci — adică, Ned mîna — și am întors de la început; n-am trecut de loc pe lîngă automobil. « Iar ai plîns», a spus. « Coșcogeamitea jocheu de curse și tot mai plîngi.»

« Taci din gură», am spus. Dar el întorsese iar trăsurica, direct peste drum și mai departe spre ceea ce ar fi fost partea cealaltă a Pieții dacă Parsham ar fi fost destul de mare să aibe o Piață, și a oprit; eram în fața unei prăvălii.

« Ține puțin», a spus Ned, și a coborît și a intrat în prăvălie, nu multă vreme, și s-a întors cu o pungă de hîrtie în mînă și s-a suit iar și a luat frîul, și a pornit-o în-

https://biblioteca-digitala.ro

dărăt spre casă — adică spre casa lui Moş Parsham — şi acum cu mîna liberă scotea din punga cea mare de hîrtie o pungă mai mică; erau bomboane cu mentă. « Ţine», a spus, « Am luat şi nişte banane şi cum ajungem cu Fulger îndărăt acolo la pajiştea aia particulară pe care o folosim noi, stăm şi noi jos şi mîncăm ceva şi p-ormă poate că pot să şi dorm şi eu niţel pînă nu uit cum. Şi pînă atunci, tu nu-ţi mai bate capu cu fata aia, acuma că i-ai spus ce-ai avut de spus lu Boon Hogganbeck. Cînd dai într-o femeie, pe femeie nici n-o doare pentru că femeia nu dă înapoi cînd îi dai una, aşa cum face bărbatu; ea rabdă numai s-o pocneşti şi pe urmă cînd te-ai întors cu spatele, s-a şi întins după fieru de călcat sau după cuţitu de bucătărie. D-asta cînd dai în ele ştii sigur că nu le-ai stricat nimic înăuntru; tot ce faci e doar să le-nvineţeşti niţel ochiu sau să le rupi gura niţel. Şi asta pentru o femeie nu înseamnă nimic pentru că de ce? Pentru că ce semn mai bun decît un ochi învineţit sau gura umflată poate să aibă o femeie de la un bărbat că se gîndeşte la ea?»

Aşa că încă o dată, cu căpăstrul ţinut cu ajutoarele noastre respective, McWillie şi cu mine stăteam pe caii noştri nervoşi şi zvîcnind din copite în spatele sîrmei de plecare. (Tocmai, nervoşi şi dînd din picioare, şi chiar şi Fulger; cel puţin învăţase — oricît îşi mai amintea de ieri — că ne aşteptam din partea lui să fie cel puţin la acelaşi nivel cu Acheron cînd avea să înceapă cursa, chiar dacă nu descoperise însă că ne aşteptam — speram — să fie înaintea lui cînd avea să se termine*J*).

De data aceasta instrucţiunile finale ale lui Ned au fost simple, explicite, şi succinte: « Ţine minte, eu ştiu că pot să-l fac să alerge cum trebuie o dată, şi cred că pot să-l fac să alerge aşa de două ori. Numai, că avem nevoie să economisim data asta de care ştiu eu, pînă cînd ştim cu toţii că avem musai nevoie de ea. Aşa că uite ce vreau eu de la tine în cursa asta dintîi: exact înainte de momentu ăla în care judecătorii şi arbitrii strigă Start! tu îţi spui în sinea ta *Pe mine mă cheamă Ned William McCaslin* şi pe urmă faci aşa.»

« Fac cum?» am spus.

« Nu ştiu nici eu încă cum», a spus el. « Însă Akrum ăsta-i un cal şi de la un cal poţi să te aştepţi la orice. Şi cînd mai are în spinare şi un băiat negru, atunci poţi să te-aştepţi la de două ori mai multe. Tu trebuie să ţii ochii bine deschişi şi să fii gata, aşa că atunci cînd se întîmplă, tu să fi apucat să fi spus *Pe mine mă cheamă Ned William McCaslin* şi pe urmă să faci aşa, şi faci aşa repede de tot. Şi nu-ţi face griji. Dacă nu merge, şi nu se întîmplă nimic, eu am să te aştept chiar aici la sfîrşitu cursei şi atunci văd eu. Pentru că ştiu oricum că pot să-l fac să alerge bine o dată.»

Pe urmă vocea a strigat Start! şi ajutoarele care ne ţineau caii de căpăstru au sărit într-o parte să scape teferi şi noi am pornit-o (cum ţi-am spus, trăsesem la sorţi şi McWilliam avea locul dinspre înăuntru). Sau McWillie pornise, adică. Pentru că nu-mi amintesc de loc: fie că am vrut s-o fac sau am făcut-o din instinct, că atunci cînd McWillie a luat-o din loc, eu eram gata încordat şi primul salt al lui Fulger l-a împins cu putere în zăbală de l-am simţit pînă în umeri, şi în mîna tăiată şi tot. Acheron deja pornise de-a binelea şi avea trei lungimi avans cînd eu l-am lăsat pe Fulger să-şi ia vînt, dar menţinînd tot timpul spaţiul dintre noi de trei lungimi, amîndoi alergînd acum la distanţă de trei cai între noi, cînd l-am văzut pe McWillie cum face ceea ce astăzi am spune că era o înţelegere cu întîrziere; o singură privire într-o parte, rostogolindu-şi ochii fără să-şi mişte capul, aşteptîndu-se să mă vadă bine înţeles mai mult sau mai puţin la genunchiul lui, pe urmă părînd că merge înainte cu aceeaşi viteză încă un salt sau două pînă cînd vederea i-a comunicat inteligenţei lui că Fulger şi cu mine nu eram acolo. Pe urmă s-a întors, şi-a smucit tot capul într-o parte să poată să se uite îndărăt şi-mi amintesc şi acuma de albul ochilor lui şi de gura lui căscată; îl vedeam cum trage febril de frîul lui Acheron să-l încetinească; cred sincer că chiar l-am auzit ţipînd îndărăt spre mine « La dracu, albule, dacă alergi în cursă, aleargă!», distanţa dintre

https://biblioteca-digitala.ro

noi micşorîndu-se repede acum pentru că-l trăgea pe Acheron îndărăt şi într-o parte pînă cînd era acum aproape în unghi drept cu sensul cursei, mai mult sau mai puţin umplînd toată pista cum ar veni, de la o balustradă la alta, cu botul spre balustrada dinspre afară, şi în momentul, în clipa, în secunda aceea, nemişcat; sînt convins că în mintea lui înspăimîntată McWillie s-a jucat chiar cu ideea să se întoarcă şi să alerge îndărăt pînă cînd ar fi putut să se întoarcă iar cu Fulger în faţă. Şi nici un fel de premeditare, nimic; mi-am spus doar în mine *Pe mine mă cheamă Ned William McCaslin* şi l-am lovit pe Fulger cît de tare am putut cu nuieluşa, trăgîndu-i capul într-o parte în aşa fel că atunci cînd a sărit în spaţiul dintre crupa lui Acheron şi balustrada dinspre înăuntru, aveam să-l atingem pe Acheron; îmi amintesc că m-am gîndit *Are să-mi strivească piciorul* şi şedeam acolo în şa, cu nuiaua ridicată iar, complet detaşat, aşteptînd fără nimic altceva decît curiozitatea lovitura, şocul, trosnetul, ţîşnirea sîngelui şi a oaselor şi a ceea ce mai avea să fie. Însă am avut exact destul loc sau destulă viteză sau poate că a fost destul noroc: nu piciorul meu ci şoldul lui Fulger frecîndu-se de fesele lui Acheron; în care clipă l-am lovit iarăşi cu cravaşa cît de tare am fost în stare s-o fac. Şi nici un judecător sau arbitru, antrenor de cîini, vînător pentru aprovizionarea pieţei, sau asasin, şi nici un pedant sau unul care să se ţină după litera legii cea mai ireproşabilă, n-ar fi putut să afirme că n-ar fi fost calul meu cel pe care-l lovisem; de fapt, formam un grup atît de inextricabil în clipa aceea, că dintre noi toţi patru, numai Acheron a ştiut în realitate cine a fost lovit de cravaşă.

Şi pe urmă mai departe. Vreau să spun, Fulger şi cu mine. Nu m-am — nici n-aş fi putut s-o fac — uitat îndărăt încă, aşa că a trebuit să aştept pînă la sfîrşit să aflu ce se întîmplase. Mi-au spus că pe urmă Acheron nici n-a încercat să sară de loc peste balustradă; s-a cabrat numai şi a trecut prin ea într-un fel de nor învîrtejit de scînduri albe, dar tot în picioare, înspăimîntat acum, dînd buzna mai mult sau mai puţin de-adreptul spre pajişte, spectatorii împrăştiindu-se în faţa lui, pînă cînd McWillie a fost în stare să-l întoarcă; şi mi-au spus că la vremea aceea McWillie l-a împins de-a dreptul spre balustradă (era prea tîrziu acum să se întoarcă la spărtura pe care o făcuse; noi — Fulger — eram prea mult în faţă acum) ca şi cum ar fi fost la vînătoare. Însă el a refuzat, alergînd în schimb cu toată viteza pe lîngă balustradă, dar tot pe partea din afară, spectatorii urlînd, ţopăind ca broaştele din calea lui pe cînd el îşi croia acum cale, şi precedent. Atunci a fost momentul cînd am început să-l aud iarăşi .El — ei; McWillie şi Acheron — se apropia repede acum, dar tot cu balustrada dinspre afară între noi; Fulger avînd acum toată pista la dispoziţie şi alergînd cu acelaşi ritm puternic şi forţă şi avînt, lui care nici nu-i trecuse prin cap că era vreo grabă; pe pista de întoarcere era acum şi Acheron, care alergase acuma cel puţin cincizeci de yarzi în plus şi-ar mai fi trebuit să fugă cam tot atîta pe deasupra pînă s-ajungă, deja înaintea noastră de partea cealaltă a balustradei luînd ocolul pe partea cea mai depărtată pentru primul tur acum şi puteam să văd cu ochii mintea disperată a lui McWillie zbătîndu-se între alternativele, repede irosindu-se, de a-l cîrmi pe Acheron îndeajuns de mult ca să-l facă să treacă iar prin spătura pe care tot el o făcuse şi să se expună să-l vadă că refuză să intre prin ce stricase, sau să aleagă calea mai sigură şi să rămînă acolo unde era pe pista cea nouă pe care spectatorii o şi goliseră acum de orice obstacole.

Conservatorismul a cîştigat (aşa cum ar fi trebuit să facă şi cum şi face de fapt); şi iarăşi pe cel de al doilea tur (a doua oară acum) şi pe urmă pe ocolul cel mare (tot a doua oară) şi chiar şi acolo unde era curba mai largă, tot cîştigînd teren; vedeam linia de sosire şi Acheron cel puţin cu o lungime în faţă şi cred că o clipă m-am gîndit să mai recurg odată la cravaşă măcar ca să salvez aparenţele; mulţimea zbiera acum din toate puterile, şi cine i-ar fi luat-o în nume de rău? puţini dintre ei, sau chiar nici unul; nu mai văzuseră pînă atunci o cursă ca asta între doi cai alergînd de o parte şi de alta a balustradei de pistă; şi mai departe, Acheron încă în plin avînt pe

https://biblioteca-digitala.ro

pista lui tot atît de pustie și de deschisă în față ca și drumul spre cer; două lungi înaintea noastră cînd noi — Fulger — am trecut sîrma de sosire, și (Acheron; era limpede că-i plăcea să alerge pe dinafară) pornind deja în turul al treilea cînd McWillie l-a tras cu forța într-o parte și spre pajiște și într-un cerc tot mai strîns, pe care însă nici el nu-l mai putea controla. Și mult vacarm în spatele nostru; țipete; « N-a fost bună! Nu se socotește! Nu! Nu! Da! Da! N-a fost cursă! N-a fost! Ba a fost! Nu n-a fost! Întreabă-l pe-arbitru! Întrebați-l pe Ed! Cum a fost, Ed?» — și partea din public pe care Acheron o împrăștiase din afara pistei acum revărsîndu-se prin spărtura în balustradă spre ceilalți dinăuntrul pistei; eu mă uitam după Ned; am crezut că l-am văzut dar era Lycurgus alergînd pe pistă spre mine pînă cînd a apucat căpăstrul lui Fulger, deja trăgîndu-l îndărăt.

« Haide», a spus. « Poți să te-oprești acuma. Trebuie să-l ducem să se răcorească. Mr McCaslin zice că să-l scoatem de pe pistă să-l ducem dincolo la sălcîmii ăia unde-i și trăsurica, acolo poate să stea liniștit și să-l ștergem și de sudoare.» Însă eu am încercat să-l rețin.

« Ce s-a întîmplat?» am spus. « Se socotește? Am cîștigat noi, nu-i așa? Noi am trecut pe sub sîrma de sosire. Ei au ocolit-o. Uite», am spus, « du-l tu și eu mă întorc îndărăt să văd.»

« Nu, îți spun», a spus Lycurgus. Îl împinsese pe Fulger în trap acum. « McCaslin vrea ca nici tu să nu rămîi aici. Zice că tu și cu mine să stăm acolo cu Fulger și să-l pregătim pentru cursa aialaltă; cursa aialaltă e-n mai puțin de o oră acuma și acuma trebuie musai s-o cîștigăm pe aia, pentru că dacă n-au s-o socotească pe asta trebuie s-o cîștigăm pe aialaltă orice s-ar întîmpla.» Așa că am plecat într-acolo. A ridicat o scîndură de la balustrada de la capătul pistei și am trecut pe acolo, spre boschetul de salcîmi, vreo două sute de yarzi mai încolo; acum vedeam și trăsurica lui Moș Parsham legată de unul din ei. Și tot mai auzeam glasurile dinspre platforma arbitrilor din partea dinăuntru a pistei și tu tot mai ··roiam să mă întorc și să văd. Dar Lycurgus prevăzuse și asta; avea acolo găleata și bureții și cîrpele și chiar și un butoiaș de apă în trăsurică ca să-l deshămăm pe Fulger și să ne apucăm de el.

Așa că a trebuit să capăt primele informații despre ce se întîmplase (și se mai întîmpla încă) din auzite — puținul lucru pe care-l văzuse Lycurgus înainte să-l fi trimis Ned după mine, și de la alții mai tîrziu — înainte să vină Ned; vacarmul, vociferările de protest și afirmațiile (da, chiar după ce pierduse două curse — alergări, cum vrei să le zici — iarna trecută, și prima alergare din cursa asta ieri, mai erau oameni care pariaseră pe Fulger. Pentru că eu n-aveam decît unsprezece ani; încă nu învățasem că nu există cal care să se alinieze la linia de plecare, cu condiția să mai fie în stare să se țină pe picioare cînd ajunge acolo, pe care să nu se găsească cineva să parieze), ajungînd o dată sau de două ori aproape la bătaie, cu Ned în mijloc, în realitate constituind focarul acestui vacarm, politicos și calm dar și încăpățînat și insistent, respingînd orice fel de atacuri: « N-a fost cursă. E nevoie de cel puțin doi cai să facă o cursă, și unul din ei nici n-a fost pe pistă.» Și Ned,

« Nu vă rog. În regulamente nu se spune cîți cai. Zice numai de cîte un cal o dată; că dacă nu comite încălcări și falsuri și nu-și oprește mișcarea înainte și jocheu' nu-i cade din spinare și trece de linia de sosire primu, atunci cîștigă». Pe urmă altul.

« Atunci ai spus singur că murgul a cîștigat: n-a încălcat nimic decît numai vreo douăzeci de yarzi de gardu ăla și poți să fii sigur că nu și-a oprit mișcarea înainte pentru că chiar eu am văzut cel puțin o sută de oameni cum de abea reușeau să se tragă la o parte din calea lui la vreme și chiar și tu l-ai văzut cum a trecut linia de sosire cu două lungimi pe puțin înaintea la roibu ăla.» Și Ned.

« Ba nu, domnule. Sîrma aia de sosire trece peste toată pista de la un gard pînă ălălaltu. Nu merge mai departe pînă la Missippi. Dacă ar face așa, atunci să tot fie cai

https://biblioteca-digitala.ro

care să tot fi trecut de ea încă de cînd a răsărit soarele azi dimineață și noi nici n-am auzit de ei. Nu vă rog. Păcat de balustrada asta, așa șubredă cum era, dar vezi că noi am fost prea ocupați să ne vedem de calu nostru ca să mai avem timp să ne oprim și să-l așteptăm p-ălălaltu să vină după noi îndărăt pe piață.» Cînd dintr-o dată trei nou sosiți și-au făcut apariția pe scenă, sau în orice caz în povestire; nu trei străini, pentru că unul din ei era colonelul Linscomb însuși și îl cunoșteau cu toții fiindu-i toți vecini. Așa că probabil ce vroiau să spună era că ceilalți doi erau doar oaspeții lui, oameni de la oraș sau foarte probabil oameni pur și simplu de vîrsta și solvabilitatea evidentă a colonelului Linscomb și purtînd și ei haine și cravate la gît, care unul din ei — a părut să ia toată afacerea în mîinile lui, pășind în mijlocul mulțumii care vocifera în jurul lui și a lui Ned și a arbitrilor hăituiți și spunînd,

« Domnilor, să încerc să vă propun eu o soluție. După cum spune omul acesta » — prin asta înțelegându-l pe Ned — « calul lui a alergat potrivit regulamentului și a trecut pe sub linia de sosire primul. Dar noi cu toții l-am văzut pe celălalt cal fugind mai repede fiind înaintea cestuilalt la sfîrșitul cursei. Proprietarii cailor sînt acești doi gentlemeni aici de față, în spatele meu: colonelul Linscomb, vecinul dumneavoastră, și Mr van Tosch din Memphis, și el de destul de aproape ca să fie și el vecinul dumneavoastră cînd o să ajungeți să-l cunoașteți mai bine. Ei au ajuns la un acord, pe care judecătorii cursei au să-l aprobe, să treacă cursa asta care tocmai a fost alergată, în categoria pe care bancherii o numesc ipotecă. Dumneavoastră toți ați făcut afaceri cu bancherii, fie că v-a plăcut așa ceva, fie că nu v-a plăcut» — mi-au spus că aici s-a oprit chiar să le dea timp să hohotească, și a spus mai departe — « și știți și dumneavoastră că ei au nume gata pentru toate lucrurile —»

« Și și dobîndă la toate», a spus o voce, așa că hohotul acesta de rîs i-a venit de-a gata și s-a alăturat și el.

« Ce înseamnă cuvîntul ăsta acuma, este suspendare. Nu abolire sau anulare; pur și simplu suspendare. Pariurile rămîn mai departe în picioare exact așa cum le-ați făcut; nimeni n-a cîștigat și nimeni n-a pierdut; puteți să le sporiți sau să le lăsați tot așa sau să faceți ce vreți cu ele; banii pariați pentru cursa asta din urmă sînt mai departe în pariuri și proprietarii mai adaugă acuma cîte cincizeci de o parte și de cealaltă pentru cursa următoare, și cîștigătorul acestei curse de la urmă este și cîștigătorul cursei care tocmai s-a terminat. Cîștigați acuma, și ați cîștigat tot. Ce spuneți?»

Asta e ceea ce eu — noi — Lycurgus și cu mine — am auzit mai tîrziu. În momentul acela însă nu știam nimic; așteptam doar ca Ned sau cineva să vină după noi sau să fie trimis după noi, Fulger spălat acuma și cu pătura pe el, și Lycurgus purtîndu-l încoace și încolo, să-l țină în mișcare, și eu sprijinit de un copac, cu ciorapul de călărie dat jos ca să mi se usuce bandajul; ni s-au părut ceasuri întregi, o veșnicie, pe urmă, cînd mă gîndeam iar, mi se părea că nu trece de loc timpul, că s-a strîns, s-a condensat. Pe urmă a venit Ned, mergînd foarte grăbit. Ți-am spus că arătase groaznic dimineața, dar asta fusese în parte din cauza hainelor. Cămașa îi era albă (sau aproape) iar acuma și pantalonii îi erau și ei curați. Dar n-ar mai fi fost hainele de data aceasta, chiar dacă i-ar fi rămas tot murdare. Era fața lui. Nu arăta ca și cum ar fi văzut cu ochii o întîmplare simplă și nevinovată; arăta ca și cum pe neașteptate ar fi dat ochii cu Judecata de Apoi însăși, decît că Judecata de Apoi i-ar fi spus: *Liniștește-te. Mai trebuie să mai treacă treizeci sau patruzeci de minute pînă să am eu nevoie de tine. Atunci să fii gata, dar pînă atunci nu-ți mai face griji și vezi-ți mai bine de treaba ta.* Dar nu mi-a — nu ne-a — lăsat vreme. S-a dus drept la trăsurică și și-a scos de acolo haina lui cea neagră și a îmbrăcat-o, vorbindu-ne în vremea aceasta:

« Au băgat ce zic ei că-i ipotecă. Asta-nseamnă că cine-o pierde p-asta de-acuma a pierdut totu. Pune-i șaua » Dar Lycurgus îi și dăduse pătura jos; nu ne-a trebuit mult. Pe urmă eu am urcat în șa, Ned oprit în picioare la capul lui Fulger, ținînd frîul

https://biblioteca-digitala.ro

cu o mînă, cu cealaltă în buzunarul hainei, căutînd ceva acolo. « Asta are să-ţi vină acuma mai uşor. Ieri l-am scos puţin din răbdări, şi astăzi tu l-ai păcălit de-a binelea. Aşa c-acuma nu mai ai nevoie nici să mai încerci vro figură cu el. Da n-are face. Nu mai avem nicio nevoie să mai încercăm ceva acuma; am eu grijă acuma de el. Tot ce-ai tu de făcut, acuma e să mai fii pe el cînd termină. Să nu cazi din şa; asta-i tot ce trebuie tu să faci chiar pînă la sfîrşit de tot. Vezi numai să-l ţii între balustrade, şi să nu cazi de pe el. Ţine minte bine ce te-a învăţat chiar el luni. Cînd ajungi să dai primu ocol şi chiar înainte să se gîndească el unde eram eu luni, dă-i una. Ţine-l în trap; nu-ţi mai bate capu cu calu ălălalt, oriunde-o fi el or orice-ori fi făcînd; tu vezi-ţi de-al tău. Ţii minte?»

« Da», am spus.

« Bine atunci. Pe urmă mai e numai lucruşoru ăsta pe care trebuie să-l mai faci. Cînd ajungi la ultimu tur şi-o iei îndărăt spre sîrma de sosire, nu numai să crezi, da să şi *ştii* că Fulger e-n aşa fel pe pistă încît să vadă toată pista în faţa lui. Cînd ai să ajungi acolo ai să vezi tu de ce. Da pînă atunci, n-ajunge numai să crezi că poate s-o vadă, sau că la vremea aia e sigur c-o vede, dar să *ştii* tu sigur că el poate s-o vadă, toată pista, pînă la sîrma de sosire şi dincolo de ea. Dacă ălălalt cal e-n faţa voastră, trage-l pe Fulger cît poţi într-o parte pînă la balustrada dinspre afară dacă-i nevoie ca să nu fie nimica în faţă să-l împiedice să vadă sîrma aia şi dincolo de ea. Să nu te necăjeşti că pierzi distanţă; să-l tragi pe Fulger numai în aşa fel să vadă tot ce e în faţa lui.» Mîna cealaltă îi ieşise acum la vedere; Fulger îşi băgase tot botul în ea iar, şi eu iar simţeam mirosul acela vag, subţiratec pe care-l simţisem şi pe pajiştea lui Moş Parsham luni, şi pe care eu sau oricine altcineva ar fi trebuit să-l recunoască de la început, şi pe care şi eu l-aş fi recunoscut numai dacă ar fi apărut atunci cînd aş fi avut eu vreme. « Ai să ţii minte?»

« Da», am spus.

« Atunci du-te», a spus. « Du-l încolo, Lycurgus.»

« Nu vii şi tu?» am spus. Lycurgus a tras de căpăstru; a trebuit să smulgă cu forţa botul lui Fulger din mîna lui Ned; în cele din urmă Ned a trebuit să-şi bage mîna la loc în buzunar.

« Duceţi-vă», a spus. « Ştiţi acuma ce trebuie să faceţi.» Lycurgus ne-a mînat înainte; un timp a trebuit să tragă de căpăstru; Fulger a şi încercat o dată să se întoarcă înapoi pînă l-a smucit bine Lycurgus.

« Dă-i una aşa încet», a spus Lycurgus. « Să-l facem să-i vină gîndu la loc la ce-are de făcut.» Am făcut aşa şi am mers astfel mai departe şi iată că astfel pentru a treia oară McWillie şi cu mine ne crispam pe şeile noastre în spatele sîrmei de plecare. Ajutorul lui McWillie refuzase să se mai lase trîntit la pămînt a treia oară, şi nimeni altcineva nici nu se oferise voluntar şi nici nu acceptase să fie numit pentru aşa ceva, aşa că se folosiseră de o bucată de frînghie cu care se legau baloturile, ţinută întinsă de la o balustradă la alta în mîini de alţi doi democraţi care stăteau unul cu faţa la celălalt cu pista între ei. Era probabil cea mai bună pornire pe care am fi putut-o avea. Acheron, pentru care nu însemnase nimic să se arunce printr-o scîndură de şase inci grosime, nu vroia să se apropie acum de o asemenea frînghie la mai mult de şase ţoli, şi Fulger, deşi o atingea aproape cu botul, şedea acum liniştit ca o vacă, cred că scrutînd prin mulţime să-l găsească pe Ned, cînd arbitrul a strigat Start! şi frînghia a fost lăsată să cadă la pămînt şi în aceeaşi secundă Acheron şi cu McWillie au trecut ca o ghiulea pe lîngă noi, McWillie ţipîndu-mi aproape în ureche.

« Ţi-arăt eu ţie de data asta, mă albule!» şi gata, s-a dus, deşi nici nu străbătuse o lungime cînd Fulger se instalase ascultător la nivelul genunchiului lui McWillie — forţa, stilul, totul de fapt ca mai înainte, decît că nimic încă nu-i spusese şi minţii lui să priceapă că era vorba de o cursă. Şi de fapt pentru prima dată acum, cel puţin de

https://biblioteca-digitala.ro

cînd participam eu, fusesem un factor în cursa asta, arătam și noi ca fiind implicați într-o întrecere, cei doi cai prinși parcă unul de altul, și cam alunecați într-o parte, tot așa în partea a doua a primului tur, pozițiile noastre relative față de mișcarea înainte, schimbîndu-se și alternîndu-se cu o indolență aproape visătoare. Acheron conducînd, trăgîndu-se tot mai înainte, pînă cînd se părea că într-adevăr era pe punctul să se separe de noi, pe urmă Fulger părea să observe distanța mărită și se apropia iar. Părea chiar că ar fi fost vorba de o provocare: îi auzeam chiar de-a lungul balustradei, pe cei care nu-l știuseră încă pe Fulger pînă atunci: că n-ar fi vrut să rămînă prea departe în urma singur; și tot așa după ocol, și înapoi în jumătatea a doua a primului tur și-ți dau cuvîntul meu că Fulger a început întoarcerea asta deja uitîndu-se după Ned; îți dau cuvîntul meu c-a și nechezat; alergînd acum din plin, a nechezat; prima dată cînd am auzit un cal nechezînd în timp ce alerga. Nici nu știusem măcar că e cu putință așa ceva.

L-am lovit cu nuiaua cît de tare am putut. S-a crispat, a șovăit , a țîșnit din nou; îi dădusem deja în dar lui McWillie două lungimi avans așa că l-am lovit iarăși;am intrat acum în turul al doilea cu două lungimi în urmă și-i dădeam acum zor cu nuiaua cojită pînă cînd distanța între el și Acheron l-a înlocuit pe Ned în ceea ce Fulger zicea c-ar fi fost mintea lui, și s-a apropiat iar pînă cînd capul îi era iar la genunchiul lui McWillie, ascultător cu totul, dar nici un țol mai mult, acest sistem magnific alcătuit, și organizat, ai cărui mușchi nu fuseseră niciodată informați de creerul lor, sau al cărui creer nu fusese niciodată informat de avanposturile lui de observație și experiență, singurul țel și obiectiv al întregului efort febril fiind să ajungă undeva primul. McWillie îl cravașa pe al lui acum așa că nu mai era nevoie s-o mai fac și eu; n-ar fi putut să se smulgă mai departe de Fulger după cum n-ar fi putut să-i rămînă în urmă, pe toată această jumătate a turului și pe urmă ocolind să întoarcem, eu încă pe Fulger și Fulger încă între balustrade, așa că tot ce mai rămăsese de acum încolo erau instrucțiunile finale ale lui Ned, să-l trag, să-l cîrmesc într-o parte, oferindu-i astfel din nou lui McWillie în dar aproape încă o lungime, pînă cînd nimic nu-i mai împiedica vederea pistei, sîrma de sosire, și dincolo de ea. El — Fulger — chiar l-a văzut pe Ned primul. Primul lucru de care mi-am dat seama a fost zvîcnirea aceea cu tot gîtul și întinderea înainte, ca și cum — el, Fulger — ar fi țîșnit dintr-un fel de legătură sau jug invizibil. Pe urmă l-am văzut și eu pe Ned, poate la vreo patruzeci de yarzi în spatele sîrmei, mic și fragil și singuratic în pustietatea pistei pe cînd Acheron și brațul mereu zvîcnind al lui McWillie alunecau cu repeziciune îndărăt spre noi; pe urmă fața încordată a lui McWillie o clipă și ea, pe urmă și ea s-a dus; sîrma ne-a strălucit deasupra capului. « Haide, mă băiete», a spus Ned. « La mine-i».

El — Fulger — aproape că m-a dat jos din șa oprindu-se, traversînd pista (Acheron era și el undeva aproape, în spatele nostru, încercînd — așa speram — să se oprească și el) și s-a îndreptat spre Ned cu aceeași avîntare, mușcînd zăbala, și peste tot ce-i sta în drum și s-a oprit pur și simplu, cu botul îngropat în mîna lui Ned, și eu pe deasupra urechilor lui încercînd și eu să mă agăț de ceva, ori ce ar fi fost în jur, cu mîna îndurerată cu tot.«Am izbutit!» am spus, am strigat.«Am reușit! L-am bătut!»

« Am izbutit în partea asta a chestiei», a pus Ned. « Roagă-te numai de stelele tale alea bune să-ți ajungă asta.» Pentru că eu alergasem în prima mea cursă și o cîștigasem, înțelegi. Vreau să spun, o cursă de-a devăratelea, cu oameni mari, oameni în toată firea, mai mulți oameni decît îmi aduceam aminte să fi văzut vreodată la un loc, privindu-mă pe mine cum o cîștig și (unii dintre ei în orice caz) pariind pe banii lor că că eu am s-o cîștig. Și tot așa, nici n-avusesem vreme să observ, să remarc ceva pe fața sau în vocea lui sau în ce spusese, pentru că ei trecuseră deja balustrada și erau pe pistă, îndreptîndu-se spre noi; tot vălmășagul și fierberea de pălării asudate și cămăși fără cravată și fețe încă cu gurile căscate în strigăte. « Acuma fii atent», a spus

https://biblioteca-digitala.ro

Ned; şi încă pentru mine, neînsemnînd nimic; doar glasurile şi feţele, asemenea unei mări,

« Asta cursă, mă băiatule! Asta zic şi eu finiş!» dar noi nu ne oprisem, Ned ducîndu-l pe Fulger de căpăstru, spunînd,

« Lăsaţi-ne să trecem, albilor; daţi-ne drum să trecem, albilor», pînă cînd ei s-au dat la o parte deajuns ca să trecem noi, dar tot mîşcîndu-se cu noi, ca un val, pînă cînd am ajuns la portiţa spre partea dinspre înăuntru a pistei, unde erau arbitrii, şi Ned a spus iar: « Acuma, fii atent», şi acuma nu-mi mai aduc aminte; numai calul oprit, cu Ned ţinîndu-l de căpăstru, ca într-un tablou, şi eu privind dincolo de urechile lui Fulger la Bunicul sprijinit puţin în baston (bastonul cu măciulia de aur) şi alte două persoane pe care le mai văzusem undeva cu multă vreme înainte, chiar în spatele lui.

« Patronu», am spus.

« Ce ţi-ai făcut la mînă?» a spus el.

« Da vă rog», am spus. « Patronu».

« Acuma ai treabă», a spus el. « Şi eu am.» Foarte amabil, foarte rece. Nu; nu era în nici un fel. « Aşteptăm pînă ajungem acasă», a spus. Pe urmă a plecat. Acum cele două persoane erau Sam şi cu Minnie privindu-mă cu faţa calmă, întunecată, neconsolată, o vreme care mi s-a părut foarte lungă, pe cînd Ned mă trăgea încă binişor de picior.

« Unde-i punguliţa aia cu tutun care ţi-am dat-o ieri să mi-o păstrezi?» « Eşti sigur că n-ai pierdut-o?»

« A da», am spus şi am scos-o din buzunar.

XIII

« Arată-le», i-a spus Miss Reba lui Minnie. Erau în automobilul nostru — vreau să spun, al lui Boon — nu, vreau să spun al Bunicului — Everbe şi Miss Reba şi Minnie şi Sam şi şoferul colonelului Linscomb era tatăl lui McWillie; colonelul Linscomb avea şi el un automobil. Se duseseră şoferul şi Sam şi Minnie la Hardwick să-i ia pe Miss Reba şi pe Everbe şi pe Boon şi să-i aducă pe toţi înapoi la Parsham, de unde Miss Reba şi Minnie şi Sam să poată lua trenul spre Memphis. Decît că Boon n-a venit îndărăt cu ei. Era în puşcărie iar, a treia oară acum, şi se opriseră acasă la colonelul Linscomb, ca să-i spună Bunicului. Miss Reba i-a spus, stînd acolo în maşină, şi Bunicul şi colonelul Linscomb şi cu mine ieşisem acolo la automobil, pentru că ea nu vroia să intre în casă; le-a povestit despre Boon şi Butch.

« A fost destul de rău în automobil cînd ne duceam într-acolo. Dar cel puţin l-am avut pe adjunctul ăla de şerif, ca să nu-l mai punem la socoteală şi pe poliţaiul ăla micuţ pe care-l aveţi dumneavoastră aici, care nu prea arată el cine ştie ce dar aş zice că nici oamenii nu prea se dau peste cap să aibe de a face cu el. Cînd am ajuns la Hardwick, ăia de-acolo au avut cel puţin atîta cap să-i încuie în celule separate. Partea proastă a fost că n-au avut cum să-i încuie şi gura prietenului ăsta nou al lui Corrie —» şi s-a oprit; şi eu nici n-am mai avut nevoie să mă uit la Everbe: o fată trupeşă, prea masivă pentru lucrurile astea mici care trebuie să i se întîmple, cum ar fi un ochi învineţit sau gura umflată, oricare ar fi fost lucrurile care i s-ar fi întîmplat, decît poate dacă n-ar fi vrut, n-ar fi putut să se mulţumească cu ceva mai puţin decît cu astea amîndouă; stînd acolo, obligată să stea acolo, fără să aibe vreun loc unde să se ducă sau loc în care să se deplaseze măcar, cu sîngele colorîndu-i, pătîndu-i încet, dureros obrazul pe care puteam să i-l văd de unde stăteam eu, « Iartă-mă, micuţule; uită c-am spus asta», a spus Miss Reba. « Unde eram?»

« Ne povesteai ce-a făcut Boon de data asta», a spus Bunicul.

https://biblioteca-digitala.ro

« A, da», a spus Miss Reba.« — închis în celule separate de o parte și de alta a coridorului, și ne-au luat pe Corrie și pe mine — sigur: s-au purtat frumos cu noi; ca cu niște doamne — și ne-au dus în camera nevestei paznicului, unde ziceau c-o să stăm, cînd a venit ăsta — cum ziceți că-l cheamă — Butch, și zice, « Ei, tot e ceva în chestia asta: eu și cu Frumușelu am lăsat ceva sînge și ceva din pielea noastră și și două cămăși, da cel puțin le-aveam aici pe astea două scuzați-mi franceza», a spus Miss Reba, « tîrfe din Memphis vizavi de noi». Așa că Boon a și început în momentul ăla să spargă ușa aia de fier dar ei își aduseseră aminte s-o încuie de la început așa c-ați fi putut să credeți că asta avea să-l calmeze: știți » să fie obligat să stea pur și simplu acolo și să se uite la ea o vreme: Cel puțin așa am crezut noi. Pe urmă, cînd a venit Sam cu hîrtiile care trebuiau, sau cu ce-o fi fost — și vă mulțumesc frumos dumneavoastră», —a spus Bunicului. « Nu știu cît a trebuit să depuneți dumnevoastră, dar dac-o să-mi trimiteți nota cînd ajung eu acasă am să am grijă s-aranjez eu totul. Boon știe adresa și mă știe și pe mine.»

« Mulțumesc», a spus Bunicul. « Dacă are să fie ceva de achitat, am să vă anunț. Ce s-a întîmplat cu Boon? Nu ne-ați spus încă.»

« A, da. L-au descuiat pe ăsta-cam-îi-zice, întîi; asta a fost greșeala, pentru că nici n-apucaseră să scoată cheia din broască ușii lui Boon că el a și ieșit din celulă și a sărit pe —»

« Pe Butch», am spus eu.

« Pe Butch», a spus Miss Reba. —« și i-a ars vreo cîteva, l-a trîntit pe jos și se urcase cu picioarele pe el pînă au apucat să se trezească ăilalți. Așa că nici nu l-au mai lăsat pe Boon să-și tragă sufletul; tot ce-a mai apucat să fie liber a fost cît a mers să treacă coridorul și îndărăt, în celulă, și l-au încuiat la loc înainte chiar ca să fi apucat să scoată cheia din broasca ușii. Dar — cel puțin trebuie să-l admirați pentru asta.» Însă aici s-a oprit.

« Pentru ce?» am spus eu.

« Ce-ai spus?» a spus ea.

« Ce-a făcut el pentru care să-l admirăm. Nu ne-ai spus asta. Ce-a făcut?»

« Adică tu zici că dac-a încercat să-i scoată ochii lui —»

« Butch», am spus eu.

« Lui Butch înainte chiar să fi ieșit din pușcărie, că asta nu-i nimic?» a spus Miss Reba.

« Trebuia să facă asta», am spus eu.

« Dracu să mă ia», a spus Miss Reba. « Hai s-o luăm din loc; trebuie să prindem trenul ăla. Să nu uitați să trimiteți nota aceea», spus Bunicului,

« Coborîți de-aici și haideți cu noi în casă», a spus colonelul Linscomb. « Masa-i aproape gata. Puteți să luați trenul de miezul nopții»?

« Nu, mulțumesc frumos», a spus Miss Reba. « Oricîtă vreme ar sta soția dumneavoastră la Monteagle, tot are să se întoarcă acasă într-o zi și-atunci o să trebuiască să-i explicați.»

« Prostii», a spus colonelul Linscomb. « Eu sînt stăpîn în casa mea.»

« Sper c-o să continuați să și fițI», a spus Miss Reba. « A, da, i-a spus ea lui Minnie. « Arătă-li-l» Ea — Minnie — nu ne-a surîs nouă, mi-a surîs mie. Era superb; marșul continuu, împerecheat și fără pereche de porțelan neîntinat, arcuindu-se în afară să îmbrățișeze, aproape pătimaș, dintele de aur reintegrat care părea mai mare decît oricare din cei trei naturali, care erau doar albi, ar fi putut să fie vreodată. Pe urmă și-a închis buzele la loc, senină, stăpînită, din nou imună în măsura în care țesăturile noastre fragile de carne și oase și de coincidență pot ajunge sau pretinde spre Invulnerabilitate. « Ei, și așa», a spus Miss Reba. Tatăl lui McWillie a învîrtit motorul și s-a suit la loc în mașină; automobilul a pornit-o. Bunicul și colonelul Linscomb s-au

https://biblioteca-digitala.ro

întors și au pornit-o îndărăt spre casă și începusem să mă urnesc și eu cînd claxonul automobilului a croncănit, nu tare, o dată, și m-am întors spre el. Se oprise, și Sam era jos alături de el, făcîndu-mi semn.

« Vino-ncoace», a spus. « Miss Reba vrea să-ți spună ceva un moment». Mă privea în timp ce mă apropiam. « De ce nu mi-ați spus, tu sau Ned, că într-adevăr calul acela are să-alerge în cursă?» a spus.

« Am crezut că știai», am spus. « Eu ziceam că doar de-asta am venit pînă aici.»

« Sigur, sigur», a spus. « Mi-a spus Ned. Mi-ai spus tu. Toată lumea mi-a spus. Numai, dece nu m-a făcut cineva să și cred asta? Sigur, piciorul nu mi l-am rupt la drept vorbind. Dar dac-ași fi avut și eu curajul lui Miss Reba, poate c-aș fi făcut și eu ceva să-mi fi căptușit și eu vagonul ăla de marfă. Uite», a spus. Era un teanc mărișor de bancnote. « Îs ale lui Ned. Spune-i că data viitoare cînd mai găsește un cal care să nu știe s-alerge, să nu mai aștepte să vină pînă la mine; să-mi dea numai o telegramă.» Miss Reba scosese capul afară din mașină, fața ei aspră și frumoasă. Everbe era de cealaltă parte, nu se mișca dar tot era prea masivă ca să nu fie băgată în seamă. Miss Reba a spus:

« Nici eu nu m-am așteptat s-ajung pînă la urmă în pușcărie aici. Dar, la urma urmelor, poate că nu m-am așteptat nici să n-ajung. Oricum , Sam a pariat și pentru mine. Am pus cincizeci pentru Mr. Binford și cinci pentru Minnie. Sam le-a scos la cota de trei pe doi. Eu — adică noi — vrem să împărțim juma-juma cu tine. N-am prea mulți bani peșin acuma la mine, cu cheltuielile astea neprevăzute și drumul în plus pe care l-am făcut azi dimineață —»

« Nu vreau banii ăștia», am spus.

« M-am gîndit c-ai să spui așa», a spus ea. « Așa că i-am spus lui Sam să mai parieze cinci dolari pentru tine. Ai aicea acuma șaptezeci și cinci. Uite.» Și a întins mîna.

« Nu vreau banii ăștia», am spus.

« Ce-ți spuneam eu?» a spus Sam.

« Din cauză c-au fost bani jucați la noroc? a spus ea.« Ai promis și asta?» Nu promisesem. Mama nu se gîndise încă la jocurile de noroc. Dar oricum, n-aș fi avut nevoie să-i fi promis cuiva. Numai că nu știam cum să-i spun ei cînd nici eu nu știam de ce: decît că n-o făcusem pentru bani: că banii ar fi fost chiar ultimul lucru; că odată ce intrasem în joc trebuia să merg mai departe, să mergem pînă la capăt, Ned și cu mine, noi doi, chiar dacă oricine altcineva s-ar fi lăsat păbugaș; era ca și cum numai dacă l-am fi făcut pe Fulger să alerge în cursa aceea și s-o termine primul am fi putut justifica (nu și scăpa de consecințe: pur și simplu justifica) orice părticică din toată situația. Nu să fi sperat să fi făcut ca măcar începutul să fi fost mai puțin rău — vreau să spun, ceea ce Boon și cu mine trebuiserăm în mod deliberat, din propria noastră liberă voință, să facem acolo la Jefferson acum patru zile; ci cel puțin să nu ne dăm înapoi, să nu fugim de răspundere — cel puțin să ducem pînă la capăt — ceea ce noi înșine începusem. Dar nu știam cum s-o spun. Așa că am spus,

« Nu vă rog. Nu vreau banii ăștia.»

« Haide», a spus Sam. « Iată-i odată să putem să plecăm și noi. Trebuie să prindem trenul ăla. Dă-i-l lui Ned sau poate bătrînului ăla care a avut grijă de tine astă noapte. Ei au să știe ce să facă cu ei». Așa că am luat banii; aveam acum două teancuri de bancnote, cel mare și acesta mai mic. Și încă Everbe nu făcuse nici o mișcare, nemișcată, cu mîinile în poală, masivă, prea mare pentru lucrurile mici care trebuiau să i se întîmple. « Cel puțin mîngîie-o puțin pe păr», a spus Sam. « Ned nu te-a învățat nici odată să dai cu piciorul într-un cîine, nu?»

« N-are s-o facă», a spus Miss Reba. « Uitați-vă la el. Isuse, voi bărbații. Și-ncă ăsta-i unul care nici n-a-mplinit încă unsprezece ani. Ce dracu mai contează una-n plus? nu ți-a tot dovedit de duminică încoace că s-a lăsat? Dacă tu ai fi tăiat lemne de-atîta

https://biblioteca-digitala.ro

vreme de cînd face ea treaba asta, ce dracu mai contează încă o buturugă în plus cînd ți-ai închis fierăstrăul și ți-ai și dat jos și firma? Așa că ne-am dus să ocolim mașina pînă în partea cealaltă. Ea tot se mișca, prea mare ca să i se întîmple lucruri mici, prea mult din ea fiind acolo doar ca să fie recipientul lucrurilor meschine și lumești, cum ar fi împroșcăturile de păsări pe o masă sau pe o tobă mare; stînd doar acolo, prea masivă ca să se poată măcar strînge în ea rușinată (pentru că Ned avusese dreptate), cu buzele umflate puțin dar mai ales cu ochiul învinețit; la ea chiar și o urmă din astea mică nu se mulțumea pînă nu arăta și mai mare, mai demnă de remarcat, mai de neascuns, decît pe oricine altcineva.

« E totu-n regulă», am spus.

« M-am gîndit că trebuia s-o fac» , a spus. « N-am găsit nici un alt mijloc.»

« Vezi?» a spus Miss Reba. « Ce ușor e? Asta-i tot ce trebuie voi să ne spuneți noi vă credem. Nu există nici cel mai scîrbos și meschin bastard dintre voi, cu condiția să aibe mai puțin de șaptezeci de ani, care să nu poată s-o facă pe o femeie să creadă că n-ar mai exista nici o altă cale.»

« A trebuit s-o faci», am spus. « L-am avut pe Fulger îndărăt tocmai la vreme să alerge în cursă. Acuma nu mai are nici o importanță. Mai bine plecați acuma, să nu pierdeți trenul.»

« Sigur», a spus Miss Reba. « Și pe-urmă mai are și de pregătit masa de seară. Nici n-ai auzit de asta; asta-i surpriza. Nu se mai întoarce la Memphis. Nu numai că s-a retras din afacerea cu ispitele, s-a retras și din ispite chiar, dacă ce se tot spune e adevărat; că nu există nici un fel de ispite într-un loc ca Parshamul decît speranțele și poftele firești ale omului. Are slujbă la Parsham să-i spele și să-i gătească și să-i culce și să-i scoale nevasta din pat și s-o spele și pe ea, pentru polițaiul ăla. Așa c-acuma s-a retras chiar și din afacerea în care trebuia să împartă jumătate din ce făcea și jumătate din ce avea cu prima insignă de tinichea care-i iese în cale, pentru că acum acum tot ce-ar mai avea de făcut ar fi să-i vîre un ceainic fierbinte sau un cartof unsuros în față. Haide», i-a spus lui Sam. « Nici chiar tu nu poți să faci trenul ăla să stea pe loc să ne-aștepte de aici.»

Pe urmă s-au dus. M-am întors și am luat-o îndărăt spre casă. Era o casă mare, cu coloane și porticuri și grădini bine îngrijite și grajduri (cu Fulger într-unul din ele) și căsuțe ale mașinilor și ceea ce pe vremuri fuseseră locuințele sclavilor — vechea plantație Parsham (încă mai există), ce mai rămîne încă din plantația bărbatului, familiei, care-și dăduse numele propriu orașului și regiunii și chiar și unora dintre locuitori, cum era Moș Parsham Hood. Soarele apusese acum, și curînd avea să apună și lumina zilei. Și atunci pentru prima dată am înțeles că se terminase, se încheiase totul — cele patru zile de tertipuri și șmecherii și manevre și minciuni și spaime; se terminase totul în afară de faptul că trebuia să dau socoteală. Bunicul și colonelul Linscomb și Mr van Tosch erau de sigur pe undeva prin casă acum, bîndu-și păhărelele de dinainte de masă; s-ar fi putut să mai treacă o jumătate de oră acum pînă să sune clopoțelul pentru masa de seară, așa că m-am întors iar și am trecut prin grădina de trandafiri și mai departe spre spatele casei. Și, într-adevăr, Ned era acolo, așezat pe treptele ușii din spate.

« Uite», i-am spus și i-am întins teancul cel mare de bani. « Sam zicea că-s ai tăi.» El i-a luat. « Nu-i numeri?» am spus.

« Mi-nchipui că i-a numărat el», a spus Ned. Eu am scos teancul cel mic din buzunar. Ned s-a uitat la el. « Ți i-a dat și p-ăștia?»

« Miss Reba mi i-a dat. A pariat ea pentru mine.»

« Sînt bani de noroc», a spus Ned. « Tu ești prea tînăr ca să ai de a face cu banii de noroc. Nu există nimeni destul de mare sau de bătrîn ca să poată să aibe bani cîștigați la noroc, da sigur e că tu ești prea mic pentru așa ceva.» Și nici lui nu puteam

https://biblioteca-digitala.ro

să-i spun. Pe urmă mi-am dat seama că mă aşteptasem ca el, Ned în orice caz, să fi ştiut el dinainte fără să trebuiască să-i spună cineva. Şi chiar în clipa următoare a şi ştiut. « Pentru că nici n-am făcut-o pentru bani», a spus.

« N-ai să ţi-i ţii nici tu pe-ai tăi?»

« Ba da», a spus. « Pentru mine e prea tîrziu. Da nu-i prea tîrziu pentru tine. Am să-ţi dau o şansă acuma, chiar dacă nu-i mare lucru decît să te lipsesc de-o şansă».

« Sam zicea că pot să i-i dau lui Moş Parsham. Dar nici el n-ar lua bani cîştigaţi la noroc, nu-i aşa?»

« Asta vrei tu să faci cu ei?»

« Da», am spus.

« Bine», a spus. A luat şi teancul cel mic şi şi-a deschis punga şi a pus amîndouă teancurile de bancnote înăuntru şi acuma se făcuse aproape întuneric dar de aici ştiam sigur că pot să aud clopoţelul de masă.

« Cum aţi luat dintele înapoi»? am spus.

« Nu eu», a spus el. « Lycurgus l-a luat. În dimineaţa dintîi cînd eu m-am întors la hotel după tine. N-a fost nici o greutate. Cîinii îl mai suiseră o dată în pom şi Lycurgus zicea că la început zisese c-o să se folosească tot de ei, să-l mai suie iar în pomu ăla şi să nu cheme cîinii pînă cînd porcu ăla mic n-avea să pună dintele în şapcă sau în ceva şi să-i dea drumu jos. Da Lycurgus mi-a spus că era şi nervos de ideile pe care le-avea ăla despre cai, mai ales despre Fulger. Aşa că dacă Fulger tot trebuia să alerge în cursă după masa şi avea nevoie să se odihnească, Lycurgus a spus că s-a hotărît să ia un catîr. Zicea şi că şmecheru ăla mic a şi scos un briceag vechi, ruginit să dea în el, da acuma Lycurgus îl păstrează el pînă găseşte să-l dea la cineva.» A tăcut. Arăta încă rău. Încă nu apucase să doarmă. Dar poate că tot e o uşurare să întîlneşti pînă la urmă judecata de apoi şi s-o laşi pe ea să-ţi fixeze precis un moment de la care să începi să-ţi faci inimă rea.

« Ei?» am spus. « Şi»?

« Păi ţi-am spus. Catîru a făcut tot.»

« Cum?» am spus.

« Lycurgus l-a pus pe porcu-ăla mic de catîr fără şa fără frîu şi i-a legat picioarele pe dedesubt şi i-a spus că-n momentu în care se hotărăşte să pună dintele ăla-n şapcă şi să-i dea drumu jos atunci opreşte şi el catîru. Şi Lycurgus i-a ars una catîrului, nici măcar nu prea tare, şi cam cînd făcuse pe jumătate primu ocol prin curte,piciulică a dat drumu la şapcă, numai că de data aia nu era nimic în ea. Aşa că Lycurgus i-a dat şapca îndărăt şi i-a mai ars una catîrului şi Lycurgus zicea p-ormă că-i ieşise din minte de tot că ăsta era catîru care ştia să sară peste garduri pînă cînd catîru apucase să sară peste gardu de patru picioare cu sîrmă ghimpată şi, zicea Lycurgus, ai fi zis că se hotărîse să-l ducă îndărăt pe piciulică la Possum. Da numai că nu s-a dus chiar prea departe că s-a întors iar şi a sărit îndărăt în curte peste gard aşa că de data asta cînd piciulică a dat drumu la şapcă dintele era înăuntru. Decît c-ar fi putut să şi-l ţină el, de cît bine mi-a făcut asta mie. S-a întors îndărăt la Memphis, nu?»

« Da», am spus.

« Păi da, aşa ziceam şi eu. Şi sigur că ştie tot aşa de bine ca şi mine c-o să mai treacă apă pe gîrlă pînă cînd ne mai vede Memphisu' pe mine sau pe Boon Hogganbeck iar. Şi dacă Boon e-ndărăt în puşcărie, eu cred că nici Jefferson Missippi n-o să ne vadă la faţă în seara asta,» »

Nici eu nu ştiam; şi dintr-o dată am ştiut că nici nu vroiam să ştiu; nu numai că nu mai vroiam să mai trebuiască să mai fac eu vreo alegere, să iau vreo decizie, dar nici nu mai vroiam să le mai aflu pe cele pe care altcineva avea să le ia sau să le facă pentru mine pînă cînd nu trebuia să fac faţă la urmări. Pe urmă tatăl lui McWille a apărut în uşă în spatele nostru, într-o haină albă; era şi valet. Deşi n-auzisem clopoţelul.

https://biblioteca-digitala.ro

Eu mă spălasem (îmi schimbasem și hainele; Bunicul cumpărase un geamantănaș pentru mine, și chiar și pantofii ceilalți) așa că valetul mi-a arătat drumul spre sufragerie și am rămas acolo în picioare; Bunicul și Mr van Tosch și colonelul Linscomb au intrat, cîinele bătrîn și gras, un setter llewellin, al colonelului Linscomb mergînd alături de colonel și am rămas cu toții în picioare cîtă vreme colonelul Linscomb a spus rugăciunea. Pe urmă ne-am așezat, cu setterul alături de scaunul colonelului, și am mîncat, și nu numai tatăl lui McWillie ci și o cameristă în uniformă erau acolo să ne schimbe farfuriile. Pentru că eu abandonasem; nu mai făceam alegeri, nu mai luam hotărîri. Aproape că am adormit cu nasul în farfurie, la desert, cînd Bunicul a spus:

« Ei, domnilor, garda să deschidă focul?»

« Mergem în birou», a spus colonelul Linscomb. Era camera cea mai frumoasă pe care-o văzusem pînă atunci în viața mea. Aș fi vrut ca Bunicul să aibe și el una la fel. Colonelul Linscomb era și jurist, așa că erau vitrine cu cărți de drept, dar erau și reviste de agricultură și de cai și un dulăpior cu ușă de sticlă cu undițe și puști, și scaune și o sofa și un covoraș special pentru setterul cel bătrîn ca să stea lungit în fața căminului, și tablouri cu cai și jochei pe pereți, cu cununi de trandafiri și datele la care le cîștigaseră, și o statuetă de bronz a lui Manasse (nici nu știusem pînă atunci că colonelul Linscomb fusese proprietarul lui Manasse) pe consola căminului, și o masă specială pentru cartea cea mare care era cartea lui de însemnări, și o altă măsuță cu o cutie de țigări de foi și o carafă și o cană de apă și o zaharniță și pahare gata aranjate acolo, și o ușă fereastră care se deschidea spre veranda de deasupra grădinii de trandafiri așa că puteai să simți mirosul de trandafiri direct în casă, și chiar și caprifoi și o mierlă undeva afară.

Pe urmă valetul s-a întors cu Ned și a așezat un scaun la colțul căminului pentru el, și s-au — ne-am — așezat — colonelul Linscomb în haine albe de pînză și Mr van Tosch în haine de felul celor care se poartă la Chicago (care fusese locul de unde venise el pînă cînd făcuse o vizită la Memphis și-i plăcuse și-și cumpărase aici o fermă să crească și să antreneze și cai de curse și-i dăduse și lui Bobo Beauchamp o slujbă aici acum vreo cinci sau șase ani) și Bunicul în fracul cenușiu ca uniforma confederată moștenită (vreau să spun nu fracul, ci cenușiul confederat, pentru că nu fusese soldat el însuși; n-avea decît paisprezece ani atunci în Carolina și era singurul copil, așa că trebuise să stea cu mama lui în vreme ce tatăl lui fusese sergent în regimentul Wade Hampton pînă cînd o patrulă din regimentul Fitz John Parter îl împușcase în șa la unul din vadurile de la Chickahominy în dimineața de după Gaines's Mill și Bunicul rămăsese cu mama lui pînă cînd murise ea în 1864, și încă mai rămăsese acolo pînă cînd generalul Sherman îl eliminase în cele din urmă cu totul din Carolina în 1865 și atunci venise în Mississippi în căutarea descendenților unei rude depărtate numite McCaslin — el și cu ruda asta avuseseră pînă și aceleași nume de botez: Lucius Quintus Carothers — și găsise o descendentă în persoana unei stră-strănepoate numită Sarah Edmonds și în 1869 se căsătorise cu ea).

« Acuma», i-a spus Bunicul lui Ned, « începe cu începutul.»

« Un moment», a spus colonelul Linscomb. S-a aplecat și a turnat whiskey într-un pahar și i l-a întins lui Ned. « Poftim», a spus.

« Vă mulțumesc frumos», a spus Ned. Însă nu l-a băut. A pus paharul pe consola căminului și s-a așezat la loc. Nu privise nici o singură dată spre Bunicul și n-a privit nici acum; aștepta pur și simplu.

« Haide», a spus Bunicul.

« Bea-l», a spus colonelul Linscomb. « S-ar putea să ai nevoie.» Așa că Ned a luat paharul și l-a sorbit dintr-o înghițitură și a rămas pe scaun ținînd în mînă paharul gol, și încă fără să se uite spre Bunicul.

https://biblioteca-digitala.ro

« Haide», a spus Bunicul. « Începe»

« Un moment», a spus Mr van Tosch. « Cum ai reuşit să-l faci pe calul ăla să alerge așa?»

Ned şedea perfect imobil, cu paharul gol nemişcat în mînă şi în vremea asta noi îl priveam, aşteptînd. Pe urmă a spus, adresîndu-se Bunicului pentru prima dată atunci: « Domnii aceştia albi au să mă scuze dacă vreau să vorbesc cu dumneavoastră în particular?»

« Despre ce?» a spus Bunicul.

« O să vedeţi», a spus Ned. « Dacă credeţi că ar trebui să ştie şi dumnealor, puteţi să le spuneţi dumneavoastră»

Bunicul s-a ridicat. « Ne iertaţi o clipă?» a spus. A pornit spre uşa dinspre hol.

« De ce nu pe verandă?» a spus colonelul Linscomb. « E-ntuneric acolo; mai potrivit pentru o conspiraţie sau pentru o confesiune.» Aşa că s-au dus într-acolo. Vreau să spun, că mă ridicasem deja în picioare. Bunicul s-a oprit iarăşi. I-a spus lui Ned: « Lucius poate»?

« A folosit-o şi el», a spus Ned. « Oricine are tot dreptu să ştie care-i sînt beneficiile.» Am ieşit pe verandă, în întuneric şi în mireazma trandafirilor dar şi a caprifoiului, şi pe lîngă mierlă care era într-un arbore nu prea departe, auzeam şi două păsări ale furtunii, şi, ca întotdeauna noaptea în Mississippi — şi asta însemna că nici Tennessee nu se deosebea prea mult — un cîine lătrînd. « O sară...dealã a fost», a spus Ned încet.

« Pe mine să nu mă minţi», a spus Bunicul. « Caii nu mănîncă sardele.»

« Ăsta mănîncă», a spus Ned. « Mneata ai fost de faţă şi-ai văzut. Eu şi cu Lucius l-am încercat de dinainte. Da nici n-a fost nevoie să-l încerc întîi. Cum am pus ochii pe el duminica trecută, am ştiut că e şi el la fel de deştept şi cu aceeaşi deşteptăciune ca şi catîru ăla.»

« Aha», a spus Bunicul. « Deci asta-i făceaţi tu şi cu Maury catîrului ăla.»

« Nu vă rog», a spus Ned. « Mr Maury nici n-a ştiut. Nimeni n-a ştiut decît eu şi cu catîru ăla. Calu ăsta-i tot la fel. Cînd a alergat în ultima cursă în ultimu tur în seara asta eu şedeam acolo cu «sară...deala» pentru el şi el ştia asta.»

Am intrat în cameră. Ei se şi uitau cu toţii la noi. « Da», a spus Bunicul. « Însă este un secret de familie. N-am să-l ţin secret dacă are să fie nevoie. Dar mă lăsaţi pe mine să apreciez asta, cu condiţia asta? Bine înţeles, Van Tosch e primul îndreptăţit.»

« În cazul acesta o să trebuiască sau să-l cumpăr pe Ned sau să ţi-l vînd ţie pe Coppermine», a spus Mr van Tosch. « Dar n-ar fi mai bine să mai aşteptăm pînă ajunge aici şi omul tău, Boon Hogganbeck?»

« Nu-l cunoşti pe omul meu Hogganbeck», a spus Bunicul. « El a condus automobilul meu pînă la Memphis. Cînd îl scot din închisoare mîine, are să-l conducă înapoi la Jefferson. Între aceste două puncte în timp, prezenţei lui n-are să i se simtă lipsa mai mult decît absenţei.» Numai că de data asta nici măcar n-a mai trebuit să-i mai spună lui Ned să înceapă.

« Bobo a intrat în vorbă cu un alb», a spus Ned. Şi de data asta Mr van Tosch a spus Aha. Şi aşa am început şi noi să aflăm: de la Ned şi de la Mr van Tosch, de la amîndoi. Pentru că Mr van Tosch era un străin, un om din afară, care nu trăise prin părţile noastre deajuns de multă vreme ca să ştie cu ce fel de pramatii de albi un tînăr negru trăit la ţară (şi care nu se îndepărtase niciodată prea mult de acasă pînă atunci, şi care ajunge la oraş să facă rost de ceva bani şi de nişte distracţii pe deasupra pentru treaba pe care o are de făcut), poate ajunge să se încurce. Au fost probabil nişte jocuri de noroc, sau în orice caz a început cu ceva care avea de a face cu jocurile de noroc; aici era terenul cel mai simplu pe care puteau ajunge să se întîlnească fiecare din ei

https://biblioteca-digitala.ro

cu celălalt. Dar la vremea aceea ajunsese ceva mai mult decît un simplu joc de noroc; nici chiar Ned nu părea să știe exact ce fusese — decît poate că Ned știa exact ce fusese, dar fusese în lumea albilor. Oricum, după cum spunea Ned, ajunsese acum atît de rău — suma de bani implicată era de o sută douăzeci și opt de dolari — încît albul îl convinsese pe Bobo că, dacă legea ar fi aflat de așa ceva, doar să fie dat afară de Mr van Tosch din slujba lui ar fi fost cel mai mic dintre necazurile pe care le-ar fi putut avea Bobo; de fapt îl făcuse pe Bobo să creadă că adevăratele lui necazuri aveau să înceapă de abea după ce n-avea să mai aibă vreun alb care să gireze pentru el. Pînă cînd în sfîrșit, cu situația, criză, ajungînd atît de disperată și amenințarea atît de mare, Bobo se dusese la Mr van Tosch și-i ceruse o sută douăzeci și opt de dolari, primind răspunsul pe care probabil că-l și așteptase de la un om care nu numai că era alb și străin, ci era și un om așezat, trecut de vîrsta cînd și-ar mai fi putut aduce aminte de pasiunile și încurcăturile unui tînăr, și care fusese Nu. Asta se întîmplase în toamna trecută.

« Îmi aduc aminte», a spus Mr van Tosch. « l-am poruncit tipului să nu-mi mai iasă în fața vreodată. Am crezut că și plecase.» Înțelegi ce vreau să spun. Era — el, Mr can Tosch — un om bun. Dar era un străin, — Atunci Bobo, părăsit și de această ultimă speranță, în care oricum nici nu crezuse cu adevărat vreodată, « a făcut rost» așa cum spunea el (nici Ned nu știe cum sau poate că știa sau poate că felul în care Bobo « făcuse rost» de ei era de așa natură încît nu vroise să-i spună nici măcar unuia tot de neamul și rasa lui care-i mai era și rudă pe deasupra) de cincisprezece dolari și i-i dăduse omului și cumpărase cu banii aceștia lucrul la care probabil că te-ai fi putut aștepta și la care probabil că Bobo însuși se așteptase. Dar ce altceva ar fi putut să facă, în ce parte să se îndrepte? doar alte amenințări și presiuni, pentru că tocmai dovedise că putea să facă rost de bani cînd era deajuns de tare strîns cu ușa — « Dar de ce n-a venit la mine?» a spus Mr van Tosch.

« A venit», a spus Ned. « Și 'mneata i-ai spus Nu.» Stăteau cu toții perfect imobili. « Matale ești alb», a spus Ned blînd. « Bobo era un băiat negru.»

« Atunci de ce n-a venit la mine», a spus Bunicul. « Îndărăt, de unde n-ar fi trebuit nici să fi plecat întîi și întîi, în loc să se apuce să fure un cal?»

« Matale ce-ai fi făcut?» a spus Ned. « Dac-ar fi venit lac de sudoare și abea trăgîndu-și sufletu tocmai de la Memphis și ți-ar fi spus, Nu mă-ntreba nimic: dădeți-mi numai o sută și-ncă cîțiva dolari pe deasupra și eu mă-ntorc înapoi la Memphis și-ncep să ți-i plătesc înapoi în prima duminică cînd intru și eu în bani?»

« Mie ar fi putut să-mi spună de ce», a spus Bunicul. « Și eu sînt un McCaslin.»

« Și matale tot alb ești», a spus Ned.

« Spune mai departe», a spus Bunicul. — Așa că Bobo a văzut că cei cincisprezece dolari care se gîndise el c-ar fi putut să-l salveze, în realitate îl ruinaseră de tot. Acum cum spunea Ned, demonul lui Bobo nu-i da deloc pace. Sau poate că albului începuse să i se facă frică de Bobo — că așa cîte un pic, cîțiva dolari deodată aveau să dureze prea mult; sau poate că Bobo, în spaima și disperarea lui, la care se mai adaugă și ceea ce albul fără îndoială că socotea ca fiind inaptitudinea firească a rasei lui Bobo, avea să săvîrșească vreo greșeală sau poate vreo crimă care să scoată totul la iveală. Oricum, atunci a fost momentul cînd el — albul — a început să-l prelucreze pe Bobo să încerce o lovitură unică cu care să scape dintr-o dată de datorie, de creditor, de griji și de toate. Ideea lui dintîi fusese să-l pună pe Bobo să jefuiască grajdurile lui Mr van Tosch, să încarce în trăsurică sau în căruță sau în ce-o fi fost, cît mai multe șei și căpestre și harnașamente aveau să încapă, și s-o iar din loc; Bobo bine înțeles avea să fie bănuit de la început, dar la vremea aceea albul avea să fie departe, în siguranță; și dacă Bobo avea să se miște destul de repede, ceea ce era sigur că chiar și Bobo ar fi

https://biblioteca-digitala.ro

trebuit să aibe destul cap s-o facă, avea la dispoziție toate Statele Unite să fugă și să-și găsească altă slujbă. Însă (spunea Ned) chiar albul a renunțat la ideea asta; nu numai că avea să rămînă în brațe cu o căruță sau o trăsurică de șei și harnașamente de cai fără cai, ci odată ce s-ar fi aflat chestia, i-ar fi trebuit zile întregi să dispună de toate astea bucată cu bucată, presupunînd c-ar mai fi avut la dispoziție zile în care să facă așa ceva.

Așa că atunci s-au gîndit la un cal: să condenseze volumul de fragmente de piele necoerente cîte încap într-o căruță sau o trăsură într-o singură entitate care să poată fi vîndută dintr-o dată, și chiar — dacă albul avea să lucreze destul de repede și fără să se mai tîrguiască la cîțiva dolari — fără prea multă întîrziere. Adică, albul, nu Bobo, și-a închipuit că Bobo avea să fure un cal pentru el. Decît că Bobo știa, că dacă n-avea să fure calul, avea să vadă cum i se duce de rîpă totul — slujba, libertatea, totul — cînd avea să se facă de ziuă în următoarea dimineața de luni (criza ajunsese la punctul culminant sîmbăta trecută, în aceeași zi în care Boon și cu mine — și cu Ned — plecasem din Jefferson cu automobilul). Și motivul pentru ca criza să se producă exact în momentul acela, ceea ce făcea stiuația să fie atît de disperată, era că exista un cal al lui Mr van Tosch atît de apt de a fi furat în toată siguranța încît aproape că s-ar fi putut spune că fusese plantat acolo exact în scopul acesta. Și acesta bine înțeles era Fulger (vreau să spun Coppermine) însuși, care în momentul acela se afla într-un grajd pentru vînzare la mai puțin de o jumătate de milă distanță, și de unde, în calitatea lui de băiat de grajd bine cunoscut al lui Mr van Tosch (Bobo fusese chiar și cel care dusese calul acolo în primul rînd) Bobo putea să se ducă și să-l ia oricînd fără să-și dea altă osteneală decît să-i pună o frînghie pe după gît și să-l tragă de ea. Ceea ce în sine ar mai fi fost de tolerat. Partea proastă era, și albul știa — că era un cal crescut și antrenat pentru alergări, dar care nu vroia să alerge, și care, în consecință, avea o reputație atît de proastă pe lîngă Mr van Tosch și Mr Clapp, cel care antrena caii pentru curse, încît acum era în grajdul acela pentru vînzare așteptînd prima persoană care să treacă pe acolo, și să ofere ceva pentru el; și o altă consecință fiind că Bobo ar fi putut să se ducă și să-l ia de acolo și după toate probabilitățile nici nu i s-ar fi spus asta lui Mr van Tosch decît dacă s-ar fi întîmplat să întrebe el; și o altă consecință și mai departe fiind că Bobo mai avea vreme pînă a doua zi dimineață (luni) ca să facă ceva în chestia asta, sau altminteri.

Aceasta era situația cînd Ned ne-a lăsat în fața casei lui Miss Reba duminică după masă și s-a dus și a dat colțul pe Beale Street și a intrat în prima cîrciumă dosnică pe care a găsit-o și l-a găsit acolo pe Bobo încercînd să-și deslușească pieirea prin fundul unei sticle de whisky. Bunicul a spus:

« Așa dar așa a fost. Acuma încep și eu să înțeleg. Cum e sîmbătă noaptea cu negrii. Bobo beat mort, și ție limba atîrnîndu-ți de un cot tot drumul de la Jefferson încoace să intri și tu în prima cîrciumă» și s-a oprit și a spus, a strigat aproape: « Stai. Nu așa. Nici măcar nu era sîmbătă. Voi ați ajuns la Memphis duminică seara», și Ned stînd acolo, complet imobil, cu paharul gol în mînă. A spus,

« La ai noștri sîmbătă noaptea trece în duminică.»

« Și chiar și-n luni dimineață», a spus colonelul Linscomb. « Vă treziți luni dimineața, bolnavi, cu capul cît o butie, murdari foc într-o pușcărie împuțită, și zăceți acolo pînă vine vreun alb și vă plătește amenda și vă duce direct la cîmpiile de bumbac sau unde-o fi și vă pune pe loc la muncă fără să vă lase să mîncați ceva măcar. Și munciți acolo de vă trec toate nădușelile, și poate că pe la apusul soarelui începeți să credeți că poate n-o să muriți de data asta; și tot așa a doua zi, și încă ziua de după asta, și după asta, pînă cînd se face iar sîmbătă și puteți să lăsați plugul sau sapa deoparte ca să vă întoarceți cît de repede puteți în celula aia împuțită de pușcărie luni dimineață. De ce faceți asta? nu înțeleg.

https://biblioteca-digitala.ro

« Matale n-ai cum să ştii », a spus Ned. « N-ai culoarea care trebuie. Dac-ai putea să fii şi matale un negru sîmbătă noaptea odată, n-ai mai vrea niciodată să mai fii alb cîte zile ai trăi ».

« Bine bine », a spus Bunicul. « Spune înainte ». — Aşa că Bobo i-a povestit lui Ned despre necazul în care intrase: calul la mai puţin de o milă depărtare, literalmente rugîndu-se să fie furat; şi albul care ştia despre asta şi care-i dăduse lui Bobo un ultimatum acuma măsurabil doar în ceasuri — « Bine bine », a spus Bunicul. « Acum s-ajungem şi la automobilul meu. »

« Păi am şi ajuns la el », a spus Ned. Ei — el şi cu Bobo — s-au dus la grajdul acela să se uite la cal. « Şi cum am dat cu ochii de el, mi-am şi adus aminte de catîru ăla pe care l-am avut eu odată ». Şi Bobo, ca şi mine, fusese prea tînăr ca să mai ţină minte cu adevărat catîrul acela; tot ca şi mine, crescuse şi el odată cu legenda lui. « Aşa că ne-am hotărît să ne ducem la albu ăla şi să-i spunem că s-a întîmplat ceva şi că Bobo nu mai putea să scoată calu ăla din grajd pentru el aşa cum crezuse Bobo că are să poată să facă, da că putem să-i dădem un automobil în schimb. — Acuma, stăteţi », i-a spus repede Bunicului. « Ştiam şi noi la fel de bine ca şi matale că automobilu avea să fie în siguranţă cel puţin pînă aveam să terminăm noi cu treaba noastră. Poate că în treizeci sau patruzeci de ani de acuma încolo ai să poţi să stai la un colţ de stradă în Jefferson şi să numeri o duzină de automobile pînă la apusu soarelui, da acuma nu poţi încă să faci aşa ceva. Poate că atunci ai să şi poţi să furi un automobil şi să găseşti pe cineva să ţi-l cumpere fără să te bată la cap cu tot felu de întrebări că ce şi cum şi cine şi de ce. Da acuma nu poţi. Aşa că pentru un om care avea să arate aşa cum îmi închipuisem eu c-avea să arate (eu nici nu-l văzusem încă la faţă) să se învîrtă de colo pînă colo şi să încerce să vîndă un automobil repede şi în particular, ar fi fost aproape la fel de greu cît să vîndă un elefant repede şi pe tăcute. N-a trebuit să-ţi dai nici o osteneală ca să afli exact unde este şi ca să pui mîna pe el, odată ce matale şi cu Mr van Tosch v-aţi pus pe treabă, nu? »

« Spune mai departe », a spus Bunicul. Şi Ned a spus.

« Pe urmă albu avea să-ntrebe ce automobil? şi Bobo avea să mă lase pe mine să am eu grijă de partea asta; şi p-ormă albu avea poate să-ntrebe ce făceam eu în automobilu ăsta, şi atunci Bobo avea să-i spună că eu am nevoie de calu ăsta pentru că eu ştiu cum să-l fac să alerge în cursă; că avem gata aranjată o cursă marţi, şi dacă albu vrea, poate să vină şi el şi să cîştige pe calu ăsta destui bani care să-i plătească înapoi de trei sau de patru ori ăia o sută treişpe dolari, şi că p-ormă nici n-ar mai fi avut nevoie să-şi mai bată capu cu automobilul dacă nu vroia. Pentru că avea să fie felu de alb care să aibă destulă experienţă să ştie ce se poate vinde uşor şi ce poate să fie pentru el o încurcătură dacă-l prinde cu aşa ceva. Aşa că asta era ce-aveam noi de făcut pînă cînd aţi venit mneavoastră şi-aţi dădut totu peste cap: să-l lăsăm pe alb să se uite la prima cursă fără să parieze nimic, ceea ce era aproape sigur c-o să facă, şi să-l vadă pe Fulger cum o pierde, aşa cum le pierduse pe toate pînă atunci lucru de care albu la vremea aia trebuia să fi şi auzit; şi atunci noi aveam să zicem, ho, stai niţel, aşteaptă pînă la cursa ailaltă, şi atunci să pariem noi calu pe automobil pe cursa aia fără să mai avem noi nevoie să-i mai aducem aminte că atunci cînd Fulger avea s-o piardă şi p-asta, el o să aibă şi calu. » Se uitau — Bunicul şi colonelul Linscomb şi Mr van Tonsch — la Ned. N-am să încerc să-ţi descriu cu ce expresie. Nu pot. « Şi p-ormă aţi venit mneavoastră şi-aţi stricat tot », a spus Ned.

« Înţeleg », a spus Mr van Tosch. « Toate astea numai ca să-l scapi pe Bobo. Da ia închipuie-ţi că n-ai fi putut să-l faci pe Coppermine s-alerge, şi l-ai fi pierdut şi pe el. Ce s-ar fi făcut Bobo atunci? »

« Da l-am făcut s-alerge », a spus Ned. « Aţi văzut şi mneavoastră. »

https://biblioteca-digitala.ro

« Da ia închipuie-ţi, aşa ca să stăm de vorbă», a spus Mr van Tosch.

« Atuncea ghinionu lu Bobo», a spus Ned. « Da nu eu i-am spus să se lase de munca la bumbac în Missippi ca să se-apuce de prostii şi de jocuri de noroc la Memphis să-şi cîştige pîinea aşa.»

« Da' parcă l-am auzit pe Mr Priest că zicea că-i vărul tău», a spus Mr van Tosch.

« Oricine poate să aibe rude care n-au mai mult cap ca Bobo», a spus Ned.

« Mda», a spus Mr van Tosch.

« Hai să bem cu toţii un păhărel de punş», a spus repede colonelul Linscomb. S-a ridicat şi a amestecat băuturile şi i-a întins fiecăruia paharul. « Şi tu», i-a spus lui Ned. Ned a venit cu paharul şi colonelul Linscomb i-a turnat. De data aceasta cînd şi-a lăsat paharul neatins pe consolă, nimeni n-a mai spus nimic.

« Da», a spus Mr van Tosch. Pe urmă a spus: « Ei , Priest, automobilul ţi l-ai luat înapoi. Şi eu mi-am luat calul. Şi poate că l-am şi speriat pe banditul ăla destul de tare ca să nu se mai apropie de băieţii mei de grajd.» Şedeau acolo. « Da' ce fac acuma cu Bobo?« Şedeau acolo. « Pe tine te întreb», i-a spus Mr van Tosch lui Ned.

« Păstraţi-l» a spus Ned. « Oamenii — băieţii şi tinerii oricum — din neamul meu nu poţi să-i convingi uşor —»

« Da' de ce tocmai negrii?» a spus Mr van Tosch.

« Poate că vrea să spun al-de McCaslin», a spus colonelul Linscomb.

« Asta aşa e», a spus Ned. « McCaslinii şi negrii, amîndoi, cînd se apucă de-o treabă dacă se-amestecă alţii strică tot. Acuma eu vorbesc de ăia tinerii, chiar dacă ăsta de acuma e un negru McCaslin. Poate că unde nu aud bine. Oricum ar fi, trebuie să înveţe singuri pe pielea lor că şmecheriile nu rentează. Poate că Bobo a învăţat de data asta. Şi nu-i mai uşor aşa pentru matale decît să trebuiască să iei unu nou?»

« Da», a spus Mr van Tosch. Şedeau acolo. « Da», a spus Mr van Tosch iar. « Aşa c-o să trebuiască sau să-l cumpăr pe Ned sau să ţi-l vînd pe Copperemine.» Şedeau acolo. « Poţi să-l mai faci să mai alerge o dată, Ned?»

« De data asta l-am făcut să alerge», a spus Ned.

« Am zis, încă o dată», a spus Mr van Tosch. Şedeau acolo. « Priest», a spus Mr van Tosch, « Tu crezi că poate să-l mai facă o dată?»

« Da», a spus Bunicul.

« Cît de tare crezi?» Şedeau acolo.

« Mi te adresezi mie ca unui bancher, sau cum?» a spus Bunicul.

« Spune-i ca unui gentleman de la ţară, perfect normal şi prin naştere din nord-vestul Mississippi-ului care-şi petrece ziua de odihnă perfect normală şi în chip firesc dăruită de Dumnezeu şi apărată de legea drepturilor omului în mijlocul unei case tihnite din Tennessee-ul de sud-vest», a spus colonelului Linscomb.

« Bine», a spus Mr van Tosch. « Îl pariez pe Coppermine pentru secretul lui Ned, o singură cursă de o milă. Dacă Ned poate să-l facă pe Coppermine să-l bată pe murgul acela al lui Linscomb încă o dată, eu aflu secretul şi Coppermine e al vostru. Dacă Coppermine pierde, eu nu mai vreau secretul vostru şi voi puteţi să-l luaţi sau nu pe Coppermine pentru cinci sude de dolari —»

« Adică, dacă pierde, eu pot să-l iau pe Coppermine pe cinci sute de dolari, sau dacă-ţi plătesc cinci sute de dolari nu mai trebuie să ţi-l iau», a spus Bunicul.

« Tocmai», a spus Mr van Tosch. « Şi ca să-ţi dau şi o şansă să te retragi, pariez cu tine doi dolari contra unuia că Ned nu mai poate să-l facă o dată s-alerge.» Şedeau acolo.

« Aşa că eu trebuie sau să cîştig calul ăsta sau să-l cumpăr, orice aş face», a spus Bunicul.

https://biblioteca-digitala.ro

« Sau poate că tu n-ai fost tînăr niciodată», a spus Mr van Tosch. « Da-ncearcă și tu să-ți aduci aminte. Ești aici printre prieteni; încearcă și tu măcar o dată nițel să nu mai fii un bancher. Încearcă.» Ședeau acolo.

« Două-cincizeci», a spus Bunicul.

« Cinci», a spus Mr van Tosch.

« Trei-cincizeci», a spus Bunicul.

« Cinci», a spus Mr van Tosch.

« Patru-și-un-sfert», a spus Bunicul.

« Cinci», a spus Mr van Tosch.

« Patru-cincizeci», a spus Bunicul.

« Patru-noușcinci», a spus Mr Van Tosch.

« S-a făcut», a spus Bunicul.

« S-a făcut», a spus Mr van Tosch.

Așa că pentru a patra oară McWillie pe Acheron și eu pe Fulger (vreau să spun Coppermine) ne cabram și dam din picioare în spatele acelei frînghii de iută încorcdate și atît de fragile. McWillie acum nu-mi mai adresa de loc cuvîntul,; era speriat și jignit, buimăcit și plin de hotărîre; știa că ieri se întîmplase ceva care n-ar fi trebuit să se întîmple; care într-un sens n-ar fi trebuit să i se întîmple nimănui, sigur nu numai unui băiat de nouăsprezece ani care încercase doar să cîștige ceea ce el își închipuise că e o simplă alergare de cai: fără îndoială fără să se fi exclus anumite trucuri, dar cel puțin cu un fel de înțelegere mutuală că nimeni n-avea să recurgă la necromanție. De data asta nu mai trăsesem la sorți pozițiile. Nouă — și lui McWillie și mie — ni se oferise locul cel mai avantajos înăuntrul pistei, însă Ned spusese de la început: « De data asta, McWillie are nevoie să se simtă mai bine după ziua de ieri așa că să-l lăsăm pe el acolo, ca să înceapă de pe acuma să se simtă mai bine.» Ceea ce, din furie sau din simțul cavalerismului, nu știu nici eu din ce anume, McWillie a refuzat, ducîndu-se în ceea ce părea să fie un impas insolubil, pînă cînd arbitrul oficial — cel cu acuzație de omucidere în suspensie — a rezolvat repede spunînd,

«Uite ce, mă băieți, dacă tot vreți s-alergați în cursa asta, luați-vă locurile acolo după sîrma asta de pornire». Și nici Ned nu mai făcuse de data aceasta incantația sa preliminară sau ritualul acela de a-i mai freca botul lui Fulger. Nu spun c-ar fi uitat s-o facă; Ned nu uita niciodată anumite lucruri. Așa că era limpede că eu nu fusesem atent, nu observasem totul cum trebuie; oricum, acum era prea tîrziu. Și nici nu-mi mai dăduse de data asta instrucțiuni de ultima oră; dar, în fond, ce i-ar mai fi rămas să mai spuie? Și în seara trecută Mr van Tosch și colonelul Linscomb și Bunicul căzuseră de acord că, întru cît era vorba de data aceasta de o cursă particulară, aproape s-ar fi putut spune de un diferend particular, trebuia să se încerce și toți cei implicați urmau să fie instruiți sau, să se mențină totul cît mai puțin public. Ceea ce în Parsham era tot atît de ușor cît ar fi fost să ții vremea de a doua zi particulară și restrîndoar la pajiștea colonelului Linscomb, întru cît — într-o comunitate alcătuită dintr-un hotel pentru sezonul de iarnă și din două prăvălii și dintr-un țarc de vite și o gară la o intersecție de cale de fier și din bisericile și școlile și fermele răspîndite printr-o regiune pierdută de țară — orice fel de știre, cu atît mai mult vorbele despre o alergare de cai, ca să nu mai vorbim de repetarea întrecerii între acești doi cai anume, s-au răspîndit în întreg Parshamul tot atît de instantaneu cît ar fi făcut orice schimbare de vreme. Așa că erau din nou aici a doua zi, inclusiv arbitrul telegrafist de noapte care într-adevăr ar fi trebuit să mai și doarmă din cînd în cînd; nu atît de mulți cît cu o zi înainte, dar considerabil mai mulți decît Bunicul și Mr van Tosch lăsaseră impresia că ar fi dorit să fie — pălăriile pătate, tutunul de mestecat, cămășile fără cravate și salopetele — cînd cineva a strigat Start! și frînghia a căzut din fața noastră și am pornit-o.

https://biblioteca-digitala.ro

Am pornit-o, McWillie ca de obicei cu două lungimi înainte pînă cînd Fulger a părut să-și dea seama că începusem, și atunci a dat și el zor, repede și ascultător, pînă cînd ar fi putut să-și lase mai mult sau mai puțin obrazul de genunchiul lui McWillie (în caz c-ar fi vrut să facă așa ceva), pînă la prima întoarcere, și pe urmă înapoi, iuxtapunerea mea față de McWillie schimbătoare, închizîndu-se și deschizîndu-se cu aceea calitate visătoare și lipsită de grabă probabil foarte familiară celor care zboară cu avioanele în formație strînsă; la ocolul cel mai depărtat și apoi pe drumul drept la sfîrșitul turul întîi, eu din simplă obișnuință îmboldindu-l pe Fulger înainte cam cu o lungime pînă cînd să-și aducă el aminte să înceapă să se uite după Ned, și eu aruncînd o privire grăbită cercetătoare la fețele de-a lungul balustradei uitîndu-mă și eu după a lui Ned și Fulger alergînd pe toată partea asta din pistă fără să se uite unde merge ci scrutînd și el alunecarea grăbită a fețelor tot așa după a lui Ned, și tot în zadar; și pe urmă, iarăși ocolul, încă porțiunea dreaptă și apoi partea directă spre linia de sosire; începusem să-l cîrmesc pe Fulger spre marginea pistei spre balustrada dinspre afară de unde (Acheron s-ar fi putut să ne întreacă dar oricum să nu ne împiedice vederea liberă pe pistă) putea să vadă pista în față. Dar dacă l-a văzut pe Ned de data asta, nu mi-a spus. Și nici eu n-am putut să-i spun, Uită-te! Uită-te într-acolo! Uite-l ! pentru că Ned nu era colo; numai pista pustie dincolo de coarda încordată a liniei de sosire părînd tot atît de fragilă ca și o rază de lună filtrată prin întuneric și poate decolorată, McWillie biciuindu-l acum cu furie și Fulger răspunzînd ca prin farmec, exact cu un gît mai în urmă; dacă Acheron ar fi știut de vreun procedeu prin care să alerge cu șaizeci de mile pe oră l-am fi găsit și noi—tot cu o lungime de gît ma în spate; dacă Acheron s-ar fi hotărît să se oprească cu zece picioare mai încoace de linia de sosire, tot așa ne-am fi oprit și noi — cu o lungime de gît în urma lui. Dar el nu s-a oprit. Am mers mai departe încă închiși așa în cuplu șovăind puțin ca și cum am fi fost zăvorîți laolaltă; sîrma de sosire a strălucit pe deasupra capetelor noastre, McWillie și eu vorbind acum iar, unul ca altul — adică el vorbindu-mi, țipîndu-mi îndărăt, mie, cu un fel de veselie de canibal: « Yu-hu-hu-yu-yu-yu!», și acum și încetinind dar fără să se oprească, continuînd drept înainte spre (presupun) grajd; era sigur că și el și Acheron și-o meritau. L-am întors pe Fulger și am pornit-o la pas îndărăt. Ned venea fuga înspre noi, cu Bunicul în spatele lui deși el nu se grăbea; sicofanții și adulatorii noștri de ieri ne părăsiseră acum; Cezar nu mai era Cezar acum.

« Haide», a spus Ned, apucînd căpăstrul, vorbind grăbit, dar liniștit; doar nerăbdător, aproape neatent. «Dă — »

« Ce s-a întîmplat?» a spus Bunicul. « Ce dracu' s-a întîmplat?»

« Nimic», a spus Ned. « N-am mai avut sară...dealã pentru el de data asta, și el a știut. Nu ți-am spus că calu ăsta are ceva în cap?» Pe urmă spre mine: « Vezi că-i Bobo dincolo, te așteaptă. Dă-i mîrțoaga asta îndărăt să poată s-o ducă înapoi al Memphis. Noi ne-ntoarcem acasă diseară.»

« Da' stai nițel», am spus. « Stai.»

« Lasă dracului calu ăsta», a spus Ned. « N-avem nevoie de el. Patronu și-a luat automobilu-ndărăt și tot ce-a pierdut în chestia asta sînt patru sute și nouăzeci și șase de dolari și face patru sute și nouășase dolari ca să nu fii proprietaru la calu ăsta. Pentru că ce dracu-am avea noi de făcut cu el, dacă ne gîndim că ăia s-ar lăsa să mai fabrice peștișori din ăia care put? N-are de cît să și-l ia înapoi Mr van Man «poate că-ntr-o zi Coppermine o să le spună lui și lu Bobo ce s-a întîmplat aicișa ieri. »

Și totuși nu ne-am întors acasă în seara aceea. Eram încă acasă la colonelul Linscomb, tot în birou, tot după masă. Boon arăta bătătorit și cîrpit la loc și foarte dezumflat, însă era destul de calm și liniștit. Și chiar și curat; se bărbierise și avea și o cămașă curată. Vreau să spun o cămașă nouă pe care trebuie că și-o cumpărase

https://biblioteca-digitala.ro

la Hardwick, așezat pe același scaun cu speteaza dreaptă pe care șezuse Ned cu o seară înainte.

« Nu », a spus. « Nu m-am bătut cu el pentru asta. Nici nu-mi mai păsa de asta. Asta a fost treaba ei. Și p-ormă, nu poți să te lași așa, dintr-o dată; trebuie să — să —»

« S-o lași să se stingă de la sine?» a spus Bunicul.

« Nu vă rog», a spus Boon. « Nu să se stingă. Te-ai lăsat de meserie, numai că tot trebuie să mai cureți resturile, gunoaiele, oricît de bine ai fi făcut curățenie cînd ai terminat. N-a fost asta. Pentru ce-am vrut eu să-i frîng gîtu e c-a spus că nevastă-mea-i o tîrfă.»

« Vrei să spui c-ai să te însori cu ea?», a spus Bunicul. Dar nu la Bunicul, la mine a sărit Boon, aproape să-mi scoată ochii.

« Ce dracu», a spus, « dacă tu poți să te dai cu mîinile goale împotriva unuia cu cuțitu scos, numai ca s-o aperi pe ea, de ce dracu n-aș putea eu să mă-nsor cu ea? Nu-s și eu la fel de bun ca și tine, chiar dacă eu n-am unșpce ani? »

Și cam asta a fost totul. Pe la șase în după amiaza următoare am trecut și de ultimul deal, și era ceasul de la tribunal deasupra pomilor din jurul Pieței. Ned a spus, « Hi hi hi.» Era în față cu Boon. A spus, « parc-am fi fost plecați de doi ani de zile.»

« Cînd termină Delphine cu tine diseară, poate c-o să-ți și dorești să fi fost plecat chiar doi ani», a spus Bunicul.

« Sau poate nici să nu mă fi-ntors», a spus Ned. « Da vezi c-o femeie are toată ziulica cu măturatu și bucătăria și spălatu și ștersu prafului pe cap, așa că eu zic că mai are nevoie și ea de-o distracție o dată din cînd în cînd.»

Și pe urmă am ajuns. Automobilul s-a oprit. Eu nu m-am mișcat de la locul meu. Bunicul s-a coborît, așa că a trebuit să mă dau jos și eu. « Mr Ballott are cheia», a spus « Nu, n-o are », a spus Bunicul. A scos cheia din buzunar și i-a dat-o lui Boon. « Haide » a spus. Am traversat strada spre casă. Și știi la ce m-am gîndit? M-am gîndit *Nici măcar nu s-a schimbat deloc*. Pentru că ar fi trebuit să se schimbe. Ar fi trebuit să fie ceva schimbat, chiar și numai puțin. Nu vreau să spun c-ar fi trebuit să se fi schimbat așa de la sine, dar că eu, aducînd acuma cu mine ceea ce ultimele patru zile trebuie să fi schimbat în mine, ar fi trebuit s-o fi schimbat cu cît de cît. Vreau să spun, dacă aceste patru zile — minciunile, și înșelătoriile și tertipurile și hotărîrile și nehotărîrile, și lucrurile pe care le făcusem și le văzusem și le auzisem și le aflasem pe care mama și tata nu m- ar fi lăsat să le fac și să le văd și să le aud și să le aflu— lucrurile pe care trebuisem să le învăț și pentru care nici nu eram gata, n-aveam nicăieri de unde să le strîng și nici să le las deoparte; dacă toate lucrurile acestea nu schimbaseră nimic, era ca și cum nici nu s-ar fi întîmplat — și cu nimic acuma mai mic sau mai mare sau mai bătrîn sau mai înțelept sau mai de plîns—atunci ceva se pierduse, ca și cum ar fi fost aruncat la gunoi, risipit pe de geaba; și atunci sau fusese ceva cum nu trebue și fals încă de la început și n-ar fi trebuit să fi existat niciodată, sau eu eram cum nu trebuie sau fals sau slab sau oricum dar nu vrednic de toate acestea.

«Haide», a spus Bunicul — nici blînd, nici fără blîndețe, în nici un fel; m-am gîndit *Măcar dac-ar ieși acum Mătușa Callie chiar și cu Alexander în brațe sau fără el și-ar începe să țipe la mine.* Dar nimic; doar o casă pe care o știusem încă dinainte de a fi putut să știu alta, la puțin după ceasurile șase într-o seară de mai, cînd lumea începea de pe acum să se gîndească la masa de seară; și Mama ar fi trebuit să aibe măcar cîteva fire de păr cărunt cel puțin, sărutîndu-mă o clipă, apoi privindu-mă; pe urmă Tata de care îmi fusese întotdeauna puțin... frică nu-i cuvîntul dar nu pot să mă gîndesc la altul — frică pentru că dacă nu mi-ar fi fost, cred că atunci mi-ar fi fost rușine de noi amîndoi. Pe urmă Bunicul a spus, « Maury»».

« De data asta nu, Patronule», a spus Tata. Pe urmă, mie: « Hai să terminăm și cu asta.»

https://biblioteca-digitala.ro

« Da vă rog», am spus, şi l-am urmat, traversînd holul spre camera de baie şi m-am oprit în uşă în timp ce el scotea cureaua de ascuţit briciul din cuiul ei şi eu m-am tras la o parte ca el să poată să iasă şi am plecat mai departe; Mama era în capul scărilor spre pivniţă; puteam să-i văd lacrimile, dar nu mai mult; tot ce ar fi avut de făcut ar fi fost să spună Stai sau Te rog sau Maury sau poate că dacă ar fi spus măcar Lucius. Însă nimic, şi eu am urmat pe Tata în jos pe scări şi m-am oprit iarăşi în vreme ce el deschidea uşa pivniţei şi am intrat, acolo unde ţineam lemnele de foc iarna şi lada căptuşită cu zinc pentru ghiaţă vara, şi Mama şi Mătuşa Callie aveau rafturi pentru conserve şi jeleu şi marmeladă, şi chiar şi un scaun vechi, un balansoar pentru Mama şi Mătuşa Callie cînd veneau să pună sticlele şi borcanele sus pe rafturi, şi pentru Mătuşa Callie să aibe unde să doarmă uneori după masă, deşi ea spunea totdeauna că nu dormise. Aşa că ajunsesem în cele din urmă, în locul pentru care îmi trebuiseră patru zile de tertipuri şi înşelătorii şi ascunzişuri ca să ajung; şi nu era cum trebuie, şi Tata şi cu mine amîndoi ştiam asta. Vreau să spun, dacă după toate minciunile şi înşelăciunile şi neascultarea şi tertipurile la care recursesem, tot ce mai putea el să-mi facă era să-mi tragă o bătaie, atunci Tata nu era destul de bun pentru mine. Şi dacă tot ceea ce făcusem eu era acuma pus în cumpănă de nimic mai mult decît cureaua de ascuţit briciul, atunci amîndoi eram înjosiţi. Înţelegi? era un impas, pînă cînd Bunicul a bătut la uşă. Uşa nu era încuiată, dar tata Bunicului aşa îl învăţa şi el aşa îl învăţase pe Tata, şi Tata mă învăţase pe mine că nici o uşă n-are nevoie de încuietoare; uşa închisă ea însăşi era deajuns pînă în clipa în care erai invitat să intri. Însă Bunicul n-a mai aşteptat de data asta.

« Nu», a spus Tata. « Asta-i ce ar fi trebuit să-mi faci dumneata mie acum douăzeci de ani.»

« Poate că acuma mi-a mai venit şi mie mintea la cap», a spus Bunicul. « Convinge-o tu pe Alison să se ducă sus şi să nu se mai smiorcăie.» Pe urmă Tata a plecat, şi uşa era iar închisă. Bunicul s-a aşezat în balansoar: nu era gras dar avea exact cantitatea de pîntec care să-i umple vesta albă şi să facă lanţul gros de aur să se întindă tare.

« Am minţit», am spus eu.

« Vino încoace», a spus el.

« Nu pot», am spus. « Am minţit, îţi spun.»

« Ştiu asta», a spus el.

« Atunci fă ceva. Fă orice, numai să fie ceva.»

« Nu pot», a spus el.

« Nu-i nimic de făcut? Chiar nimic?»

« N-am spus asta», a spus Bunicul. « Am spus că eu nu pot. Tu poţi.»

« Ce?» am spus. « Cum pot să uit de asta? Spune-mi cum.»

« Nu poţi», a spus el. « Nimic nu se uită vreodată. Nimic nu se pierde niciodată. E ceva prea preţios.»

« Şi-atunci ce pot să fac?»

« Să trăieşti cu asta», a spus Bunicul.

« Să trăiesc cu aşa ceva? Vrei să spui, întotdeauna de-acuma înainte? Tot restul vieţii mele? Să nu mai scap niciodată de asta? Niciodată? Nu pot. Nu vezi că nu pot?»

« Ba da, poţi», a spus el. « Ai s-o faci. Un gentleman face asta întotdeauna. Un gentleman poate să treacă prin orice în viaţă. El poate să facă faţă la orice. Un gentleman îşi acceptă răspunderea pentru acţiunile lui şi îşi duce povara consecinţelor lor, chiar şi atunci cînd nu le-a pus el însuşi la cale ci numai a fost de acord cu ele, n-a spus Nu deşi ştia că ar fi trebuit s-o spună. Vino încoace.» Pe urmă plîngeam tare, urlînd,

https://biblioteca-digitala.ro

acolo în picioare (nu; în genunchi; eram acum destul de înalt pentru asta) între genunchii lui, una din mîinile lui așezată pe spatele meu, cealaltă pe ceafa mea apăsîndu-mi fața de gulerul lui tare și de cămașă și îi simțeam mirosul — scrobeală și loțiunea de ras și tutunul de mestecat și benzină în locul unde Bunica sau Delphine îi curățaseră o pată de pe haină, și mereu un miros ușor de whisky despre care eu crezusem întotdeauna că era de la primul pahar de punș pe care-l bea în pat dimineața înainte de a se da jos să se îmbrace. Cînd dormeam cu el, primul lucru dimineața era întotdeauna Ned (n-avea haină albă; uneori n-avea nici haină sau nici chiar cămașă, și chiar și după ce Bunicul trimisese caii la grajdul cu trăsuri de închiriat, Ned mai reușea să mai miroasă a cai) cu tava pe care era carafa și cana cu apă și zaharnița și lingura și paharul, și Bunicul se ridica în capul oaselor în pat și-și amestecа punșul și și-l bea, pe urmă punea puțin zahăr pe fundul paharului și amesteca și mai adăuga puțină apă și mi-l dădea mie pînă cînd Bunica a intrat pe neașteptate într-o dimineață și a pus capăt la toate acestea. « Așa», a spus în cele din urmă. « Asta cred c-a golit de tot cisterna. Acuma du-te și spală-te pe față. Si un gentleman poate să plîngă uneori, dar se spală totdeauna pe față.»

Și asta e tot. Era luni după amiază, după ce se terminase școala (Tata n-a vrut s-o lase pe Mama să scrie o motivare, așa că mi s-au pus absențe. Însă Miss Rhodes spusese c-are să mă lase să-i ajung din urmă pe ceilalți cu temele) și Ned era iar așezat pe treptele de la ușa din spate, treptele Bunicului de data asta, dar și de data asta în umbră, Am spus,

« Dacă ne-am fi gîndit măcar să fi pariat banii ăia pe care ni-i dăduse Sam pe Fulger atunci ultima dată, acuma am fi avut de ce să spunem că ne-am fi aranjat.»

« Eu m-am aranjat», a spus Ned. « Am luat cinci pe trei de data asta. Moș Possum Hood are și el douăzeci de dolari pentru biserică acuma».

« Da' am pierdut», am spus.

« Tu și cu Fulger ați pierdut», a spus Ned. « Eu și cu banii ăia mergeam pe Akrum.»

« O», am spus. Pe urmă am spus, « Cît a fost?» El nu s-a clintit dela locul lui. Vreau să spun, n-a făcut nici un gest. Vreau să spun, nu arăta deloc diferit; ar fi putut să fie vinerea trecut în loc de vinerea asta; toate acele patru zile de șmecherii și tertipuri și de obligații de a ghici și de a ghici repede și de a nu avea dreptul, de a nu ghici decît o singură dată deodată, nu-i lăsaseră nici o urmă pe față, cu toate că îl văzusem odată cînd nu numai că nu dormise deloc dar nici n-avea haine de loc să-și pună pe el. (Vezi cum tot spun eu c-au fost patru zile? Fusese sîmbătă după masa cînd Boon și cu mine — așa credeam noi — plecasem din Jefferson, și se făcuse vineri după masa cînd Boon și cu Ned și cu mine văzusem iarăși Jeffersonul cu ochii. Însă pentru mine, fuseseră patru zile între acea sîmbătă noaptea la Miss Ballenbaugh cînd Boon s-ar fi întors îndărăt acasă mîine dacă aș fi spus eu așa, și momentul cînd îmi lăsasem privirile în jos, eu stînd călare pe Fulger, miercuri și-l văzusem pe Bunicul și trecusem de partea lui, în timpul cărora Ned purtase povara singur, zăgăzuise revărsarea, cîrpise digul tot mai șubrezit cu orice fel de unelte îi căzuseră în mînă — inclusiv cu mine — pînă cînd i se frîngeau în mîini. Vreau să spun, chiar dacă n-avusesem nici o treabă să fim în dosul acelui dig; un gentleman rămîne mai departe la minciuna lui fie c-a spus-o el fie că nu). Și eu n-aveam decît unsprezece ani; nu știu cum de știam și asta, dar o știam; că nu întrebi niciodată pe cineva cît a cîștigat sau a pierdut la un joc de noroc. Așa că am spus, « Vreau să spun, au să fie destui ca să-i plătim înapoi lui Patronu ăia patru sute și nouăzeci și șase de dolari ai lui?» Și el ședea mai departe acolo, neschimbat ; așa că Mama de ce ar fi avut vreun fir de păr încărunțit de cînd o văzusem ultima oară? întru cît și eu ar fi trebuit să fiu și eu neschimbat? Pentru că acum înțelesesem ce vroise să spună Bunicul; că exteriorul tău e exact locul în care trăiești, în care dor-

https://biblioteca-digitala.ro

mi, şi are prea puţină legătură cu cine eşti tu şi încă şi mai puţină cu ce faci tu. Pe urmă el a spus:

« Ai învăţat o grămadă considerabilă de lucruri despre oameni în călătoria asta; chiar mă mir că n-ai învăţat mai multe şi despre bani. Vrei ca Patronu să mă insulte el pe mine, sau vrei ca eu să-l insult pe Patronu, sau le vrei pe amîndouă?»

« Adică ce vrei să spui?» am spus.

« Dacă mă ofer eu să-i plătesc datoria la un joc de noroc, nu înseamnă că-i spun în faţă că n-a avut destulă minte şi s-a apucat să parieze pe nişte cai? Şi cînd îi spun de unde vin banii cu care am să-i plătesc, nu-i dovedesc tocmai asta?»

« Dar tot nu văd unde e insulta pentru tine», am spus.

« Că ar putea să-i primească», a spus Ned.

Pe urmă a venit în sfîrşit şi ziua aceea. Everbe a trimis să mă cheme şi eu am trecut prin oraş pînă la străduţa dosnică şi la casa aproape ca de păpuşi pe care o cumpăra Boon plătindu-i Bunicului cîte cincizeci de cenţi în fiecare sîmbătă. Avea o infirmieră pentru ea şi ar fi trebuit să fie în pat. Dar şedea în capul oaselor, aşteptîndu-mă pe mine, cu un şal pe umeri; a făcut chiar cîţiva paşi pînă la leagăn şi s-a oprit acolo cu mîna pe umărul meu în timp ce stăteam să ne uităm la el.

« Ei?» a spus. « Ce zici?»

Nu ziceam nimic. Era un copil mic ca oricare altul, încă de pe acum la fel de urît ca şi Boon chiar dacă ar fi trebuit să mai aştepte douăzeci de ani ca să fie la fel de mare. I-am spus chiar asta « Cum ai să-i spui la lucrul ăsta?»

« Nu-i lucru», a spus ea. « E băiat. Nu ghiceşti?»

« Ce?» am spus.

« Îl chemaă Lucius Priest Hogganbeck», a spus ea.

SFÎRŞIT

În româneşte de MIRCEA IVĂNESCU

https://biblioteca-digitala.ro

ȚUCULESCU

Ziarul de largă circulație în RFG *Die Welt* publică în numărul său din 8 noiembrie a.c. sub semnătura publicistului A. E. Baconsky un amplu portret al pictorului nostru Ion Țuculescu, însoțit de reproducerea pe trei coloane a tabloului acestuia *Corbi în iarnă*. Ales pentru cromatica limitată de albul și negrul tipografic al ziarului, tabloul nu redă decît o palidă idee despre ceea ce reprezintă autorul său. E aici, firește, ideea plastică, linia desenului și poate și ceva din acea « bizarerie» proprie lui Țuculescu dar lipsește conținutul emoțional care se degajă în general, din cromatica prolifică specifică operei pictorului nostru.

E aici, în schimb, comentariul lui Baconsky, care, suplinind imperfecțiunea reproducerii dată ca exemplu, prezintă într-o sinteză lămuritoare, portretul unui artist a cărui vocație de pictor, fără să se lase copleșită de profesiunea de medic, cu deosebită răspundere socială, a învins amărăciunile unei vieți chinuite de ingratitudinea oamenilor și de îndărătnicia unei boli necruțătoare, impunîndu-se în conștiința publică. Redescoperit în 1965, după moartea lui prematură, Țuculescu și-a dobîndit postum, în rîndul pictorilor noștri, locul spre care a năzuit zadarnic în timpul scurtei sale vieți.

Scurte date biografice anticipînd o succintă analiză de structură a operei lui Țuculescu, prilejuiesc lui Baconsky să arate lunga evoluție a pictorului pînă să ajungă la o expresie plastică proprie. Astfel, din spusele contemporanilor, Baconsky reconstituie portretul unui « om incomod, trăind în transă, sfîșiat între delicatețe și violență, un solitar din vocație, un spirit scormonitor, concentrat asupra lui însuși; avea conștiința propriei sale valori, dar și îndoiala marilor artiști și concepea pictura ca o neîntreruptă meditație asupra arhetipurilor și a vieții misterioase a formelor și culorilor prin care universul își traduce structura».

Stăruind asupra picturii lui Țuculescu, Baconsky accentuează « extraordinara ei forță cromatică, singularizarea relațiilor dintre culori care se imprimă și stăruie pe retina noastră».

Țuculescu în viziunea lui Baconsky e un pictor al ritualului, al unui « ritual alcătuit din elementele lumii ancestrale și în același timp din unele de anticipție tulburătoare, în căutarea unui punct îndepărtat care s-ar putea afla la începutul creațiunii. Astfel, mitologic, drumul lui Țuculescu duce la origini, revenirea sa nu este un refugiu pentru că se realizează pe alt plan decît cel istoric; ea nu este un act regresiv, o desfășurare de cronologie. Primitivismul spre care înclină pictorul nu corespunde, așadar unei epoci istorice, ci constituie un stadiu ideal al sensibilității și al trăirii, în sensul totalei eliberări de orice intermediu mistificator, de orice conformism».

Revenind la ritual, Baconsky găsește ca dominant în universul artistic al lui Țuculescu, faptul că se simte, aparent, acasă atît într-un trecut totemic cît și într-un viitor doar intuit, reluînd impresia lui Paul Klee căruia i se părea că trăiește în același timp între morți și încă nenăscuți. În tablourile sale, Baconsky găsește « motivele unui ritual străvechi: măști, cruci, reprezentări antropomorfe de idoli bizari, de păsări, fluturi și forme care par să fie luate dintr-o panoplie esoterică, primitivă. Uneori

https://biblioteca-digitala.ro

natura suferă metamorfoze miraculoase, al căror ciclu provoacă reverii fantastice: florile devin frunze, frunzele ochi, ochi deschişi aparent spre proprii noştri ochi, care ne privesc dintr-o lume ciudată. Artistul e posedat de prezenţe mitice, de mistere genetice, de metamorfoze ca fenomene ale unei reducţii metaforice, care cuprind specificul şi unitatea stilistică a culturii româneşti.

« A-i interpreta tablourile din anii săi cei mai buni, — încheie Baconsky portretul — nu însemnează a stabili pretenţios conţinuturi stabile, ci mai degrabă a pătrunde în circuitul fantastic al valorilor sale şi al ritualului său şi a-i înţelege dinamica adeseori derutantă. Esenţială rămîne intensitatea enormă care l-a urmărit de-a lungul vieţii, frenezia aceasta a contemplaţiei melancolice a unui suflet de ascet ispitit de decor, de luxurianţă ornamentală.»

Cu aceste reflexii despre Ţuculescu, încheiate în simbolica cuvintelor de mai sus, Baconsky prezintă într-o suită de consideraţii explicative, din care extragem aici pe cele de caracter general, amintirile despre pictorul nostru, care — cunoscut şi dincolo de graniţe — ar trebui să fie nu numai al nostru.

HORIA STANCA

https://biblioteca-digitala.ro

Corectura LIDA IGIROŞIANU

https://biblioteca-digitala.ro

PREZENTAREA TEHNICĂ
I. BROD

Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VICTORIEI 115, TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA; ȘOSEAUA KISELEF 10. — TEL. 18.33.99 ·
BUCUREȘTI

Lei 10

43 804

https://biblioteca-digitala.ro